

Regeringens proposition
1996/97:9

Ny rättshjälpslag

Regeringen överlämnar denna proposition till riksdagen.

Stockholm den 12 september 1996

Göran Persson

Laila Freivalds
(Justitiedepartementet)

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås en ny rättshjälpslag. Det nya systemet innebär förenklingar och en ökad överskådlighet. Det medför också stora besparingar - 200 miljoner kronor per år - samtidigt som rättshjälpens grundläggande syfte bibehålls, dvs. att rättshjälp skall utgöra ett yttersta skyddsnät för dem som inte kan få rättsligt bistånd på annat sätt.

De viktigaste nyheterna är följande:

- Rättshjälp blir generellt subsidiär till rättsskyddet. Den som har en rättsskyddsförsäkring som täcker den aktuella angelägenheten skall inte få rättshjälp. Inte heller skall den som med hänsyn till sitt försäkringsskydd i övrigt eller sina ekonomiska och personliga förhållanden borde ha haft en rättsskyddsförsäkring kunna få rättshjälp. Om det finns särskilda skäl skall dock den som borde ha haft en rättsskyddsförsäkring kunna få rättshjälp.
- Rådgivning blir en inledning till rättshjälp. Rådgivningen skall kunna pågå i upp till två timmar.
- Inkomstgränsen för rätt till rättshjälp sänks till 210 000 kr per år.
- Avgörande för om rättshjälp skall beviljas skall vara om den rättssökande har behov av biträde.
- En ny regel införs som innebär att en prövning alltid skall göras av om det är rimligt att staten bidrar till kostnaderna i det enskilda fallet.
- För att näringsidkare skall beviljas rättshjälp i angelägenhet som rör näringsverksamheten skall det krävas att det finns särskilda skäl.
- En ny form av bistånd - ersättningsgaranti - införs vid bodelning. Biståndet innebär att staten bidrar till kostnaderna för bodelningsförrättare.
- För att rättshjälp skall beviljas i angelägenheter som rör underhållsbidrag skall det krävas att det finnas särskilda skäl.
- Genom bättre information och utökade möjligheter till rådgivning minskar behovet av rättshjälp i angelägenheter som rör äktenskapsskillnad. Rätten till rättshjälp begränsas därför i mindre komplicerade äktenskapsskillnader där någon egentlig tvist inte föreligger.
- Förmånen av biträde begränsas till att avse högst 100 arbetstimmar. Under vissa förutsättningar skall taket kunna överskridas.
- Bestämmelserna om utredning förenklas och görs enhetliga. Utredningskostnader skall i fortsättningen ersättas med sammanlagt högst 10 000 kr. I jämförelse med nuvarande förhållanden innebär det en utvidgning i vissa fall och en begränsning i andra.
- Avgiftssystemet förenklas. Rättshjälpsavgiften utgör en viss procentuell andel av ersättningen till rättshjälpsbiträdet. Systemet föreslås innehålla sex avgiftsnivåer. Den rättssökandes ekonomiska förhållanden skall vara avgörande för vilken procentuell andel som skall betalas. Avgiften skall betalas till

biträdet allteftersom kostnaderna uppstår.

- Den som döms för ett brott skall endast återbetala kostnaderna för offentlig försvarare och målsägandebiträde. Den dömda är dock inte skyldig att betala mer än vad han eller hon skulle fått betala i rättshjälpsavgift, dvs. som regel en viss procentuell andel av kostnaderna för den offentliga försvararen.

- För den som har små ekonomiska resurser skall staten betala kostnaderna för bevisning och för inställelse till förhandling i allmän domstol eller Arbetsdomstolen. Detta slags bistånd kan lämnas oberoende av om rättshjälpsbeviljas eller inte och faller således utanför rättshjälpsystemet. Den rättssökande behöver inte betala någon avgift för biståndet. Bistånd skall kunna ges i allmän domstol i tvistemål, brottmål och ärenden samt i Arbetsdomstolen.

- Rätten till offentligt biträde regleras direkt i respektive materiell lagstiftning. Vissa gemensamma bestämmelser tas in i en särskild lag om offentligt biträde.

- Den nya regleringen föranleder följdändringar i ett stort antal författningar. Förändringarna föreslås träda i kraft den 1 december 1997.

Innehållsförteckning

1 Förslag till riksdagsbeslut.....	9
2 Lagtext.....	11
2.1 Förslag till rättshjälpslag.....	11
2.2 Förslag till lag om offentligt biträde.....	23
2.3 Förslag till lag om rätt för Domstolsverket att överklaga vissa beslut om ersättning m.m.....	25
2.4 Förslag till lag om ändring i äktenskapsbalken.....	26
2.5 Förslag till lag om ändring i brottsbalken.....	28
2.6 Förslag till lag om ändring i rättegångsbalken.....	29
2.7 Förslag till lag om ändring i lagen (1944:133) om kastrering	41
2.8 Förslag till lag om ändring i lagen (1946:804) om införande av nya rättegångsbalken.....	42
2.9 Förslag till lag om ändring i lagen (1946:817) om bevisupptagning vid utländsk domstol.....	43
2.10 Förslag till lag om ändring i lagen (1957:668) om utlämning för brott.....	44
2.11 Förslag till lag om ändring i lagen (1958:642) om blodundersökning m.m. vid utredning av faderskap....	45
2.12 Förslag till lag om ändring i lagen (1959:254) om utlämning för brott till Danmark, Finland, Island och Norge...	46
2.13 Förslag till lag om ändring i lagen (1963:193) om samarbete med Danmark, Finland, Island och Norge ang. verkställighet av straff m.m.....	47
2.14 Förslag till lag om ändring i lagen (1969:644) om vissa rättigheter för statslösa personer och politiska flyktingar	48
2.15 Förslag till lag om ändring i lagen (1970:375) om utlämning till Danmark, Finland, Island eller Norge för verkställighet av vård eller behandling.....	49
2.16 Förslag till lag om ändring i lagen (1971:289) om allmänna förvaltningsdomstolar.....	50
2.17 Förslag till lag om ändring i förvaltningsprocesslagen (1971:291).....	52
2.18 Förslag till lag om ändring i lagen (1972:260) om internationellt samarbete rörande verkställighet av straff m.m.....	53
2.19 Förslag till lag om ändring i lagen (1973:188) om	

arrendenämnder och hyresnämnder.....	55
2.20 Förslag till lag om ändring i lagen (1976:19) om internationellt samarbete rörande lagföring för brott	56
2.21 Förslag till lag om ändring i lagen (1976:839) om statens va-nämnd.....	57
2.22 Förslag till lag om ändring i lagen (1977:729) om patentbesvärsrätten.....	58
2.23 Förslag till lag om ändring i lagen (1978:801) om internationellt samarbete rörande kriminalvård i frihet	59
2.24 Förslag till lag om ändring i lagen (1982:395) om Kustbevakningens medverkan vid polisiär övervakning.	60
2.25 Förslag till lag om ändring i lagen (1988:97) om förfarandet hos kommunerna, förvaltningsmyndigheterna och domstolarna under krig eller krigsfara m. m.....	61
2.26 Förslag till lag om ändring i lagen (1988:609) om målsägandebiträde.....	62
2.27 Förslag till lag om ändring i lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall	65
2.28 Förslag till lag om ändring i smittskyddslagen (1988:1472)	66
2.29 Förslag till lag om ändring i utlänningslagen (1989:529)	67
2.30 Förslag till lag om ändring i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga.....	69
2.31 Förslag till lag om ändring i lagen (1991:572) om särskild utlänningskontroll	71
2.32 Förslag till lag om ändring i lagen (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård.....	72
2.33 Förslag till lag om ändring i lagen (1991:1129) om rättspsykiatrisk vård	73
2.34 Förslag till lag om ändring i lagen (1993:388) om införande av lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade	75
2.35 Förslag till lag om ändring i lagen (1996:242) om domstolsärenden	76
3 Ärendet och dess beredning.....	78
4 Ett nytt rättshjälppsystem.....	78
4.1 Bakgrund.....	78
4.2 Behovet av förändringar.....	81
5 Rättshjälp och rättsskyddsförsäkring.....	83
5.1 Inledning.....	83
5.2 Rättsskyddsförsäkringarnas utformning.....	83
5.3 Spridningen av rättsskyddsförsäkringar i Sverige....	86
5.4 En jämförelse mellan rättshjälp och rättsskydd.....	87
5.5 Rättshjälpen skall vara subsidiär till rättsskyddet.	90
5.6 Bestämmelsernas närmare utformning.....	98
6 Rådgivning.....	104
7 Förutsättningar för rättshjälp.....	108
7.1 Inkomstgränsen.....	108
7.2 Beräkningen av den rättssökandes ekonomiska förhållanden - ekonomiskt underlag.....	111
7.3 Behov av biträde.....	114
7.4 Rimlighetsprövning.....	119
8 Rättshjälp för dödsbon.....	124

9 Rättshjälp för näringsidkare.....	125	
10 Rättshjälp i vissa familjerättsliga angelägenheter	129	
10.1 Bodelning.....	129	
10.2 Underhåll.....	135	
10.3 Äktenskapsskillnad.....	137	
10.4 Beslut om rättshjälp i familjerättsliga angelägenheter	140	
11 Förmåner inom rättshjälpssystemet.....	141	
11.1 Inledning.....	141	
11.2 Biträde.....	141	
11.3 Utredning och bevisning.....	146	
11.4 Kostnad för inställelse vid domstol	152	
11.5 Befrielse från skyldighet att ställa säkerhet	153	
11.6 Övriga förmåner.....	154	
12 Förordnande och byte av biträde.....	154	
13 Avgiftssystemet.....	157	
13.1 Rättshjälpavgift.....	157	
13.2 Återbetalningsskyldighet i brottmål.....	164	
14 Upphörande av rättshjälp.....	166	
15 Ersättningsskyldighet för rättshjälpkostnader.....	169	
15.1 Motparts och medparts kostnadsansvar.....	169	
15.2 Kostnadsansvaret vid gemensam ansökan om äktenskapsskillnad	172	
15.3 Den rättssökandes och dennes ställföreträdarens ansvar för	kostnaderna vid vårdslöshet eller försummelse	173
15.4 Förfarandet vid fastställande av ersättningsskyldighet	174	
16 Ekonomiskt bistånd utanför rättshjälpssystemet.....	175	
16.1 Tvistemål, förvaltningsprocess, ärenden.....	175	
16.2 Brottmål	177	
17 Rättsligt bistånd till brottsoffer.....	178	
17.1 Bistånd till offer för sexualbrott utomlands.....	178	
17.2 Målsägandebiträde.....	180	
18 Offentligt biträde.....	180	
18.1 Rätten till offentligt biträde frikopplas från rättshjälp	180	
18.2 Vem skall kunna förordnas till offentligt biträde?..	182	
18.3 Förutsättningar för att förordna offentligt biträde m.m.	183	
18.4 Instansordningen i frågor om offentligt biträde i	utlänningsärenden	184
19 Ersättning till rättshjälpbiträden och offentlig försvarare m.fl.	191	
20 Domstolsverkets talerätt m.m.	194	
21 Den framtida organisationen	196	
22 Ekonomiska konsekvenser	200	
23 Ikraftträdande.....	204	

24 Författningskommentar.....	204
24.1 Förslaget till ny rättshjälpslag.....	205
24.2 Förslaget till lag om offentliga biträden.....	225
24.3 Förslaget till lag om rätt för Domstolsverket att överklaga vissa beslut om ersättning m.m.....	228
24.4 Förslaget till lag om ändring i äktenskapsbalken....	228
24.5 Förslaget till lag om ändring i brottsbalken.....	230
24.6 Förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken....	230
24.7 Förslaget till lag om ändring i lagen (1944:133) om kastrering.....	235
24.8 Förslaget till lag om ändring i lagen (1946:804) om införande av nya rättegångsbalken.....	236
24.9 Förslaget till lag om ändring i lagen (1946:817) om bevisupptagning vid utländsk domstol.....	236
24.10 Förslaget till lag om ändring i lagen (1957:668) om utlämning för brott.....	236
24.11 Förslaget till lag om ändring i lagen (1958:642) om blodundersökning m.m. vid utredning av faderskap....	236
24.12 Förslaget till lag om ändring i lagen (1959:254) om utlämning för brott till Danmark, Finland, Island och Norge...236	
24.13 Förslaget till lag om ändring i lagen (1963:193) om samarbete med Danmark, Finland, Island och Norge ang. verkställighet av straff m.m.....	237
24.14 Förslaget till lag om ändring i lagen (1969:644) om vissa rättigheter för statslösa och politiska flyktingar..237	
24.15 Förslaget till lag om ändring i lagen (1970:375) om utlämning till Danmark, Finland, Island eller Norge för verkställighet av vård eller behandling.....	237
24.16 Förslaget till lag om ändring i lagen (1971:289) om allmänna förvaltningsdomstolar.....	237
24.17 Förslaget till lag om ändring i förvaltningsprocesslagen (1971:291).....	237
24.18 Förslaget till lag om ändring i lagen (1972:260) om internationellt samarbete rörande verkställighet av straff m.m.....	237
24.19 Förslaget till lag om ändring i lagen (1973:188) om arrendenämnder och hyresnämnder.....	238
24.20 Förslaget till lag om ändring i lagen (1976:19) om internationellt samarbete rörande lagföring för brott238	
24.21 Förslaget till lag om ändring i lagen (1976:839) om statens va-nämnd.....	238
24.22 Förslaget till lag om ändring i lagen (1977:729) om patentbesvärsträtten	238
24.23 Förslaget till lag om ändring i lagen (1978:801) om internationellt samarbete rörande kriminalvård i frihet239	
24.24 Förslaget till lag om ändring i lagen (1982:395) om Kustbevakningens medverkan vid polisiär övervakning.239	
24.25 Förslaget till lag om ändring i lagen (1988:97) om förfarandet hos kommunerna, förvaltningsmyndigheterna och domstolarna under krig eller krigsfara m.m.	239
24.26 Förslaget till lag om ändring i lagen (1988:609) om målsägandebiträde.....	239
24.27 Förslaget till lag om ändring i lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall.....	240
24.28 Förslaget till lag om ändring i smittskyddslagen (1988:1472)	240
24.29 Förslaget till lag om ändring i utlänningslagen (1989:529)	240

24.30 Förslaget till lag om ändring i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga.....	241
24.31 Förslaget till lag om ändring i lagen (1991:572) om särskild utlänningskontroll.....	241
24.32 Förslaget till lag om ändring i lagen (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård.....	242
24.33 Förslaget till lag om ändring i lagen (1991:1129) om rättspsykiatrisk vård	242
24.34 Förslaget till lag om ändring i lagen (1993:388) om införande av lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade.....	242
24.35 Förslaget till lag om ändring i lagen (1996:242) om domstolsärenden.....	242

Bilaga 1 Betänkandets lagförslag.....	244
Bilaga 2 Förteckning över remissinstanser som yttrat sig över betänkandet Ny rättshjälpslag (SOU 1995:81).....	282
Bilaga 3 Rättshjälpsavgifter.....	283
Bilaga 4 Lagrådsremissens lagförslag.....	287
Bilaga 5 Lagrådets yttrande.....	354

Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 12 september 1996366

1 Förslag till riksdagsbeslut

Regeringen föreslår att riksdagen antar regeringens förslag till

1. rättshjälpslag,
2. lag om offentligt biträde,
3. lag om rätt för Domstolsverket att överklaga vissa beslut om ersättning m.m.,
4. lag om ändring i äktenskapsbalken,
5. lag om ändring i brottsbalken,
6. lag om ändring i rättegångsbalken,
7. lag om ändring i lagen (1944:133) om kastrering,
8. lag om ändring i lagen (1946:804) om införande av nyarättegångsbalken,
9. lag om ändring i lagen (1946:817) om bevisupptagning vid utländsk domstol,
10. lag om ändring i lagen (1957:668) om utlämning för brott,
11. lag om ändring i lagen (1958:642) om blodundersökning m.m. vid utredning av faderskap,
12. lag om ändring i lagen (1959:254) om utlämning för brott till Danmark, Finland, Island och Norge,
13. lag om ändring i lagen (1963:193) om samarbete med Danmark, Finland, Island och Norge ang. verkställighet av straff m.m.
14. lag om ändring i lagen (1969:644) om vissa rättigheter för statslösa personer och politiska flyktingar,
15. lag om ändring i lagen (1970:375) om utlämning till Danmark, Finland, Island eller Norge för verkställighet av vård eller behandling,
16. lag om ändring i lagen (1971:289) om allmänna förvaltningsdomstolar,
17. lag om ändring i förvaltningsprocesslagen (1971:291),
18. lag om ändring i lagen (1972:260) om internationellt samarbete rörande verkställighet av straff m.m.,
19. lag om ändring i lagen (1973:188) om arrendenämnder och hyresnämnder,
20. lag om ändring i lagen (1976:19) om internationellt samarbete rörande lagföring för brott,
21. lag om ändring i lagen (1976:839) om statens va-nämnd,
22. lagen (1977:729) om patentbesvärsträtten,

23. lag om ändring i lagen (1978:801) om internationellt samarbete rörande kriminalvård i frihet,
24. lag om ändring i lagen (1982:395) om Kustbevakningens medverkan vid polisiär övervakning
25. lag om ändring i lagen (1988:97) om förfarandet hos kommunerna, förvaltningsmyndigheterna och domstolarna under krig eller krigsfara m. m.,
26. lag om ändring i lagen (1988:609) om målsägandebiträde,
27. lag om ändring i lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall,
28. lag om ändring i smittskyddslagen (1988:1472),
29. lag om ändring i utlänningslagen (1989:529),
30. lag om ändring i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga,
31. lag om ändring i lagen (1991:572) om särskild utlänningskontroll,
32. lag om ändring i lagen (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård,
33. lag om ändring i lagen (1991:1129) om rättspsykiatrisk vård,
34. lag om ändring i lagen (1993:388) om införande av lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade,
35. lag om ändring i lagen (1996:242) om domstolsärenden.

2 Lagtext

Regeringen har följande förslag till lagtext.

2.1 Förslag till rättshjälpslag

Härigenom föreskrivs följande.

Inledande bestämmelser

1 §

I denna lag finns bestämmelser om rättshjälp och rådgivning.

2 §

Rättshjälp får beviljas i en rättslig angelägenhet om förutsättningarna i 6-8 §§ är uppfyllda.

För att rättshjälp skall beviljas krävs att rådgivning enligt 4 § har lämnats i angelägenheten i minst en timme, om inte sådan rådgivning är uppenbart obehövlig eller det finns något annat särskilt skäl.

I 9 § finns bestämmelser om rättshjälpens förhållande till rättsskydds-försäkringar. I 10-13 §§ finns bestämmelser om när rättshjälp inte får beviljas och när det krävs särskilda skäl för rättshjälp. I 21 och 22 §§ finns särskilda bestämmelser om rättshjälp till offer för sexualbrott när angelägenheten skall behandlas utomlands.

3 §

Rättshjälp beviljas efter ansökan av den rättssökande. Ansökan skall vara skriftlig och innehålla de uppgifter som föreskrivs av regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer.

Rådgivning

4 §

Rådgivning enligt denna lag lämnas i en rättslig angelägenhet av en advokat eller biträdande jurist på advokatbyrå i sammanlagt högst två timmar. Rådgivning kan också lämnas av någon annan som kan förordnas som rättshjälpsbiträde enligt 26 §.

Rådgivning lämnas mot en avgift som betalas till den som lämnar rådgivningen.

Den som har lämnat rådgivning får sätta ned avgiften till hälften om den rättssökandes ekonomiska förhållanden ger anledning till det.
Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer meddelar närmare bestämmelser om rådgivningsavgift och nedsättning av rådgivningsavgift.

5 §

Den som har lämnat rådgivning har rätt till skälig ersättning av allmänna medel för de kostnader för tolk och översättning som rådgivningen kan ha krävt. Om rådgivning har skett mot nedsatt avgift enligt 4 § andra stycket, kan den som har lämnat rådgivning få ersättning av allmänna medel.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer meddelar närmare bestämmelser om ersättning enligt första stycket.

Allmänna förutsättningar för rättshjälp

6 §

Rättshjälp får beviljas en fysisk person vars ekonomiska underlag enligt 38 § inte överstiger 210 000 kr.

Rättshjälp får även beviljas ett dödsbo om det finns synnerliga skäl. I 14 § finns bestämmelser om övergång av rättshjälp till dödsbo.

7 §

Rättshjälp får beviljas om den rättssökande behöver juridiskt biträde utöver rådgivning och detta behov inte kan tillgodoses på annat sätt.

Rättshjälp får inte beviljas i sådana angelägenheter där hjälp genom offentlig försvarare eller offentligt biträde kan komma i fråga.

8 §

Rättshjälp får beviljas endast om det med hänsyn till angelägenhetens art och betydelse, tvisteföremålets värde och omständigheterna i övrigt är rimligt att staten bidrar till kostnaderna.

Rättshjälpens förhållande till rättsskyddsförsäkringar

9 §

Rättshjälp får inte beviljas, om den rättssökande har en rättsskyddsförsäkring eller något annat liknande rättsskydd som omfattar angelägenheten.

Om den rättssökande saknar rättsskydd enligt första stycket men med hänsyn till sitt försäkringsskydd i övrigt eller sina ekonomiska och personliga förhållanden borde ha haft ett sådant skydd, får rättshjälp beviljas endast om det finns särskilda skäl med hänsyn till angelägenhetens art och betydelse för den rättssökande.

Begränsningar i rätten till rättshjälp

10 §

Rättshjälp får inte beviljas

1. för upprättande av självdeklaration, äktenskapsförord, testamente eller gåvohandling,
2. för förrättande av bouppteckning enligt 20 kap. ärvdabalken,
3. i en angelägenhet som rör skuldsanering enligt skuldsaneringslagen (1994:334),
4. i inskrivningsärenden enligt jordabalken,
5. i ärenden om fastighetsdeklaration,
6. i mål eller ärenden angående fastighetstaxering,
7. i registerärenden enligt sjölagen (1994:1009) eller lagen (1979:377) om registrering av båtar för yrkesmässig sjöfart m.m.,
8. i en angelägenhet som rör bodelning i annat fall än vid klander av

bodelning,

9. om frågan om rättshjälp kan vänta till dess en annan rättslig angelägenhet där anspråket stöder sig på väsentligen likartad grund har avgjorts,

10. i en angelägenhet som rör trafikskadeersättning enligt trafikskadelagen (1975:1410) eller som rör skadestånd som skall betalas från en ansvarsförsäkring. Rättshjälp får dock beviljas i en sådan angelägenhet om ett mål eller ärende har inletts vid domstol eller enbart rör annan skada än personskada.

Rättshjälp får inte heller beviljas i fråga om anspråk som har överlåtits till den rättssökande, om överlåtelsen kan antas ha skett för att åstadkomma en fördel vid prövning av ansökan om rättshjälp.

11 §

Rättshjälp får beviljas endast när det finns särskilda skäl i en angelägenhet som

1. rör äktenskapsskillnad och därmed sammanhängande frågor,
2. rör underhåll till barn,
3. rör skatter, tullar, avgifter eller betalningssäkring för skatter, tullar och avgifter,
4. i tingsrätt skall avgöras av en lagfaren domare enligt 1 kap. 3 d § rättegångsbalken,
5. skall behandlas utomlands, utom i fall som avses i 21 §.

12 §

Den som inte är svensk medborgare och som varken är eller tidigare har varit bosatt i Sverige får beviljas rättshjälp endast om angelägenheten skall behandlas i Sverige och det finns särskilda skäl. I en angelägenhet som skall behandlas utomlands får rättshjälp beviljas endast om den rättssökande är bosatt i Sverige.

Under förutsättning av ömsesidighet kan regeringen förordna att medborgare i en viss främmande stat och den som, utan att vara medborgare i den staten, är bosatt där skall vara likställd med svensk medborgare i fråga om rättshjälp.

Rättshjälp till näringsidkare

13 §

Rättshjälp får inte beviljas den som är eller har varit näringsidkare i en angelägenhet som har uppkommit i näringsverksamheten, om det inte finns särskilda skäl med hänsyn till verksamhetens art och begränsade omfattning, hans eller hennes ekonomiska och personliga förhållanden och omständigheterna i övrigt.

Med näringsidkare avses en fysisk person som driver verksamhet av ekonomisk natur som kan betecknas som yrkesmässig eller har ett bestämmande inflytande över en juridisk person som bedriver sådan verksamhet.

Övergång av rättshjälp till dödsbo

14 §

Dör den som har beviljats rättshjälp övergår rättshjälpen till dödsboet, om dödsboet begär detta och det med hänsyn till angelägenhetens art och betydelse, dödsboets och dödsbodelägarnas ekonomiska förhållanden och omständigheterna i övrigt är skäligen att staten fortsätter att bidra till kostnaderna.

Förmåner som ingår vid rättshjälp

15 §

När rättshjälp har beviljats betalar staten kostnaderna för rättshjälpsbiträde. Förmånen av rättshjälpsbiträde omfattar ersättning för arbete i högst 100

timmar, om inte annat beslutas enligt 34 §.

16 §

När rättshjälp har beviljats, betalar staten kostnaderna för bevisning vid allmän domstol, Arbetsdomstolen och Marknadsdomstolen. Om annat inte följer av lag eller föreskrifter som lämnats med stöd av lag lämnas ersättning för bevisning med skäligt belopp.

17 §

När rättshjälp har beviljats betalar staten kostnaderna för utredning, som är skäligen påkallad för att ta tillvara den rättssökandes rätt, till en kostnad om högst 10 000 kr. Utredning i en angelägenhet som skall prövas av förvaltningsdomstol eller förvaltningsmyndighet betalas dock inte om den kan erhållas genom den domstol eller myndighet som skall pröva angelägenheten. Den som har medverkat vid en utredning har rätt till ersättning enligt föreskrifter som meddelas av regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer.

18 §

När rättshjälp har beviljats betalar staten kostnaderna för medlare enligt 42 kap. 17 § rättegångsbalken.

Medlaren har rätt till skälig ersättning för det arbete, den tidsspillan och de utlägg som uppdraget krävt.

Medlaren får inte förbehålla sig eller ta emot ersättning av parterna. Har detta skett är förbehållet utan verkan och medlaren skall till parterna betala tillbaka vad han eller hon har tagit emot.

19 §

Den som har beviljats rättshjälp behöver inte betala ansökningsavgift eller expeditionsavgift enligt förordningen (1987:452) om avgifter vid de allmänna domstolarna, ansökningsavgift i mål enligt lagen (1990:746) om betalningsföreläggande och handräckning eller avgift enligt 15 § 1-3 avgiftsförordningen (1992:191).

Den som har beviljats rättshjälp i en angelägenhet som lett till ett verkställbart avgörande eller i ett mål om verkställighet behöver inte betala utskökningsavgifter enligt 2 § förordningen (1992:1094) om avgifter vid kronofogdemyndigheterna.

Den som har beviljats rättshjälp behöver inte betala några kostnader för kungörelser i mål eller ärenden vid domstol.

20 §

Den som har beviljats rättshjälp behöver inte ställa säkerhet för att få till stånd kvarstad eller annan liknande åtgärd enligt rättegångsbalken eller konkurslagen (1987:672) i den angelägenhet som rättshjälpen avser. Om den rättssökande inte kan betala för den skada som tillfogas motparten, svarar staten gentemot den skadelidande för denna skada.

Första stycket tillämpas också i fråga om verkställighet enligt 3 kap. 8 eller 9 § utskökningsbalken, om rättshjälp beviljats i verkställighetsmålet.

Särskilda bestämmelser om rättshjälp till offer för sexualbrott utomlands

21 §

I en angelägenhet som skall behandlas utomlands får rättshjälp beviljas om saken gäller ett brott mot den rättssökande som motsvarar brott enligt 6 kap. brottsbalken och den rättssökande har behov av någon av de förmåner som anges i 22 §. I fråga om en angelägenhet som avses i första stycket gäller inte 2 § andra stycket och 9 §.

22 §

När rättshjälp har beviljats enligt 21 § betalar staten kostnaderna för biträde och sådan bevisning och utredning som varit nödvändig för att ta till vara den rättssökandes rätt samt kostnaderna för resa och uppehälle för den rättssökande eller hans eller hennes ställföreträdare och för vårdare eller annan som måste anlitas i samband med inställelse inför domstol eller annan myndighet i den främmande staten. Detta gäller dock endast i den mån kostnaderna inte täcks genom någon försäkring eller ersätts av domstol eller annan myndighet i den främmande staten.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer meddelar närmare bestämmelser om ersättning enligt första stycket.

Rättshjälpsavgift

23 §

Den som har beviljats rättshjälp skall betala en rättshjälpsavgift som bestäms med hänsyn till kostnaderna för rättshjälpsbiträdet och den rättssökandes ekonomiska underlag enligt 38 §.

Rättshjälpsavgiften, som aldrig får överstiga kostnaderna för rättshjälpsbiträdet, utgör

1. två procent av kostnaderna om det ekonomiska underlaget inte överstiger 20 000 kr,
2. fem procent av kostnaderna, dock minst 500 kr, om det ekonomiska underlaget överstiger 20 000 men inte 40 000 kr,
3. tio procent av kostnaderna, dock minst 1 000 kr, om det ekonomiska underlaget överstiger 40 000 men inte 80 000 kr,
4. tjugoprocent av kostnaderna, dock minst 1 500 kr, om det ekonomiska underlaget överstiger 80 000 men inte 120 000 kr,
5. trettio procent av kostnaderna, dock minst 2 000 kr, om det ekonomiska underlaget överstiger 120 000 men inte 160 000 kr,
6. fyrtio procent av kostnaderna, dock minst 5 000 kr, om det ekonomiska underlaget överstiger 160 000 kr.

Avgift för rådgivning utöver en timme skall avräknas från den lägsta avgift som anges i andra stycket 2-6.

Avgiften för dödsbo som beviljas rättshjälp bestäms efter vad som är skäligt med hänsyn till dödsboets och dödsbodelägarnas ekonomiska förhållanden. Om rättshjälp övergår till ett dödsbo beräknas rättshjälpsavgiften med ledning av den avlidnes ekonomiska underlag.

24 §

Procentsatsen för beräkning av rättshjälpsavgiften fastställs när rättshjälp beviljas.

Om den rättssökandes ekonomiska underlag förändras väsentligt innan rättshjälpsärendet har avslutats, får jämkning ske till annan procentsats som avses i 23 § efter vad som är skäligt. Jämkning får också ske om en väsentlig felbedömning har gjorts när procentsatsen tidigare bestämdes eller om oriktiga uppgifter har legat till grund för beslutet.

Jämkning till en lägre procentsats kan endast avse avgift som ännu inte har betalats.

25 §

Rättshjälpsavgiften skall fortlöpande betalas till rättshjälpsbiträdet allteftersom kostnader uppstår.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer meddelar närmare bestämmelser om betalningen av rättshjälpsavgiften.

Förordnande och byte av rättshjälpsbiträde

26 §

Till rättshjälpsbiträde får förordnas advokat, biträdande jurist på advokatbyrå eller någon annan som är lämplig för uppdraget. Har den rättssökande själv föreslagit någon som är lämplig, skall denne förordnas, om det inte medför avsevärt ökade kostnader eller det i övrigt finns särskilda skäl mot det. Ett biträde får entledigas om det finns skäl till det.

Byte av biträde får ske efter särskilt tillstånd och bara om det finns särskilda skäl. Om byte av biträde har skett en gång, får nytt byte ske endast om det finns synnerliga skäl.

Ett biträde får sätta en advokat eller biträdande jurist på advokatbyrå i sitt ställe (substitution) om det inte medför en beaktansvärd ökning av kostnaderna. I övrigt får substitution endast ske efter särskilt tillstånd.

Ersättning till rättshjälpsbiträde

27 §

Ett rättshjälpsbiträde har rätt till skälig ersättning för arbete, tidsspillan och utlägg som uppdraget har krävt. Ersättningen för arbete skall bestämmas med utgångspunkt i den tidsåtgång som är rimlig med hänsyn till uppdragets art och omfattning och med tillämpning av den timkostnadsnorm som regeringen fastställer. Timersättningen får avvika från timkostnadsnormen om den skicklighet och den omsorg som uppdraget har utförts med eller andra omständigheter av betydelse ger anledning till det. Ersättning till rättshjälpsbiträde får inte avse kostnader för anlitande av tekniskt biträde.

Ersättning för arbete före ansökan kan endast avse arbete som varit av mindre omfattning eller av brådskande art. Vid biträdesbyte enligt 26 § andra stycket gäller motsvarande i fråga om det nya biträdets rätt till ersättning för arbete som utförts före beslutet om byte.

Om biträdet genom vårdslöshet eller försummelse har föranlett kostnad för rättshjälpen, skall detta beaktas vid ersättningens bestämmande. Om biträdet missbrukat sin behörighet att besluta om utredning enligt 17 § eller om substitution enligt 26 § eller om det annars finns särskilda skäl, får ersättningen sättas ned.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer fastställer taxor som skall tillämpas vid bestämmande av ersättning i vissa fall samt meddelar föreskrifter om beräkning av ersättningen för tidsspillan.

28 §

Ersättning till ett rättshjälpsbiträde fastställs i samband med att den rättsliga angelägenheten avgörs genom dom eller beslut eller när rättshjälpsärendet avslutas på något annat sätt.

Har ett biträde inte begärt ersättning i rätt tid och därigenom förlorat rätten att få ersättningen fastställd av domstolen, får Rättshjälpsmyndigheten fastställa ersättningen under förutsättning att biträdet inte kände till att angelägenheten var anhängig vid domstolen eller att underlåtenheten beror på något annat ursäktligt misstag. Den del av ersättningen som överstiger rättshjälpsavgiften skall då stanna på staten.

29 §

Ett rättshjälpsbiträde får inte förbehålla sig eller ta emot ersättning av sin huvudman utöver vad som följer av 27 §. Har detta skett är förbehållet utan verkan och biträdet skall till huvudmannen betala tillbaka vad han eller hon har tagit emot för mycket.

Motparts ersättningskyldighet

30 §

Bestämmelser i lag om ansvar för motparts kostnader i rättegång eller annat

motsvarande förfarande gäller även i fråga om rådgivningsavgift och kostnader för motparts rättshjälpsbiträde. Räkna skall dock inte betalas.

Den som är ersättningsskyldig för rättshjälpskostnader skall till den rättsökande betala ett belopp som motsvarar dennes rådgivnings- och rättshjälpsavgifter. Återstoden skall betalas till staten. Om den ersättningsskyldige har ålagts att ersätta endast en del av rättshjälpskostnaderna, skall ersättningen betalas till den rättsökande och till staten med motsvarande fördelning.

Medparts ersättningsskyldighet

31 §

Har i ett mål eller ärende vid domstol en kostnad för biträde som är gemensamt för flera medparter ersatts som en rättshjälpskostnad, skall var och en av de medparter som inte har rättshjälpsbiträde betala den del av kostnaden som hänför sig till medparten. Fördelningen skall göras efter huvudtalet, om inte omständigheterna föranleder annat.

Vid tillämpningen av första stycket skall avdrag göras för den del av kostnaderna som en motpart eller någon annan har ålagts att betala med stöd av 30 §.

Om summan av rättshjälpsavgiften och vad medparterna förpliktas betala enligt första stycket överstiger ersättningen till biträdet, skall medparterna betala det överskjutande beloppet till den som har rättshjälpsbiträde och återstoden till staten.

Upphörande av rättshjälpsbiträde

32 §

Rättshjälpsbiträde skall upphöra om

1. rättshjälpsavgift inte betalas enligt 25 §,
2. den rättsökande har lämnat oriktiga uppgifter och rättshjälpsbiträde inte skulle ha beviljats om riktiga uppgifter hade lämnats,
3. den rättsökande uppsåtligt eller av grov oaktsamhet har lämnat oriktiga uppgifter, som varit ägnade att leda till för låg rättshjälpsavgift,
4. den rättsökandes ekonomiska förhållanden har ändrats så att han eller hon inte längre är berättigad till rättshjälpsbiträde,
5. ett rättshjälpsbiträde entledigas utan att ett annat rättshjälpsbiträde förordnas,
6. det med hänsyn till angelägenhetens art och betydelse, tvisteföremålets värde samt omständigheterna i övrigt inte längre är rimligt att staten bidrar till den rättsökandes kostnader.

33 §

Om rättshjälpsbiträde har beviljats trots att det föreligger ett sådant fall som avses i 10 § 9, får det beslutas att rättshjälpsbiträdet skall upphöra. Detta gäller dock inte om det är uppenbart oskäligt att rättshjälpsbiträdet upphör.

34 §

Rättshjälpsbiträde skall upphöra när det arbete som biträdet har rätt till ersättning för enligt 27 § uppgår till 100 timmar, om annat inte beslutas enligt andra stycket.

Rättshjälpsbiträdet skall anmäla till rätten när det arbete som biträdet lagt ned på uppdraget uppgår till eller närmar sig 100 timmar. Rätten skall genast pröva om rättshjälpsbiträdet skall upphöra. Om rättshjälpsbiträdet skall fortsätta, bestämmer rätten det antal timmar som förmännen av rättshjälpsbiträde därefter får omfatta. I de fall Rättshjälpsmyndigheten enligt 39 § beslutar i rättshjälpsfrågor gäller bestämmelserna i andra stycket i stället för myndigheten.

Återbetalning av rättshjälpskostnader

35 §

Om rättshjälpen upphör på någon av de grunder som anges i 32 §, skall den rättssökande i skälig omfattning återbetala kostnaderna för rättshjälpen till staten.

Om rättshjälpen upphör på den grund som anges i 33 §, skall de kostnader för rättshjälpen som överstiger rättshjälpsavgiften inte återbetalas till staten.

36 §

Om ett beslut att bevilja rättshjälp upphävs efter överklagande, skall den som haft rättshjälp själv betala kostnaden för rättshjälpen. Om det finns särskilda skäl, får dock förordnas att kostnaden inte skall återbetalas till staten eller att den endast delvis skall återbetalas till staten.

37 §

Om den rättssökande genom vårdslöshet eller försummelse har orsakat ökade kostnader för rättshjälpen, skall han eller hon ersätta staten för dessa kostnader oavsett hur ansvaret för rättshjälpskostnaderna i övrigt skall fördelas. Motsvarande gäller den rättssökandes ställföreträdare.

Ekonomiskt underlag

38 §

Med ekonomiskt underlag avses i denna lag den rättssökandes beräknade årsinkomst sedan hänsyn tagits till underhållsskyldighet, förmögenhetsförhållanden och skuldsättning enligt andra stycket.

Bidrar den rättssökande till underhållet av barn skall den beräknade årsinkomsten minskas med 15 000 kr för varje barn, dock högst 75 000 kr. Är den rättssökandes betalningsförmåga väsentligen ökad eller nedsatt på grund av förmögenhetsinnehav eller skuldsättning eller annan särskild omständighet, skall den beräknade årsinkomsten jämkas genom att skäligt belopp läggs till eller dras ifrån.

En underårigs ekonomiska underlag skall bestämmas med hänsyn även till föräldrarnas ekonomiska förhållanden.

Närmare bestämmelser om hur det ekonomiska underlaget skall beräknas meddelas av regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer.

Beslut i rättshjälpsfrågor

39 §

Om ett mål eller ärende rörande den rättsliga angelägenheten pågår vid domstol, beslutar domstolen i frågor enligt denna lag. I annat fall beslutar Rättshjälpsmyndigheten i frågorna. Rättshjälpsmyndigheten beslutar också till vem ersättning enligt 30 § andra stycket och 31 § tredje stycket skall betalas.

Vad som sägs om domstol i denna lag gäller även arrendenämnd och hyresnämnd.

Rättshjälpsbiträdet beslutar om att sådan utredning som avses i 17 § första stycket skall utföras.

40 §

Rättshjälpsmyndigheten skall slutligt fastställa den rättssökandes rättshjälpsavgift när ersättningen till rättshjälpsbiträdet har fastställts.

Ersättningen till biträdet skall utbetalas efter avdrag för den slutligt fastställda rättshjälpsavgiften. Om biträdet har tagit emot en högre avgift från den rättssökande än den som slutligt fastställs, skall biträdet återbetala det överskjutande beloppet till den rättssökande.

41 §

I samband med att handläggningen avslutas i ett mål eller ärende i vilket en part har rättshjälp skall det bestämmas vilka belopp som motparter, medparter och den rättssökande eller dennes ställföreträdare skall betala enligt 30 § första stycket och 31 § första stycket. Beslut om återbetalningsskyldighet enligt 37 § meddelas i samband med att handläggningen avslutas i ett mål eller ärende i vilket part har rättshjälp eller i samband med rättshjälpens upphörande. Om beslutet meddelas av någon annan än domstol eller Rättshjälpsmyndigheten, skall betalningsskyldigheten bestämmas till att avse kostnaderna i deras helhet eller viss kvotdel utan att ett bestämt belopp anges. När en borgenär har beviljats rättshjälp i en angelägenhet som rör försättande i konkurs, skall beslut om ersättningsskyldighet meddelas senast i samband med att utdelningen fastställs.

42 §

Beslut om till vem ersättning skall betalas enligt 30 § andra stycket och 31 § tredje stycket och beslut om rättshjälpsavgift och avräkning med biträde enligt 40 § får fattas av Rättshjälpsmyndigheten genom automatisk databehandling av uppgifter i ett av myndigheten fört register över rättshjälpskostnader. Beslut enligt 30 § andra stycket och 31 § tredje stycket får verkställas enligt bestämmelserna i utskönningsbalken.

Överklagande m.m.

43 §

I fråga om överklagande av domstols beslut enligt denna lag tillämpas, utom i fall som avses i andra stycket, vad som i allmänhet gäller om överklaganden av beslut av domstolen.

Hovrättens eller kammarrättens beslut i en överklagad fråga angående ersättning till rättshjälpsbiträde får inte överklagas. Hovrätten eller kammarrätten får dock tillåta att beslutet överklagas, om det finns särskilda skäl för en prövning om tillstånd skall ges enligt 54 kap. 10 § första stycket 1 rättegångsbalken respektive 36 § första stycket 1 förvaltningsprocesslagen (1971:291).

44 §

Beslut av rättshjälpsbiträde i fråga om utredning enligt 17 § första stycket får inte överklagas.

Rättshjälpsmyndighetens beslut enligt 30 § andra stycket, 31 § tredje stycket och 40 § andra stycket får inte överklagas. Övriga beslut av Rättshjälpsmyndigheten får överklagas till Rättshjälpsnämnden. Rättshjälpsnämndens beslut får inte överklagas.

45 §

Beslut om rättshjälp får överklagas av den som är enskild part och av Domstolsverket. Räknas tiden för överklagande från den dag en part fått del av beslutet, får Domstolsverket ändå inte överklaga beslutet senare än två månader från dagen för beslutet. Domstolsverket får överklaga ett beslut även till förmån för en enskild part.

46 §

Domstolsverket får påkalla beslut om att rättshjälp skall upphöra enligt 32-34 §§.

47 §

Ett rättshjälpsbiträde som har överklagat ett beslut om ersättning får i den högre instansen åberopa nya omständigheter till stöd för sitt yrkande endast om det finns särskilda skäl för det.

Rättshjälpsnämnden

48 §

Rättshjälpsnämnden består av en ordförande, som skall vara eller ha varit ordinarie domare, två ledamöter som skall vara advokater samt två övriga ledamöter. Alla ledamöter skall vara svenska medborgare. De får inte vara underåriga eller ha förvaltare enligt 11 kap. 7 § föräldrabalken.

Regeringen förordnar ledamöter och utser ordförande för viss tid. För ordföranden skall finnas en eller flera ersättare. I övrigt får regeringen utse lämpligt antal ersättare. Bestämmelserna om ordförande och ledamöter tillämpas också på ersättare.

49 §

Rättshjälpsnämnden är beslutförför med ordföranden och minst två andra ledamöter, av vilka en skall vara advokat och en övrig ledamot. Vid avgörande av ett ärende som är av principiell betydelse eller annars är av särskild vikt, skall dock samtliga ledamöter delta.

Rättegångsbalkens regler om omröstning i tvistemål tillämpas när ärenden avgörs av Rättshjälpsnämnden. Ordföranden skall dock säga sin mening först.

1. Denna lag träder i kraft den 1 december 1997 då rättshjälpslagen (1972:429) skall upphöra att gälla.

2. Den upphävda lagen gäller dock fortfarande om

- allmän rättshjälp eller rättshjälp åt misstänkt i brottmål har beviljats före den 1 december 1997, eller

- ansökan om sådan rättshjälp har lämnats in till domstol, Rättshjälpsmyndigheten eller annan myndighet som kan besluta om rättshjälp före den 1 december 1997.

2.2 Förslag till lag om offentligt biträde

Härigenom föreskrivs följande.

1 §

Denna lag tillämpas när offentligt biträde skall förordnas i ett mål eller ärende enligt särskild föreskrift i lag.

Bestämmelserna i denna lag gäller om inte annat är särskilt föreskrivet.

2 §

Beslut enligt denna lag fattas av den domstol eller myndighet som handlägger målet eller ärendet utom i fall som avses i 6 §.

3 §

Offentligt biträde förordnas efter ansökan eller när det annars finns anledning till det.

Ansökan kan göras av den som biträde skall förordnas för eller av någon annan som får föra talan i målet eller ärendet. Ansökan skall ges in till den myndighet som handlägger målet eller ärendet.

Myndighet som inte själv får förordna offentligt biträde skall överlämna ansökan med ett eget yttrande till behörig myndighet.

4 §

Förordnas offentligt biträde betalar staten kostnader för biträdet samt för utredning som är skäligen påkallad för att ta till vara huvudmannens rätt, om utredningen inte kan erhållas genom den domstol eller myndighet som handlägger målet eller ärendet.

Den som har medverkat vid utredning som anges i första stycket har rätt till ersättning av allmänna medel enligt föreskrifter som regeringen meddelar.

5 §

Bestämmelserna i 26-29 §§ rättshjälpslagen (1996:000) om förordnande och byte av rättshjälpsbiträde och om ersättning till rättshjälpsbiträde skall tillämpas i fråga om offentligt biträde.

6 §

Offentligt biträde beslutar om att sådan utredning som avses i 4 § första stycket skall utföras.

7 §

Domstols eller myndighets beslut enligt denna lag överklagas i samma ordning som gäller för överklagande av dom eller beslut i det mål eller ärende i vilket biträdet har förordnats.

Hovrättens eller kammarrättens beslut i en överklagad fråga angående ersättning till offentligt biträde får inte överklagas. Hovrätten eller kammarrätten får dock tillåta att beslutet överklagas, om det finns särskilda skäl för en prövning om tillstånd skall ges enligt 54 kap. 10 § första stycket 1 rättegångsbalken respektive 36 § första stycket 1 förvaltningsprocesslagen (1971:291).

Beslut av biträde i fråga om utredning enligt 4 § får inte överklagas.

8 §

Ett beslut enligt denna lag får överklagas av den som är enskild part och av Domstolsverket. Räknas tiden för överklagande från den dag en part fått del av beslutet, får Domstolsverket ändå inte överklaga beslutet senare än två månader från dagen från beslutet. Domstolsverket får överklaga ett beslut även till förmån för en enskild part.

Denna lag träder i kraft den 1 december 1997.

2.3 Förslag till lag om rätt för Domstolsverket att överklaga vissa beslut om ersättning m.m.

Härmed föreskrivs följande.

Domstolsverket har rätt att, på samma sätt som en part, överklaga ett beslut av domstol om ersättning av allmänna medel till målsägande, enskild part, försvarare, vittne, sakkunnig eller annan som inte är part. Detsamma gäller beslut om förordnande eller byte av offentlig försvarare.

Denna lag träder i kraft den 1 december 1997.

2.4 Förslag till lag om ändring i äktenskapsbalken

Härigenom föreskrivs att det i fråga om äktenskapsbalken dels att 18 kap. 4 § skall ha följande lydelse, dels att det skall införas en ny paragraf, 17 kap. 7 a §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse Föreslagen lydelse
17 kap.

7 a §

Om det är skäligt med hänsyn till en makes ekonomiska och personliga förhållanden samt omständigheterna i övrigt, kan

domstol på ansökan av denne besluta att ersättning till bodelningsförrättare för högst fem timmars arbete skall betalas av allmänna medel på de villkor som anges i andra stycket (ersättningsgaranti). I fråga om sådan ersättning tillämpas 27 § rätts-hjälpslagen (1996:000). Ersättning enligt den beslutade ersättningsgarantin skall betalas ut, om den make som har utverkat garantin har en andel i boet som efter avdrag för täckning av skulder är värd mindre än 100 000 kr. Ersättningen skall betalas ut till bodelningsförrättaren efter ansökan. Utbetalt belopp skall vid tillämpningen av 7 § tillgodoräknas samme make. Ansökan enligt första och andra stycket görs hos den domstol som avses i 2 §.

18 kap.

4 § Hovrättens dom eller slutliga beslut i mål om underhåll enligt 6 kap. får inte överklagas. Hovrätten får dock tillåta att domen eller beslutet överklagas, om det finns särskilda skäl för en prövning om tillstånd skall ges enligt 54 kap. 10 § första stycket 1 rättegångsbalken. Första stycket första meningen gäller inte, om någon annan del av domen överklagas.

Hovrättens beslut i frågor som Hovrättens beslut i frågor som avses i 14 kap. 7, 15 eller 16 § avses i 14 kap. 7, 15 eller 16 § får aldrig överklagas. eller 17 kap. 7 a § får aldrig överklagas.

Denna lag träder i kraft den 1 december 1997.

****FOOTNOTES****

1 Senaste lydelse 1989:353.

2.5 Förslag till lag om ändring i brottsbalken

Härigenom föreskrivs i fråga om brottsbalken att det skall införas en ny paragraf, 37 kap. 9 §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse Föreslagen lydelse

37 kap.

9 §

I ärende angående förverkande av villkorligt medgiven frihet enligt 26 kap. skall offentligt biträde förordnas för den som

åtgärden avser, om det inte måste antas att behov av biträde saknas.

Denna lag träder i kraft den 1 december 1997.

2.6 Förslag till lag om ändring i rättegångsbalken

Härigenom föreskrivs i fråga om rättegångsbalken dels att 17 kap. 14 §, 18 kap. 8 a och 13 §§, 21 kap. 10 §, 23 kap. 13, 15 och 19 §§, 30 kap. 12 §, 31 kap. 1, 2 och 11 §§, 33 kap. 5 §, 36 kap. 24 §, 48 kap. 2 § samt 49 kap. 5 och 8 §§ skall ha följande lydelse, dels att det skall införas två nya paragrafer, 11 kap. 6 § och 21 kap. 12 §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse Föreslagen lydelse

11 kap.

6 §

En part som har kallats att inställa sig till ett sammanträde får tillerkännas ersättning av allmänna medel för kostnad för resa och uppehälle, om parten är en fysisk person och det är skäligt med hänsyn till hans eller hennes ekonomiska förhållanden, de kostnader som kan uppstå i samband med inställelsen och omständigheterna i övrigt. Rätten får bevilja förskott på ersättningen. Ersättning betalas enligt bestämmelser som regeringen meddelar.

17 kap.

14 §1

Rätten får, när det finns skäl Rätten får, när det finns skäl till det, i dom förordna att till det, i dom förordna att den den får verkställas utan hinder får verkställas utan hinder av av att den icke äger laga att den inte äger laga kraft. När kraft. När det finns anledning, det finns anledning, skall skall rätten därvid föreskriva rätten därvid föreskriva att att säkerhet skall ställas för säkerhet skall ställas för skadestånd som parten kan bli skadestånd som parten kan bli skyldig att utge om domen skyldig att utge om domen ändras. ändras.

Beslut under rättegången, mot Beslut under rättegången som vilken talan ej må föras inte får överklagas särskilt, särskilt, skall genast gå i skall genast gå i verkställighet. verkställighet. Detsamma gäller Detsamma gäller beslut, enligt beslut, varigenom rätten vilket rätten

1. avvisat ombud eller biträde,
2. ogillat tredje mans yrkande att få som intervenient delta i rättegången,

3. utlåtit sig angående ersätt- 3. utlåtit sig angående ersätt-
ning eller förskott till ning eller förskott till biträde,
biträde, vittne, sakkunnig vittne, sakkunnig eller annan,
eller annan, som ej är part som inte är part eller inter-
eller intervenient, venient,

4. förordnat om någons hållande i häkte eller om kvarstad eller annan åtgärd
enligt 15 kap. eller upphävande av sådan åtgärd,

5. till biträde utsett någon annan än part föreslagit, eller

6. utlåtit sig i annat fall än 6. utlåtit sig i annat fall än
som avses i 3 eller 5 i fråga som avses i 3 eller 5 i fråga
som gäller allmän rättshjälp, dock som gäller rättshjälp, dock inte
ej beslut om ersättnings- beslut om ersättnings skyldighet
skyldighet enligt 31 § rätts- enligt 30 § rättshjälpslagen
hjälpslagen (1972:429). (1996:000).

I fråga om beslut, varigenom I fråga om beslut, enligt
föreläggande meddelats part vilket föreläggande har meddelats
eller annan att förete part eller annan att lägga fram
skriftligt bevis eller att skriftligt bevis eller att
tillhandahålla föremål för syn tillhandahålla föremål för syn
eller besiktning, gäller vad eller besiktning, gäller vad som
som sägs i första stycket. sägs i första stycket.

Är särskild föreskrift meddelad Är särskild föreskrift meddelad
därom, att dom eller beslut, om att dom eller beslut, som
som inte äger laga kraft, må inte har laga kraft, får
verkställas, vare den gällande. verkställas, är den gällande.

18 kap.8 a §2

I mål där 1 kap. 3 d § första stycket tillämpas gäller följande i stället för
bestämmelserna i 8 §.

Ersättning för rättegångskostnad Ersättning för rättegångskostnad
får inte avse annat än kostnad får inte avse annat än kostnad för
för 1. rättslig rådgivning under en

1. rådgivning enligt rätts- timme vid ett tillfälle för varje
hjälpslagen (1972:429) vid ett instans och med belopp som mot-
tillfälle för varje instans, svarar högst den ersättning som

betalas för rådgivning enligt
rättshjälpslagen (1996:000) under
en timme,

2. ansökningsavgift,

3. resa och uppehälle för part eller ställföreträdare i samband med
sammanträde eller, om personlig inställelse inte föreskrivits, resa och
uppehälle för ombud,

4. vittnesbevisning,

5. översättning av handling.

Ersättning utgår endast i den mån kostnaden varit skäligen påkallad för
tillvaratagande av partens rätt.

Ersättning som anges i andra stycket 3 utgår enligt bestämmelser som
regeringen meddelar.

Med kostnad som sägs i andra
stycket 1 jämföras kostnad för
annan rådgivning som lämnas av
advokat eller biträdande jurist
på advokatbyrå, i den mån den ej

överstiger högsta avgift för rådgivning enligt rättshjälpslagen.

Har målet till en början handlagts i annan ordning än som gäller för mål som avses i denna paragraf, utgår ersättning för kostnad som avses den tidigare handläggningen enligt de kostnadsregler som gäller för denna.

Har ett mål om betalningsföreläggande eller handräckning överlämnats till tingsrätt får, om målet därefter avgörs genom tredskodom mot svaranden, ersättning även avse skäligen kostnad för en rättegångsskrift eller för inställelse vid ett sammanträde inför rätten. Sådan ytterligare ersättning utgår, om inte särskilda skäl föranleder annan bedömning, enligt bestämmelser som regeringen meddelar.

13 §3

Skall kostnad för bevisning eller annan åtgärd enligt rättens eller annan åtgärd betalas av beslut utgå av allmänna medel parterna en för båda och båda för eller utgivas av parterna en, gäller i fråga om skyldighet för båda och båda för en, gälla i att ersätta sådan kostnad vad som fråga om skyldighet att återgälda föreskrivs i detta kapitel om sådan kostnad vad i detta rättegångskostnad. Om parterna kapitel stadgas om rättegångs- skall bära var sin rättegångskostnad. Skola parterna bära gångskostnad, får rätten besluta, var sin rättegångskostnad, må för- att kostnaden skall fördelas med ordnas, att kostnaden skall hälften på var och en av dem. Har fördelas med hälften å vardera. staten haft kostnader för att Har av allmänna medel utgått hämta en part till rätten, skall kostnad för parts hämtande till parten ersätta staten för kost- rätten, skall kostnaden åter- naden. gäldas av parten. Om skyldighet att ersätta Om skyldighet att ersätta staten för kostnad i anledning statsverket kostnad i av att part har beviljats anledning av att part åtnjutit rättshjälp är särskilt föreskrivet. rättshjälp är särskilt stadgat.

21 kap.

10 §4 Offentligt försvarare har rätt till skälig ersättning av allmänna medel för arbete, tidsspillan och utlägg som uppdraget har krävt. Ersättningen för arbete skall bestämmas med utgångspunkt i den tidsåtgång som är rimlig med hänsyn till uppdragets art och omfattning och med tillämpning av den timkostnadsnorm som regeringen fastställer.

Timersättningen får avvika från Timersättningen får avvika från timkostnadsnormen, om den timkostnadsnormen, om den skicklighet och den omsorg som skicklighet och den omsorg som uppdraget utförts med eller uppdraget utförts med eller andra omständigheter av bety- andra omständigheter av bety- delse ger anledning till det. delse ger anledning till det. Har försvararen lämnat den miss- tänkte rådgivning i saken enligt rättshjälpslagen (1972:429), skall avdrag göras för den råd- givningsavgift som försvararen uppburit.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer fastställer den taxa som skall tillämpas vid bestämmande av ersättningen i vissa fall samt meddelar föreskrifter om beräkning av ersättningen för tidsspillan.

Offentlig försvarare får inte En offentlig försvarare får förbehålla sig ytterligare inte förbehålla sig eller ta emot ersättning av den misstänkte. Om ersättning av den misstänkte. Har så ändå har skett är förbehållet detta skett är förbehållet utan utan verkan. verkan och den offentlige försvararen skall till den miss- tänkte betala tillbaka vad han eller hon uppburit.

12 §

En misstänkt som har kallats att inställa sig till ett sammanträde får tillerkännas ersättning av allmänna medel för kostnad för resa och uppehälle om det är skäligt med hänsyn till hans eller hennes ekonomiska förhållanden, de kostnader som kan uppstå i samband med inställelsen och omständigheterna i övrigt. Rätten får bevilja förskott på ersättningen.
Ersättning betalas enligt bestämmelser som regeringen meddelar.

23 kap. 13 §5

Vägrar någon vid förhör att Vägrar någon vid förhör att yttra yttra sig angående omständighet, sig angående omständighet, som är som är av vikt för utredningen, av vikt för utredningen, och är och är han, om åtal väckes, han, om åtal väcks, skyldig att i skyldig att i målet vittna målet vittna därom, eller är det därom, eller finnes eljest för annars av synnerlig vikt för utredningen av synnerlig vikt, utredningen att någon, som är att någon, som är skyldig att skyldig att vittna i målet, vittna i målet, redan under redan under förundersökningen hörs förundersökningen höres som som vittne, får på under- vittne, må på sökningsledarens begäran vittnes- undersökningsledarens begäran förhör med honom äga rum inför vittnesförhör med honom äga rum rätten.
inför rätten. Förhör, som avses i första styc-
Förhör, som avses i första ket, får inte äga rum, innan stycket, må ej äga rum, innan förundersökningen fortskridit så förundersökningen fortskridit så långt, att någon skäligen kan långt, att någon skäligen kan misstänkas för brottet. Om förhöret misstänkas för brottet. Om för- gäller i tillämpliga delar vad höret gälle i tillämpliga delar som föreskrivs om bevis- vad om bevisupptagning utom upptagning utom huvudförhand- huvudförhandling är stadgat; den ling. Den misstänkte skall ges misstänkte skall erhålla till- tillfälle att närvara vid förhöret.
Ersättning för hans inställelse
fälle att närvara vid förhöret. betalas av allmänna medel enligt
Ersättning för hans inställelse föreskrifter som meddelas av skall utgå av allmänna medel i regeringen.

enlighet vad som gäller för
tilltalad som åtnjuter
rättshjälp.

15 §6

Är fara, att bevis, som skall
åberopas vid huvudförhandlingen, År fara, att bevis, som skall
därförinnan går förlorat eller då därförinnan går förlorat eller då
endast med svårighet kan föras, endast med svårighet kan föras,
må på yrkande av får på yrkande av
undersökningsledaren eller den undersökningsledaren eller den
misstänkte rätten genast upptaga misstänkte rätten genast ta upp
beviset. Om beviset gälla i beviset. Om beviset gäller i
tillämpliga delar vad om bevis, tillämpliga delar vad som är
som upptages utom huvud- föreskrivet om bevis, som tas
förhandling, är stadgat. Kost- upp utom huvudförhandling. Kost-
naden för bevisupptagningen och naden för bevisupptagningen och
för den misstänktes inställelse för den misstänktes inställelse
vid rätten skall utgå av allmänna vid rätten skall utgå av allmänna
medel. Ersättning för den medel. Ersättning för den
misstänktes inställelse skall misstänktes inställelse betalas
utgå i enlighet med vad som enligt föreskrifter som meddelas
gäller för tilltalad som åtnjuter av regeringen.
rättshjälp.

19 §7

Har undersökningsledaren, Har undersökningsledaren slut-
ehuru han slutfört den fört den utredning han anser
utredning han anser nödvändig utan att bifalla
erforderlig, ej bifallit begäran, som avses i 18 § andra
begäran, som avses i 18 § andra stycket, eller anser den miss-
stycket, eller förmenar den tänkte, att det finns annan
misstänkte, att annan brist i brist i utredningen kan han
utredningen föreligger, må han anmäla detta till rätten.
göra anmälan därom till rätten. Rätten skall så snart det kan
Då anmälan inkommit till ske pröva anmälan. Om det finns
rätten, skall den, så snart ske skäl för det får rätten hålla förhör
kan, upptaga anmälan till med den misstänkte eller annan
prövning. När skäl äro därtill, må eller vidtaga den åtgärd i övrigt,
rätten hålla förhör med den som är påkallad. Ersättning för den
misstänkte eller annan eller misstänktes inställelse betalas
vidtaga den åtgärd i övrigt, som av allmänna medel enligt
finnes påkallad. Ersättning för föreskrifter som meddelas av
den misstänktes inställelse regeringen.
skall utgå i enlighet med vad
som gäller för tilltalad som
åtnjuter rättshjälp.

30 kap.

12 §8

Beslut under rättegången, mot Beslut under rättegången som
vilket talan ej må föras inte får överklagas särskilt skall
särskilt, skall genast gå i genast gå i verkställighet. Det-
verkställighet. Detsamma gäller samma gäller beslut enligt
beslut varigenom rätten vilket rätten
1. avvisat ombud, biträde eller försvarare,

2. utlåtit sig angående ersättning eller förskott av allmänna medel till målsägande eller angående ersättning eller förskott till biträde, försvarare, vittne, sakkunnig eller annan, som inte är part,
3. utlåtit sig angående häktning eller åtgärd, som avses i 25-28 kap.,
4. till försvarare utsett annan än part föreslagit, eller

5. utlåtit sig i annat fall än 5. utlåtit sig i annat fall än som avses i 2 eller 4 i fråga som avses i 2 eller 4, i fråga som gäller rättshjälp enligt som gäller rättshjälp enligt rätts- rättshjälpslagen (1972:429), hjälpslagen (1996:000), dock dock ej beslut om skyldighet inte beslut om skyldighet att att till statsverket återbetala till staten återbetala kostnader kostnad för rättshjälpen. för rättshjälpen.

Rätten får, när det finns skäl Rätten får, när det finns skäl till det, i beslut, varigenom till det, i beslut, enligt föreläggande meddelats part vilket föreläggande har meddelats eller annan att förete part eller annan att lägga fram skriftligt bevis eller att skriftligt bevis eller att tillhandahålla föremål för syn tillhandahålla föremål för syn eller besiktning, förordna att eller besiktning, bestämma att beslutet får verkställas utan beslutet får verkställas utan hinder av att det icke äger hinder av att det inte har laga laga kraft. kraft.

När det finns anledning, skall rätten därvid föreskriva att säkerhet skall ställas för skadestånd som parten kan bli skyldig att utge om beslutet ändras.

Är särskild föreskrift meddelad Är särskild föreskrift meddelad därom, att dom eller beslut, om, att dom eller beslut, som som icke äger laga kraft, må inte har laga kraft, får verk- verkställas, vare den gällande. ställas, är den gällande

31 kap. 1 §9

Döms den tilltalade för Döms den tilltalade för brottet brottet i ett mål där åklagaren i ett mål där åklagaren för talan, för talan, skall den tilltalade skall den tilltalade ersätta ersätta staten vad som enligt staten vad som enligt rättens rättens beslut betalats av beslut betalats av allmänna allmänna medel för hans medel i ersättning till inställelse vid rätten under försvarare. Han skall också förundersökningen, för bevisning ersätta staten för kostnaden att under förundersökningen eller i hämta honom till rätten och för rättegången samt i ersättning sådan kostnad för till försvarare. Han skall också blodprovstagning och blodunder- ersätta staten för kostnaden att sökning som avser den tilltalade hämta honom till rätten. och som har gjorts för utredning om brottet.

Ersättningsskyldigheten omfattar dock inte kostnader, som inte skäligen varit motiverade för utredningen, eller kostnader, som vållats genom vårdslöshet eller försummelse av någon annan än den tilltalade, hans ombud eller försvarare som utsetts av honom.

Den tilltalade är inte i Den tilltalade är inte i annat annat fall än som sägs i 4 § fall än som sägs i 4 § första första stycket skyldig att stycket skyldig att betala mera betala mera av dessa kostnader av kostnaden för försvararen än än vad som skulle ha utgått i vad han skulle ha fått betala i

grundavgift och tilläggsavgift rättshjälpsavgift vid rättshjälp vid allmän rättshjälp enligt enligt rättshjälpslagen rättshjälpslagen (1972:429). Har (1996:000). Vad som sägs i den han haft offentlig försvarare i lagen om kostnad för rättshjälps- målet, skall grundavgiften biträde gäller i stället kostnad minskas med vad han har för offentlig försvarare.

betalat i rådgivningsavgift

till försvararen. Vad den tilltalade skall

Vad den tilltalade skall betala får jämkas eller efterges, betala får jämkas eller om det finns skäl till det med efterges, om skäl härtill hänsyn till den tilltalades föreligger med hänsyn till den brottslighet eller hans tilltalades brottslighet eller personliga och ekonomiska hans personliga och ekonomiska förhållanden. förhållanden.

Om det belopp som den tilltalade skulle vara skyldig att ersätta understiger en viss av regeringen fastställd gräns, skall ersättningsskyldighet inte åläggas.

2 §10

Frikänns den tilltalade i mål, Frikänns den tilltalade i mål, där åklagaren för talan, eller där åklagaren för talan, eller avvisas eller avskrivs åtal som avvisas eller avskrivs åtal som väckts av åklagaren, kan rätten väckts av åklagaren, kan rätten besluta att den tilltalade besluta att den tilltalade skall få ersättning av allmänna skall få ersättning av allmänna medel för sina kostnader för för- medel för sina kostnader för för- svarare, för rådgivning enligt svarare, för rådgivning enligt rättshjälpslagen (1972:429), för rättshjälpslagen (1996:000) och bevisning under förundersök- för bevisning under förundersök- ningen eller i rättegången samt ningen eller i rättegången, om för expeditionsavgifter, om kostnaderna skäligen varit kostnaderna skäligen varit motiverade för att den motiverade för att den tilltalade skulle kunna ta tilltalade skulle kunna ta tillvara sin rätt. tillvara sin rätt.

Den tilltalade kan också få Den tilltalade kan också få ersättning för inställelse inför ersättning för inställelse inför rätten. Sådan ersättning utgår rätten. Sådan ersättning betalas enligt vad som gäller för en enligt föreskrifter som meddelas tilltalad som har rättshjälp. av regeringen.

Döms den tilltalade för brottet, kan han få ersättning av allmänna medel för sådana kostnader som avses i första eller andra stycket och som vållats honom genom fel eller försummelse av åklagaren.

11 §11

Om rättegångskostnad i mål, Om rättegångskostnad i mål där vari allenast målsägande för endast målsägande för talan gäller talan, gälla i tillämpliga delar 18 kap. i tillämpliga delar. vad i 18 kap. är stadgat. I fråga om den tilltalades

I fråga om den tilltalades skyldighet att ersätta staten skyldighet att ersätta staten kostnad för offentlig försvarare kostnad för offentlig försvarare tillämpas dock 1 § andra och och för annan rättshjälp åt honom tredje styckena detta kapitel. själv tillämpas dock 1 § andra och tredje styckena detta

kapitel.

I fråga om skyldighet för målsägande att i mål, vari han biträtt allmänt åtal eller eljest fört talan jämte åklagaren eller denne fört talan för målsäganden, ersätta rättegångskostnad och om hans rätt till ersättning för sådan kostnad gälle, utöver bestämmelserna i 3 och 4 §§, vad som i 18 kap. 12 § är stadgat.

33 kap.

5 §12

Tredskodom delges genom Tredskodom delges genom
rättens försorg endast rättens försorg endast
om den innebär att fordran om den innebär att fordran
fastställs att utgå med särskild fastställs att utgå med särskild
förmånsrätt i lös eller fast egen- förmånsrätt i lös eller fast egen-
dom, dom,
om den part som yrkat om den part som yrkat
tredskodom begär det, eller tredskodom begär det, eller
om part beviljats allmän om part beviljats rättshjälp.
rättshjälp.

36 kap.

24 §13

Vittne äger rätt till Ett vittne har rätt till
ersättning enligt vad som sägs ersättning enligt vad som sägs
nedan. nedan.
Ersättning till ett vittne,
Ersättning till vittne, som som har åberopats av en enskild
åberopats av enskild part, part skall betalas av parten.
skall utgivas av parten. Har Om det är skäligt med hänsyn till
rätten självant inkallat vittne partens ekonomiska förhållanden
och är saken sådan, att får dock rätten besluta att
förlikning därom är tillåten, ersättningen skall betalas av
eller är fråga om ansvar för allmänna medel. Har rätten
brott, som ej hör under allmänt självant inkallat ett vittne
åtal, skall ersättningen utgivas och är saken sådan, att förlikning
av parterna en för båda och båda därom är tillåten, eller är fråga om
för en. I annat fall skall er- ansvar för brott, som inte hör
sättningen utgå av allmänna under allmänt åtal, skall ersätt-
medel. ningen betalas av parterna en
för båda och båda för en. I annat
fall skall ersättningen betalas
av allmänna medel.
Ersättning som skall betalas
av en part, skall avse nödvändiga
Ersättning, som skall utgivas kostnader för resa, uppehälle och
av part, skall innefatta gott- tidsspillan efter vad rätten
görelse för nödiga kostnader till prövar skäligt. Ersättning, som
resa och uppehälle samt för skall betalas av allmänna medel,
tidsspillan efter vad rätten fastställs av rätten enligt
prövar skäligt. Ersättning, som bestämmelser som regeringen
skall utgå av allmänna medel, meddelar .
fastställs av rätten enligt
bestämmelser som regeringen
meddelar.

48 kap.

2 §14Strafföreläggande enligt detta kapitel innebär att den misstänkte till

godkännande omedelbart eller inom viss tid föreläggs ett bötesstraff efter vad åklagaren anser att brottet bör föranleda. Under förutsättningar som anges i 4 § andra stycket får strafföreläggande avse villkorlig dom eller sådan påföljd i förening med böter. Av 5 a § framgår att ett strafföreläggande också får omfatta ett enskilt anspråk som avser betalningsskyldighet.

Föreläggande av ordningsbot enligt detta kapitel innebär att den misstänkte till godkännande omedelbart eller inom viss tid föreläggs ett bötesstraff efter vad som bestämts enligt 14 §.

Är brott förenat med egendoms förverkande, annan sådan särskild förverkande, annan sådan särskild rättsverkan eller särskild rättsverkan eller särskild rättsverkan i form av avgift enligt lagen (1994:419) om brottsofferfond, skall också denna föreläggas den misstänkte till godkännande. Detsamma gäller kostnad för blodprovstagning och blodundersökning som avser den misstänkte och som har gjorts för utredning om brottet. I fråga om sådan kostnad tillämpas bestämmelserna om särskild rättsverkan.

49 kap.

5 § 15 En tingsrätts beslut får överklagas särskilt, om tingsrätten i beslutet

1. avvisat ett ombud, ett biträde eller en försvarare eller ogillat ett yrkande om detta,
2. ogillat ett yrkande av tredje man att få delta i rättegången som intervenient eller målsägande eller prövat fråga enligt 13 kap. 7 § om övertagande av ett käromål,
3. förelagt en part eller någon annan att lägga fram skriftligt bevis eller att tillhandahålla föremål för syn eller besiktning eller vid prövning enligt 3 kap. 3 § andra stycket 4 eller 5 tryckfrihetsförordningen eller 2 kap. 3 § andra stycket 4 eller 5 yttrandefrihetsgrundlagen funnit det vara av synnerlig vikt att en uppgift som avses där lämnas vid vittnesförhör eller förhör med en part under sanningsförsäkran,
4. prövat en fråga om utdömmande av förelagt vite eller häkte eller om ansvar för förseelse i rättegången eller om skyldighet för någon att ersätta rättegångskostnad,

5. prövat en fråga om ersättning eller förskott av allmänna medel till målsägande eller om ersättning eller förskott till part eller om ersättning eller biträde, försvarare, vittne, förskott till biträde, försvarare, sakkunnig eller någon annan, vittne, sakkunnig eller någon annan,

6. prövat en fråga i tvistemål om kvarstad eller annan åtgärd enligt 15 kap. eller i brottmål om häktning, restriktioner enligt 24 kap. 5 a §, en åtgärd som avses i 25-28 kap. eller omhändertagande enligt 28 kap. brottsbalken,
7. avslagit en begäran om biträde eller försvarare eller till sådant uppdrag utsett någon annan än parten föreslagit,

8. prövat en fråga som gäller allmän rättshjälp i annat fall än rättshjälp enligt rättshjälplagen som avses i 5 eller 7, (1996:000) i annat fall än som avses i 5 eller 7,

9. avslagit en begäran om 9. avslagit en begäran om att rättshjälp åt misstänkt i brottmål ersättning till vittne som åbe- eller om ersättning eller ropats av en enskild part skall förskott till en part som utgå av allmänna medel enligt 36 beviljats sådan förmån eller kap. 24 § andra stycket eller 10. prövat en fråga enligt 33 kap. brottsbalken om avräkning av tiden för vissa frihetsberövanden.

8 §16

Om tingsrätten förklarar en Om tingsrätten förklarar en domare jävig eller bifallit en domare jävig, utsett målsägande- begäran om rättshjälp åt misstänkt biträde, beslutat att kostnader i brottmål eller utsett måls- för enskild parts inställelse ägandebiträde, får tingsrättens skall betalas av allmänna medel beslut inte överklagas. eller bifallit en begäran om att ersättning till vittne som åbe- ropats av enskild part skall betalas av allmänna medel får tingsrättens beslut inte över- klagas.

Denna lag träder i kraft den 1 december 1997 då lagen (1946:864) om återgåldande av kostnad för blodundersökning i brottmål skall upphöra att gälla.

FOOTNOTES

1 Senaste lydelse 1981:828.

2 Senaste lydelse 1991:847.

3 Senaste lydelse 1972:430.

4 Senaste lydelse 1995:975.

5 Senaste lydelse 1972:430.

6 Senaste lydelse 1972:430.

7 Senaste lydelse 1972:430

8 Senaste lydelse 1981:828.

9 Senaste lydelse 1993:10.

10 Senaste lydelse 1990:443.

11 Senaste lydelse 1990:443.

12 Senaste lydelse 1981:828.

13 Senaste lydelse 1974:573.

14 Lydelse enligt prop. 1996/97:8.

15 Senaste lydelse 1994:1034.

16 Senaste lydelse 1994:1034.

2.7 Förslag till lag om ändring i lagen (1944:133) om kastrering

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1944:133) om kastrering att det skall införas en ny paragraf, 9 §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse Föreslagen lydelse

9 §

I mål och ärenden angående kastrering när giltigt samtycke till åtgärden saknas skall offentligt biträde förordnas för den som åtgärden avser, om det inte måste antas att behov av biträde saknas.

Denna lag träder i kraft den 1 december 1997.

2.8 Förslag till lag om ändring i lagen (1946:804) om införande av nya rättegångsbalken

Härigenom föreskrivs att 19 § lagen (1946:804) om införande av nya rättegångsbalken skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse Föreslagen lydelse

19 §1

Har någon genom dom, som får verkställas, trots att den inte äger laga kraft, dömts till straff eller annan påföljd för brott och är han för sådan verkställighet intagen i kriminalvårdsanstalt, skall han vid fullföljd av talan i målet anses som häktad för brottet. Detsamma gäller i fråga om den som är omhändertagen enligt 28 kap. 11 § brottsbalken.

Vad i nya rättegångsbalken är Vad i nya rättegångsbalken är föreskrivet angående brottmål föreskrivet angående brottmål skall, om inte annat är före- skall, om inte annat är före- skrivet, i tillämpliga delar skrivet, i tillämpliga delar gälla, då mot någon, som blivit gälla, då mot någon, som blivit dömd för brott, vid domstol dömd för brott, vid domstol inleds förfarande, som avser inleds förfarande, som avser undanröjande av påföljd och ådöman- undanröjande av påföljd och ådömande de av annan påföljd för brott av annan påföljd för brott eller eller som avser annan åtgärd i som avser annan åtgärd i fråga om fråga om ådömd påföljd; är han ådömd påföljd; är han intagen i intagen i anstalt som avses i anstalt som avses i första första stycket, skall han anses stycket, skall han anses som som häktad för brottet. Har häktad för brottet. Har offentlig offentlig försvarare förordnats försvarare förordnats för den för den dömde, skall ersättning dömde, skall ersättning till till försvararen alltid betalas försvararen alltid betalas av av staten. Även kostnad för staten. annan rättshjälp åt den dömde skall betalas av staten.

Denna lag träder i kraft den 1 december 1997.

****FOOTNOTES****

1 Senaste lydelse 1987:763.

2.9 Förslag till lag om ändring i lagen (1946:817) om bevisupptagning vid utländsk domstol

Härigenom föreskrivs att 2 § lagen (1946:817) om bevisupptagning vid utländsk domstol skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse Föreslagen lydelse

2 §1

Enskild part som begärt Enskild part som begärt bevis-
bevisupptagning eller som upptagning eller som eljest en-
eljest enligt lag har att ligt lag har att utgiva
utgiva kostnaden därför åligge kostnaden därför åligge att inom
att inom tid som honom av tid som honom av rätten förelägges
rätten förelägges antingen till antingen till rätten avlämna
rätten avlämna skriftlig skriftlig förbindelse av två
förbindelse av två vederhäftiga, vederhäftiga, inom riket bosatta
inom riket bosatta personer, personer, vilka en för båda och
vilka en för båda och båda för en båda för en borga såsom för egen
borga såsom för egen skuld för skuld för den kostnad åtgärden kan
den kostnad åtgärden kan medföra, medföra, eller ock erlægga det
eller ock erlægga det belopp belopp vartill rätten finner
vartill rätten finner kostnaden kostnaden kunna skäligen
kunna skäligen beräknas. För- beräknas. Försummas det och har
summas det och har bevisupp- bevisupptagningen begärts av
tagningen begärts av part, vare part, vare frågan därom förfallen.
frågan därom förfallen. Vad nu sagts skall ej äga
Vad nu sagts skall ej äga tillämpning, då kostnad för
tillämpning, då kostnad för bevisupptagning skall utgivas
bevisupptagning skall utgivas av staten såsom part eller
av kronan såsom part eller på annars skall utgå av allmänna
grund av parten tillkommande medel.
rättshjälp enligt rättshjälpslagen
(1972:429) skall utgå av allmän-
na medel.

Denna lag träder i kraft den 1 december 1997.

****FOOTNOTES****

1 Senaste lydelse 1985:943.

2.10 Förslag till lag om ändring i lagen (1957:668) om utlämning för brott

Härigenom föreskrivs att 18 § lagen (1957:668) om utlämning för brott skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse Föreslagen lydelse

18 §1

Högsta domstolen prövar, Högsta domstolen prövar,
huruvida utlämning kan lagligen huruvida utlämning kan lagligen
beviljas enligt vad i 1-10 §§ beviljas enligt vad i 1-10 §§
sågs. sågs.

Om det finnes erforderligt, Om det finnes erforderligt,
skall förhandling hållas. För- skall förhandling hållas. För-
handling må ej vägras, med handling må ej vägras, med mindre
mindre tidigare förhandling tidigare förhandling måste anses
måste anses tillfyllest eller tillfyllest eller saken finnes
saken finnes uppenbar. Oaktat uppenbar. Oaktat ärendet anmälts
ärendet anmälts hos högsta hos högsta domstolen, skall fråga
domstolen, skall fråga om om tvångsmedel prövas av
tvångsmedel prövas av underrätt, underrätt, om ej högsta domstolen
om ej högsta domstolen förordnar förordnar annat. I övrigt gäller
annat. I övrigt gäller om om ärendets handläggning vad om
ärendets handläggning vad om brottmål i allmänhet är stadgat.
brottmål i allmänhet är stadgat. Ersättning åt offentlig för-
Ersättning åt offentlig för- svarare, vittne eller annan som
svarare, vittne eller annan hörts i ärendet skall stanna på
som hörts i ärendet samt kostnad staten, om det inte finns sär-
för rättshjälp enligt 36 § rätts- skilda skäl för att den skall
hjälpslagen (1972:429) skall återbetalas av den som begärs
stanna å statsverket, om ej utlämnad.
särskilda skäl äro, att den skall
återgäldas av den som begäres
utlämnad.

Denna lag träder i kraft den 1 december 1997.

FOOTNOTES

1 Senaste lydelse 1973:124.

2.11 Förslag till lag om ändring i lagen (1958:642) om blodundersökning m.m.
vid utredning av faderskap

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1958:642) om blodundersökning m.m. vid
utredning av faderskap
dels att 4-6 §§ skall upphöra att gälla,
dels att 3 § skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse Föreslagen lydelse

3 §1

Den som, efter anmodan av Har rätten förordnat om un-
part eller enligt rättens dersökning enligt denna lag,
förordnande, inställer sig för skall kostnad för att ta
undersökning som avses i denna blodprov, kostnad för
lag är, om han ej själv är part i blodundersökning samt skälig
målet, berättigad till ersättning ersättning för annan undersökning
och förskott efter enahanda betalas av allmänna medel.
grunder och i samma ordning Har undersökningen utförts på
som stadgas beträffande vittnes anmodan av socialnämnd skall
inställelse vid rätten. nämnden betala de kostnader som
Om parts kostnad gäller vad anges i första stycket.

om rättegångskostnad är föreskrivet. Att viss kostnad är att anse såsom rättshjälpskostnad för part som åtnjuter allmän rättshjälp följer av rätts-hjälpslagen (1972:429).

Denna lag träder i kraft den 1 december 1997.

****FOOTNOTES****

1 Lagen omtryckt 1982:1060.

2.12 Förslag till lag om ändring i lagen (1959:254) om utlämning för brott till Danmark, Finland, Island och Norge

Härigenom föreskrivs att 14 § lagen (1959:254) om utlämning för brott till Danmark, Finland, Island och Norge skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse Föreslagen lydelse

14 §1

Ersättning åt offentlig för- Ersättning åt offentlig för-
svarare, vittne eller annan svarare, vittne eller annan som
som hörts i ärendet och kostnad hörts i ärendet skall stanna på
för rättshjälp enligt 36 § rätts- staten, om det inte finns sär-
hjälpslagen (1972:429) skall skilda skäl för att den skall
stanna å statsverket, om ej återbetalas av den som begärs
särskilda skäl äro, att den skall utlämnad.
återgäldas av den som begäres
utlämnad.

Denna lag träder i kraft den 1 december 1997.

****FOOTNOTES****

1 Senaste lydelse 1973:126.

2.13 Förslag till lag om ändring i lagen (1963:193) om samarbete med Danmark, Finland, Island och Norge ang. verkställighet av straff m.m.

Härigenom föreskrivs att det i lagen (1963:193) om samarbete med Danmark, Finland, Island och Norge angående verkställighet av straff m.m. skall införas en ny paragraf, 36 §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse Föreslagen lydelse

36 §

I mål och ärenden angående
verkställighet utomlands av fri-
hetsberövande påföljd skall
offentligt biträde förordnas för
den som åtgärden avser, om det
inte måste antas att behov av
biträde saknas.

Denna lag träder i kraft den 1 december 1997.

2.14 Förslag till lag om ändring i lagen (1969:644) om vissa rättigheter för statslösa personer och politiska flyktingar

Härigenom föreskrivs att lagen (1969:644) om vissa rättigheter för statslösa personer och politiska flyktingar¹ skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse Föreslagen lydelse

Är i lag eller annan författning föreskrivet, att viss rättighet till kommer utländsk medborgare under förutsättningar av ömsesidighet i lagstiftningen eller att Konungen får under förutsättning av ömsesidighet förordna att viss rättighet skall tillkomma utländsk medborgare, får Konungen förordna att sådan rättighet skall tillkomma också statslös person eller politisk flykting. Rättighet som tillkommer utländsk medborgare under förutsättning av ömsesidighet i lagstiftningen tillkommer dock utan Konungens förordnande statslös person och politisk flykting som vistats i riket oavbrutet under minst tre år.

Förordnande enligt första Förordnande enligt första stycket första punkten får avse stycket första punkten får avse endast den som stadigvarande endast den som stadigvarande vistas i riket, om ej särskilda vistas i riket, om ej särskilda skäl föranleder annat. Vad som skäl föranleder annat. Vad som sagts nu gäller ej i fråga om sagts nu gäller ej i fråga om allmän rättshjälp enligt rätts- rättshjälp enligt rättshjälpslagen hjälpslagen (1972:429) och ej (1996:000) och ej heller i fråga heller i fråga om annan rättig- om annan rättighet, om den hänför het, om den hänför sig till sig till rättegång vid svensk rättegång vid svensk domstol. domstol.

Denna lag träder i kraft den 1 december 1997.

****FOOTNOTES****

1 Senaste lydelse 1973:131.

2.15 Förslag till lag om ändring i lagen (1970:375) om utlämning till Danmark, Finland, Island eller Norge för verkställighet av vård eller behandling

Härigenom föreskrivs att det i lagen (1970:375) om utlämning till Danmark, Finland, Island eller Norge för verkställighet av beslut om vård eller behandling skall införas en ny paragraf, 15 §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse Föreslagen lydelse

15 §
I mål eller ärende angående utlämnande för verkställighet av beslut om vård eller behandling skall offentligt biträde förordnas för den som åtgärden avser, om det inte måste antas att behov av biträde saknas.

Denna lag träder i kraft den 1 december 1997.

2.16 Förslag till lag om ändring i lagen (1971:289) om allmänna förvaltningsdomstolar

Härigenom föreskrivs att 18 § lagen (1971:289) om allmänna förvaltningsdomstolar skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse Föreslagen lydelse

18 §1

Länsrätt är domför med en lagfaren domare ensam

1. när åtgärd som avser endast måls beredande vidtages,
2. vid sådant förhör med vittne eller sakkunnig som begärts av annan länsrätt,
3. vid beslut som avser endast rättelse av felräkning, felskrivning eller annat uppenbart förbiseende,
4. vid beslut om återkallelse tills vidare av ett körkort, körkortstillstånd eller traktorkort eller om vägran att tills vidare godkänna ett utländskt körkort, när det är uppenbart att ett sådant beslut bör meddelas eller när omhändertagande beslutas enligt 23 § körkortslagen (1977:477),
5. vid beslut enligt luftfartslagen (1957:297) om försättande ur kraft av ett certifikat, elevtillstånd eller behörighetsbevis, när det är uppenbart att ett sådant beslut bör meddelas,
6. vid annat beslut som inte innefattar slutligt avgörande av mål.

Om det inte är påkallat av särskild anledning att målet prövas av fullsuttent rätt, är länsrätt domför med en lagfaren domare ensam vid beslut som inte innefattar prövning av målet i sak.

Åtgärder som avser endast beredandet av ett mål och som inte är av sådant slag att de bör förbehållas lagfarna domare får utföras av en annan tjänsteman vid länsrätten som har tillräcklig kunskap och erfarenhet. Närmare bestämmelser om detta meddelas av regeringen.

Vad som sägs i andra stycket gäller även vid avgörande av

1. mål om utdömning av vite,
2. mål enligt bevissäkringslagen (1975:1027) för skatte- och avgiftsprocessen, enligt lagen (1978:880) om betalningssäkring för skatter, tullar och avgifter, om besiktning enligt fastighetstaxeringslagen (1979:1152), om handlings undantagande från taxeringsrevision, skatterevision, eller annan granskning och om befrielse från skyldighet att lämna upplysningar eller visa upp handling enligt taxeringslagen (1990:324), mervärdesskattelagen (1994:200), lagen (1984:668) om uppbörd av socialavgifter från arbetsgivare eller lagen (1984:151) om punktskatter och prisregleringsavgifter samt om befrielse från skyldighet att lämna kontrolluppgift enligt lagen (1990:325) om självdeklaration och kontrolluppgifter,
3. mål om omedelbart omhändertagande enligt 6 § lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, mål om tillfälligt flyttningsförbud enligt 27 § samma lag, mål om omedelbart omhändertagande enligt 13 § lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall, mål om tillfälligt omhändertagande enligt 37 § smittskyddslagen (1988:1472), mål enligt 33 § lagen (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård samt mål enligt 18 § första stycket 2-4 såvitt avser de fall då vården inte har förenats med särskild utskrivningsprövning eller 5 lagen (1991:1129) om rättspsykiatrisk vård,
4. mål om anstånd med att betala skatt eller socialavgifter enligt uppbörds- eller skatteförfattningarna och annat mål enligt uppbörds- och folkbokföringsförfattningarna med undantag av mål om arbetsgivares ansvarighet för arbetstagares skatt och mål enligt lagen (1984:668) om uppbörd av socialavgifter från arbetsgivare,
5. mål om uppdelning av taxeringsvärde enligt 20 kap. 6 §, 28 kap. 1 § och 35

kap. 4 § fastighetstaxeringslagen (1979:1152),
6. mål som avser ändring av taxerad inkomst med högst 5 000 kr.,
7. mål enligt skatte- och taxeringsförfattningarna i vilket beslutet överensstämmer med parternas samstämmiga mening,

8. mål om rättshjälp genom 8. mål om offentligt biträde i offentligt biträde i ett ärende ett ärende hos en annan myndighet, dighet,

9. mål enligt körkortslagen (1977:477), om beslutet innebär att något körkortsingripande inte skall ske eller att varning meddelas eller om det är uppenbart att ett körkort, körkortstillstånd eller traktorkort skall återkallas eller att ett utländskt körkort inte skall godkännas,

10. mål enligt luftfartslagen, om beslutet innebär att varning meddelas eller om det är uppenbart att ett certifikat, elevtillstånd eller behörighets bevis skall återkallas,

11. mål i vilket saken är uppenbar.

Denna lag träder i kraft den 1 december 1997.

****FOOTNOTES****

1 Senaste lydelse 1994:1914.

2.17 Förslag till lag om ändring i förvaltningsprocesslagen (1971:291)

Härigenom föreskrivs att 34 § förvaltningsprocesslagen (1971:291) skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse Föreslagen lydelse

34 §1

Mot beslut, som ej innebär att målet avgöres, får talan föras endast i samband med talan mot beslut i själva målet. Talan får dock föras särskilt när rätten

1. ogillat invändning om jäv mot ledamot av rätten eller invändning om att hinder föreligger för talans prövning,

2. avvisat ombud eller biträde,

3. förordnat rörande saken i avvaktan på målets avgörande,

4. förelagt någon att medverka på annat sätt än genom inställelse inför rätten och underlåtenhet att iakttaga föreläggandet kan medföra särskild påföljd för honom,

5. utdömt vite eller annan påföljd för underlåtenhet att iakttaga föreläggande eller ådömt straff för förseelse i förfarandet eller ålagt vittne eller

sakkunnig att ersätta kostnad som vållats genom försummelse eller tredska,
6. förordnat angående undersökning eller omhändertagande av person eller egendom eller om annan liknande åtgärd,

7. förordnat angående ersättning för någons medverkan i målet,

8. utlåtits sig i annat fall än 8. utlåtits sig i annat fall än

som avses i 7 i fråga som gäller som avses i 7 i fråga som gäller rättshjälp enligt rättshjälpslagen rättshjälp enligt rättshjälpslagen (1972:429) eller (1996:000) eller i fråga om

offentligt biträde enligt lagen

(1996:000) om offentligt biträde

eller

9. beslutat i fråga om förlängning av tidsfrist enligt 7 § första stycket lagen (1978:880) om betalningssäkring för skatter, tullar och avgifter.

Mot beslut, varigenom mål återförvisas till lägre instans, får talan föras

endast om beslutet innefattar avgörande av fråga, som inverkar på målets utgång.

Denna lag träder i kraft den 1 december 1997.

****FOOTNOTES****

1 Senaste lydelse 1989:1001.

2.18 Förslag till lag om ändring i lagen (1972:260) om internationellt samarbete rörande verkställighet av straff m.m.

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1972:260) om internationellt samarbete rörande verkställighet av straff m.m.

dels att 34 a § och 39 § skall ha följande lydelse,

dels att det skall införas en ny paragraf, 27 §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse Föreslagen lydelse

27 §

I mål och ärenden angående verkställighet utomlands av frihetsberövande påföljd skall offentligt biträde förordnas för den som åtgärden avser, om det inte måste antas att behov av biträde saknas.

34 a §1Fråga om verkställighet enligt överförandekonventionen i främmande stat av här i landet ådömd påföljd upptas av Kriminalvårdsstyrelsen eller, i fråga om verkställighet av överlämnande till rättspsykiatrisk vård, av Socialstyrelsen.

Framställning om sådan verkställighet får inte göras, om med motsvarande tillämpning av 25 a § första stycket hinder mot verkställighet i den främmande staten kan antas föreligga.

Fråga om verkställighet enligt första stycket på begäran av främmande stat prövas av Kriminalvårdsstyrelsen eller, i fråga om verkställighet av överlämnande till rättspsykiatrisk vård, av Socialstyrelsen med motsvarande tillämpning av 25 a § första stycket.

Kriminalvårdsstyrelsen eller Socialstyrelsen får, om det föreligger särskilda skäl, med eget yttrande överlämna ett ärende om verkställighet till regeringen för avgörande.

I fall som avses i denna I fall som avses i denna paragraf gäller 28, 29 och 33 §§ paragraf gäller 27-29 och 33 §§ i i tillämpliga delar. tillämpliga delar.

39 §2

Av allmänna medel utgiven Ersättning till offentlig försättning till offentlig försvarare som betalats av allmänna svarare samt kostnad för rätts- medel skall stanna på staten, om hjälp enligt 36 § rättshjälpslagen det inte finns särskilda skäl för (1972:429) skall stanna på att den dömde skall återbetala statsverket, om icke den dömde ersättningen. av särskilda skäl bör återgälda ersättningen.

Denna lag träder i kraft den 1 december 1997.

****FOOTNOTES****

1 Senaste lydelse 1993:205.

2 Senaste lydelse 1973:136.

2.19 Förslag till lag om ändring i lagen (1973:188) om arrendenämnder och hyresnämnder

Härigenom föreskrivs att 23 § lagen (1973:188) om arrendenämnder och hyresnämnder skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse Föreslagen lydelse

23 §1

Om fullföljd av talan mot hyresnämndens beslut i ärende enligt 12 kap. jordabalken eller hyresförhandlingslagen (1978:304) eller i ärende angående bostadsrätt, eller särskild förvaltning eller i ärende enligt lagen (1975:1132) om förvärv av hyresfastighet m. m., eller lagen (1982:352) om rätt till fastighetsförvärv för ombildning till bostadsrätt finns bestämmelser i 12 kap. 70 § jordabalken, 31 § hyresförhandlingslagen, 11 kap. 3 § bostadsrättslagen (1991:614), 34 § bostadsförvaltningslagen (1977:792), 25 § lagen om förvärv av hyresfastighet m. m. samt 15 § lagen om rätt till fastighetsförvärv för ombildning till bostadsrätt.

Hyresnämndens yttrande enligt 12 a § första stycket får inte överklagas.

Hyresnämndens beslut får överklagas hos Svea hovrätt, om nämnden

1. avvisat ansökan som avses i 8, 11, 14-16, 16 a, 16 c eller 16 e §, eller avvisat ett överklagande,
2. avskrivit ärende enligt 8-10, 15 a, 16, 16 a, 16 c eller 16 e §, dock ej när ärendet kan återupptagas,
3. förordnat angående ersättning för någons medverkan i ärendet,
4. utdömt vite eller annan påföljd för underlåtenhet att iaktta föreläggande eller ådömt straff för förseelse i förfarandet,

5. utlåtits sig i annat fall än 5. utlåtits sig i annat fall än som avses i 3 i fråga som gäller som avses i 3 i fråga som gäller allmän rättshjälp. rättshjälp.

Ett överklagande som avses i tredje stycket skall ges in till hyresnämnden inom tre veckor från den dag beslutet meddelades.

I fråga om handläggningen hos hyresnämnden av ett överklagande som avses i första eller tredje stycket tillämpas bestämmelserna i 52 kap. 2 och 4 §§ rättegångsbalken.

Denna lag träder i kraft den 1 december 1997.

****FOOTNOTES****

1 Senaste lydelse 1994:833.

2.20 Förslag till lag om ändring i lagen (1976:19) om internationellt samarbete rörande lagföring för brott

Härigenom föreskrivs att 17 § lagen (1976:19) om internationellt samarbete rörande lagföring för brott skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse Föreslagen lydelse

17 §

Har annan stat gjort fram- Har annan stat gjort fram-
ställning enligt 6 § i fråga om ställning enligt 6 § i fråga om
gärning för vilken lagföring här i gärning för vilken lagföring här i
landet kan ske endast med stöd landet kan ske endast med stöd
av denna lag eller gjort fram- av denna lag eller gjort fram-
ställning om åtgärd enligt 15 §, ställning om åtgärd enligt 15 §,
skall den som avses med fram- skall den som avses med fram-
ställningen vid behov lämnas ställningen vid behov lämnas
rättshjälp enligt vad som gäller rättshjälp enligt vad som gäller
för tilltalad i brottmål. Ersätt- för tilltalad i brottmål. Ersätt-
ning som har utgivits av ning som har utgivits av allmän-
allmänna medel till offentlig na medel till offentlig
försvarare samt kostnad för försvarare skall alltid stanna på
rättshjälp enligt 36 § staten.
rättshjälpslagen (1972:429)
skall alltid stanna på
statsverket.

Denna lag träder i kraft den 1 december 1997.

2.21 Förslag till lag om ändring i lagen (1976:839) om statens va-nämnd

Härigenom föreskrivs att 19 § lagen (1976:839) om statens va-nämnd skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse Föreslagen lydelse

19 §1

Ett slutligt beslut av nämnden får överklagas.

Ett beslut av nämnden får överklagas särskilt, om beslutet innebär att nämnden prövat

1. en fråga om ersättning enligt 12 § tredje stycket eller 13 eller 14 §,

2. en fråga som gäller allmän 2. en fråga som gäller rätts-
rättshjälp, eller hjälp, eller

3. en fråga som avses i 15 §.

Andra beslut av nämnden får överklagas endast i samband med överklagande av särskilt beslut.

Beslut av nämnden får verkställas som domstols dom.

Denna lag träder i kraft den 1 december 1997.

FOOTNOTES

1 Senaste lydelse 1994:1044.

2.22 Förslag till lag om ändring i lagen (1977:729) om patentbesvärsrätten

Härigenom föreskrivs att 17 § lagen (1977:729) om patentbesvärsrätten skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse Föreslagen lydelse

17 §1

I fråga om överklagande av ett slutligt beslut av patentbesvärsrätten finns bestämmelser i patentlagen (1967:837), mönsterskyddslagen (1970:485), varumärkeslagen (1960:644), namnlagen (1982:670) och lagen (1991:1559) med föreskrifter på tryckfrihetsförordningens och yttrandefrihetsgrundlagens områden.

Ett beslut av patentbesvärsrätten, som inte är slutligt, får överklagas endast i samband med överklagande av beslut i själva målet. Ett beslut får dock överklagas särskilt när rätten har

1. ogillat invändning om jäv mot ledamot av rätten eller invändning om att hinder föreligger för talans prövning,
2. avvisat ombud eller biträde,
3. utdömt vite eller straff för underlåtenhet att iakttaga föreläggande eller ålagt vittne eller sakkunnig att ersätta kostnad som vållats genom försummelse eller tredska,
4. förordnat angående ersättning för någons medverkan i målet,

5. utlåtits sig i annat fall än 5. utlåtits sig i annat fall än som avses i 4 i fråga som gäller som avses i 4 i fråga som gäller allmän rättshjälp. rättshjälp.

Sådant särskilt överklagande som avses i andra stycket får göras av den som beslutet angår, om det har gått honom emot. Beslutet överklagas till regeringsrätten genom besvär. Därvid tillämpas bestämmelserna i 7 § förvaltningsprocesslagen (1971:291) och i 35-37 §§ samma lag om besvär över kammarrättens beslut. Patentbesvärsrättens beslut skall innehålla uppgift om att det krävs särskilt tillstånd för prövning av besvär till regeringsrätten och om de grunder på vilka sådant tillstånd meddelas.

Denna lag träder i kraft den 1 december 1997.

FOOTNOTES

1 Senaste lydelse 1991:1564.

2.23 Förslag till lag om ändring i lagen (1978:801) om internationellt samarbete rörande kriminalvård i frihet

Härigenom föreskrivs att 29 § lagen (1978:801) om internationellt samarbete rörande kriminalvård i frihet skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse Föreslagen lydelse

29 §

Av allmänna medel utgiven Av allmänna medel utgiven
ersättning till offentlig för- ersättning till offentlig för-
svarare samt kostnad för rätts- svarare skall stanna på staten
hjälp enligt 36 § rättshjälpslagen om det inte finns särskilda skäl
(1972:429) skall stanna på för att den dömde skall återbetala
statsverket, om ej den dömde av ersättningen.
särskilda skäl bör återgälda
ersättningen.

Denna lag träder i kraft den 1 december 1997.

2.24 Förslag till lag om ändring i lagen (1982:395) om Kustbevakningens medverkan vid polisiär övervakning

Härigenom föreskrivs att 2 § lagen (1982:395) om Kustbevakningens medverkan vid polisiär övervakning skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse Föreslagen lydelse

2 § 1 Om anledning förekommer att brott har förövats mot någon av de föreskrifter som avses i 1 §, har tjänsteman vid kustbevakningen (kustbevakningstjänsteman) samma befogenhet som tillkommer polisman att

-
1. hålla förhör och vidtaga annan åtgärd med stöd av 23 kap. 3 § fjärde stycket rätte- gångsbalken,
 2. ta med någon till förhör med stöd av 23 kap. 8 § rättegångsbalken,
 3. gripa någon med stöd av 24 kap. 7 § första stycket rättegångsbalken,
 4. företa husrannsakan med stöd av 28 kap. 5 § rättegångsbalken, om åtgärden har till syfte att eftersöka den som skall gripas eller att verkställa beslag.

Denna lag träder i kraft den 1 mars 1997.

****FOOTNOTES****

1 Senaste lydelse 1988:445.

2.25 Förslag till lag om ändring i lagen (1988:97) om förfarandet hos kommunerna, förvaltningsmyndigheterna och domstolarna under krig eller krigsfara m. m.

Härigenom föreskrivs att 23 § lagen (1988:97) om förfarandet hos kommunerna, förvaltningsmyndigheterna och domstolarna under krig eller krigsfara m. m. skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse Föreslagen lydelse

23 § 1

Ett särskilt ombud har rätt till skälig ersättning av allmänna medel för arbete, tidsspillan och utlägg. Ersättningen fastställs av rätten.

I fråga om kostnaderna för ombudet skall bestämmelserna i lag om parts rättegångskostnad tillämpas utom beträffande ersättning för ränta. Motpart eller annan som är ersättnings- skyldig för sådana kostnader skall åläggas att utge ersättningen till staten. Belopp, som inte annan sålunda förpliktas betala, skall återbetalas till staten av den för vilken ombudet har förordnats, dock inte mer än vad det överstiger den för honom rättshjälpsavgift enligt gällande grundavgiften vid rättshjälpslagen (1996:000). Vad

allmän rättshjälp enligt som där sägs om rättshjälpsbiträde
rättshjälpslagen (1972:429). gäller kostnad för ombudet.

Om ersättningen till ombudet understiger ett visst av regeringen föreskrivet
belopp, skall återbetalningsskyldighet inte åläggas.

Beträffande kostnaderna för ett särskilt ombud för en tilltalad i brottmål
tillämpas bestämmelserna i rättegångsbalken om skyldighet för tilltalad eller
annan att till staten återbetala kostnad för offentlig försvarare.

Denna lag träder i kraft den 1 december 1997.

****FOOTNOTES****

1 Senaste lydelse 1993:11.

2.26 Förslag till lag om ändring i lagen (1988:609) om målsägandebiträde

Härigenom föreskrivs att 4-8 §§ lagen (1988:609) om målsägandebiträde skall ha
följande lydelse.

Nuvarande lydelse Föreslagen lydelse

4 §

Målsägandebiträde förordnas på Målsägandebiträde förordnas på
begäran av målsäganden eller när begäran av målsäganden eller när
det annars finns anledning det annars finns anledning till
till det. Vid förordnandet det. Vid förordnandet tillämpas
tillämpas 21 § första stycket 26 § första stycket rätts-
rättshjälpslagen (1972:429). hjälpslagen (1996:000).

I fråga om byte av målsägan- I fråga om byte av målsägan-
debiträde och rätt för sådant debiträde och rätt för sådant
biträde att sätta någon annan i biträde att sätta någon annan i
sitt ställe tillämpas 21 § andra sitt ställe tillämpas 26 § andra
och tredje styckena rättshjälps- och tredje styckena rättshjälps-
lagen. lagen.

Målsägandebiträdet skall entledigas, om det är påkallat med hänsyn till
förhållandena i målet eller om det annars finns skäl för det.

I övrigt tillämpas i fråga om målsägandebiträde rättegångsbalkens regler om
rättegångsbiträde.

5§1

Målsägandebiträdet har rätt till Målsägandebiträdet har rätt till
ersättning i enlighet med vad ersättning i enlighet med vad
som enligt 22 § rättshjälpslagen som enligt 27 § rättshjälpslagen
(1972:429) gäller för biträde vid (1996:000) gäller för biträde vid
allmän rättshjälp. I fråga om rättshjälp. I fråga om ersättningen
ersättningen tillämpas även 19, tillämpas även 29, 43, och 47 §§
23, 49, 49 a och 49 c §§ rätts- rättshjälpslagen.
hjelpslagen.

6 §2

Om ett målsägandebiträde förord- Om ett målsägandebiträde för-
nas, ersätts målsägandens därefter ordnas, ersätts målsägandens där-
uppkommande kostnader för efter uppkommande kostnader för
bevisning och utredning med bevisning och utredning med
anledning av talan om enskilt anledning av talan om enskilt

anspråk och, i fall där målsägan- anspråk i samma utsträckning som
debiträdets uppgift kvarstår om målsäganden beviljats rättshjälp
enligt 3 § andra stycket, för med anledning av en sådan talan.
resa och uppehälle i samband
med inställelse inför domstol, i
samma utsträckning som om
målsäganden beviljats allmän
rättshjälp med anledning av en I fall där målsägandebiträdets
sådan talan. uppgift kvarstår enligt 3 § andra
stycket har målsäganden rätt till
ersättning av allmänna medel för
kostnader för resa och uppehälle
i samband med inställelse inför
domstol enligt bestämmelser som
regeringen meddelar.

7 §

Beslut i frågor som avses i Beslut i frågor som avses i
denna lag fattas av rätten. I denna lag fattas av rätten. I de
de fall som avses i 6 § får dock fall som avses i 6 § får dock
målsägandebiträdet själv besluta målsägandebiträdet själv besluta om
om utredning i samma utsträck- utredning i samma utsträckning
ning som enligt 24 § rättshjälps- som enligt 17 § rättshjälpslagen
lagen (1972:429) gäller för (1996:000) gäller för biträde vid
biträde vid allmän rättshjälp. rättshjälp.

8 §3

Bestämmelserna i 31 kap. Bestämmelserna i 31 kap.
rättegångsbalken om skyldighet rättegångsbalken om skyldighet för
för den tilltalade eller annan den tilltalade eller annan att
att till staten återbetala till staten återbetala kostnader
kostnader som enligt rättens för försvarare som enligt rättens
beslut betalats av allmänna beslut har betalats av allmänna
medel gäller även i fråga om medel gäller även i fråga om
kostnader enligt denna lag. I kostnader för målsägandebiträde. I
mål där målsägandebiträdets mål där målsägandebiträdets
uppgifter kvarstår enligt 3 § uppgifter kvarstår enligt 3 §
andra stycket gäller beträffande andra stycket gäller beträffande
dessa kostnader bestämmelserna dessa kostnader bestämmelserna i
i 18 kap. rättegångsbalken om 18 kap. rättegångsbalken om
ansvar för motparts ansvar för motparts
rättegångskostnader. rättegångskostnader.

1. Denna lag träder i kraft den 1 december 1997.
2. Äldre föreskrifter tillämpas fortfarande om målsägandebiträde förordnats före ikraftträdandet.

FOOTNOTES

1 Senaste lydelse 1990:999.

2 Senaste lydelse 1994:59.

3 Senaste lydelse 1994:59.

2.27 Förslag till lag om ändring i lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall

Härigenom föreskrivs att 16 och 42 §§ lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse Föreslagen lydelse

16 § I samband med att ett beslut om omedelbart omhändertagande underställs rätten skall den myndighet som fattat beslutet, om det inte möter hinder, låta den omhändertagne få del av handlingarna i ärendet samt underrätta honom om hans rätt att

1. yttra sig skriftligt till rätten inom en viss angiven tid,
2. begära muntlig förhandling vid rätten, och

3. av rätten erhålla rättshjälp 3. av rätten erhålla offentligt genom offentligt biträde. biträde.

Myndigheten skall också upplysa honom om att rätten kan komma att avgöra målet även om yttrande inte lämnas.

42 §

Om offentligt biträde och I mål i allmän förvaltnings-
annan rättshjälp i mål och ärenden domstol angående beredande av
enligt denna lag finns be- vård enligt denna lag eller an-
stämmelser i rättshjälpslagen gående omedelbart omhändertagande
(1972:429). enligt 13 § skall offentligt
biträde förordnas för den som
åtgärden avser, om det inte måste
antas att behov av biträde
saknas.

Denna lag träder i kraft den 1 december 1997.

2.28 Förslag till lag om ändring i smittskyddslagen (1988:1472)

Härigenom föreskrivs att 59 § smittskyddslagen (1988:1472) skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse Föreslagen lydelse

59 §

Om offentligt biträde och I mål i allmän förvaltnings-
annan rättshjälp i mål och ärenden domstol angående tillfälligt
enligt denna lag finns be- omhändertagande enligt 37 §,
stämmelser i rättshjälpslagen tvångsisolering enligt 38, 39
(1972:429). eller 41 § eller upphörande av
tvångsisolering enligt 42 §,
skall offentligt biträde förord-
nas för den som åtgärden avser, om
det inte måste antas att behov
av biträde saknas.

Denna lag träder i kraft den 1 december 1997.

2.29 Förslag till lag om ändring i utlänningslagen (1989:529)

Härigenom föreskrivs i fråga om utlänningslagen (1989:529)

dels att det skall införas tre nya paragrafer, 11 kap. 8-10 §§, av följande lydelse,
dels att det skall införas en ny rubrik närmast före 11 kap. 8 § av följande lydelse.

Nuvarande lydelse Föreslagen lydelse

11 kap.

Offentligt biträde

8 §

I ärende angående

1. avvisning, dock inte hos
polismyndighet, såvida inte
utlännningen enligt 6 kap. 2
eller 3 § hålls i förvar sedan mer
än tre dagar,

2. utvisning enligt 4 kap. 3

§,

3. uppehållstillstånd enligt
2 kap. 5 b §, om Utlänningsnämnden
meddelat beslut om inhibition i
ärendet om avvisning eller
utvisning,

4. verkställighet enligt denna
lag om utlännningen hålls i förvar
enligt 6 kap. 2 eller 3 § sedan
mer än tre dagar, eller

5. hemsändande enligt 12 kap.
3 §,

skall offentligt biträde förord-
nas för den som åtgärden avser, om
det inte måste antas att behov
av biträde saknas.

9 §

I ärende hos regeringen prövas
frågor om offentligt biträde av
departementstjänsteman som
regeringen bestämmer.

10 §

Beslut av förvaltningsmyndig-
het i frågor om offentligt
biträde överklagas till
Utlänningsnämnden.

Utlänningsnämndens beslut i
frågor som rör offentligt biträde
får inte överklagas.

1. Denna lag träder i kraft den 1 december 1997.

2. Bestämmelserna i 10 § tillämpas inte på beslut som meddelats innan lagen har trätt i kraft. För sådana beslut gäller fortfarande föreskrifterna i den upphävda rättshjälpslagen (1972:429).

2.30 Förslag till lag om ändring i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga

Härigenom föreskrivs att 36 och 39 §§ lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse Föreslagen lydelse

36 §1

Om den unge har fyllt 15 år, har han rätt att själv föra sin talan i mål och ärenden enligt denna lag.

Den som är förordnad enligt Den som är förordnad som rättshjälpslagen (1972:429) som offentligt biträde enligt 39 § för offentligt biträde för någon som någon som är under 15 år, utan att är under 15 år, utan att sam- samtidigt vara biträde för vård- tidigt vara biträde för vårdnads- nadshavaren, är utan särskilt havaren, är utan särskilt förord- förordnande den unges nande den unges ställföreträdare ställföreträdare i det mål eller i det mål eller ärende som ärende som förordnandet avser. förordnandet avser.

Barn som är yngre än 15 år bör höras, om det kan vara till nytta för utredningen och det kan antas att barnet inte tar skada av att höras.

39 §

Om offentligt biträde och I mål och ärenden angående annan rättshjälp i mål och ärenden beredande av vård enligt 2 eller enligt denna lag finns be- 3 §, omedelbart omhändertagande stämmelser i rättshjälpslagen enligt 6 §, upphörande av vård (1972:429). enligt 21 §, flyttningsförbud

enligt 24 § eller upphörande av flyttningsförbud enligt 26 § eller vid överklagande enligt 41 § första stycket 1 skall offentligt biträde förordnas för den som åtgärden avser samt för dennes vårdnadshavare, om det inte måste antas att behov av biträde saknas.

Behövs offentligt biträde både för den unge och för dennes vårdnadshavare, förordnas gemensamt biträde, om det inte finns motstridiga intressen mellan dem.

Offentligt biträde förordnas av den domstol som handlägger målet.

I ärenden hos socialnämnd eller social distriktsnämnd förordnas offentligt biträde av länsrätten.

Denna lag träder i kraft den 1 december 1997.

FOOTNOTES

1 Senaste lydelse 1995:1244.

2.31 Förslag till lag om ändring i lagen (1991:572) om särskild utlänningskontroll

Härigenom föreskrivs att det i lagen (1991:572) om särskild utlänningskontroll skall införas två nya paragrafer, 27 och 28 §§, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse Föreslagen lydelse

27 §

I ärende angående utvisning eller anmälningsskyldighet enligt denna lag samt i ärende hos regeringen angående beslut enligt 11 § skall offentligt biträde förordnas för den som åtgärden avser, om det inte måste antas att behov av biträde saknas.

28 §

I ärende hos regeringen fattas beslut om offentligt biträde av departementstjänsteman som regeringen utser.
Beslut av förvaltningsmyndighet i frågor om offentligt biträde överklagas till Utlänningsnämnden.
Utlänningsnämndens beslut i frågor om offentligt biträde får inte överklagas.

1. Denna lag träder i kraft den 1 december 1997.
2. Bestämmelserna i 28 § andra och tredje stycket tillämpas inte på beslut som meddelats innan lagen har trätt i kraft. För sådana beslut gäller fortfarande föreskrifterna i den upphävda rättshjälpslagen (1972:429).

2.32 Förslag till lag om ändring i lagen (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård dels att 48 § skall ha följande lydelse, dels att det skall införas en ny paragraf, 38 a §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse Föreslagen lydelse

38 a §

I mål hos allmän förvaltningsdomstol angående medgivande till fortsatt tvångsvård enligt 7, 9, 12 eller 14 § och vid överklagande enligt 32 eller 33 § av beslut om intagning för tvångsvård eller om avslag på en begäran att tvångsvården skall

upphöra, skall offentligt biträde förordnas för den som åtgärden avser, om det inte måste antas att behov av biträde saknas.

48 § En patient som vårdas med stöd av denna lag skall så snart hans tillstånd medger det genom chefsöverläkarens försorg upplysas om sin rätt

1. att enligt 32 och 33 §§ överklaga vissa beslut,
2. att anlita ombud eller biträde,

3. att få rättshjälp genom 3. att enligt 38 a § få offentligt biträde enligt rättsligt biträde, och hjälplagen (1972:429), och

4. att få hjälp av en stödperson.

Denna lag skall finnas anslagen inom sjukvårdsinrättningen, väl synlig för patienterna.

Denna lag träder i kraft den 1 december 1997.

2.33 Förslag till lag om ändring i lagen (1991:1129) om rättspsykiatrisk vård

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1991:1129) om rättspsykiatrisk vård dels att 30 § skall ha följande lydelse, dels att det skall införas en ny paragraf, 22 a §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse Föreslagen lydelse

22 a §

I mål hos allmän förvaltningsdomstol angående medgivande till fortsatt vård enligt 13 §, angående upphörande av sådan vård enligt 16 §, vid överklagande av beslut enligt 18 § första stycket 1 eller 2 eller angående tillstånd eller återkallelse av tillstånd att vistas utanför vårdinrättningens område för den som genomgår rättspsykiatrisk vård med beslut enligt 31 kap. 3 § brottsbalken om särskild utskrivningsprövning, skall offentligt biträde förordnas för den som åtgärden avser, om det inte måste antas att behov av biträde saknas.

30 § 1 En patient som vårdas med stöd av denna lag skall så snart hans tillstånd medger det genom chefsöverläkarens försorg upplysas om sin rätt

1. att enligt 18 § överklaga vissa beslut,
2. att ansöka enligt 16 § andra stycket om att den rättspsykiatriska vården skall upphöra,
3. att ansöka enligt 10 eller 11 § om tillstånd att vistas utanför vårdinrättningens område,
4. att anlita ombud eller biträde,

5. att få rättshjälp genom 5. att enligt 22 a § få offent-

offentligt biträde enligt rätts- ligt biträde och hjälpslagen (1972:429), och

6. att få hjälp av en stödperson.

Denna lag skall finnas anslagen inom sjukvårdsinrättningen eller undersökningsenheten, väl synlig för patienterna.

Denna lag träder i kraft den 1 december 1997.

****FOOTNOTES****

1 Senaste lydelse 1991:1968.

2.34 Förslag till lag om ändring i lagen (1993:388) om införande av lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade

Härigenom föreskrivs att 7 § lagen (1993:388) om införande av lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse Föreslagen lydelse

7 §

Specialsjukhus och vårdhem får Specialsjukhus och vårdhem får användas för sitt hittills- användas för sitt hittillsvarande varande ändamål tills de har ändamål tills de har avvecklats avvecklats helt. För innehålllet helt. För innehålllet i verksam- i verksamheten och för verksam- heten och för verksamhetens hetens bedrivande i övrigt bedrivande i övrigt gäller bestäm- gäller bestämmelserna i den nya melserna i den nya lagen i lagen i tillämpliga delar. För tillämpliga delar. För avgifter avgifter gäller dock 4 § gäller dock 4 § införandelagen införandelagen till till omsorgslagen i stället för omsorgslagen i stället för 19 19 och 20 §§ nya lagen. För och 20 §§ nya lagen. För special- specialsjukhusen tillämpas där- sjukhusen tillämpas därutöver utöver bestämmelserna i 16 § första bestämmelserna i 13 och 14 §§ och stycket och 27-30 §§ hälso- och 16 § första stycket hälso- och sjukvårdslagen (1982:763). sjukvårdslagen (1982:763).

Nyintagning i specialsjukhus eller i vårdhem får inte ske i annat fall än när det är fråga om vård oberoende av samtycke. För sådan vård gäller fortfarande i tillämpliga delar 6 och 7 §§ införandelagen till omsorgslagen.

I mål i allmän förvaltnings- domstol angående inskrivning i eller utskrivning från vårdhem eller specialsjukhus enligt 35 § lagen (1967:940) angående om- sorger om vissa psykiskt utvecklingsstörda skall offentlig biträde förordnas för den som åtgärden avser, om det inte måste antas att behov av biträde saknas.

Denna lag träder i kraft den 1 december 1997.

2.35 Förslag till lag om ändring i lagen (1996:242) om domstolsärenden

Härigenom föreskrivs att 18 och 37 §§ lagen (1996:242) om domstolsärenden skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse Föreslagen lydelse

18 § Till ett sammanträde skall domstolen kalla den som är part. En myndighet som är motpart enligt 11 § behöver dock inte kallas annat än om domstolen finner att myndighetens närvaro behövs för utredningen i ärendet. Myndigheten skall dock alltid underrättas om sammanträdet.

I kallelsen skall det tas in en upplysning om betydelsen enligt 20 § av att parten uteblir från sammanträdet. Om domstolen finner att en part bör infinna sig personligen, får domstolen föreskriva vite.

I fråga om ersättning för kostnader för parts inställelse tilllämpas 11 kap. 6 § rättegångsbalken.

37 §

Ett beslut som inte innebär att ärendet avgörs får överklagas endast i samband med överklagande av ett beslut som innebär att ärendet avgörs. Överklagande får dock ske särskilt, när domstolen

1. ogillat en invändning om jäv mot någon ledamot av domstolen eller en invändning om att det finns ett hinder för ärendets prövning,
2. avvisat ett ombud eller ett biträde,
3. beslutat i en fråga om säkerställande av det som ärendet gäller eller beslutat att ett överklagat beslut tills vidare inte får verkställas eller i övrigt beslutat tills vidare rörande saken,
4. förelagt någon att medverka på annat sätt än genom inställelse inför domstolen och en underlåtenhet att följa föreläggandet kan medföra särskild påföljd för honom eller henne,
5. vid prövning enligt 3 kap. 3 § andra stycket 5 tryckfrihetsförordningen eller 2 kap. 3 § andra stycket 5 yttrandefrihetsgrundlagen funnit det vara av synnerlig vikt att en uppgift som avses där lämnas vid vittnesförhör,
6. beslutat i en fråga om undersökning eller omhändertagande av person eller egendom eller om någon annan liknande åtgärd,
7. utdömt vite eller någon annan påföljd för underlåtenhet att följa föreläggande eller straff för förseelse i förfarandet eller förklarat att någon skall ersätta en kostnad för förfarandet,
8. beslutat i en fråga som gäller någons medverkan i ärendet eller

9. beslutat i annat fall än 9. beslutat i annat fall än som avses i 8 i en fråga som som avses i 8 i en fråga som gäller rättshjälp enligt gällar rättshjälp enligt rättshjälplagen (1972:429). rättshjälplagen (1996:000).

Ett beslut genom vilket ärendet återförvisas till en lägre domstol eller till en förvaltningsmyndighet får överklagas endast om beslutet innefattar avgörande av någon fråga som inverkar på ärendets utgång.

Denna lag träder i kraft den 1 december 1997.

3 Ärendet och dess beredning

I juni 1993 gav dåvarande chefen för Justitiedepartementet efter regeringens bemyndigande en särskild utredare i uppdrag att se över rättshjälplagen (dir. 1993:77). Utredningen antog namnet 1993 års rättshjälpsutredning. Genom tilläggsdirektiv i augusti 1994 fick utredningen även i uppdrag att särskilt se över ordningen för utseende av offentliga biträden (dir. 1994:81).

Utredningen lade i augusti 1995 fram betänkandet Ny rättshjälpslag och andra bestämmelser om rättsligt bistånd (SOU 1995:81). Utredningens lagförslag är intaget i bilaga 1. Betänkandet har remissbehandlats. En förteckning över remissinstanserna finns i bilaga 2. En sammanställning av remissyttrandena finns tillgänglig på Justitiedepartementet (dnr Ju 95/3274). Regeringen tar i detta ärende upp de frågor som behandlas i betänkandet.

Lagrådet

Regeringen beslutade den 13 juni 1996 att inhämta Lagrådets yttrande över de lagförslag som finns i bilaga 4.

Lagrådet har i huvudsak godtagit förslagen men också föreslagit vissa justeringar. Regeringen har på de flesta punkter följt Lagrådets förslag. Dessutom har vissa redaktionella ändringar gjorts i lagtexten. Vi återkommer till Lagrådets synpunkter i avsnitten 5.6, 6, 7.3, 7.4, 8, 9, 10.1, 15.1, 19 samt i författningsskomentaren. Lagrådets yttrande finns i bilaga 5.

4 Ett nytt rättshjälpsystem

4.1 Bakgrund

Rättshjälpslagen (1972:429) trädde i kraft den 1 juli 1973. Dessförinnan lämnades statlig processuell rättshjälp i form av fri rättegång i mål och ärenden vid domstol samt genom offentlig försvarare i brottmål enligt rättegångsbalken. Fri rättegång kunde beviljas den som inte hade ekonomiska förutsättningar att betala de kostnader som kunde uppkomma i rättegång vid domstol. Dessutom kunde rättshjälp lämnas i huvudsakligen två former. Dels fanns av landsting eller kommun anordnade rättshjälpsanstalter samt en statlig rättshjälpsanstalt, dels fanns rättshjälp enligt den s.k. Jämtlandsmodellen. Jämtlandsmodellen innebar att rättshjälp lämnades inom vissa landstingsområden enligt avtal mellan landstinget och Sveriges advokatsamfund. Visst statsbidrag utgick för verksamheten.

Rättshjälp enligt rättshjälpslagen lämnas i fyra olika former: allmän rättshjälp, rättshjälp åt misstänkt i brottmål, rättshjälp genom offentligt biträde samt rådgivning. Dessutom betalas kostnader för offentlig försvarare och målsägandebiträde från rättshjälpsanslaget.

Statens kostnader för rättshjälp uppgick under budgetåret 1994/95 till sammanlagt ca 870 miljoner kronor netto, dvs. när rättshjälpsavgifter, mervärdesskatt och återbetalade medel avräknats. Till kostnaderna skall läggas uteblivna intäkter för bl.a. ansökningsavgifter. Några exakta uppgifter om den sammanlagda storleken av de uteblivna intäkterna finns inte. De största utgiftsposterna utgörs av rättshjälp åt misstänkt i brottmål (ca 364 miljoner kronor) och allmän rättshjälp (ca 342 miljoner kronor).

Allmän rättshjälp kan lämnas till fysisk person samt dödsbon i en rättslig angelägenhet där det föreligger behov av sådant bistånd. Från denna huvudregel finns flera undantag, t.ex. ges inte rättshjälp för upprättande av äktenskapsförord eller i fastighetstvister då den rättssökande har eller borde ha haft en rättsskyddsförsäkring. Vidare skall rättshjälp inte beviljas den som inte har ett befogat intresse av att få sin sak behandlad.

En ytterligare begränsning är inkomstgränsen. Den som har en beräknad årsinkomst som överstiger sju basbelopp eller f.n. 249 000 kronor kan inte få rättshjälp. Gränsbeloppet kan höjas med hänsyn till den rättssökandes försörjningsbörda.

Vid allmän rättshjälp betalar staten kostnaderna för framför allt juridiskt biträde men även för andra kostnader som t.ex. bevisning. Däremot omfattas inte ersättning för motparts rättegångskostnader som den rättssökande kan tvingas betala om han eller hon förlorar en process. Sådana kostnader får den rättssökande alltså själv betala. Däremot kan sådana kostnader betalas från en

rättsskyddsförsäkring.

Den rättssökande är skyldig att betala en rättshjälpsavgift. Denna består av en grundavgift vars storlek är beroende av den rättssökandes ekonomiska förhållanden samt av en tilläggsavgift vars storlek beror dels på de ekonomiska förhållandena, dels på kostnaderna för rättshjälpen.

Rättshjälp genom rådgivning omfattar rådgivning eller därmed jämförlig åtgärd i nästan alla slags rättsliga angelägenheter under högst en timme. Rådgivning är öppen för alla oavsett inkomst och sker mot en fastställd avgift (f.n. 250 kronor för varje påbörjad femtonminuters period). Avgiften kan i vissa fall sättas ned.

Rättshjälp åt misstänkt i brottmål utgår dels i form av offentlig försvarare enligt bestämmelserna i 21 kap. rättegångsbalken, dels som annan rättshjälp åt misstänkt i brottmål enligt rättshjälpslagen.

Rätten till offentlig försvarare är inte beroende av den misstänktes ekonomi. Däremot kan annan rättshjälp åt misstänkt i brottmål komma i fråga bara för tilltalade som hör till de ekonomiskt sämst ställda grupperna. Denna form av rättshjälp ersätter den tilltalades kostnader för bl.a. bevisning och inställelse i domstol. Någon rättshjälpsavgift utgår inte. Däremot kan en tilltalad som fälls till ansvar förpliktas att betala tillbaka kostnader för offentlig försvarare och annan rättshjälp, bevisning och målsägandebiträde.

Återbetalningsskyldigheten får dock inte överstiga vad den dömda skulle ha fått betala i rättshjälpsavgift om han eller hon hade haft allmän rättshjälp.

Rättshjälp genom offentligt biträde lämnas i vissa särskilt angivna typer av mål och ärenden som rör den personliga rörelsefriheten eller den kroppsliga integriteten. I huvudsak rör det sig om mål och ärenden på de psykiatriska och sociala vårdlagstiftningarnas samt utlänningslagens område. Den enskildes ekonomi saknar betydelse för frågan om offentligt biträde och någon avgift eller återbetalningsskyldighet förekommer inte.

Målsägandebiträde enligt lagen (1988:609) om målsägandebiträde kan förordnas för en målsägande som varit utsatt för vissa angivna brott samt i fall då målsäganden har ett särskilt starkt behov av biträde. Målsägandens ekonomiska situation saknar betydelse och någon avgift utgår inte.

Rättshjälpslagen har sedan sin tillkomst ändrats många gånger. En större reform genomfördes år 1980 (prop. 1978/79:90) då domstolar och vissa andra myndigheter fick vidgade befogenheter att besluta i rättshjälpsfrågor samtidigt som de rättshjälpsnämnder som inrättats vid lagens tillkomst minskades från sex till fyra. Åren 1981 och 1982 höjdes rättshjälps- och rådgivningsavgifterna (prop. 1980/81:20 och 1981/82:28). År 1982 slopades möjligheterna till rättshjälp i vissa typer av ärenden, bl.a. för upprättande av äktenskapsförord och testamente. Samtidigt begränsades möjligheterna att i vissa fall få rättshjälp innan ett annat likartat mål, s.k. pilotfall, avgjorts (prop. 1981/82:28). År 1983 gjordes rätten till allmän rättshjälp i vissa fastighetstvister subsidiär till rättsskyddsförsäkring och möjligheten till biträde i bodelningsärenden begränsades. Vidare infördes en ny avgift, tilläggsavgift, som beräknas med utgångspunkt i kostnaderna för rättshjälpen (prop. 1982/83:61). År 1988 inskränktes möjligheterna att få allmän rättshjälp i ytterligare typer av tvister där den rättssökande kan få ersättning genom försäkringar av olika slag (prop. 1987/88:73). Samtidigt sänktes rättshjälpsavgifterna och den övre inkomstgränsen för rätt till rättshjälp höjdes. Rättshjälpsavgifternas anknytning till basbeloppet, som tagits bort år 1983, återinfördes samtidigt. Lagen om målsägandebiträde trädde i kraft den 1 juli 1988 (prop. 1987/88:107). Rätten till målsägandebiträde utvidgades år 1991 (prop. 1989/90:158) och år 1994 (prop. 1993/94:26). Vid det senare tillfället utvidgades, genom ändringar i rättshjälpslagen, även det rättsliga biståndet till dem som utsatts för brott utomlands.

Den 1 juli 1989 ändrades reglerna för allmän rättshjälp i fastighetstvister och patientskadeärenden.

I mars 1993 ändrades avgiftssystemet och de avgifter som den rättssökande

skall betala höjdes (prop. 1992/93:109).

Den 1 augusti 1995 infördes nya regler för bestämmande av ersättning till biträden enligt rättshjälpslagen och offentliga försvarare (prop. 1994/95:150, bilaga 3).

Den nuvarande organisationen för rättshjälpen infördes den 1 januari 1991.

Rättshjälpsmyndigheten ersatte då de fyra tidigare rättshjälpsnämnderna.

Samtidigt upphörde Besvärnämnden för rättshjälpen och dess uppgift att pröva överklaganden enligt rättshjälpslagen övertogs av en ny myndighet,

Rättshjälpsnämnden. Rättshjälpsmyndigheten tog genom reformen över en del ekonomiadministrativa uppgifter i rättshjälpsärenden från domstolarna.

Domstolsverket är central förvaltningsmyndighet för bl.a. Rättshjälps-

myndigheten och skall således i administrativt hänseende leda och samordna

Rättshjälpsmyndighetens verksamhet. Domstolsverket har vidare det samlade

ansvaret för rättshjälpsmedlens användning. Domstolsverket har också rätt att

föra talan mot beslut om rättshjälp och att begära att beslut om att rättshjälp

skall upphöra.

4.2 Behovet av förändringar

Dagens rättshjälpssystem är komplicerat och svårtillgängligt. Som vi redovisat i

det föregående finns flera lagar som reglerar rättsligt bistånd. I

rättshjälpslagen finns flera olika former av rättshjälp, bl.a. allmän rättshjälp

och offentligt biträde. Målsägandebiträde är en form av rättsligt bistånd men

räknas inte som rättshjälp medan däremot offentlig försvarare som regleras i

rättegångsbalken anses vara en form av rättshjälp.

Rättshjälpslagens uppbyggnad är också snårig och medför att det ofta är svårt att hitta rätt i bestämmelserna.

Ett annat problem är dagens avgiftssystem som är mycket komplicerat och svårt

att förstå för den enskilde. Systemet syftar till en långtgående

millimeterrättvisa med mycket detaljerade bestämmelser som innebär brister

framför allt vad gäller överskådlighet.

En annan komplikation är att det existerar två parallella system -

rättshjälpen och rättsskyddet - och att dessa i vissa fall överlappar varandra.

Det sofistikerade avgiftssystemet inom rättshjälpen sätts t.ex. ur spel genom

att avgifterna delvis täcks av rättsskyddet.

Systemet i sin helhet ger inte heller den enskilde tillräckliga incitament att

hålla nere kostnaderna.

En bidragande orsak till att rättshjälpslagen upplevs som komplicerad och

svårhanterlig är också att de beloppsgränser som finns i lagen, t.ex.

inkomstgränser och gränser när ett biträde själv får besluta om utredning, är

angivna som ett visst antal eller en viss andel av ett basbelopp enligt lagen

(1962:381) om allmän försäkring och att regleringen kräver tillgång till

Domstolsverkets årliga broschyr om rättshjälp och taxor. Dessutom är det

basbelopp som skall användas det som gällde året innan den rättssökande ansökte

om rättshjälp.

Andra faktorer som komplicerar systemet är den ofta onödiga rundgång av pengar

som systemet medför. I vissa ärenden skall t.ex. medparter eller andra betala in

pengar till staten som sedan skall utbetalas till den rättssökande. I t.ex. ett

ärende om äktenskapsskillnad efter gemensam ansökan kan den rättssökandes avgift

och vad den rättssökandes make skall betala sammantaget överstiga de totala

rättshjälpskostnaderna. Den rättssökande är i sådant fall berättigad att erhålla

den överskjutande delen. Trots att staten i ett sådant ärende över huvud taget

inte lämnat något ekonomiskt bidrag till den rättssökande har en stor mängd

beslut och transaktioner fått vidtas.

Det finns alltså ett behov av en allmän upprensning i bestämmelserna.

Utgiftsnedskärningar måste göras på alla samhällsområden för att stärka de

offentliga finanserna. I budgetpropositionen 1994/95:100 anges att utgifterna

skall minska redan budgetåret 1995/96. De sammanlagda besparingarna för

rättsväsendet är beräknade att uppgå till 400 miljoner kronor. Utgifterna skall skäras ned med ytterligare 600 miljoner kronor t.o.m. budgetåret 1998. Den största utgiftsnedskärningen under detta budgetår drabbar polisväsendet (235 miljoner kronor) medan domstolsväsendet och kriminalvården skall spara 89 respektive 50 miljoner kronor. Genom de ändringar i rättshjälpslagen som genomfördes år 1995 beräknades att en besparing på 14 miljoner skulle göras under budgetåret 1995/96. De ytterligare nedskärningar inom rättsväsendet som skall göras t.o.m. budgetåret 1998 är inte fördelade på verksamhetsområden. I kompletteringspropositionen 1994/95:150 aviserades att 1993 års rättshjälpsutredning skulle komma att lämna förslag som beräknades leda till betydande besparingar inom rättshjälpsområdet.

Rättshjälpen kostar i dag ca 870 miljoner kronor om året. Mot bakgrund av de besparingskrav som redogjorts för ovan måste det övervägas vilka besparingar som kan göras även på rättshjälpens område. Rättshjälpen måste inte bara bli effektivare utan också billigare. Statlig hjälp bör bara ges när det verkligen behövs. Den som har möjlighet att själv klara sig bör inte ges rättshjälp. Systemet måste också utformas så att den enskilde får ett eget intresse av att hålla nere kostnaderna.

Reglerna på rättshjälpsområdet bör således reformeras så att de uppfyller kraven på kostnadsbesparingar samtidigt som detta inte får leda till att rättshjälpens grundläggande syfte går förlorat. Rättshjälpen måste även i fortsättningen fungera som ett yttersta skyddsnät som fångar upp dem som inte kan få rättsligt bistånd på annat sätt.

Dagens detaljerade och svårgenomträngliga regler skapar tillämpningsproblem. Detta gör i sin tur att kostnaderna för att hantera systemet blir onödigt höga. Om ett mer överskådligt och begripligt system utformas medför det att sådana kostnader - som inte belastar rättshjälpsanslaget - kan minskas.

Förutsättningarna för att bevilja rättshjälp eller annat bistånd är olika för de olika formerna av hjälp. Detsamma gäller vem som kan få hjälp, behörighet att fatta beslut, avgifter och återbetalning m.m. Mycket talar, som utredningen konstaterar, för att rättshjälpsfrågorna blir lättare att hantera om regelverket delades upp på flera olika lagar.

Våra överväganden i det följande bygger därför på förutsättningen att 1972 års rättshjälpslag skall ersättas av en ny rättshjälpslag som reglerar vad som i dag motsvaras av allmän rättshjälp samt rådgivning. Uttrycket allmän rättshjälp kan i så fall ersättas av uttrycket rättshjälp - vilket också är det vanligaste uttryckssättet i dag. Offentligt biträde bör regleras separat.

5 Rättshjälp och rättsskyddsförsäkring

5.1 Inledning

Med rättsskyddsförsäkring avses en försäkring som ersätter försäkringstagarens kostnader för det rättsliga förfarandet i tvister som han eller hon är inblandad i. Rättsskyddsförsäkringar började saluföras i vårt land på 1960-talet.

Rättsskyddsförsäkring ingår numera som en obligatorisk del av de hemförsäkringar som säljs i Sverige.

Rättsskyddsförsäkringar finns i olika former och för olika angelägenheter, t.ex. för tvister som anknyter till hem, fastighet, bil eller båt. Som regel ingår rättsskyddsförsäkring som en del i en annan försäkring, t.ex. i hem- eller båtförsäkringar. I vissa fall kan en rättsskyddsförsäkring tecknas som ett tillägg till ett försäkringspaket, vilket ofta är fallet vad gäller försäkringar för näringsidkare. Det är inte möjligt att teckna en generell rättsskyddsförsäkring separat. Särskilda rättsskyddsförsäkringar finns dock för näringsidkare.

Enligt uppgifter från försäkringsbolagen uppgår antalet skador (ärenden) avseende rättsskyddsmomentet i hem- och villaförsäkring till drygt 12 000 per år

vilket kan jämföras med de knappt 60 000 ärenden per år som Rättshjälpsmyndigheten registrerar vad avser allmän rättshjälp. Försäkringsbolagens kostnader för rättsskyddet uppgick under år 1993 till ca 140 miljoner kronor vilket avser dels under året betalda ersättningar dels medel reserverade för framtida utbetalningar. Motsvarande siffra för åren 1990-1992 var 162, 185 respektive 168 miljoner kronor. Någon förklaring till varför kostnaderna sjunkit under senare år har inte kunnat erhållas men trenden har varit densamma beträffande alla typer av försäkringsskador under 1990-talet. När rättshjälpslagen infördes år 1972 ansågs att rättsskyddet skulle vara subsidiärt till rättshjälpen; rättshjälpen skulle utnyttjas i första hand och rättsskyddet skulle endast utgöra ett komplement till den statliga rättshjälpen. Från denna princip har därefter gjorts vissa undantag. Principen som sådan har också ifrågasatts vid ett flertal tillfällen. Vi återkommer närmare till detta i avsnitt 5.5.

5.2 Rättsskydds-försäkringarnas utformning

Bestämmelser om försäkringsverksamhet på rättsskyddsområdet finns i första hand i lagen (1982:713) om försäkringsrörelse, konsumentförsäkringslagen (1980:38) och lagen (1993:1303) om vissa avtalsvillkor för rättsskydds-försäkring. Den sistnämnda lagen infördes som ett led i EU-anpassningen och avser bl.a. att garantera ett fritt val av ombud. På kontinenten hade nämligen tidigare förekommit att försäkringsbolagen anvisat särskilda ombud.

Finansinspektionen är tillsynsmyndighet över försäkringsbolagens verksamhet. Konsumentombudsmannen har också en viss tillsyn på området enligt marknadsföringslagen (1995:450) och lagen (1994:1512) om avtalsvillkor i konsumentförhållanden och kan utfärda förbuds-förelägganden eller föra talan om förbud mot oskäligen avtalsvillkor.

Försäkringsbolagens rättsskydds-nämnd prövar lämpligheten hos sådana ombud som inte är advokater eller biträdande jurister på advokatbyrå. Prövningen kan avse antingen ombudets lämplighet för viss tvist eller för visst slag av tvister. Även arvodet till dessa ombud kan prövas av nämnden. Huvudman för nämnden är Sveriges Försäkringsförbund.

Varje bolag ställer upp sina villkor för rättsskydds-försäkring. Det råder dock en relativt överensstämmande syn på omfattning och villkor. Under slutet av 1970-talet och 1980-talet uppmuntrades bolagen av myndigheter och konsumentföreträdare att utarbeta gemensamma villkor. Motiven till detta var att konsumenten skulle erhålla trygghet i att villkoren var likformiga. Villkoren har därför i huvudsak samma utformning i alla bolagen men de kan avvika i vissa detaljer. De villkor som redovisas i det följande är de vanligast förekommande. Gemensamt för de olika försäkringarna är att de gäller i tvistemål om tvisten kan prövas av tingsrätt, hovrätt eller Högsta domstolen. Tvister som kan prövas av fastighetsdomstol, Statens VA-nämnd och vattendomstol omfattas också. Måste en tvist först prövas av annan instans (t.ex. skiftesman eller arrendenämnd) täcks inte kostnaderna för sådan förberedande prövning av försäkringen. Rättsskydds-försäkringen gäller inte tvister som endast kan prövas av förvaltningsmyndigheter eller förvaltningsdomstolar, t.ex. fastighetsbildningsmyndighet, hyresnämnd, länsstyrelse, länsrätt, kammarrätt eller Regeringsrätten.

Rättsskyddet i motorfordons- och båtförsäkring gäller även i vissa brottmål.

Rättsskyddet täcker även tvister med det egna försäkringsbolaget.

Undantagna från försäkringsskyddet är tvister av mindre värden (ett halvt basbelopp). Tvister som rätten beslutat skall handläggas enligt allmänna regler omfattas dock oavsett värde. Detsamma gäller tvister med försäkringsbolaget om själva försäkringsavtalet och tvister som skall handläggas utomlands.

Rättsskyddet täcker inte tvister där den rättssökande inte har befogat intresse av att få sin sak behandlad och inte heller tvister som faller under den s.k. pilotfallsregeln i 8 § första stycket 8 rättshjälpslagen, dvs. tvister

som kan anstå till dess en annan rättslig angelägenhet, i vilket anspråket stöder sig på väsentligen likartad grund, slutligen har avgjorts. Emellanåt låter försäkringsbolagen pilotfallet ta medel i anspråk från flera försäkringar.

För att rättsskydd skall lämnas måste försäkringen vara i kraft när de händelser eller omständigheter som ligger till grund för anspråket inträffade och det skall därefter inte ha gått längre tid än tio år. Om försäkringen gällt i mer än två år när tvisten uppkommer, lämnas dock alltid rättsskydd.

Rättsskyddet i hem-, villa-, och fritidshusförsäkring gäller den försäkrade i egenskap av privatperson och avser skada i privatlivet. Utanför Norden gäller försäkringen endast för den försäkrade i dennes egenskap av resenär.

Försäkringen gäller inte för tvister som har samband med eller aktualiseras vid äktenskapsskillnad eller upplösning av samboförhållanden eller för tvister som har samband med den försäkrades arbete, annan förvärvsverksamhet eller tjänsteutövning.

Försäkringen omfattar inte heller sådana tvister som gäller borgensåtaganden i samband med andras affärsverksamhet, överlåtna krav eller ekonomiska åtgärder som till sin typ eller omfattning är ovanliga för en privatperson eller tvister som har sin grund i brott som kräver uppsåt för straffbarhet. Undantagna från tillämpningsområdet för dessa försäkringar är också tvister som gäller den försäkrade i egenskap av ägare till motorfordon eller båt dvs. då det finns möjlighet till särskild försäkring.

Övriga försäkringar (båt, bil m.m.) gäller för tvister som angår den försäkrade i dennes egenskap av ägare till det försäkrade föremålet. Vissa undantag finns, t.ex. vid yrkesmässig uthyrning av föremålet i fråga.

Förmåner

Rättsskyddsförsäkringen ersätter

- kostnader och arvode till ombud och försvarare,
- kostnader för nödvändiga utredningar,
- kostnader för bevisning i rättegång och skiljeförfarande,
- expeditjonskostnader i domstol,
- rättegångskostnader som försäkringstagaren har ålagts att betala sin motpart,
- kostnader för särskild medlare enligt 42 kap. 17 § rättegångsbalken och
- grundavgift enligt 11 § rättshjälpslagen.

Tilläggsavgift enligt rättshjälpslagen ersätts inte genom rättsskyddsförsäkringen.

För att ersättning skall utgå krävs att kostnaderna är skäligen och nödvändiga.

Kostnader som hade kunnat ersättas av den allmänna rättshjälpen eller av motparten ersätts inte. Vid förlikning ersätts sådana rättegångskostnader som ligger klart under vad som skulle ha dömts ut om tvisten fullföljts.

Samtliga försäkringsbolag har någon form av begränsning för hur stor ersättning som kan betalas ut. Gränsen ligger vanligen mellan 75 000 kr och 100 000 kr. I vissa fall kan, efter tilläggsförsäkring, beloppet uppgå till ca 140 000 kr.

Den försäkrade får betala en självrisk på vanligtvis 20 % av kostnaderna, dock lägst 1 000 kr.

Ombud och ersättning till ombud

Den försäkrade har rätt att själv välja advokat eller annan lämplig person som ombud om inte valet skulle medföra avsevärt ökade kostnader. Om personen i fråga inte är advokat eller biträdande jurist på advokatbyrå och inte heller varit förordnad som biträde enligt rättshjälpslagen eller som offentlig försvarare prövas hans eller hennes lämplighet av Försäkringsbolagens rättsskyddsnämnd.

Enligt en uppskattning från Försäkringsförbundet är ca 90 % av dem som godkänns av nämnden jur. kand. eller motsvarande. Personer utan juridisk skolning godkänns om de har särskilda kunskaper inom något specialområde, t.ex. lantmätare i fastighetsärenden eller personskadereglerare i ärenden om personskadeersättning.

Ombudens arvoden beräknas enligt högst samma timkostnadsnorm som Domstolsverket använder vid fastställande av taxa i mål om äktenskapsskillnad efter gemensam ansökan.

I de fall ombuds lämplighet prövas av Försäkringsbolagens rättsskyddsnämnd kan nämnden på begäran också pröva skäligheten av arvodes- och kostnadsersättning.

Tvister mellan den försäkrade och försäkringsbolaget

Om den försäkrade är missnöjd med försäkringsbolagets beslut i något avseende kan han eller hon i första hand vända sig till någon av de interna prövningsnämnder eller kundombudsmän som är knutna till bolaget.

Om frågan avser en tolkning av försäkringsvillkoren kan försäkringstagaren begära att bolaget hänskjuter frågan till Skadeförsäkringens villkornämnd.

Tidigare var det obligatoriskt för bolaget att hänskjuta en fråga till nämnden när försäkringstagaren påkallade detta. Numera har denna skyldighet tagits bort. Försäkringstagaren kan också vända sig till Allmänna reklamationsnämnden eller till allmän domstol.

Bolagen har skyldighet att informera försäkringstagaren om de nu angivna möjligheterna till prövning.

5.3 Spridningen av rättsskyddsförsäkringar i Sverige

Rättsskyddsförsäkring ingår bl.a. i de nuvarande hem- och villaförsäkringarna.

Spridningen av rättsskyddsförsäkring i kombination med det breda tillämpningsområdet framstår som unikt för Sverige.

Statistiska centralbyrån (SCB) gör regelbundet undersökningar av levnadsförhållandena i Sverige. Enligt en rapport om förhållandena under åren 1992-93 (Offer för vålds- och egendomsbrott 1978-1993, rapport nr 88 i serien Levnadsförhållanden) har 95 % av Sveriges befolkning hemförsäkring. Drygt 4 % saknar sådan försäkring medan ca en halv procent inte känner till om de är försäkrade eller inte. De som inte är försäkrade utgör i absoluta tal omkring 280 000 personer i åldrarna mellan 16 och 84 år.

Vad som framför allt tycks vara bestämmande för innehavet av hemförsäkring är boende- och upplåtelseform samt bostadens standard och utrustning. Bland dem som bor i villor eller småhus är det bara någon enstaka procent som saknar hemförsäkring. En villaförsäkring är så gott som alltid kombinerad med en hemförsäkring. En trolig anledning till att så många som bor i villa är försäkrade är att en försäkring regelmässigt krävs av kreditinstituten för att lån skall beviljas. Bland boende i flerfamiljshus saknar ca 8 % hemförsäkring. Det är vanligare med försäkring bland dem som bor med ägande- eller bostadsrätt (99 resp. 97 %) än bland dem som bor i hyresrätt (89 %).

Utrymmesstandarden spelar också en viss roll. Ju större bostad desto vanligare är det med försäkring. Av de ca 170 000 personer som bor i lägenhet utan kök saknar 26 % försäkring medan de som bor i minst fem rum och kök så gott som alltid har försäkring (endast en halv procent saknar försäkring).

Det är också vanligare att de som stadigvarande bott i sin bostad en längre tid har hemförsäkring för bostaden än de relativt nyetablerade. Bland dem som bott i sin nuvarande bostad under högst två år saknade 12 % hemförsäkring, jämfört med 7 % av dem som bott i bostaden under fyra år. Av dem som bott i bostaden mer än fyra år saknar 2-3 % försäkring.

Ensamstående saknar oftare försäkring än sammanboende. Åldern tycks också ha betydelse. Av ensamstående ungdomar saknar 22 % försäkring och av ensamstående yngre barnlösa (25-44 år) saknar 12 % försäkring. Vidare saknar 14 % procent av

de ensamstående småbarnsföräldrarna försäkring.

Skillnader mellan könen kan av naturliga skäl bara studeras bland de ensamstående. Bland dessa saknar männen försäkring i större utsträckning än kvinnorna. Detta gäller framför allt bland äldre (55-84 år) ensamstående utan barn. I denna grupp saknar 12 % av männen försäkring jämfört med 5 % av kvinnorna.

Det är vanligare att försäkring saknas i storstadskommunerna där 7-8 % saknar försäkring jämfört med 3-4 % i övriga kommuner.

Indelning efter nationalitet visar på stora skillnader. Drygt 3 % bland de infödda svenska medborgarna saknar hemförsäkring. Av de naturaliserade invandrarna saknar 7 % försäkring medan 19 % av de utländska medborgarna saknar försäkring.

Under åren 1978 till 1984/85 minskade andelen som saknade försäkringsskydd från 8 till 4 %. Därefter har andelen legat på i stort sett samma nivå.

5.4 En jämförelse mellan rättshjälp och rättsskydd

Rättshjälpen är en social förmån finansierad av skattemedel medan rättsskyddet bygger på ett avtal mellan försäkringsbolaget och försäkringstagaren och finansieras av försäkringstagarna som kollektiv.

Rättsskyddsförsäkringens och rättshjälpens tillämpningsområden är delvis desamma, men vissa skillnader finns. Rättshjälp kan beviljas för en rättslig angelägenhet medan det för att rättsskyddet skall gälla krävs att en tvist uppkommit. Det innebär t.ex. att upprättande av avtal kan omfattas av rättshjälp men inte av en rättsskyddsförsäkring. Skillnaden i praktiken är dock inte så stor. Även rättshjälp torde i många fall nekas om det inte föreligger någon tvist eftersom det måste finnas behov av någon rättshjälpsförmån för att rättshjälp skall utgå.

Några generella undantag för familjerättsliga angelägenheter finns inte inom rättshjälpssystemet utom vad gäller bodelning, där möjligheterna till rättshjälp är starkt begränsade. Dessutom undantas uttryckligen och undantagslöst upprättande av äktenskapsförord, testamente och gåvohandling. En stor del av kostnaderna för den allmänna rättshjälpen, eller ca 70 %, går till angelägenheter som avser familjerätt.

Rättsskyddsförsäkringar omfattar däremot som huvudregel inte tvister som har samband med äktenskapsskillnad eller upplösning av samboförhållande. Det gäller såväl tvister som uppstår direkt vid äktenskapsskillnaden och tvister som uppstår inom ett eller två år därefter och som har anknytning till äktenskapsskillnaden, t.ex. vårdnadstvister. Tvister som rör familjerätt och som uppstått senare än två år efter en skilsmässa omfattas däremot normalt av rättsskyddsförsäkring. Detsamma gäller sådana familjerättsliga tvister som inte har samband med en skilsmässa eller upplösning av ett samboförhållande. Eftersom en rättsskyddsförsäkring endast gäller när en tvist uppstått undantas upprättande av äktenskapsförord, testamente och gåvohandling också i rättsskyddssystemet.

Den som är eller har varit näringsidkare kan beviljas rättshjälp i angelägenhet som har uppkommit i hans eller hennes näringsverksamhet endast om det finns skäl för rättshjälp med hänsyn till verksamhetens art och begränsade omfattning, näringsidkarens ekonomiska och personliga förhållanden samt omständigheterna i övrigt. Termen näringsidkare har i rättshjälplagen en mer vidsträckt innebörd än det skattemässiga näringsidkarbegreppet. Det ställs t.ex. inte några krav på vinstsyfte eller att verksamheten skall uppta någon viss större del av arbetstiden. Detta innebär att den rättssökande anses vara näringsidkare i många varierande typer av angelägenheter och därmed faller utanför rättshjälpen.

Rättsskyddet i villa- och hemförsäkringen gäller endast för den försäkrade i egenskap av privatperson. Det omfattar således inte näringsverksamhet, oavsett omfattningen av verksamheten. Tvister som gäller borgensåtaganden i samband med

andras affärsverksamhet omfattas inte heller av försäkringen. Något motsvarande uttryckligt undantag finns inte beträffande rättshjälpen, men som regel anses borgensåtagandet utgöra ett led i näringsverksamheten. Vidare finns i försäkringsvillkoren ett särskilt undantag som gäller tvister om ekonomiska åtgärder som till sin typ och omfattning är ovanliga för en privatperson. Detta undantag torde i många fall motsvaras av den vidsträckta tolkningen av näringsidkare i rättshjälpslagen. Varken rättshjälp eller ersättning genom det rättsskydd som ingår i hemförsäkringen torde därför kunna erhållas för sådana angelägenheter. Näringsidkare kan dock som tidigare nämnts teckna en särskild rättsskyddsförsäkring för näringsverksamheten.

Någon särskild inskränkning av möjligheterna till rättshjälp i arbetstvister finns inte. Eftersom de som är fackföreningsanslutna många gånger kan få hjälp från sin fackförening utnyttjas rättshjälpen främst av oorganiserade arbetstagare och de arbetstagare som fackföreningen av någon anledning inte bistår.

Tvister som har samband med den försäkrades arbete eller annan förvärvsverksamhet eller tjänsteutövning omfattas däremot inte av försäkrings-skyddet.

Rättshjälpen är inte begränsad till angelägenheter vid viss myndighet eller domstol. Med hänsyn till förvaltningsmyndigheters och förvaltningsdomstolars service- och utredningsskyldighet gentemot den enskilde anses det dock sällan föreligga behov av rättshjälp i dessa angelägenheter. Ett undantag är dock mål vid förvaltningsdomstol angående verkställighet av dom i vårdnads- eller umgängesmål, där rättshjälp som regel beviljas.

Rättsskydds-försäkringen gäller däremot aldrig för tvister som enbart kan prövas av förvaltningsmyndigheter eller förvaltningsdomstolar. Mot bakgrund av den behovsprövning som görs vid rättshjälp blir dock skillnaden i praktiken inte så stor. Varken rättshjälp eller rättsskydd kan alltså normalt erhållas i dessa instanser. Däremot kan rättshjälp genom offentligt biträde beviljas i vissa mål om särskilt ingripande åtgärder gentemot den enskilde.

De förmåner som följer med rättshjälpen respektive rättsskyddet är i huvudsak desamma. Kostnader för bl.a. biträde, utredning och bevisning betalas av staten respektive försäkringsbolaget. På några punkter skiljer sig dock systemen åt. En väsentlig skillnad är att försäkringsbolagen endast betalar kostnader upp till ett viss belopp, vanligen mellan 75 000 kr och 100 000 kr, medan rättshjälpen inte har någon sådan begränsning. Vidare svarar rättsskyddet för den ersättning för motparts rättegångskostnader som den försäkrade åläggs av domstol att betala. Rättsskyddet ersätter inte kostnader för verkställighet av dom eller utslag. Den som beviljas rättshjälp är däremot befriad från att betala avgift för sådana åtgärder hos kronofogdemyndigheten. Den som beviljas rättshjälp behöver inte heller ställa säkerhet vid kvarstad m.m. Någon motsvarighet till detta finns inte inom rättsskyddet.

Enligt 22 § rättshjälpslagen har ett biträde rätt till skälig ersättning för arbete, tidsspillan och utlägg som uppdraget har krävt. Regeringen bestämmer den timkostnadsnorm som skall ligga till grund för ersättningen. Ersättning fastställs i mål eller ärende i domstol av domstolen och i övriga fall av Rättshjälpsmyndigheten. Biträdet är enligt 23 § rättshjälpslagen förhindrad att förbehålla sig eller ta emot ersättning av huvudmannen utöver vad som bestämts av domstolen respektive Rättshjälpsmyndigheten.

Enligt villkoren i rättsskydds-försäkringarna beräknas ombuds och försvarares arvoden enligt högst samma timkostnadsnorm som tillämpas inom rättshjälpsområdet.

Ersättningen till ombudet bestäms vanligen av en skadereglerare lokalt hos försäkringsbolaget. Bolaget kan påkalla skiljeförfarande hos Sveriges advokatsamfund angående skäligheten av en advokats arvode och kostnader.

Ersättningen till ombud vars lämplighet prövats av Försäkringsbolagens rättsskyddsnämnd kan prövas av samma nämnd om ombudet eller bolaget påkallar detta.

Försäkringsersättningen ges formellt till den försäkrade som ersättning för de kostnader han haft för sitt ombud. Försäkringsvillkoren innehåller därför inte några bestämmelser om begränsningar i ombudens möjligheter att förbehålla sig eller ta emot ytterligare ersättning utöver vad som utgått ur försäkringen. Inom båda system skall den enskilde bidra med egna medel. Vid rättshjälp skall den rättssökande betala rättshjälpsavgift och vid rättsskydd en självrisk. Systemet med rättshjälpsavgift är uppdelat i två delar, grundavgift och tilläggsavgift. Båda beräknas enligt relativt komplicerade och detaljerade regler. Grundavgiften beräknas med ledning av den rättssökandes ekonomiska förmåga och tilläggsavgiften på grundval av den ekonomiska förmågan och kostnaderna i ärendet.

Självriskens vid rättsskydd uppgår vanligen till 20 % av kostnaderna i ärendet, dock lägst 1 000 kr och ställs således inte i relation till försäkringstagarens ekonomi.

Som tidigare har nämnts ersätter rättsskyddet kostnaden för grundavgiften. Tilläggsavgiften täcks inte av rättsskyddet utan den får den rättssökande alltid betala själv.

Beslut om rättshjälp fattas av tjänstemän på Rättshjälpsmyndigheten, domare i domstolarna samt av advokater eller biträdande jurister på advokatbyråer. Tjänstemännen och domarna är genom regeringsformen skyldiga att uppfylla kravet på saklighet och opartiskhet i verksamheten. Genom offentlighetsprincipen finns också insyn i verksamheten. Enligt 9 kap. 10 § sekretesslagen gäller dock sekretess för vissa uppgifter hos Rättshjälpsmyndigheten. Advokater har sina etiska regler och kan dessutom endast fatta gynnande beslut om rättshjälp i förhållande till den rättssökande. Ansökan och beslut blir allmänna handlingar när ärendet går vidare till domstol eller Rättshjälpsmyndigheten.

På försäkringssidan finns avtalsrättsliga bestämmelser om handläggningen i bl.a. konsumentförsäkringslagen. Dessutom har försäkringsbolagen utarbetat gemensamma riktlinjer för skaderegleringen vilka bl.a. innehåller regler om konsekvent, enhetlig och rättvis skadetillämpning samt skyldighet för bolagen att motivera beslut. Någon offentlighet eller insyn i den enskilde skadereglerarens verksamhet finns inte men Finansinspektionen samt i viss mån även Konsumentombudsmannen har tillsyn över verksamheten. Vissa beslut inom rättsskyddet fattas som tidigare nämnts av Försäkringsbolagens rättsskydds nämnd.

5.5 Rättshjälpen skall vara subsidiär till rättsskyddet

| Regeringens förslag: Rättshjälpen skall göras generellt subsidiär |
till rättsskyddet.

Utredningens förslag överensstämmer i huvudsak med regeringens förslag. Remissinstanserna: Remissutfallet är blandat. Ungefär lika många remissinstanser tillstyrker som avstyrker förslaget om subsidiaritet. Svea hovrätt, Göta hovrätt, Malmö tingsrätt, Eksjö tingsrätt, Svegs tingsrätt, Kammarrätten i Göteborg, Länsrätten i Stockholms län, Justitiekanslern, Domstolsverket Riksåklagaren, Rikspolisstyrelsen, Socialstyrelsen, Statskontoret, Riksrevisionsverket, Arbetsdomstolen och Sveriges domareförbund tillstyrker att rättshjälpen görs subsidiär till rättsskydds försäkringar. Hallsbergs tingsrätt, Länsrätten i Norrbottens län, Rättshjälpsmyndigheten, Konsumentverket, Kommunförbundet, Sveriges advokatsamfund, Sveriges försäkringsförbund, JUSEK, TCO, LO, Föreningen jurister vid Sveriges allmänna advokatbyråer, Hyresgästernas riksförbund, Institutet för sociala rättsfrågor Riksförbundet för familjers rättigheter och Samfundet för Sveriges juridiska byråer är negativa till förslaget. Några remissinstanser, bl.a. Länsrätten i Kronobergs län, Rättshjälpsnämnden, Jämställdhetsombudsmannen och Finansinspektionen anser att ytterligare utredning krävs.

Skälen för regeringens förslag: Rättsskyddsförsäkringar började saluföras i Sverige först på 1960-talet. I samband med rättshjälpslagens införande uttalade departementschefen (prop. 1972:4 s. 240) att de frivilliga rättsskyddsförsäkringarna borde utformas så att de utgjorde en lämplig komplettering till rättshjälpen, dvs. rättsskyddet skulle vara subsidiärt till rättshjälpen. Bortsett från vissa undantag gäller i dag att rättshjälpen tas i anspråk i första hand och att försäkringsersättning endast utnyttjas till sådana kostnader som rättshjälpen inte täcker, t.ex. grundavgift och ersättning för motparts rättegångskostnader.

År 1983 infördes det s.k. fastighetsundantaget som innebär att en fastighetsägare (eller innehavare av tomträtt, se NJA 1985 s. 659 eller ägare av byggnad) inte får beviljas rättshjälp i en fastighetstvist om han eller hon har eller borde ha haft försäkring som omfattar angelägenheten (8 § första stycket 9 rättshjälpslagen). Orsaken till inskränkningen i rätten till rättshjälp var framför allt statsfinansiella skäl (prop. 1982/83:61 s. 32 f.).

Rättshjälpskommittén föreslog år 1984 i betänkandet Den allmänna rättshjälpen (SOU 1984:66) att rättshjälpen skulle göras subsidiär till rättsskyddet i angelägenheter som rörde motordrivna fordon, husvagnar och båtar. Förslaget ledde emellertid inte till lagstiftning på annat sätt än att fastighetsundantaget utvidgades till att avse även tidigare ägare av fastighet eller byggnad (prop. 1987/88:73, SFS 1988:213).

År 1989 modifierades fastighetsundantaget på så sätt att allmän rättshjälp numera kan beviljas i fastighetstvister när kostnaderna för en tvist överstiger tre basbelopp (prop. 1988/89:117, SFS 1989:360). Utvidgningen motiverades i första hand med hänvisning till fastighetsärenden med miljörättslig anknytning, bland annat så kallade mögelhusmål.

Ett annat försäkringsrelaterat undantag i rättshjälpslagen infördes år 1988.

Det innebär att rättshjälp inte får beviljas i angelägenhet enligt trafikskadelagen eller rörande skadestånd som kan betalas från en föreliggande ansvarsförsäkring. Rättshjälp får dock beviljas om angelägenheten behandlas vid domstol eller enbart rör annan skada än personskada (8 § första stycket 10 rättshjälpslagen). Anledningen till detta undantag är att försäkringsbolagen genom ett frivilligt åtagande normalt betalar den skadelidandes kostnader för juridiskt bistånd under skadereglering av personskada.

I ett utkast till lagrådsremiss som utarbetades inom Justitiedepartementet 1992 föreslogs att den allmänna rättshjälpen skulle göras generellt subsidiär till rättsskyddsförsäkringar på så sätt att rättshjälp inte skulle få beviljas i angelägenheter som omfattades av rättsskyddsförsäkringar eller liknande rättsskydd. Utkastet var föremål för överläggningar i Justitiedepartementet den 7 september samma år. Vid överläggningarna riktades kritik mot förslaget, främst när det gällde avsaknaden av analyser om vilka närmare konsekvenser det skulle medföra. Då det fanns skäl att ytterligare undersöka saken föreslogs inga förändringar i propositionen (prop. 1992/93:109) men departementschefen anförde (s. 19 f.) att den allmänna rättshjälpen på sikt borde göras generellt subsidiär till rättsskyddsförsäkringar.

Mot denna bakgrund ingick det i Rättshjälpsutredningens uppdrag att överväga frågan och att lämna förslag till lagändringar. I utredningens betänkandet föreslås en reglering som innebär att rättshjälpen blir subsidiär till rättsskyddsförsäkringar. Enligt förslaget skall rättshjälp inte kunna beviljas den som har eller borde ha haft en rättsskyddsförsäkring som täcker den aktuella angelägenheten såvida det inte föreligger synnerliga skäl att bevilja rättshjälp med hänsyn till den rättssökandes personliga förhållanden och angelägenhetens art och betydelse.

Remissutfallet är blandat. En stor del av kritiken riktar sig mot förslagets utformning. Flera hävdar att ett stort antal rättssökande med utredningens förslag riskerar att ställas utan rättsligt stöd. Vi återkommer närmare till den frågan i avsnitt 5.6. Andra remissinstanser framför mer principiella skäl mot förslaget såsom att rättslig hjälp är ett statligt ansvar som inte kan överlåtas

på privata subjekt eller att en ordning där statlig rättshjälp är subsidiär till rättsskyddsförsäkringar inte skulle vara förenlig med Europarådets resolutioner om rättshjälp.

Regeringen kan för sin del inte se några principiella hinder mot att rättshjälpen generellt görs subsidiär till rättsskyddsförsäkringar. Tvärtom är det enligt regeringens mening en högst rimlig ordning att den som genom försäkring redan har ett skydd som täcker den aktuella angelägenheten inte dessutom skall beviljas rättshjälp. Det viktiga är i stället att ett sådant nytt system ges en utformning som ser till att de som behöver rättsligt stöd också får det.

Förutsättningarna är i dag helt annorlunda än de som rådde vid tidpunkten för rättshjälpslagens tillkomst, inte bara när det gäller det statsfinansiella läget utan även när det gäller försäkringstäckningen; till skillnad från vad som gällde i början av 1970-talet har numera en övervägande andel av Sveriges befolkning rättsskyddsförsäkring. Inte heller är ett omvänt förhållande mellan rättshjälp och rättsskydd en principiell nyordning för Sverige. Under årens lopp har - som vi nyss redovisat - undantag gjorts från principen om att rättshjälpen är primär i förhållande till försäkringar.

Europarådets resolution (78) 8 om rättshjälp är allmänt hållen. Den innebär i stora drag att alla skall ha rätt till nödvändigt rättsligt bistånd vid förfaranden i domstol. Den del av kostnaden för det rättsliga biståndet som en rättssökande själv skall stå för får inte överstiga vad denne kan betala utan otillbörliga svårigheter (undue hardship). Staten skall enligt resolutionen ha ansvaret för finansieringen av rättshjälpen. Resolutionen bör naturligtvis beaktas vid utformningen av reglerna om rättshjälp. En regel som innebär att rättsskyddet skall utnyttjas i första hand medför enligt regeringens mening inte att finansieringen av rättshjälpen överläts, utan att statens ansvar kommer in först när en försäkringslösning inte står den rättssökande till buds. Om de övriga krav som ställs upp i rekommendationen uppfylls beror på hur bestämmelserna utformas.

Europarådets resolution (76) 5 innebär att utlänningar som är bosatta i det land där det rättsliga förfarandet äger rum skall ha samma rätt till rättshjälp som det landets medborgare. Den nuvarande rättshjälpslagen uppfyller dessa krav och vi överväger inga ändringar i detta avseende. Enligt regeringens mening kan en reglering som innebär att rättshjälpen görs subsidiär till rättsskyddet utformas så att den uppfyller Europarådets resolutioner.

De skäl som i 1992 års lagstiftningsärende anfördes för att rättshjälpen på sikt bör göras subsidiär till rättsskyddet var att det hade beslutats om besparingar på rättshjälpsanslaget med 40 miljoner kronor. Besparingsskäl har under de år som förflutit sedan dess vuxit sig än starkare. Under innevarande mandatperiod skall rättsväsendet spara sammanlagt en miljard kronor varav 600 miljoner kronor skall läggas ut under budgetåren 1997 och 1998. Ett kraftfullt reformarbete som omfattar hela rättsväsendet pågår för att möta dessa krav på besparingar. Det är en självklarhet att ett sådant reformarbete måste omfatta även rättshjälpsanslaget. Om rättshjälpen görs subsidiär till rättsskyddet kan stora kostnadsbesparingar göras. Enligt utredningens beräkningar skulle ca 175 miljoner kronor årligen kunna sparas på rättshjälpsanslaget. I den andra vågskålen ligger, som vi strax skall återkomma till, att en sådan reform inte skulle förorsaka annat än mycket måttliga premiehöjningar för försäkringstagarna. Enligt regeringens mening är det mot denna bakgrund helt enkelt inte längre försvarligt att bibehålla den gällande ordningen som innebär att rättshjälp utgår oavsett om rättsskydd finns eller inte.

Vi vill i detta sammanhang särskilt peka på att rättshjälps- och rättsskyddssystemen är sammanvävda på ett sätt som inte är helt logiskt och som motverkar de syften som ligger bakom rättegångsbalkens regler om ansvar för rättegångskostnader. De två systemen är t.ex. ofta parallellt tillämpliga i ett och samma ärende. Det innebär att rättshjälpen kan utnyttjas för att täcka de egna rättegångskostnaderna medan rättsskyddet täcker grundavgiften och eventuell

ersättningsskyldighet för motpartens rättegångskostnader. De som har såväl rättshjälp som rättsskydd har därmed ett mindre incitament för att försöka begränsa kostnaderna i ärendet. Om förhållandet mellan rättshjälp och rättsskydd blir det omvända försvinner denna möjlighet till dubbelt skydd vilket i sin tur kan medverka till att den rättssökande blir mer kostnadsmedveten. Sveriges försäkringsförbund framhåller i sitt remissvar att det för närvarande på en rad områden övervägs att öka försäkringsbolagens ansvar i angelägenheter som det allmänna i dag ansvarar för. Förbundet menar att om alla förslag genomförs kan det sammantaget leda till påtagliga premiehöjningar med den följd att den enskilde kan få ekonomiska svårigheter att klara av att hålla ett fullgott försäkringsskydd. Enligt förbundet är det därför viktigt att man för varje rättsområde noga överväger hur det offentligas och de privata försäkringslösningarna skall hänga samman. Det framhålls också att det finns andra områden som är bättre lämpade för besparingar genom överföring till privat försäkring. Självfallet måste varje förändring som innebär att försäkringsbolagen får ta över ansvar för områden som staten svarar för föregås av noggranna överväganden. Enligt regeringens mening är emellertid ett ändrat inbördes förhållande mellan rättshjälp och rättsskyddet en relativt sett liten förändring jämfört med de förändringar som t.ex. diskuteras på hälso- och sjukvårdens område (se bl.a. Ohälsöförsäkring och samhällsekonomi, SOU 1995:59 och Försäkringsskydd vid sjukdom, SOU 1995:149). Det hänger samman med att det redan finns ett utbyggt rättsskyddssystem och att det - som vi strax skall utveckla närmare - inte handlar om att till försäkringsbolagen överföra ansvar på områden som inte redan täcks av försäkringar. Diskussionen begränsar sig till frågan vilken av de båda systemen - rättshjälp eller rättsskyddet - som skall tas i anspråk först.

De premiehöjningar som skulle följa med en reform som innebär att rättsskyddet blir primärt i förhållande till rättshjälp är också så måttliga att det inte finns anledning att befara att försäkringstagarna till följd därav skulle tvingas avstå från sitt försäkringsskydd. Vi återkommer som sagt ytterligare till denna fråga i det följande.

Regeringen delar utredningens uppfattning att det inte nu finns anledning att överväga ett obligatoriskt försäkringssystem, vare sig i offentlig eller privat regi. En sådan ordning har förkastats flera gånger tidigare, se t.ex. SOU 1965:13 s. 46 f., prop. 1972:4 s. 226 och SOU 1984:66 s. 61 f. Regeringen är heller inte beredd att överväga en ordning som innebär att rättsskyddet skulle ta över hela den allmänna rättshjälp, dvs. annat och mer än vad som i dag täcks av försäkringsvillkoren. I likhet med utredningen anser regeringen således att utgångspunkten bör vara de existerande försäkringsvillkoren. Regeringen är angelägen om att understryka det nu sagda. En del av kritiken mot utredningens förslag torde nämligen bygga på missförstånd när det gäller räckvidden av förslaget i denna del. Vi talar i det följande således endast om ett förändrat förhållande mellan rättshjälp och rättsskydd på de områden där det i dag finns ett försäkringsalternativ. Det innebär t.ex. att den stora grupp rättsliga angelägenheter som har samband med äktenskapsskillnad inte påverkas av en reform på området.

Regeringen är också angelägen om att framhålla att en reform inte får utformas så att svaga grupper drabbas och ställs utan rättsligt stöd. Vad det handlar om är att överväga förutsättningarna för att lyfta bort från rättshjälpsområdet den stora andel angelägenheter som i dag täcks av försäkringar - och där den rättssökande har en rättsskydds-försäkring - och låta rättshjälp gripa in först där sådant försäkringsskydd saknas. På detta sätt kan rättshjälpslagstiftningens karaktär av social skyddslagstiftning renodlas. Det gäller här att dra gränsen mellan dem som får rätt till rättshjälp respektive dem som inte får sådan på ett rimligt och rättssäkert sätt så att de som är i behov av samhällets stöd också får det. En stor del av remisskritiken riktar in sig på hur utredningsförslaget utformats i denna del. Enligt regeringens mening finns det visst fog för den kritiken. Vi återkommer närmare till den frågan i avsnitt 5.6.

Villkor och förmåner i de båda systemen

En förutsättning för att göra rättshjälpen subsidiär till rättsskyddet är att förmånerna i de båda systemen är likvärdiga. Som framgår av redovisningen i avsnitt 5.4 är denna förutsättning på det hela taget uppfylld. Vissa skillnader som i dag finns mellan systemen kommer att jämnas ut genom den nya rättshjälpslag vi föreslår. Vissa andra skillnader innebär att rättsskyddet är mer förmånligt än rättshjälpsystemet. Övriga olikheter mellan systemen är små och inte av sådan betydelse att de ensamma bör hindra en reform. Vi kommenterar i det följande några av de viktigaste villkoren och förmånerna.

Den viktigaste förmånen i båda systemen är att biträdeskostnader och kostnader för bevisning och utredning ersätts. En viktig skillnad är att rättsskyddet här innehåller ett tak som saknas inom rättshjälpen. Den sammanlagda ersättning som ges genom rättsskydd är begränsad till ett visst högsta belopp, vanligen mellan 75 000 och 100 000 kr. I avsnitt 11.2 föreslår vi att förmånen av rättshjälpslag skall begränsas så att ersättning endast ges för en viss biträdesinsats och i avsnitt 11.3 föreslår vi att den ersättning som enligt rättshjälpslagen skall ges för utredningskostnader skall begränsas till högst 10 000 kr. Härigenom minskar skillnaderna mellan de båda systemen högst påtagligt.

En annan skillnad är att en försäkringstagare, inom ramen för den totala ersättningen, kan erhålla ersättning även för motparts rättegångskostnader som han eller hon ålagts att betala. Någon sådan ersättning ges inte genom rättshjälpsystemet. På denna punkt är således rättsskyddet mer förmånligt än rättshjälpen. I avsnitt 11.4 föreslår vi dessutom att kostnader för inställelse till en förhandling inte automatiskt skall ersättas vid rättshjälpslag. Rättsskyddet kommer därigenom att bli förmånligare även på denna punkt eftersom försäkringsersättning utgår för sådana kostnader.

Ytterligare en skillnad mellan systemen är att självriskan i försäkringssystemet, till skillnad från vad som gäller vid rättshjälpslag, endast är beroende av kostnaderna i ärendet och inte alls påverkas av den rättssökandes ekonomiska situation. Det innebär att den som lever under små ekonomiska förhållanden, i en dyrare tvist, kan komma att slutligt få stå för ett relativt högt belopp på grund av bestämmelserna om självrisk. Beloppet kan i dessa fall bli högre än som skulle varit fallet om den rättssökande beviljats rättshjälpslag och endast fått betala rättshjälpsavgift. Som regel skall dock kostnaderna inte betalas vid ett enda tillfälle. Den största kostnaden utgörs vanligtvis av arvode till ombud. Många gånger betalas detta arvode löpande medan ett ärende pågår. Försäkringstagaren hinner då arbeta upp betalningsförmåga allt eftersom tiden går. Försäkringstagaren är också medveten om att ett ärende pågår och kan göra avsättningar under denna tid. Den som vinner en tvist kan dessutom som regel få ersättning för sina kostnader av motparten. Situationen kan också jämföras med den svåra ekonomiska situation som den som har rättshjälpslag, men inget rättsskydd, kan hamna i om han eller hon måste ersätta motparten dennes rättegångskostnader eftersom den kostnaden inte täcks av rättshjälpslag. Enligt regeringens mening är självrisksystemets utformning inte av så avgörande betydelse att det bör hindra en reform. Frågan måste självfallet bevakas noggrant, inte minst från ett jämställdhetsperspektiv. Inte heller den skillnad mellan systemen som består i att ett ombud kan begära ytterligare ersättning av klienten utöver den ersättning som betalas ur försäkringen medan det för ett rättshjälpsbiträde finns ett uttryckligt förbud att begära ytterligare ersättning utöver vad som betalats enligt rättshjälpslagen bör hindra en reform. Den rättssökande kan inte drabbas av några obehagliga överraskningar i efterhand eftersom det krävs att parterna redan när ombudet anlitas uttryckligen kommer överens om att ytterligare ersättning skall utgå utöver den som försäkringen betalar. Bevisbördan för att en sådan överenskommelse har träffats torde också helt vila på ombudet. Inte heller denna skillnad har enligt regeringens mening sådan betydelse att det hindrar en reform.

Försäkringstäckningen och premiernas storlek

Som vi redan framhållit är ett av skälen till att det finns förutsättningar för att göra rättsskyddet primärt i förhållande till rättshjälpen att försäkringstäckningen numera är så stor. Som vi redovisat i avsnitt 5.3 har enligt utredningens beräkningar över 95 procent av de som bor i Sverige en rättsskyddsförsäkring. I sitt remissvar anför Sveriges advokatsamfund att antalet försäkringstagare sjunkit under de senaste åren och att cirka 20 % av dem som bor i flerfamiljshus numera skulle sakna hemförsäkring. Enligt regeringens mening finns det inga belägg eller tecken i övrigt på att så skulle vara fallet. Inte heller remissvaret från försäkringsbranschen antyder något i den riktningen.

En angelägen fråga är därför att se till att försäkringsbolagen och försäkringstagarna inte får anledning att ändra sitt beteende i försäkringshänseende och att en reform på området inte leder till att den 95-procentiga försäkringstäckningen blir lägre i framtiden. Några av remissinstanserna har framfört farhågor för att försäkringsbolagen skulle höja premierna för hemförsäkringar som inkluderar rättsskyddsförsäkring så att premierna på sikt skulle bli så höga att många av ekonomiska skäl skulle avstå från försäkring. Enligt utredningen - som här bygger på uppgifter från försäkringsbolagen själva - kan reformen beräknas leda till premiehöjningar på i genomsnitt drygt 5 % eller 45 kr per år för en hemförsäkring respektive 3 % eller 85 kr per år för en hem- och villaförsäkring. En ökning i denna storleksordning måste bedömas som mycket måttlig i sammanhanget. Även om premiehöjningen, som vissa remissinstanser befarar, inte skulle stanna vid dessa låga siffror ligger höjningen i en storleksordning som enligt regeringens mening får anses fullt acceptabel.

En premiehöjning av en helt annan storleksordning skulle däremot kunna uppkomma om rättsskyddet separerades från hemförsäkringen och endast kunde tecknas separat. Ett rimligt antagande är också att väsentligt färre antal personer skulle teckna en sådan försäkring och att de som ändå gjorde det skulle vara de mest tvistbenägna och att det skulle bli fråga om ett s.k. moturval. Detta skulle i sin tur leda till betydligt större höjningar av premierna. Några remissinstanser, däribland Rättshjälpsnämnden, Finansinspektionen och Jämställhetsombudsmannen tar upp denna fråga och menar att ytterligare utredning krävs bl.a. av konsekvenserna om rättsskyddet skulle separeras från hemförsäkringen. Flera av remissinstanserna pekar på att försäkringsbolagen kan komma att separera rättsskyddsförsäkringarna från hemförsäkringen och att detta troligen skulle leda till en sämre försäkringstäckning. Sveriges Försäkringsförbund pekar särskilt på att försäkringsbolagen inte kan garantera att rättsskyddet i framtiden kommer att finnas kvar i hem- och villaförsäkringspaketet. Rättsskyddet kan komma att utgå ur paketförsäkringen för att paketet på så sätt skulle bli billigare. Den svenska försäkringsmarknaden är dessutom i högre grad än tidigare utsatt för påverkan av utländska försäkringsbolag som sällan har den typ av paketförsäkringar som inkluderar rättsskydd. I stället får rättsskyddet tecknas separat som ett tillägg till hemförsäkringen.

Det finns all anledning att ta dessa remissynpunkter på allvar. Det kan samtidigt noteras att samma farhågor framfördes i samband med att det s.k. fastighetsundantaget infördes. Dessa farhågor har, som numera kan konstateras, inte besannats. För att en reform av den omfattning som nu diskuteras skall kunna genomföras är det likväl nödvändigt att skapa garantier för en oförändrad - helst förbättrad - försäkringstäckning. En utbredd försäkringstäckning är av stort värde - inte bara vad avser rättsskydd - utan också för den enskildes trygghet i övrigt. Enligt regeringens mening är det möjligt att utforma reglerna så att bolagen inte får anledning att separera rättsskyddet från paketförsäkringen och så att försäkringstagarna inte frestas att välja bort sitt

försäkringsskydd. Vi återkommer till detta i avsnitt 5.6. Där behandlas även Lagrådets synpunkter i denna del.

En annan fråga som har berörts under remissbehandlingen gäller försäkringsbolagens möjligheter att bestämma ombudens arvode. Enligt Sveriges Försäkringsförbund har försäkringsbolagen sämre förutsättningar att pröva ombudens arvode än domstolar och Rättshjälpsmyndigheten har och att detta kan verka kostnadsdrivande och leda till höjda försäkringspremier.

Det ligger nog en del i dessa synpunkter även om svårigheterna inte skall överdrivas. Försäkringsbolagens och Rättshjälpsmyndighetens förutsättningar att bedöma kostnadsräkningar är i princip likvärdiga. Till stor del handlar det om vilka krav som bolagen ställer på ombudets kostnadsräkningar. När det gäller ersättning till ombud som inte är advokater eller biträdande jurister finns redan i dag möjligheter till en kvalificerad prövning i Försäkringsbolagens rättsskyddsnämnd. Enligt vad regeringen erfarit har också kontakter tagits mellan försäkringsbranschen och advokatsamfundet för att diskutera inrättandet av en motsvarande nämnd för advokater och biträdande jurister. Regeringen ställer sig positiv till en sådan utveckling.

Regeringen anser sammantaget att det finns såväl goda skäl som goda förutsättningar för en reform på detta område. Vi föreslår mot denna bakgrund att rättshjälpen blir subsidiär till rättsskyddet i de fall försäkringsskyddet täcker den aktuella angelägenheten. På de områden där rättsskyddsförsäkring saknas föreslås ingen ändrad ordning.

Som vi återkommer närmare till i avsnitt 23 är en väl tilltagen övergångstid nödvändig för att försäkringsbolagen skall kunna anpassa sin organisation m.m. till de nya förutsättningarna.

5.6 Bestämmelsernas närmare utformning

| Regeringens förslag: Den som har en rättsskyddsförsäkring som |
| täcker den aktuella angelägenheten skall inte få rättshjälp. Inte |
| heller skall den som med hänsyn till sitt försäkringsskydd i |
| övrigt eller sina ekonomiska och personliga förhållanden borde ha |
| haft en rättsskyddsförsäkring kunna få rättshjälp. Om det finns sär- |
| skilda skäl skall dock den som borde ha haft en rättsskydds- |
försäkring kunna få rättshjälp.

Utredningens förslag: Utredningen förslag överensstämmer i huvudsak med regeringens förslag. Av utredningens förslag framgår inte vilka omständigheter som skall beaktas vid bedömningen av om den rättssökande borde ha haft rättsskydd. Vidare krävs det enligt utredningens förslag synnerliga skäl för att den som borde ha haft rättsskyddsförsäkring skall kunna erhålla rättshjälp.

Remissinstanserna: Remissutfallet är blandat. De flesta av de remissinstanser som tillstyrkt subsidiariteten, tillstyrker även förslaget om minskade möjligheter att få rättshjälp för den som borde ha haft en försäkring. Några av dessa instanser anser att det bör vara tillräckligt med särskilda skäl för att de som borde ha haft en försäkring skall få rättshjälp. Flera remissinstanser, bl.a. Rättshjälpsmyndigheten, Konsumentverket, Kommunförbundet, Sveriges advokatsamfund, JUSEK, LO och Föreningen jurister vid Sveriges allmänna advokatbyråer har avstyrkt den borde-regel som utredningen föreslår med hänvisning till att den skulle drabba redan i dag ekonomiskt utsatta grupper. Skälen för regeringens förslag: En reglering som innebär att rättshjälpen görs subsidiär till rättsskyddet bör i första hand träffa dem som faktiskt har en rättsskyddsförsäkring som täcker den aktuella angelägenheten. De som har en sådan försäkring skall inte kunna få rättshjälp. Såsom vi redovisat i avsnitt 5.5 är det angeläget att se till att dessa även i fortsättningen försäkras sig. Detta kräver i sin tur att paketylösningarna inte försvinner. Reformen får inte

urholkas genom att försäkringstäckningen minskar.

Ett sätt att säkerställa en fortsatt hög anslutningsgrad till rättsskydds-försäkringarna är att utforma bestämmelserna så att rätten till rättshjälp knyter an till den rättssökandes försäkringsskydd i övrigt; den som har en hemförsäkring eller motsvarande försäkringsskydd men väljer bort rättsskyddsmomentet bör inte beviljas rättshjälp. Tanken bakom en sådan regel är att den som faktiskt väljer att försäkra sig mot risker i övrigt bör kunna försäkra sig mot risker för kostnader i samband med rättsliga tvister. Genom en sådan reglering finns det inga skäl för försäkringsbolagen att lansera nya försäkringar utan rättsskyddsmoment. En sådan lösning bör kunna bidra till en fortsatt hög försäkringstäckning.

Enligt regeringens mening bör rättshjälp inte heller komma i fråga för personer som helt och hållet avstått från försäkringsskydd men som haft möjlighet att skaffa ett sådant. De som lever under sådana ekonomiska och sociala omständigheter att de borde ha kunnat försäkra sig men medvetet valt bort ett försäkringsskydd bör inte kunna få rättshjälp. Det bör alltså inte löna sig att vara oförsäkrad. Detta bör i vart fall gälla dem som närmar sig den övre gränsen för att rättshjälp skall kunna beviljas.

Även näringsidkare bör som regel kunna försäkra sig mot risker i samband med rättsliga tvister. Dvs. det är rimligt att kostnader för tvister och försäkringar bärs av näringsverksamheten. Denna fråga behandlas utförligare i avsnitt 9.

Som utredningen föreslår bör alltså den som borde ha haft en rättsskyddsförsäkring inte kunna få rättshjälp. Flera av remissinstanserna avstyrker borde-regeln med hänvisning till att den skulle drabba redan i dag ekonomiskt utsatta grupper.

Ett system som innebär att rättshjälpen blir subsidiär till rättsskyddet får inte utformas så att det ställer de svagaste grupperna utan något skydd. Många lever under sådana omständigheter att det inte är möjligt att hänvisa dem till försäkringsalternativ. Som exempel på sådana personer kan nämnas personer som inte har något hem att försäkra, t.ex. efter en äktenskapsskillnad, utlandsvistelse eller vräkning eller vid långvarig vistelse på sjukhus eller anstalt. Andra exempel är ungdomar som nyligen flyttat hemifrån och personer med små ekonomiska resurser, språkproblem eller andra sociala problem. Dessa bör även i fortsättningen kunna få rättshjälp. Detsamma gäller personer som nyligen skaffat sig bostad av annan anledning, t.ex. efter en separation. Självfallet kan det aldrig bli fråga om att neka rättshjälp till den som avstått från försäkring för att få råd med mat och kläder till sig själv eller sina barn.

Enligt regeringens mening lider utredningens förslag av den bristen att det inte av lagtexten utan endast motivledes framgår vilka omständigheter som skall beaktas vid bedömningen av om en rättssökande borde ha haft rättsskydd och därmed inte har rätt till rättshjälp. Detta torde också förklara en del av remisskritiken och ha orsakat en del missförstånd när det gäller möjligheterna för svaga grupper att få rättshjälp enligt utredningens förslag. Att i lagtext fånga in den grupp ekonomiskt svaga och i övrigt utsatta personer som enligt vad vi nyss redovisat även i fortsättningen bör ha rätt till rättshjälp och som alltså inte skall fångas in av en borde-regel är naturligtvis inte alldeles enkelt. Genom en annorlunda utformad regel som hänvisar till den rättssökandes ekonomiska och personliga förhållanden torde emellertid tydligare än enligt utredningens förslag framgå vilken avgränsning som avses. Därigenom tillgodoses också den kritik som Justitieombudsmannen riktat mot utredningens förslag; med en naken borde-regel riskerar man att inge föreställningen att det föreligger någon slags allmän förpliktelse att vara försäkrad, vilket naturligtvis inte är avsikten.

Vi föreslår därför - utöver en föreskrift om att rättshjälp inte får beviljas den som har rättsskydd - att bestämmelserna utformas så att rättshjälp inte får beviljas den som med hänsyn till sitt försäkringsskydd i övrigt eller sina ekonomiska och personliga förhållanden borde ha haft ett sådant skydd. Därigenom

täcker man in dels de som är försäkrade i övrigt men som valt bort rättsskyddsmomentet dels de som lever under så ordnade och goda förhållanden att de har möjlighet att försäkra sig; de skall således inte beviljas rättshjälp.

Personer som hör till de mer ekonomiskt svaga och utsatta grupperna som vi beskrivit i det föregående och som av ekonomiska eller andra orsaker inte haft möjlighet att försäkra sig faller utanför; man kan inte anse att dessa personer borde ha försäkrat sig.

Lagrådet menar att lagrådsremissens motivuttalanden när det gäller den närmare innebörden av den föreslagna bestämmelsen går ut på att borde-regeln kan och bör få till effekt att rättshjälp oftast inte ges åt personer som inte har skaffat sig rättsskydd; endast undantagsvis skulle borde-regeln anses kunna leda till annat resultat. Regeringen instämmer i Lagrådets tolkning såvitt avser de i lagrådsremissen två först nämnda kategorierna; dvs. de som är försäkrade i övrigt men - för det fall detta skulle bli möjligt - väljer bort rättsskyddsmomentet och de som lever under så ordnade och goda förhållanden att de har möjlighet att försäkra sig. Dessa kategorier skall så gott som alltid anses ha bort försäkra sig och därmed inte kunna få rättshjälp. Däremot skall som tidigare påpekats de som på grund av ekonomiska eller andra orsaker inte haft möjlighet att skaffa sig en försäkring fortfarande kunna få rättshjälp. Hur många som skall beviljas rättshjälp och hur stor del av rättshjälpsansökningarna som skall avslås med hänvisning till borde-regeln är naturligtvis svårt att sätta om. Ett rimligt antagande är att de som i dag inte har en rättsskydds-försäkring i det stora flertalet fall hör till den kategori som av ekonomiska eller andra orsaker inte haft möjlighet att skaffa försäkring. Dessa personer skall som tidigare angetts även i fortsättningen kunna få rättshjälp. Regeln syftar ju inte till att utestänga de som inte har möjlighet att försäkra sig utan till att förhindra ett förändrat försäkringsbeteende.

Utredningen föreslår vidare att rättshjälp skall kunna ges till den som inte har men som borde ha haft en försäkring under förutsättning att det föreligger synnerliga skäl för rättshjälp. Utredningen understryker att det verkligen skall krävas synnerliga skäl för att tillämpa denna undantagsregel och att det närmast skall gälla fall där det vid en samlad bedömning skulle vara direkt stötande om inte rättshjälp beviljades.

Flera remissinstanser har varit tveksamma till en sådan snävt formulerad undantagsregel. Bl.a. har Stockholms tingsrätt, Kammarrätten i Göteborg och Arbetsdomstolen föreslagit att rättshjälp skall kunna beviljas redan om det föreligger särskilda skäl.

Den regel som regeringen nyss föreslagit medför att de flesta av dem som i dag saknar försäkring kommer att kunna få rättshjälp. Detta minskar naturligtvis behovet av en regel av det slag utredningen föreslagit. Det kan dock finnas situationer när någon blir inblandad i en tvist som är av särskilt stor betydelse för honom då det skulle vara stötande att neka rättshjälp även om han lever under sådana goda förhållanden att han borde ha haft en rättsskydds-försäkring. För sådana situationer, som alltså främst tar sikte på den rättsliga angelägenhetens art och betydelse, bör det finnas en möjlighet till undantag från huvudregeln.

Ett sådant exempel är när åklagaren inte kan bistå ett brottsoffer och denne inte heller har rätt till målsägandebiträde. I ett sådant fall kan det finnas anledning att staten bidrar till kostnaderna genom att bevilja rättshjälp. Andra situationer är tvister där barn är inblandade.

Ett krav på synnerliga skäl ger enligt vår uppfattning alltför begränsade möjligheter till rättshjälp. Enligt regeringens mening bör det därför vara tillräckligt med särskilda skäl för att den som borde ha haft en försäkring skall kunna få rättshjälp.

En särskild fråga är hur den föreslagna regeln skall tillämpas om den rättssökande har en försäkring som är av mindre omfattning än de som i övrigt erbjuds på marknaden. Även om rättsskydds-försäkringarna i dag är av i stort sett samma omfattning är en framtida förändring inte utesluten. Sådana

villkorsändringar bör naturligtvis inte drabba den enskilde försäkringstagaren. Det bör således inte bli fråga om att annat än i rena undantagsfall avslå en rättshjälpsansökan med motiveringen att den enskilde borde haft en mer omfattande försäkring.

Risken för en urholkning av innehållet i försäkringsskyddet torde dock inte vara överhängande. Det finns visserligen inte några bestämmelser i försäkringsavtalsrätten eller i den näringsrättsliga regleringen om hur en rättsskydds försäkring skall se ut. Finansinspektionen har dock i sina föreskrifter definierat en rättsskydds försäkring som en försäkring för risker för rättegångskostnader och andra kostnader i rättsliga angelägenheter (FFFS 1994:1). Några föreskrifter om det närmare utseendet på rättsskydds försäkringar finns inte men en försäkring kan inte utformas helt fritt. Enligt 19 kap. 1 § försäkringsrörelselagen (1982:713) skall Finansinspektionen verka för en sund utveckling av försäkringsväsendet. Inspektionen skall ingripa mot missförhållanden genom erinringar och vid allvarigare fall genom förelägganden. Inspektionen kan alltså ingripa om ett bolag erbjuder villkor som strider mot sundhetskravet. Försäkringsbolagens verksamhet faller dessutom under allmänna bestämmelser i marknadsföringslagen (1995:450) och lagen (1994:1512) om avtalsvillkor i konumentförhållanden. Det innebär bl.a. att Konsumentombudsmannen kan ingripa mot otillbörlig marknadsföring och oskäliga avtalsvillkor.

Enligt regeringens bedömning torde försäkringsbolagen genom den föreslagna konstruktionen även i framtiden ha intresse av att, som en del i en paketförsäkring, erbjuda en rättsskydds försäkring som täcker i stort sett samma område som idag.

Lagrådet har anfört följande:

Genom bestämmelserna i paragrafen föreslås rättshjälpen - på sätt som även rättshjälpsutredningen förordade - bli generellt subsidiär till det rättsskydd som innefattas i bl.a. de på marknaden förekommande hem- och villaförsäkringarna. Förslaget innebär en genomgripande och principiellt viktig förändring i förhållande till nuläget. Åtgärden är till stor del förestavad av statsfinansiella skäl och den beräknas enligt lagrådsremissen leda till en betydande årlig besparing på statens utgifter för rättshjälp. Förslaget är betydelsefullt inte minst från rättssäkerhetssynpunkt och har också lett till ingående diskussion under remissbehandlingen av utredningsförslaget, varvid vissa instanser har framfört betänkligheter bl.a. med hänsyn till den osäkerhet som bedöms råda om i vilka former, i vilken omfattning och till vilka kostnader rättsskydds försäkringar kommer att erbjudas allmänheten framöver.

Lagrådsremissens förslag utgår från att några större förändringar inte kommer att ske i fråga om rättsskydds försäkringarna på marknaden. Rättsskydd förväntas framdeles komma att erbjudas under i huvudsak sådana villkor som nu gäller, dock att en mindre kostnadsökning beräknas uppstå för försäkringstagarna som följd av att ansvaret för rättsskyddet vidgas. Som svar på framförd kritik mot utredningsförslaget framhålls i lagrådsremissen att garantier måste skapas för en oförändrat hög försäkringstäckning avseende rättsskydd. Vidare anges det vara möjligt att utforma lagreglerna så att försäkringsbolagen inte får anledning att separerarättsskyddet från hem- och villaförsäkringarna och så att försäkringstagarna inte frestas att välja bort sitt försäkringsskydd.

Mot bakgrund av de synpunkter som lämnats under remissbehandlingen t.ex. från företrädare för försäkringsbranschen och från Finansinspektionen framstår det enligt Lagrådets mening som svårt att göra några klara förutsägelser om den framtida utvecklingen på rättsskyddsmarknaden. Att skapa egentliga garantier för en lika god försäkringstäckning inom rättsskyddet som för närvarande lär också möta svårigheter och någon sådan garanti synes i vart fall inte ha uppnåtts genom nu föreslagna reglering. I linje med vad som sägs

i lagrådsremissen bör emellertid reglerna kunna utformas så att de bidrar till att främja det angelägna önskemålet om fortsatt hög försäkringstäckning, och så långt bedömer Lagrådet att föreslagna bestämmelser uppfyller rimliga anspråk.

I lagrådsremissen utvecklas den närmare innebörden av de föreslagna bestämmelserna om rättshjälpens subsidiaritet. Dessa motivuttalanden går ut på att den kompletterande borde-regeln i paragrafens andra stycke kan och bör få till effekt att rättshjälp oftast inte ges åt personer som inte har skaffat sig rättsskydd; endast undantagsvis avses borde-regeln kunna leda till annat resultat. Enligt Lagrådets mening finns, med hänsyn till vad som nämnts i det föregående om rättsskyddsvillkoren, anledning att betona att remissens motivdiskussion bygger på utgångspunkten att förutsättningarna inom rättsskyddsområdet inte ändras väsentligt framöver. På ett ställe, i författningskommentaren, berörs därutöver den situationen att en person har en mindre omfattande rättsskyddsförsäkring, och anförs i anslutning härtill att detta i regel inte bör gå ut över den rättssökande. Med den uppfattning som Lagrådet på grundval av främst remissinstansernas synpunkter har fått om svårigheten att förutsäga rättsskyddets utveckling ter det sig som en brist att motivdiskussionen inte klarare belyser innebörden av borde-regeln för den händelse andra förutsättningar beträffande rättsskyddet skulle komma att råda än de som lagrådsremissen utgår ifrån. Tydligt är väl dock att, om nuvarande rättsskyddsvillkor inte består, borde-regeln skulle kunna få en avsevärt mer begränsad effekt än som antagits i lagrådsremissen. Om borde-regeln under sådana andra förutsättningar inte skulle kunna tillämpas så som avsetts i remissen, talar starka skäl för att rättshjälp beviljas i en helt annan omfattning än den beräknade. Vad nu sagts leder fram till att tolkningen av borde-regeln blir till stor del direkt beroende av om och i vilken utsträckning försäkringsbolagen väljer att behålla eller förändra rättsskyddets nuvarande omfattning och villkor i övrigt. En flexibel tillämpning för berörda situationer som här antytts torde från rättssäkerhetssynpunkt vara ofrånkomlig, eftersom behoven av juridiskt biträde annars inte skulle tillgodoses i tillräcklig mån vare sig genom rättsskyddet eller genom rättshjälp.

Lagrådets uttalanden om den föreslagna borde-regelns tillämpningsområde har redan kommenterats i det föregående. Som Lagrådet anför är det regeringens uppfattning att, med den utformning som bestämmelserna fått, några större och mer genomgripande förändringar inte kommer att ske i fråga om rättsskyddsförsäkringarna på marknaden. Som vi tidigare redovisat är vår bedömning att försäkringsbolagen även i framtiden kommer att ha intresse av att, som en del i en paketförsäkring, erbjuda en rättsskyddsförsäkring som täcker i stort sett samma område som i dag. Självfallet kan några fullständiga garantier för detta aldrig skapas. Utformning av bestämmelserna bör dock som Lagrådet konstaterar bidra till att främja det angelägna önskemålet om fortsatt hög försäkringstäckning.

Borde-regeln kan som Lagrådet anför få en mer begränsad effekt om rättsskyddsförsäkringarnas utformning förändras väsentligt. I en sådan situation torde som Lagrådet påpekar en flexibel tillämpning av borde-regeln vara ofrånkomlig från rättssäkerhetssynpunkt. Den nu föreslagna konstruktionen av bestämmelsen sammantaget med undantagsbestämmelsen om särskilda skäl ger enligt regeringens mening tillräckliga garantier för att den enskilde inte skall behöva lida någon rättsförlust till följd av eventuella förändringar på försäkringsmarknaden.

Som många remissinstanser har påpekat är det av stor vikt att utvecklingen på försäkringsmarknaden bevakas. Detta är en fråga bl.a. för Finansinspektionen, som har till uppgift att verka för en sund utveckling av försäkringsväsendet, och för Konsumentombudsmannen som kan ingripa mot otillbörlig marknadsföring och oskäligen avtalsvillkor. Regeringen har också för avsikt att följa upp det nya

systemet och att göra en utvärdering av bestämmelserna när de varit i kraft en tid. Allmänheten kommer också att ges utförlig information om de nya reglerna i samband med att den nya lagen träder i kraft.

6 Rådgivning

| Regeringens förslag: Rättshjälp skall föregås av minst en timmes|
| rådgivning. Om rådgivning är uppenbart obehövlig eller om det |
| finns särskilda skäl kan dock rättshjälp beviljas även om rådgivning|
| inte har skett. |
| Rådgivning enligt rättshjälpslagen skall kunna ges i alla |
| rättsliga angelägenheter och kunna pågå i två timmar. Vid behov |
| skall rådgivningen kunna delas upp på två tillfällen. |
| Avgiften för en timmes rådgivning, skall liksom nu, i princip |
| motsvara den timkostnadsnorm som gäller för ersättning till rätts-|
| hjälpsbiträden. För dem som har det sämst ställt skall avgiften,|
liksom nu, kunna sättas ned till hälften.

Utredningens förslag överensstämmer i huvudsak med regeringens förslag. Enligt utredningens förslag skall det dock inte vara möjligt att göra undantag från den obligatoriska rådgivningen.

Remissinstanserna: De flesta av remissinstanserna tillstyrker förslagen eller lämnat dem utan erinran. Sveriges advokatsamfund och Föreningen jurister vid Sveriges allmänna advokatbyråer avstyrker förslaget om obligatorisk rådgivning. Kammarrätten i Göteborg har ifrågasatt om det alltid finns behov av rådgivning i sådana mål i förvaltningsdomstol där rättshjälp kan bli aktuellt.

Skälen för regeringens förslag: Rådgivning regleras i 46-48 §§ rättshjälpslagen. Rättshjälpsformen rådgivning innebär enligt 46 § rådgivning eller annan jämförlig åtgärd i en rättslig angelägenhet under högst en timme.

Rådgivning kan lämnas i nästan alla rättsliga angelägenheter. Vissa angelägenheter är dock undantagna, t.ex. upprättande av självdeklaration, förrättande av bouppteckning och inskrivningsärenden enligt jordabalken. Rättshjälp genom rådgivning står öppen för såväl fysiska som juridiska personer oavsett inkomst. Rådgivning sker mot en avgift som för varje påbörjad tidsperiod om femton minuter motsvarar en fjärdedel av grundbeloppet.

Avgiften får sättas ned så att den inte överstiger den grundavgift som skulle ha bestämts om allmän rättshjälp beviljats.

Rådgivning ges av advokat eller av biträdande jurist på advokatbyrå. Den som meddelar rådgivningen har rätt att sätta ned avgiften.

Ersättningen till den som har meddelat rådgivning utgörs av rådgivningsavgiften. Om avgiften har satts ned utgår ersättning för mellanskillnaden av allmänna medel till den som har meddelat rådgivningen. Denne har också rätt till ersättning för kostnader för tolk och för översättning som uppdraget har krävt.

Om allmän rättshjälp beviljas efter rådgivning skall kostnaden för rådgivningen anses som en kostnad för den allmänna rättshjälpen. Erläggande av rådgivningsavgift skall anses som en betalning på grundavgiften.

Rättshjälpsformen rådgivning har kommit att utnyttjas i allt mindre omfattning. Under budgetåret 1973/74 uppgick antalet utförda rådgivningar till ca 25 000. Ersättning för nedsatt eller eftergiven rådgivningsavgift begärdes i ungefär hälften av fallen. Av de ca 25 000 rådgivningsärendena svarade de allmänna advokatbyråerna för 16 500 eller ca 66 %. Tjugo år senare (budgetåret 1993/94) uppgick antalet rådgivningsärenden vid de allmänna advokatbyråerna till 1 987. Någon statistik för enskilda byråer finns inte. Om man antar att förhållandena fortfarande är desamma som på 1970-talet skulle det totala antalet rådgivningar uppgå till drygt 3 000. Till detta torde komma de ärenden där rådgivningen övergår i ett rättshjälpsärende och därför inte redovisas särskilt.

Utredningen föreslår att rådgivning skall vara obligatoriskt och att rättshjälp inte skall lämnas innan rådgivning skett. De flesta av remissinstanserna tillstyrker förslaget eller lämnar det utan erinran.

Föreningen för jurister vid Sveriges allmänna advokatbyråer anser att rådgivningsintitutet bör avskaffas eftersom det inte längre fyller någon funktion. Enligt föreningen är det utomordentligt sällan en rådgivning räcker ens för en inledande bedömning av klientens sak och även en rådgivning på högst två timmar skulle i de allra flesta fall vara helt otillräckligt.

Det är naturligtvis svårt att göra några säkra uttalanden om varför rådgivning kommit att utnyttjas i allt mindre omfattning. En bidragande orsak till detta kan vara att informationen till allmänheten varit dålig. En annan orsak kan vara konstruktionen av avgiftssystemet. I dag motsvarar rådgivningsavgiften grundbeloppet. Grundbeloppet motsvarar i sin tur den ersättning som ett biträde får för en timmes arbete. Biträdet får således samma ersättning oavsett om arbetet utförs som allmän rättshjälp eller som rådgivning. Eftersom rådgivningsavgiften får räknas av från grundavgiften blir kostnaden densamma även för den som får allmän rättshjälp. Om den rättssökandes grundavgift är lika med grundbeloppet kan han således, om han ansöker om rättshjälp, erhålla en längre konsultation utan att behöva betala mer än vad han skulle få göra för en timmes rådgivning.

I lagrådsremissen föreslog regeringen att rådgivning skulle vara en obligatorisk inledning till ett rättshjälpsärende.

Enligt Lagrådet synes det inte av det remitterade förslaget framgå om det finns mera allmänt förekommande brister i dagens ordning som förslaget är ägnat att motverka. Det finns enligt Lagrådet en risk för att det system för rådgivning som föreslås i lagrådsremissen och de olika avräkningsreglerna i åtskilliga fall kommer att framstå som en komplikation i handläggningen, i synnerhet som de i lagförslaget föreskrivna tidsramarna för rådgivning - minst en timme och högst två timmar - är avsedda att tillämpas i alla slags rättsliga angelägenheter. Lagrådet menar att i den mån en naturlig inledande fas i biträdets kontakter med den rättssökande kan urskiljas kommer denna säkert i praktiken - beroende på angelägenhetens art, den rättssökandes förmåga att tillgodogöra sig informationen, tillgången på relevant material och andra faktorer - ibland att bli kortare och ibland längre än som förutsatts i lagen. Till detta kommer enligt Lagrådet att det ibland kan förutsättas vara först i ett senare skede - då man t.ex. fått besked om motpartens inställning - som det är mest angeläget att den rättssökande får information om vad som kan komma att krävas av honom i bevishänseende och vilka kostnader som kan komma att uppstå. Under alla omständigheter bör enligt Lagrådets mening rådgivning inte ens från det remitterade förslagets utgångspunkter föreskrivas som ett undantagslöst obligatorium. Lagrådet pekar på att det kan tänkas förekomma fall då både den rättssökande och biträdet av ett eller annat skäl är väl informerade om förutsättningarna för den rättsliga angelägenhetens fortsatta hantering och en formaliserad ytterligare rådgivning enligt lagen till följd härav framstår som uppenbart överflödig. Så t.ex. kan biträdet, i ett läge då behov av rättshjälp inte kunde förutses, ha lämnat information utan tillämpning av rättshjälpslagen eller den rättsliga angelägenheten utgöra en fortsättning av en tidigare procedur, såsom när en skadestandsfråga särskilts från ett brottmål och den offentlige försvararen skall övergå till att bli rättshjälpsbiträde. Ibland kan situationen också tänkas vara den att den rättssökande inte disponerar över frågan om hur den rättsliga angelägenheten skall drivas vidare och att det till följd härav är svårt att särskilja en inledande fas avsedd att ge den rättssökande beslutsunderlag. Det kan t.ex. gälla vissa fall då den rättssökande är instämnd i ett indispositivt mål eller talan förs mot honom eller henne i ett förvaltningsmål. Slutligen erinrar Lagrådet om att behovet av rättshjälp ibland kan vara mycket brådskande, såsom när en tidsfrist är på väg att gå ut eller förhandling skall äga rum. Lagrådet menar också att det kan tänkas uppstå komplikationer i andra fall, såsom när den rättssökande är bosatt utomlands.

Lagrådet förordar att ett undantag från kravet på rådgivning föreskrivs för fall då sådan skulle framstå som uppenbart överflödigt eller annat särskilt skäl föreligger.

Enligt regeringens mening kan rådgivningsinstitutet med den konstruktion som det har i dag möjligen ifrågasättas. Som en inledning till ett rättshjälpsärende kan däremot rådgivning vara meningsfull. Även om rådgivning mera sällan kan komma att helt ersätta rättshjälpen kan det dock finnas skäl att skilja på en inledande fas och en senare handläggning. Om den rättssökande får en första översiktlig information om vad som kan komma att krävas av honom i t.ex. bevishänseende och en ungefärlig uppfattning om kostnaderna har han ett bättre underlag för sitt beslut om hur han skall gå vidare. I en del enklare fall kan rådgivningen vara tillräcklig för att han skall kunna kontakta sin motpart och diskutera en förlikning eller någon annan lösning. Med bättre information och en tydlig blankett för ansökan om äktenskapsskillnad kan en rådgivning bli ett viktigt komplement för makar som själva vill komma överens om sina framtida förhållanden. Om rådgivningen dessutom kan pågå i något längre tid än för närvarande kan den i vissa enklare fall ersätta rättshjälp. Detta skulle innebära kostnadslättnader för både de rättssökande och för staten.

Mot denna bakgrund finns det enligt regeringens mening goda skäl att låta rättshjälp föregås av rådgivning. Regeringen ansluter sig till Lagrådets uppfattning att rådgivningen inte bör vara ett undantagslöst obligatorium. Bestämmelsen bör därför kompletteras med ett undantag i enlighet med Lagrådets förslag.

Om rådgivning i enklare fall skall kunna utgöra ett verkligt alternativ till rättshjälp är det inte alltid tillräckligt med rådgivning under endast en timme och vid endast ett tillfälle. I vissa ärenden kan t.ex. den rättssökande eller biträdet behöva inhämta vissa uppgifter innan något klart råd kan ges. I äktenskapsskillnadsmål med betänketid kan det emellanåt vara av värde att rådgivning även ges inför ansökan om fullföljd. Regeringen anser därför - liksom utredningen - att rådgivning i en och samma angelägenhet bör kunna pågå under sammanlagt två timmar och kunna delas upp på två tillfällen. Den närmare bedömningen av rådgivningens omfattning får göras av den som lämnar rådgivningen. Om rådgivningen ges i mer än en timme bör avgiften för den över-skjutande tiden avräknas från den minimiavgift som skall betalas i rätts-hjälpsavgift.

Som hittills skall rådgivning i första hand ges av advokat eller biträdande jurist på advokatbyrå. Om den rättssökande väljer att vända sig till någon annan som kan förordnas till rättshjälpsbiträde bör dock även en sådan konsultation räknas som rådgivning i rättshjälpslagens mening. Det innebär visserligen att den som inte tidigare förordnats som rättshjälpsbiträde själv får avgöra om han eller hon uppfyller förutsättningarna för att kunna förordnas till biträde. Det torde dock endast bli fråga om enstaka fall. Den som lämnar rådgivning kommer relativt snart att ha anledning att ansöka om att förordnas som biträde i något ärende där han lämnat rådgivning och får därmed besked om han uppfyller förutsättningarna eller inte.

Avgiften bör lämpligen motsvara den timkostnadsnorm som gäller vid övrig rättshjälp, f.n. cirka 1 000 kr. För den som har små ekonomiska resurser bör nedsättning av avgiften, liksom nu, kunna ske till halva beloppet eller ca 500 kr. I sådant fall bör mellanskillnaden mellan ordinarie avgift och nedsatt avgift betalas av allmänna medel. Den som meddelar rådgivningen bör också kunna sätta ned avgiften. Om rådgivning lämnats av någon som inte kan godkännas som rättshjälpsbiträde bör han självfallet inte erhålla någon sådan ersättning. Den rättssökande bör dock i de flesta fall tillgodoräknas även sådan konsultation som rådgivning, dvs. rättshjälp bör kunna beviljas utan ytterligare rådgivning. Sveriges advokatsamfund menar i sitt remissvar att hela rådgivningsavgiften bör kunna avräknas från rättshjälpsavgiften. Enligt regeringens mening är detta inte lämpligt. Tvärtom skulle det kunna motverka de intentioner som ligger bakom lösningen med en mer eller mindre obligatorisk rådgivning. Avgiften för den

inledande rådgivningen kan istället ses som en första grundavgift, lika för alla utom för dem som har det sämst ekonomiskt ställt. För att den rättssökande inte av ekonomiska orsaker skall tveka om att utnyttja den förlängda, frivilliga rådgivningen bör denna beaktas när rättshjälpsavgiften skall fastställas.

Regeringen delar också utredningens uppfattning att rådgivning bör kunna ske i alla slags angelägenheter. Den rättssökande betalar ju som regel, genom sin avgift, hela kostnaden för rådgivningen.

Utredningen föreslår också att den som vill komma i fråga som rätts-
hjälpbiträde skall vara skyldig att ge rådgivning. Det rådgivningssystem som vi föreslår blir ofta en inledning till rättshjälp. De som vill komma i fråga som rättshjälpbiträden har därmed ett eget intresse av att ge rådgivning så att de senare kan åta sig rättshjälpsuppdraget. Det finns därför inte något behov av en sådan regel som utredningen föreslår. Enligt regeringens uppfattning kommer ändå tillräckligt många att ge rådgivning.

7 Förutsättningar för rättshjälp

7.1 Inkomstgränsen

| Regeringens förslag: Den övre inkomstgränsen för rätt till rättshjälp |
sänks från nuvarande sju basbelopp (249 000 kr) till 210 000 kr.

Utredningen föreslår att inkomstgränsen sänks till 200 000 kr.

Remissinstanserna: En majoritet av remissinstanserna tillstyrker utredningens förslag eller lämnar det utan erinran. Konsumentverket, Sveriges advokatsamfund och JUSEK avstyrker en sänkning av den nuvarande inkomstgränsen för rättshjälp.

Skälen för regeringens förslag: Rätten till allmän rättshjälp har allt sedan rättshjälpslagens tillkomst begränsats av att den rättssökandes inkomst inte får överstiga ett visst belopp. Fram till den 1 maj 1983 var inkomstgränsen knuten till basbeloppet enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring. Den som hade en beräknad årsinkomst som översteg åtta gånger basbeloppet kunde då inte komma ifråga för rättshjälp. I samband med 1983 års ändringar i rättshjälpslagen upphävdes kopplingen till basbeloppet bland annat av besparingskäl och inkomstgränsen bestämdes till ett fast belopp, 110 000 kr. Det förutsattes att inkomstgränsen i stället skulle omprövas allt eftersom förändringar i penningvärdet motiverade det. Någon sådan omprövning skedde dock inte förrän genom 1988 års rättshjälpsreform. Då höjdes inkomstgränsen från 110 000 kr till sju basbelopp (prop. 1987/88:73). Sedan dess ligger gränsen vid sju basbelopp, dvs. 249 000 kr räknat i 1995 års basbelopp (12 § rättshjälpslagen).

Regeringen föreslog i en proposition till riksdagen våren 1992 (prop. 1991/92:159) att den övre inkomstgränsen för rätt till rättshjälp skulle sänkas från sju till fyra basbelopp. Riksdagen avlog propositionen (rskr 1991/92:307). Justitieutskottet anförde i sitt betänkande (bet. 1991/92:JuU26 s. 9) att en samlad översyn av rättshjälpssystemet borde ske eftersom besparingar och effektiviseringar krävdes inom systemet. Utskottet uttalade också att ett genomförande av förslaget kunde komma att medföra en återgång till den ordning som gällde på den fria rättegångens tid, nämligen att enbart de allra sämst ställda och de som har god ekonomi skulle ha möjlighet att ta till vara sina rättsliga intressen. Flertalet vanliga inkomsttagare för vilka ett rättsligt förfarande innebär avsevärda ekonomiska påfrestningar skulle enligt utskottets uppfattning komma att helt utestängas från möjligheten till rättshjälp. Hur stor del av befolkningen som varit berättigad att erhålla rättshjälp har varierat över tiden. Statistiska Centralbyrån (SCB) för statistik över inkomstförhållandena i Sverige. På grundval av tillgänglig statistik går det inte att göra några exakta uträkningar av hur många som skulle vara berättigade till rättshjälp vid en viss angiven inkomstgräns. Orsakerna till detta är flera;

dels är SCB:s uppgifter framräknade på andra grunder än dem som skall användas vid beräkning av inkomst enligt rättshjälpslagen, dels är försörjningsbördan inte preciserad på samma sätt.

Enligt SCB hade ca 620 000 personer i Sverige år 1993 en inkomst på 250 000 kr eller mer. Detta antal motsvarar ca 7 % av befolkningen. Den genomsnittliga löneökningen under åren 1993 till 1996 beräknas enligt regeringens finansplan uppgå till 12,7 %. Grovt räknat skulle därmed ytterligare ca 200 000 personer eller 2 % av befolkningen hamna över gränsen. I praktiken innebär det att över 90 % av Sveriges befolkning kan få rättshjälp. I själva verket torde denna andel vara ännu större eftersom eventuell försörjningsbörda inte har beaktats. Med den av utredningen föreslagna gränsen skulle med motsvarande beräkning ca 80 % av befolkningen vara berättigade till rättshjälp.

Riksrevisionsverket angav i rapporten Rättshjälpens effektivitet (F 1992:6) att huvuddelen av dem som erhåller rättshjälp ligger i de lägre inkomstintervallen, vilket också bekräftas av uppgifter från Rätts-
hjälpmyndigheten. Detta betyder inte att det bara är de som behöver rättshjälp. För hög- och medelinkomsttagarna är dock rättshjälpsavgiften ofta så hög att det i många fall inte blir något bidrag från staten, och då avstår man från att krångla med en rättshjälpsansökan. En sänkning av inkomstgränsen skulle således inte medföra några mera betydande besparingar lika lite som 1988 års höjning av inkomstgränsen antogs medföra några stora kostnadsökningar. Å andra sidan innebär det nya avgiftssystem som nu föreslås - se avsnitt 13 - att dessa personer skulle ha större anledning att ansöka om rättshjälp eftersom avgiften enligt det nya systemet endast skall beräknas på biträdeskostnaderna. Det innebär alltså att de skulle kunna få kostnader för bevisning och utredning helt ersatta även om de skulle få betala större delen av biträdeskostnaden. En sänkning av inkomstgränsen ligger också i linje med synsättet att den som reder sig själv inte skall belasta statskassan.

Utredningen föreslår att inkomstgränsen bör sänkas till 200 000 kr. Flertalet remissinstanser tillstyrker förslaget eller lämnar det utan erinran.

Konsumentverket anser dock att gränsen är för snäv. Sveriges advokatsamfund liksom JUSEK menar att en stor grupp ställs utan möjlighet till juridiskt biträde om förslaget genomförs.

Som vi framhållit tidigare bör målet för rättshjälpen vara att ge bistånd till den som inte annars skulle ha möjlighet att ta till vara sina rättsliga intressen. Staten bör däremot inte bidra till kostnader som en rättssökande själv har ekonomisk förmåga att stå för.

Regeringen delar den uppfattning Justitieutskottet redovisade i 1992 års lagstiftningsärenden, att inkomstgränsen inte får sättas så lågt att de flesta utestängs från möjligheterna till rättshjälp. En mindre sänkning av gränsen kan dock göras utan att det får sådana allvarliga konsekvenser. Samtidigt måste det poängteras att gränsen inte får sättas så lågt att rättshjälpen bara kommer att beröra de allra sämst ställda. Någon återgång till vad som gällde på den fria rättegångens tid är inte aktuell.

Enligt regeringens mening är det rimligt att som utredningen föreslår anknyta till bestämmelserna om den s.k. skiktgränsen eller brytpunkten, dvs. den inkomstgräns där en skattskyldig skall betala statlig inkomstskatt. De som har inkomster som överstiger brytpunkten anses ha förmåga att betala s.k. värnskatt. Dessa personer bör enligt regeringens mening också ha förmåga att stå för sina egna rättsliga kostnader utan bidrag från staten. För att undvika att lagen skulle komma att behöva justeras alltför snart bör gränsen sättas strax över brytpunkten.

Om gränsen sätts strax över brytpunkten eller vid 210 000 kr skulle, med de beräkningsmetoder som redovisats ovan, fortvarande över 80 % av befolkningen ha möjlighet att erhålla rättshjälp. Det skall då särskilt påpekas att vid denna beräkning har någon hänsyn till försörjningsbördan inte tagits, vilket innebär att ännu fler hamnar inom det område där rättshjälp kan ges.

Basbelopp eller siffror

En bidragande orsak till att rättshjälpslagen upplevs som komplicerad och svårhanterlig är att de beloppsgränser som finns i lagen, t.ex. inkomstgränser och gränser när ett biträde själv får besluta om utredning, är angivna som ett visst antal eller en viss andel av ett basbelopp enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring. Dessutom är det basbelopp som skall användas det som gällde året innan den rättssökande ansökte om rättshjälp. Förutom att det gör texten svårtillgänglig innebär det t.ex. att två parter, vid samma tidpunkt, kan ha olika möjligheter att erhålla en utredning beroende på när de ansökte om rättshjälp.

En praktisk nödvändighet i detta sammanhang är också att ha tillgång till Domstolsverkets årliga broschyr om rättshjälp och taxor. Den ursprungliga anledningen till att det basbelopp som skall användas, är det som gällde året innan ansökan om rättshjälp gjordes, var för övrigt att man skulle hinna tillhandahålla dessa tabeller i tid (prop. 1972:4 s. 312).

Utredningen har föreslagit att de gränsvärden som anges i lagen skall uttryckas i siffror. De flesta av remissinstanserna har inte haft några invändningar mot en sådan ordning. Några av remissinstanserna är dock kritiska till förslaget och anser att anknytningen till basbeloppet bör bibehållas så att lagen inte behöver justeras för att penningvärdet förändras.

Fördelen med att gränserna anges i basbelopp är naturligtvis just den att lagen inte behöver justeras för att penningvärdet förändras. Frågan är emellertid om denna fördel uppväger de angivna nackdelarna. Det är inte heller givet att gränserna alltid bör följa penningvärdets förändringar.

Regeringen delar utredningens uppfattning att bestämmelserna blir mer lättillgängliga om lagens gränsvärden uttryckas i siffror i stället för ett visst antal basbelopp eller en viss andel av basbeloppet.

Inkomstgränsen bör alltså anges i siffror. Självfallet måste det bevakas att beloppet justeras om penningvärdets förändringar eller andra faktorer ger skäl till detta. Som utredningen påpekar är det inte givet att en sådan justering måste ske varje år.

7.2 Beräkningen av den rättssökandes ekonomiska förhållanden - ekonomiskt underlag

| Regeringens förslag: Vid beräkningen av den rättssökandes |
| ekonomiska förhållanden skall hänsyn tas till i huvudsak samma |
| omständigheter som i dag. Två nyheter är dock att hänsyn skall tas |
| även till föräldrarnas ekonomiska förhållanden när den rättssökande är |
| underårig samt att underhållsskyldighet till barn endast skall |
| beaktas upp till ett visst högsta belopp - 75 000 kr. Ett nytt |
| begrepp - ekonomiskt underlag - införs som en samlande beteck- |
ning för den rättssökandes ekonomiska förhållanden.

Utredningens förslag överensstämmer i sak med regeringen förslag.

Remissinstanserna tillstyrker utredningens förslag eller lämnar det utan erinran. Malmö tingsrätt anser att grunderna för beräkning av det ekonomiska underlaget samt att barns underlag skall beräknas på föräldrarnas inkomster bör framgå av lagen.

Skälen för regeringens förslag: Enligt den nuvarande rättshjälpslagen får som vi redovisat i avsnitt 7.1 allmän rättshjälp beviljas om den rättssökandes beräknade årsinkomst inte överstiger ett belopp som motsvarar sju gånger det basbelopp som gällde året innan rättshjälp begärs (12 § rättshjälpslagen).

Årsinkomsten skall, enligt Domstolsverkets föreskrifter, beräknas på grundval av de faktiska inkomster som föreligger när rättshjälp söks samt inkomsterna under

tiden närmast före och de sannolika inkomsterna under tiden närmast efter ansökan om rättshjälp. Även kontinuerligt utgående socialbidrag räknas som inkomst.

Om den rättssökande bidrar till underhållet av make, tidigare make, sambo, eget barn eller annat barn som han är underhållsskyldig för enligt föräldrabalken, höjs inkomstgränsen med ett halvt basbelopp för var och en av dessa personer (13 § första stycket rättshjälplagen).

Är den rättssökandes förmåga väsentligen ökad eller nedsatt på grund av förmögenhetsinnehav, skuldsättning eller annan särskild omständighet, skall den beräknade årsinkomsten jämkas med skäligt belopp (13 § andra stycket rättshjälplagen).

I Domstolsverkets föreskrifter anges närmare på vad sätt förmögenhet och skuldsättning skall beaktas. Bl.a. skall förmögenhet eller skuld som hänför sig till fastighet eller bostadsrätt som den rättssökande bor i inte beaktas.

Utredningen föreslår att beräkningen även i fortsättningen skall grunda sig på den rättssökandes beräknade årsinkomst, försörjningsbörda och förmögenhetsförhållanden. Enligt utredningen bör ett ekonomiskt underlag fastställas som grundar sig på dessa förhållanden. Närmare bestämmelser om beräkning bör enligt utredningen fastställas av regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer.

Regeringen delar utredningens uppfattning att endast smärre sakliga ändringar bör göras när det gäller beräkningen av den rättssökandes ekonomiska förhållanden. Beräkningen bör således även i fortsättningen göras med utgångspunkt i den rättssökandes beräknade årsinkomst och med beaktande av försörjningsbörda, förmögenhet och skuldsättning. Detta bör enligt regeringen uttryckligen framgå av lagen och inte, som utredningen föreslår, helt lämnas till regeringen att bestämma.

Regeringen delar utredningens uppfattning att en eventuell försörjningsbörda inte alltid påverkar betalningsförmågan i så hög grad som motsvaras av de nuvarande bestämmelserna. Det torde vara tillräckligt att den som faktiskt fullgör sin försörjningsbörda gentemot barn får tillgodoräkna sig ett belopp om ca 15 000 kr per barn, dock aldrig mer än ca 75 000 kr. Även detta bör som förordats från vissa remissinstanser framgå av lag.

Regeringen ansluter sig i övrigt till den lagtekniska lösning som utredningen föreslår. Det finns enligt vår mening fördelar med att som utredningen föreslår i lagen införa ett särskilt samlande begrepp - ekonomiskt underlag - för resultatet av räkneoperationen. Lagen kan därigenom göras enklare och mer överskådlig om man i olika paragrafer kan hänvisa till den rättssökandes ekonomiska underlag i stället för att som i den nuvarande lagen gång på gång upprepa vilka faktorer som skall beaktas när det gäller den rättssökandes ekonomiska förhållanden. Konstruktionen med att inkomsten för den som bidrar till barns underhåll, skall minskas istället för som enligt dagens system ökas med visst belopp har också fördelar. Härigenom kan man förenkla tabellerna för beräkning av rättshjälpsavgift.

De flesta barn i Sverige torde sakna egna inkomster eller egen förmögenhet av betydelse. Flertalet barn har i stället en ekonomi som är sammanflätad med den eller de föräldrar som barnet bor tillsammans med. När ett barn beviljas rättshjälp är det likafullt bara barnets inkomster som läggs till grund för rättshjälpsavgifterna. Grundavgiften blir ofta den lägsta möjliga, dvs. noll. Eftersom föräldrarna enligt 7 kap. 1 § föräldrabalken är skyldiga att försörja barnet efter vad som är skäligt med hänsyn till barnets behov och föräldrarnas förmåga är det rimligt att de också ansvarar för kostnader som uppstår i anledning av en process. Om rättshjälpsresurserna skall fördelas så att de kommer dem tillgodo som bäst behöver dem är det inte rimligt att ge bidrag till barn som tillhör familjer med god eller mycket god ekonomi. Man bör i stället också i fråga om rättshjälp i första hand utgå från att barn blir försörjda av sina föräldrar. I en angelägenhet som rör underhåll och faderskap ligger ju frågan också i föräldrarnas intresse. En sådan ordning skulle också minska de

olikheter som nu finns vid behandlingen av bl.a. rättshjälpsfrågor, beroende på om talan om underhåll väcks fristående eller i mål om äktenskapsskillnad eller vårdnad.

Regeringen instämmer därför i utredningens förslag att föräldrarnas ekonomiska förhållanden skall beaktas när ett barns ekonomiska underlag beräknas och att detta bör gälla i de fall barnet bor tillsammans med föräldrarna.

Remissinstanserna har inte några invändningar mot en sådan ordning.

I de fall barnet bor tillsammans med båda föräldrarna och ingen av dem är barnets motpart bör avgiften beräknas på grundval av de ekonomiska förhållandena för den förälder som har det största ekonomiska underlaget. Om den ena föräldern är motpart bör det ekonomiska underlaget alltid beräknas utifrån den andra förälderns förhållanden. Om barnet inte bor hos någon av föräldrarna bör det ekonomiska underlaget beräknas utifrån barnets egna ekonomiska förhållanden. Det sist nämnda bör också gälla om barnet har betydande tillgångar eller inkomster medan föräldrarna har det sämre ekonomiskt ställt. Den nu föreslagna regeln bör gälla när den rättssökande är under 18 år. Det är enligt regeringens mening tillräckligt om det av lagen framgår att föräldrarnas ekonomiska förhållanden skall beaktas när ett barns ekonomiska underlag beräknas. Mer detaljerade föreskrifter kan ges av regeringen eller den myndighet regeringen bestämmer. Som anförts av utredningen måste en ny och mer begriplig ansökningsblankett tas fram. Av blanketten bör det klart framgå att uppgifterna lämnas under straffansvar. Dessutom bör den utformas så att den rättssökande genom sin underskrift ger ett medgivande till att uppgifterna om hans inkomster får kontrolleras hos försäkringskassa och skattemyndighet. Riksrevisionsverket har i sitt remissvar ansett att de ekonomiska förhållandet alltid skall kontrolleras. Regeringen anser dock att det är tillräckligt att det kan ske en kontroll. I vilken omfattning som uppgifterna faktiskt skall kontrolleras är för tidigt att säga. Genom den rättssökande medgivande blir det möjligt att göra en kontroll i de fall då det finns anledning att misstänka felaktigheter samt att göra stickprovskontroller.

7.3 Behov av biträde

| Regeringens förslag: Avgörande för om rättshjälp skall beviljas |
skall vara om den rättssökande har behov av juridiskt biträde.

Utredningens förslag överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: En majoritet av remissinstanserna tillstyrker utredningens förslag eller lämnar det utan erinran.

Skälen för regeringens förslag: Rättshjälp skall enligt 6 § rättshjälpslagen beviljas om den rättssökande har behov av sådant bistånd. Behovet skall bedömas med utgångspunkt i hans eller hennes behov av någon eller några av de förmåner som anges i 9, 9 a eller 10 §§. De förmåner som finns angivna i dessa bestämmelser är bland annat biträde och bidrag till kostnaderna för bevisning och utredning. Vid behovsprövningen skall någon ekonomisk prövning inte göras utöver den inkomstprövning som anges i 6 §. Även om det i inledningen av ett ärende är uppenbart att den rättssökande själv, på grund av reglerna om rättshjälpsavgift, kommer att få betala samtliga kostnader anses han ändå ha behov av rättshjälp om någon eller några av förmånerna kan komma i fråga. I de allra flesta fall är det den rättssökandes behov av biträde det avgörande skälet till att rättshjälp beviljas.

Utredningen föreslår att rättshjälp bara skall beviljas om den rättssökande har behov av biträde. De flesta remissinstanserna tillstyrker utredningens förslag eller lämnar det utan erinran. Hyresgästernas riksförbund har avstyrkt förslaget om att den rättssökandes behov av biträde skall vara avgörande. Förbundet har anfört att medlemmar i hyresgästföreningar endast får

biträdeshjälp genom föreningen. Om rättshjälp inte kan beviljas för att få täckning för andra kostnader kan det enligt förbundet bli mer lönsamt för medlemmen att inte företrädas av föreningen.

Behovet av rättshjälp är naturligtvis störst i sådana fall där det kan uppstå några mer betydande kostnader, nämligen när det behövs biträdeshjälp. Denna förmån är den viktigaste och mest kostsamma förmånen.

Den nuvarande regleringen - som innebär att rättshjälp beviljas om den rättssökande har behov av någon av de förmåner som räknas upp i rättshjälpslagen - är mot denna bakgrund inte tillfredsställande. Den naturliga ordningen är i stället att, som utredningen föreslår, fokusera på den rättssökandes behov av biträde och låta detta behov avgöra om rättshjälp skall beviljas eller inte.

Utredningens förslag har också fått stöd av en majoritet av remissinstanserna. Regeringen föreslår därför att rättshjälp bara skall beviljas om den rättssökande har behov av biträde. De som har mycket små ekonomiska resurser och därmed kan ha behov av bidrag även till andra, mindre kostnader bör kunna få sådan hjälp oberoende av om rättshjälp beviljas eller inte. Denna fråga behandlas i avsnitt 16.

En sådan ändring är också naturlig, och nödvändig, mot bakgrund av det nya avgiftssystem vi föreslår i avsnitt 13. Rättshjälpsavgiften skall enligt det förslaget beräknas som en viss procentuell andel av biträdeskostnaderna. Med ett sådant avgiftssystem kan nuvarande ordning för behovsprövning inte behållas bl.a. därför att det skulle medföra en väsentlig ökning av kostnaderna för rättshjälpen. Det skulle nämligen ofta vara lönsamt att få rättshjälp då staten alltid skulle bidra till vissa av kostnaderna. Som exempel kan nämnas att en relativt välbärgad rättssökande som klart skulle kunna bära en mindre kostnad för t.ex. ansökningsavgift och ersättning till ett par vittnen skulle kunna få dessa kostnader betalda av staten.

Som utredningen framhåller skall rättshjälp inte beviljas om behovet av biträde kan tillgodoses på något annat sätt.

Som regel finns inte behov av biträde om juridiskt hjälp lämnas genom det rättsskydd som ges genom fackliga organisationer eller när intresseorganisationer, t.ex. hyresgästorganisationer, bistår sin medlemmar.

Som både Arbetsdomstolen och Hyresgästernas riksförbund påpekat finns ingen i lag föreskriven skyldighet för fackföreningar och andra intresseföreningar att bistå sina medlemmar. Det finns därför anledning att påpeka att den som inte rent faktiskt får biträde av sin förening självklart skall kunna få rättshjälp om förutsättningarna i övrigt är uppfyllda. I enskilda fall kan det finnas skäl att begära besked från den rättssökande om han eller hon har möjlighet att få sådant bistånd. Om en rättssökande har möjlighet att få bistånd från en förening men frivilligt väljer att avstå från detta bör rättshjälp normalt vägras eftersom biträdesbehovet då faktiskt kan tillgodoses på annat sätt än genom rättshjälp. En medlem i en hyresgästförening har med andra ord inte någon sådan valmöjlighet som förbundet för fram i sitt remissvar.

Om den rättssökande själv kan ta till vara sina intressen kan han eller hon inte anses ha behov av biträde.

När det gäller frågan om den rättssökande själv har förmåga att föra sin talan skall ärendets svårighetsgrad ställas mot den rättssökandes personliga kvalifikationer. Av betydelse är bl.a. den rättssökandes fysiska och psykiska tillstånd. Enbart språksvårigheter bör inte medföra att den rättssökande har behov av biträde. I första hand skall möjligheten till tolkning utnyttjas.

Behovet av biträde är i hög grad beroende av vilken domstol - allmän domstol eller allmän förvaltningsdomstol - som skall handlägga ärendet.

Förvaltningsdomstolarnas materiella processledning och utredningsansvar enligt förvaltningsprocesslagen gör att biträdesbehovet i dessa domstolar inte är detsamma som i mål vid allmän domstol.

Sedan rättshjälpslagens tillkomst har frågan om en utvidgning av möjligheterna till rättshjälp i mål vid förvaltningsdomstolarna behandlats vid flera tillfällen. Senast togs frågan upp i samband med att justitieutskottet

behandlade regeringens proposition om tvåpartsprocess m.m. i de allmänna förvaltningsdomstolarna. Utskottet avslög en motion i ärendet med hänvisning till förvaltningsdomstolarnas utredningsskyldighet enligt 8 § förvaltningsprocesslagen och utskottet pekade särskilt på att denna skyldighet inte påverkas av reformen om tvåpartsprocess (1995/96:JuU7 s. 8).

I lagrådsremissen framhölls, något som också påpekats av några remissinstanser, att det dock kan finnas behov av juridiskt biträde i vissa mål i allmän förvaltningsdomstol. I remissen nämndes att sådant behov t.ex. kan finnas i vissa socialförsäkringsmål och andra mål som rör funktionshindrade personer och att det t.ex. kan finnas anledning att bevilja rättshjälp om en förvaltningsmyndighet överklagar ett beslut som har ändrats till den rättssökandes fördel.

Enligt Lagrådet är vad som anfördes i lagrådsremissen härom inte tillräckligt fullständigt eller klarläggande. Lagrådet anför i denna del:

I lagrådsremissen framhålls att förvaltningsdomstolarnas materiella processledning och utredningsansvar gör att det liksom hittills normalt inte bör anses föreligga behov av juridiskt biträde i mål och ärenden vid förvaltningsdomstol. Den förändring som skett genom att tvåpartsprocess införts i förvaltningsdomstol uppges inte innebära någon minskad utredningsskyldighet för domstolarna och därmed inte heller något ökat rättshjälpsbehov. I det fortsatta resonemanget behandlas emellertid för vissa mål som rör funktionshindrade personer särskilt situationer som uppstår då en förvaltningsmyndighet - med tillämpning av den genom tvåpartsprocessen införda överklagandemöjligheten - överklagar med yrkande till nackdel för den rättssökande. För sådana fall anges det kunna finnas anledning att bevilja rättshjälp. Enligt Lagrådets mening beaktar dessa uttalanden inte tillfredsställande den utveckling som fortgår på förvaltningsprocessens område och som medfört förändringar, vars betydelse för rättshjälpen behöver bli föremål för diskussion.

Lagrådet vill först erinra om den sedan en längre tid pågående utvecklingen mot att olika frågor med större eller mindre rättslig anknytning inom förvaltningsområdet förs över till avgörande av förvaltningsdomstol, något som ytterligare utökat förvaltningsdomstolarnas rika flora av måltyper. Genom att nedflyttning under de senaste åren skett av åtskilliga måltyper från kammarrätt till länsrätt har alla tre domstolsinstanserna numera ett synnerligen brett målområde, inom vilket de mest skiftande frågeställningar kan komma upp till bedömning. Sedan Sverige tillträtt EES-avtalet och därpå blivit medlem i EU har dessutom EG:s omfattande och komplexa regelverk blivit att beakta inte minst i förvaltningsrättskipningen, något som inte sällan medför behov av ingående diskussioner och överväganden utifrån aspekter som tidigare inte krävt uppmärksamhet. En av konsekvenserna av att europarättsliga principer får genomslag i vårt land är för övrigt att handläggningen i förvaltningsmål allt oftare torde få inslag av muntlighet med partsnärvaro. Det etappvis införda systemet med krav på prövningstillstånd i kammarrätt i flertalet mål förtjänar också att nämnas. De förenklingar som därigenom uppnås vid handläggningen bör om möjligt ge utrymme åt ytterligare insatser för kvalitativt högtstående rättskipning i de mål som tas upp till fullständig sakprövning; självfallet bör därvid förbättrad bitrådeshjälp i de mer komplicerade målen ses som en positiv faktor. Införandet av tvåpartsprocess har visserligen inte medfört förändring i domstolarnas lagreglerade utredningsskyldighet, men det står väl ändå rätt klart att följderna blir att domstolarnas handläggning mer än tidigare blir präglad av förhandlingsprincipen och mindre av officialprincipen. Mot bakgrund av bl.a. dessa förändringar och tendenser inom förvaltningsprocessen ligger det enligt Lagrådets bedömning närmast till hands att utgå ifrån att behoven av rättsligt biträde i förvaltningsmål kommer att bli i vart fall något större än som återspeglas i hittillsvarande starkt

återhållsamma praxis (jfr även vad som anförts i Rättshjälpsutredningens betänkande på s. 209 och under remissbehandlingen av Rättshjälpsnämnden). Ett ökat biträdesbehov lär framför allt göra sig gällande för sådana angelägenheter där de faktiska omständigheterna är svåröverskådliga och de rättsliga frågeställningarna okända eller svårbedömbara för de rättssökande. Det framstår emellertid knappast som praktikabelt att på förhand urskilja speciella målgrupper som framför allt bör komma i fråga för rättshjälp eller uteslutas från rättshjälp. För detta talar bl.a. att EG-rättsliga problem kan tänkas komma att aktualiseras i mycket skilda sammanhang. Lagrådsremissen ger motivledes stöd åt den utvidgningen, att rättshjälp i vissa fall skall kunna beviljas personer med sådana funktionshinder som gör det svårt för dem att föra sin egen talan i mål av väsentlig betydelse för dem. Frågan måste ställas om avgränsningen av förslaget till funktionshindrade är den lämpliga. Med uttrycket funktionshinder, som introducerades i lagstiftningen i samband med tillkomsten av 1993 års lag om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS), avses enligt förarbetena till LSS förvärvade eller medfödda fysiska eller psykiska funktionshinder på grund av sjukdom eller skada (prop. 1992/93:159 bil. 1 s. 55). Det är således ett föga precist uttryck, som i stort sett endast anger att en person har större eller mindre nedsättning i funktionsförmågan i något avseende, vilket som helst. Den begränsning som inryms i lagrådsremissens motivuttalande ligger således egentligen i att personen i fråga skall ha svårt att själv föra sin talan i en för honom viktig angelägenhet. Som Lagrådet ser saken är anknytningen till funktionshinder inte särskilt meningsfull i förevarande sammanhang. För tillämpningen av rekvisitet om biträdesbehov ger anknytningen inte någon direkt vägledning, utan riskerar snarare att missuppfattas. Enligt Lagrådets mening är det att föredra att den rättsliga angelägenhetens art, omfattning och betydelse betonas såsom det grundläggande när biträdesbehovet skall prövas. Som angetts förut synes därvid inte böra särskiljas speciella målgrupper, utan prövningen torde få ske för varje uppkommande rättslig angelägenhet för sig gentemot de kvalitativa och andra krav som anses böra gälla. Med utgångspunkt i en sådan bedömning får det göras en samlad prövning av den rättssökandes förmåga att föra sin talan i angelägenheten, oavsett om den rättssökande kan anses funktionshindrad eller ej. Huruvida den rättssökande i angelägenheten intar positionen av klagande eller av motpart till en förvaltningsmyndighet kan givetvis ibland vara av betydelse, men bör inte generellt tillmätas avgörande vikt för bedömningen i rättshjälpsavseende.

De förändringar som under senare år skett på förvaltningsprocessens område har inte minskat förvaltningsdomstolarnas utredningsskyldighet. Enligt regeringens mening kan det därför inte sägas att biträdesbehovet generellt sett skulle ha ökat i mål vid förvaltningsdomstol. Däremot kan vissa av de förändringar som sker i de materiella reglerna på förvaltningsrättens område i övrigt i undantagsfall medföra att behovet av biträde på sikt kan tänkas bli något större än hitintills. Några mer dramatiska förändringar kan dock inte förutses. Den måltyp som åsyftades i lagrådsremissen - mål där den rättssökande på grund av ett funktionshinder har svårigheter att själv föra sin talan i mål som avser frågor som har sin grund i funktionshindret t.ex. beviljande av assistansersättning (personlig assistent) - kan enligt regeringens mening tjäna som ett exempel. Den rättsliga angelägenhetens art, omfattning och betydelse för den enskilde skall som Lagrådet anför självfallet alltid vägas in. För att rättshjälp skall beviljas bör som också framhölls i lagrådsremissen krävas att målet avser en fråga som är av väsentlig betydelse för den enskilde. Lagrådet tar upp ett flertal faktorer som kan påverka behovet av biträde i förvaltningsprocessen. Självfallet bör dessa faktorer vägas in i det enskilda fallet och undantagsvis kunna medföra att rättshjälp skall beviljas. Att vi som medlemmar i Europeiska unionen numera måste beakta det EG-rättsliga regelverket

innebär dock inte i sig att behovet av biträde ökar. Det faktum att allt fler ärendetyper skall hanteras av förvaltningsdomstolar och att många måltyper flyttats ned från kammarrätt till länsrätt medför enligt regeringens mening inte att behovet av biträdeshjälp kan sägas ha ökat generellt. Inte heller det faktum att handläggningen får ett ökat inslag av muntlighet med partsnärvaro medför i sig att behovet av biträde ökar. Många enskilda anser snarare att det underlättar om handläggningen är muntlig i stället för att de skall utveckla sin talan skriftligen. Att processen numera är en tvåpartsprocess innebär enligt regeringens mening inte att förvaltningsdomstolarnas utredningsskyldighet minskar och att behovet av rättshjälp därmed generellt sett skulle öka. Som regel får det liksom i dag anses att behov av biträde finns i mål om verkställighet av domar och beslut om vårdnad och umgänge. I vissa mål angående åtgärder som är av mer ingripande karaktär för den enskilde täcks biträdesbehovet däremot av reglerna om offentligt biträde. I övrigt är regeringen benägen att instämma i Lagrådets synpunkter om svårigheterna att på förhand urskilja några speciella målgrupper som bör kunna komma i fråga eller uteslutas från rättshjälp på förvaltningsprocessens område. Om ett mål i allmän domstol handläggs enligt reglerna om tvistemål av mindre värden finns sällan något biträdesbehov. Enligt den nuvarande lagen krävs särskilda skäl för att biträde skall förordnas i sådana mål. Som en konsekvens av att biträdesbehovet skall vara avgörande för om rättshjälp skall beviljas eller inte föreslår vi att det i fortsättningen skall krävas särskilda skäl för att rättshjälp skall beviljas i dessa mål. Som regel finns inte heller behov av biträde i ärenden som handläggs av Allmänna reklamationsnämnden eller av Patientskadenämnden. Detsamma gäller i ärenden angående läkemedelsförsäkringen i de fall ärendet inte har hänskjutits till skiljemän för avgörande. Rättshjälp skall i vissa fall kunna ges till en målsägande som inte uppfyller förutsättningarna för att få målsägandebiträde. Eftersom åklagaren är skyldig att bistå målsäganden med enskilda anspråk i brottmålsprocessen torde det dock mera sällan finnas behov av rättshjälp till en målsägande. Behovet av juridiskt biträde för den som är tilltalad eller i övrigt misstänkt i brottmål tillgodoses helt genom reglerna om offentliga försvarare.

7.4 Rimlighetsprövning

| Regeringens förslag: En ny regel införs som innebär att en |
| prövning alltid skall göras av om det är rimligt att staten |
| bidrar till kostnaderna i det enskilda fallet. Den nya regeln |
| ersätter nuvarande bestämmelsen om att den som inte har befogat |
| intresse av att få sin sak behandlad inte skall kunna få |
rättshjälp.

Utredningens förslag överensstämmer med regeringens förslag.
Remissinstanserna: De flesta remissinstanserna tillstyrker utredningens förslag eller lämnar det utan erinran. Malmö tingsrätt avstyrker förslaget med hänvisning till att den föreslagna lagtexten och motiven är oklara och medför tillämpningssvårigheter. Sveriges advokatsamfund anser att det är tillräckligt med en strängare tillämpning av den nuvarande regeln om befogat intresse. Skälen för regeringens förslag: Allmän rättshjälp får inte beviljas den som inte har befogat intresse av att få sin sak behandlad (8 § första stycket 13 rättshjälplagen). Denna bestämmelse syftar till att förhindra missbruk av den allmänna rättshjälpen. I förarbetena till rättshjälplagen (prop. 1972:4 s. 93) anfördes följande.

Beträffande den närmare innebörden av intresseprövningen bör utgångspunkten

vara att de resurser som ställs till förfogande för rättshjälpen utnyttjas effektivt och inriktas på de områden där behovet av rättsskydd är störst. Det är inte möjligt att uttömmande ange alla situationer där rättshjälp bör vägras på grund av den angivna intresseprövningen. Några typfall synes dock kunna anges.

Rättshjälp bör kunna vägras när anspråket grundas på en klar felbedömning av gällande regler och en eventuell talan sålunda är helt utsiktslös. Även i sådana fall när bevisläget är sådant att det framstår som utsiktslöst eller mycket osannolikt att anspråket kan drivas med framgång bör rättshjälp kunna vägras. Tvister eller anspråk som avser obetydliga ekonomiska värden jämfört med kostnaderna bör i regel inte få drivas med hänsyn till omständigheterna med stöd av allmänna medel. Frågan måste givetvis bedömas med hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet, främst sökandens ekonomiska situation. Även i sådana fall när ett i och för sig befogat anspråk inte ens på längre sikt kan realiseras därför att motparten saknar tillgångar bör rättshjälp kunna vägras.

Även i andra fall än när det ekonomiska värdet i ett anspråk är obetydligt bör rättshjälp kunna vägras på den grunden att sökanden inte har befogat intresse av att få saken prövad. Det kan vara fråga om t.ex. en målsägande som vill föra ansvarstalan för ett brott som ligger under allmänt åtal eller i vissa fall när talan avser ansvar för ärekränkning.

Syftet med intresseprövningen är i första hand att hindra missbruk av rättshjälpsförmånerna. Bestämmelserna kan givetvis inte medföra några garantier för att rättshjälp endast lämnas i situationer då sökandens anspråk är välgrundat och kan väntas vinna bifall. Betydande marginaler måste givetvis finnas för olika uppfattningar vid denna bedömning. En begränsning följer även av att intresseprövningen ofta måste ske på grundval av en summarisk utredning.

Fallen kan således delas upp i olika grupper: möjlighet till framgång, möjlighet att realisera anspråket, kostnadsaspekter i förhållande till det omtvistades värde och angelägenhetens art. Det understryks i förarbetena att vad som anges där är typfall och att de inte skall ses som en uttömmande uppräkningslista. Frågan om det finns befogat intresse skall alltid bedömas med hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet.

Vid rättshjälpslagens tillkomst var det rättshjälpsnämnder och Besvärnämnden för rättshjälpen som prövade rättshjälpsansökningarna. Reglerna om befogat intresse kom då ganska ofta att tillämpas utifrån en bedömning av utsikterna till framgång. De ändringar som infördes i rättshjälpslagen år 1980 innebar bl.a. att prövningen av ansökningarna om rättshjälp i vissa fall överfördes till domstolarna. Efter två vägledande rättsfall från Högsta domstolen (NJA 1982 s. 175 I och II) har de allmänna domstolarna varit restriktiva med att göra någon intresseprövning, i vart fall när det varit fråga om bevisvärdering. Högsta domstolen uttalade bl.a. att domstolarna visserligen kan göra en intresseavvägning när det omtvistade beloppet är av obetydligt värde eller när det är uppenbart att talan är utsiktslös på grund av att parten missuppfattat eller felbedömt rättsläget. Däremot torde det enligt Högsta domstolen, endast i undantagsfall kunna komma i fråga att lägga ett för parten ogynnsamt bevisläge till grund för en motsvarande bedömning, eftersom detta regelmässigt skulle förutsätta en sådan förberedande sakprövning som en domstol måste avhålla sig ifrån.

Avsikten är enligt förarbetena att intresseprövningen i första hand skall göras av biträdet (prop. 1972:4 s. 94 f.). När befogat intresse saknas ankommer det på biträdet att se till att klienten avstår från att driva sitt anspråk. Har rättshjälp inte sökts bör biträdet inte medverka till att ansökan görs och har biträdet redan lagt ner visst arbete, bör han eller hon söka förmå klienten att inte driva saken vidare. I regel bör biträdet avstå från att utföra ytterligare arbete åt klienten. Missbruk i nu angivna hänseende kan beaktas när

biträdesersättningen bestäms. Enligt ett rättsfall från Högsta domstolen, ligger biträdets ansvar på ett tidigt stadium. När saken kommit under domstols prövning åvilar ansvaret i första hand domstolen (NJA 1983 s. 224).

Avslag på grund av att anspråket inte kan realiserats sker sällan.

Avslagsgrunden har använts i ett fall rörande verkställighet av vårdnad. I det ärendet hade barnet förts till Tunisien. Eftersom barnet var tunisisk medborgare, medverkade inte de tunisiska myndigheterna till att återföra barnet till Sverige. Rättshjälp vägrades med hänvisning till att sökanden inte ansågs ha någon utsikt till framgång i ärendet.

Eftersom möjligheterna till biträde i s.k. småmål begränsades år 1974 har jämförelsen av de ekonomiska värden som angelägenheten rör och kostnaderna för att driva saken fått mindre betydelse. Regeln har dock sin betydelse om tvisten skall avgöras utanför domstol och i vissa fall av fastställelsetalan.

Rättshjälp kan också vägras med hänvisning till angelägenhetens art. Bland annat har, med stöd av denna punkt, rättshjälp inte beviljats i en angelägenhet som gällde återgång av fastighetsköp, där avtalet var ett skenavtal för att skydda säljarens fastighet från utmätning. Däremot har Besvärskommittén för rättshjälp i två ärenden fastslagit att det inte finns lagligt utrymme att vägra rättshjälp med hänvisning till regeln om befogat intresse av den anledningen att tvisten rör s.k. lyxkonsumtion (BN 113/81 och 1192/81).

Avslag på ansökan om rättshjälp sker ofta med hänvisning till angelägenhetens art när det är fråga om enskilt åtal. Enligt praxis är möjligheterna till rättshjälp i sådana angelägenheter mycket begränsade. Så är även fallet i angelägenheter rörande skadestånd på grund av förtal m.m. Rättshjälp har beviljats i något större utsträckning när saken gällt förtal i tryckt skrift.

För att lyfta fram innebörden och poängtera betydelsen av att en prövning verkligen görs föreslår utredningen att regeln om befogat intresse ersätts av en ny bestämmelse. Avsikten är enligt utredningen att en prövning alltid skall göras av om det är rimligt att staten bekostar en tvist. De flesta remissinstanserna tillstyrker utredningens förslag eller lämnar det utan erinran.

Som redovisats i avsnitt 4.2 är en av utgångspunkterna för en rättshjälpsreform att rättshjälpens resurser skall sättas in där de bäst behövs. För att detta syfte skall uppnås bör rättshjälp bara ges när det är rimligt att staten bidrar till kostnaderna. Den nuvarande regeln om befogat intresse tar inte tillräckligt till vara detta syfte.

Som utredningen konstaterar tillämpas den nuvarande bestämmelsen om befogat intresse inte i någon större utsträckning. Rättshjälp kan i dag beviljas i fall där det inte är befogat att det allmänna helt eller delvis skall bekosta tvisten. Enligt regeringens mening finns det här ett klart reformbehov. Den nuvarande bestämmelsen är för snävt formulerad och den används heller inte i den utsträckning som förutsattes vid rättshjälpslagens tillkomst. Regeringen delar därför utredningens uppfattning att den nuvarande regeln bör ersättas av en regel som innebär att en prövning skall göras av om det är rimligt att staten står för kostnaderna.

Det är naturligtvis svårt att uttömmande redovisa alla de situationer där rättshjälp bör vägras. En självklar utgångspunkt är givetvis de typfall som redovisades i 1972 års lagstiftningsärende och den praxis som utvecklats under årens lopp; vi åsyftar ju ingen utvidgning av rätten till rättshjälp. Syftet är i stället att den nya rimlighetsprövningen skall leda till att ytterligare typer av fall utestängs från rättshjälp. Det är t.ex. inte rimligt att rättshjälp ges för angelägenheter som har samband med större ekonomiska transaktioner som inte kan sägas ha med den rättssökandes vardagliga välfärd att göra. I lagrådsremissen nämndes som exempel tvister om återbetalning av svarta pengar som betalats för en hyresrätt. Vidare anfördes att staten t.ex. inte bör bidra till kostnaderna i en angelägenhet som rör spekulation med t.ex. aktier eller konst och angelägenheter som rör skatteplanering eller i angelägenheter som rör förvärv, innehav eller liknande av mer lyxbetonade föremål som mycket dyrbara

bilar, båtar eller smycken. I sådana fall kan man utgå från att den rättssökande har eller har haft stora tillgångar eller andra medel att förvärva egendomen, och det är inte för denna kategori av lyxtvister som rättshjälp är avsedd. Lagrådet har anfört att prövningen blir vanskelig vid en sådan mera kvalitativ bedömning av ett rättsanspråks karaktär. Lagrådet anmärker t.ex. att i tvister om återbetalning av svarta pengar som betalats för en hyresrätt har den rättssökande ett anspråk som normalt har karaktär av skadestånd för ett straffbelagt åsidosättande av en social skyddslagstiftning (12 kap. 65 § jordabalken). När det gäller tvister som har uppkommit i samband med aktiespekulation pekar Lagrådet på att prövningen i vad mån en rättssökande har tillgångar bör ske i samband med den bedömning som görs enligt 6 §, och att den omständigheten att den sökande kan tänkas ha haft tillgångar inte utan vidare bör utesluta honom från rättshjälp. Lagrådet framhåller också att många av de tvister som här avses i praktiken gäller fall då den rättssökande iklätt sig krediter och påstår sig ha blivit vilseledd i ett eller annat avseende. Det måste enligt Lagrådet vara svårt och ofta bli i viss mån godtyckligt, i synnerhet i ett inledande skede, att bedöma om ett aktieförvärv som har gett upphov till en tvist skall karakteriseras som spekulativt eller ej. Lagrådet menar också att liknande svårigheter kan tänkas föreligga när det gäller frågan om en tvist uppkommit i samband med skatteplanering. Regeringen delar bedömningen att en prövning enligt den föreslagna bestämmelsen i vissa fall kan vara svår. Givetvis kan förhållandena för den rättssökande i en tvist som rör återbetalning av svarta pengar för en hyresrätt i vissa fall vara sådana att skyddsinslaget är stort och det därmed är rimligt att staten bidrar till kostnaderna. Det kan exempelvis röra sig om fall där den rättssökande varit i en särskilt utsatt eller pressad situation. För de fall situationen inte varit denna bör det dock finnas en möjlighet att med stöd av rimlighetsregeln underlåta att bevilja rättshjälp. Detsamma gäller andra liknande angelägenheter som rör transaktioner i gränstrakterna mellan det tillåtna och otillåtna.

När det gäller tvister i samband med aktiespekulation och skatteplanering delar regeringen i och för sig den syn på bedömningen av den rättssökandes inkomstförhållanden som Lagrådet redovisar. Prövningen av om det är rimligt att det allmänna bidrar till kostnaderna för tvisten skall emellertid göras från en annan utgångspunkt. Oavsett de ekonomiska förhållandena en rättssökande redovisat finns det fall där det inte är rimligt att de begränsade allmänna resurserna tas i anspråk. Detta gäller i hög grad tvister som rör förvärv m.m. av lyxbetonade föremål, men också de som rör aktiespekulation och skatteplanering. Givetvis måste en noggrann och nyanserad bedömning göras, och givetvis kan inte varje angelägenhet som rör aktiespekulation eller skatteplanering sägas vara sådan att det inte är rimligt att det allmänna bidrar till tvisten. Det exempel Lagrådet nämner, att den rättssökande påstår sig ha blivit vilseledd, torde i vissa fall kunna leda till bedömningen att rättshjälp kan beviljas, liksom andra fall där ömmande omständigheter förekommer. Regeringen vill här också framhäva den bestämmelse som föreslås i det följande (se avsnitt 14) och som ger möjlighet att i ett senare skede besluta att rättshjälp skall upphöra, om det inte längre är rimligt att staten bidrar till kostnaderna.

När tvisten rör sådan hobbyverksamhet som enligt den nuvarande rättshjälpslagen anses utgöra näringsverksamhet, t.ex. hållande av travhäst och avancerad fotografering finns det inte heller tillräckliga skäl för att staten skall bidra till kostnaderna. Vi återkommer ytterligare till frågan om rättshjälp för näringsidkare (avsnitt 9).

Det bör vidare normalt vara uteslutet att rättshjälp beviljas för en angelägenhet som redan varit föremål för rättslig prövning. Undantag kan dock finnas, exempelvis när nya väsentliga omständigheter helt har förändrat förutsättningarna för det tidigare avgörandet. Detta kan förekomma främst i tvister om vårdnad och umgänge då ny rättshjälp i vissa fall kan vara motiverad. Men det händer också att talan i sådana mål inleds på nytt inom en relativt kort tid utan att förhållandena har ändrats i nämnvärd utsträckning. Det kan i ett

sådant fall knappast anses rimligt att staten åter går in med rättshjälp. Under alla förhållanden bör krävas att nya omständigheter av betydelse för en ny sakprövning tillkommit för att rättshjälp skall beviljas. Det skall som regel inte vara tillräckligt att hänvisa till enstaka s.k. umgängessabotage.

Enligt Föreningen jurister vid Sveriges allmänna advokatbyråer bör rättshjälp alltid kunna ges i tvister rörande vårdnad och umgänge även om inte särdeles lång tid gått sedan avgörande skett i tidigare rättshjälpsärenden såvitt avser dessa frågor. Föreningen påpekar att det finns tillräckliga remedier för det fall domstolen anser att det föreligger någon form av rättegångsmisshandling. Enligt regeringens mening finns det dock fall när det visserligen inte föreligger ett klart rättegångsmisshandling men det ändå inte är rimligt att staten bidrar till kostnaderna för en tvist. I sådana fall bör rättshjälp inte ges. Ju längre som tid förflutit sedan rättshjälp tidigare beviljats desto mindre sträng bör bedömningen kunna vara.

Några av remissinstanserna kritiserar den föreslagna bestämmelsens utformning och anser att regeln kan medföra tillämpningssvårigheter. Det ligger i sakens natur att en bestämmelse av detta slag måste vara något vag i sin kontur. Avsikten är ju att regeln skall utgöra en möjlighet att inte bevilja rättshjälp - eller besluta att rättshjälp skall upphöra - efter en prövning som inte är bunden till uttryckligen angivna situationer. Jämfört med den nuvarande regeln om befogat intresse har dock den av utredningen föreslagna bestämmelsen enligt regeringens mening klara fördelar genom att den tillför en ny rimlighetsprövning och tydligare lyfter fram att en prövning skall göras. Som Svea hovrätt anför får praxis klara ut den närmare innebörden av bestämmelsens omfattning. Lagrådet - som inte motsatt sig den föreslagna regeln - har i linje med vad nyssnämnda remissinstanser anfört understrukit att den rimlighetsbedömning som förutsätts ofta måste bli grannlaga och bör ske med försiktighet, i synnerhet om den skall göras av den domstol som skall pröva tvisten i sak. Lagrådet anser det tveksamt om den nya regeln, med hänsyn till de förutsättningar för rättshjälp som i övrigt föreslås, i praktiken kommer att ge något väsentligt ökat utrymme att avslå en rättshjälpsansökan i förhållande till den nuvarande regeln i 8 § första stycket 13 i 1972 års rättshjälpslag.

Regeringen delar bedömningen att prövningen är grannlaga och bör ske med försiktighet. Vi delar också bedömningen att förutsättningarna för rättshjälp i övrigt påverkar det praktiska tillämpningsområdet. I förhållande till den bestämmelse om befogat intresse som finns i 1972 års rättshjälpslag bör dock enligt regeringens mening utrymmet att avslå en rättshjälpsansökan bli väsentligt större. Tillämpningsområdet för regeln om befogat intresse begränsas huvudsakligen av att en domstol måste avhålla sig från att göra en förberedande sakprövning. Någon sådan prövning blir det inte fråga om vid den rimlighetsprövning som skall göras enligt den föreslagna regeln. Visserligen är det fråga om en - som Lagrådet har betecknat det - kvalitativ bedömning av ett rättsanspråks karaktär i så måtto att en bedömning skall göras med hänsyn till om angelägenheten rör större ekonomiska transaktioner, lyxbetonade föremål eller förhållanden som ligger i gränstrakterna kring det otillåtna. Men, det är inte fråga om att bedöma bevisläget eller på annat sätt förutspå utgången i målet. Som bl.a. Göta hovrätt påpekar är det dock i vissa fall lämpligt att en annan domare än den som prövar rättshjälpsfrågan avgör själva tvisten. Detta gäller självfallet främst i de fall det är aktuellt att avslå en ansökan om rättshjälp. Någon lagreglering av denna fråga är inte nödvändig.

8 Rättshjälp för dödsbon

| Regeringens förslag: Ett dödsbo skall endast i undantagsfall |
| kunna beviljas rättshjälp. I vissa fall skall ett dödsbo kunna |
| överta redan beviljad rättshjälp. |

Utredningens förslag innebar att ett dödsbo aldrig skulle kunna beviljas rättshjälp. I övrigt överensstämmer förslaget med regeringens förslag. Remissinstanserna tillstyrker eller har inte några invändningar mot utredningens förslag.

Skälen för regeringens förslag: Enligt 7 § rättshjälpslagen kan allmän rättshjälp beviljas fysisk person eller dödsbo. Rättshjälp till dödsbon förekommer endast i ett fåtal fall. I förarbetena till rättshjälpslagen (prop. 1972:4) betonades särskilt rättshjälpens karaktär av social skyddslagstiftning. Utgångspunkten var att rättshjälp i första hand skall ge skydd vid oförutsedda händelser som berör den enskildes personliga och ekonomiska förhållanden. Utredningen föreslår att dödsbon i fortsättningen inte skall kunna beviljas rättshjälp men att de i vissa fall skall kunna överta rättshjälp som beviljats den avlidne.

Rättshjälpen bör som tidigare konstaterats effektiviseras och resurserna bör koncentreras till de områden där de behövs bäst. I tidigare lagstiftningsarbeten har anförts att starka sociala skäl talar för att ett dödsbo skall kunna beviljas rättshjälp. Som exempel har anförts att ett dödsbo kan ha behov av att föra målsägandetalan för utfående av begravningskostnader m.m. i mål om mord eller vållande till annans död. Mot bakgrund av den skyldighet som numera åligger åklagaren att biträda målsäganden samt den utbredda förekomsten av försäkringar är dessa skäl knappast lika starka i dag. Till saken hör också att talan om förlust av underhåll förs av den underhållsberättigade och inte av dödsboet.

Mot den bakgrunden föreslog regeringen i lagrådsremissen att ett dödsbo inte skulle kunna beviljas rättshjälp men att tidigare beviljad rättshjälp i vissa fall skulle kunna övergå till ett dödsbo.

Enligt Lagrådets mening kan det, trots vad som anförts i remissen, inte uteslutas att det kan uppkomma fall av de slag som nämnades i 1972 års proposition och där det skulle kunna strida mot grundtankarna i rättshjälpsystemet att utesluta möjligheterna för ett dödsbo att få rättshjälp. Ett dödsbo kan t.ex. behöva föra talan för att utfå begravningskostnader utan samband med ett brottmål. Enligt Lagrådets mening bör det i vart fall tillskapas en möjlighet att för undvikande av stötande konsekvenser i speciella fall kunna bevilja ett dödsbo rättshjälp. Lagrådet föreslår därför att rättshjälp skall kunna beviljas ett dödsbo, om det finns synnerliga skäl.

Regeringen ansluter sig till Lagrådets förslag. Rättshjälpsavgiften får i dessa fall fastställas efter vad som är skäligt.

Om en person beviljats rättshjälp innan han avlidit och det är skäligt att staten bidrar till kostnaderna med hänsyn till angelägenhetens art, dödsboets och dödsbodelägarnas ekonomiska förhållanden samt omständigheterna i övrigt bör som utredningen föreslagit rättshjälp också kunna övergå till ett dödsbo. Till de omständigheter som bör kunna beaktas här är att tvisten är nära sitt avgörande. Om dödsboet eller dödsbodelägarna utan svårighet kan bära de kostnader som kan förväntas uppkomma bör rättshjälpen inte övergå. Vid en övergång av rättshjälpen är det lämpligt att rättshjälpsavgiften är densamma som den som tidigare fastställts för den avlidne.

9 Rättshjälp för näringsidkare

| Regeringens förslag: Möjligheterna för näringsidkare att få |
| rättshjälp begränsas. En näringsidkare skall som regel inte kunna |
| få rättshjälp. Om det finns särskilda skäl skall rättshjälp dock |
| kunna beviljas. Utredningens förslag: Rättshjälp skall inte beviljas en |
| näringsidkare i angelägenheter som har samband med |
| näringsverksamheten. |

Remissinstanserna: Remissutfallet är blandat. |
Rättshjälpsmyndigheten och Rättshjälpsnämnden tillstyrker |
utredningens förslag och Föreningen jurister vid Sveriges |
allmänna advokatbyråer har ingen erinran mot förslaget. |
Arbetsdomstolen, Sveriges advokatsamfund, JUSEK och Sveriges |
Köpmannaförbund avstyrker utredningens förslag. Stockholms |
tingsrätt och Kammarrätten i Göteborg föreslår att näringsidkare |
skall kunna få rättshjälp men att de skall omfattas av de allmänna |
reglerna om rättshjälpens subsidiaritet. |
Skälen för regeringens förslag: Enligt 8 § första stycket 3 |
rättshjälpslagen får rättshjälp inte beviljas den som är eller har |
varit näringsidkare i en angelägenhet som uppkommit i hans |
näringsverksamhet, om det inte finns skäl för rättshjälp med hänsyn |
till verksamhetens art och begränsade omfattning, hans |
ekonomiska och personliga förhållanden och omständigheterna i |
övrigt. |
Med näringsidkare avses vanligtvis den som yrkesmässigt bedriver |
verksamhet av ekonomisk natur. Inom rättshjälpens har emellertid |
begreppet näringsidkare i praxis kommit att få en mer vidsträckt |
innebörd. T.ex. har avancerad amatörfotografering och hållande av |
travhäst bedömts som näringsverksamhet i rättshjälpslagens mening. |
Begränsningen i 8 § första stycket 3 rättshjälpslagen gäller enbart i |
angelägenheter som uppkommit i näringsverksamheten. |
Angelägenheter som rör näringsidkarens rent personliga förhållanden |
omfattas alltså inte av begränsningen. Om angelägenheten rör både |
näringsverksamheten och näringsidkarens personliga förhållanden |
blir det avgörande var tyngdpunkten i ärendet ligger. En tvist i |
anledning av en näringsidkares eller någon anhörigs |
borgensåtagande för näringsverksamheten anses vara en angelägenhet |
som uppkommit i näringsverksamheten. |
Vid bedömningen av om det finns skäl att bevilja rättshjälp i en |
angelägenhet som rör näringsverksamhet skiljer man som regel på |
tre olika typfall nämligen huvudsaklig, sidoordnad och tidigare |
bedriven verksamhet. |
Med huvudsaklig verksamhet avses verksamhet som pågår vid tid- |
punkten för ansökan om rättshjälp och där den rättssökande är beroende |
av verksamheten för sin försörjning. I sådana fall beviljas |
rättshjälp om rörelsen är av mindre omfattning och näringsidkaren |
närmast kan jämföras med en vanlig löntagare. Med en rörelse av |
mindre omfattning avses enligt uttalanden i förarbeten (prop |
1978/79 s. 161 f. och praxis, en rörelse vars omsättning inte |
överstiger 200 000 kr räknat 1978 års penningvärde. Dessutom bör |
näringsidkaren inte ha fler än två anställda för att rättshjälp skall |
beviljas. |
Med sidoordnad verksamhet avses verksamhet som bedrivs vid |
sidan av det som utgör den rättssökandes huvudsakliga |
inkomstkälla. Rättshjälp beviljas sällan i angelägenheter som rör |
sådan verksamhet eftersom de sociala skälen anses vara svaga. |
Även i angelägenheter som rör tidigare bedriven verksamhet |
beviljas rättshjälp sällan. Avgörande är bl.a. den tidigare |
bedrivna rörelsen omfattning, hur lång tid verksamheten pågått och |
orsaken till att den upphört. |
Utredningen föreslår att näringsidkare aldrig skall beviljas |
rättshjälp i en angelägenhet som rör näringsverksamheten. |
Utredningen hänvisar här bl.a. till de försäkringsmöjligheter som |
finns. Enligt utredningen bör kostnaderna för en process bäras av |
näringsverksamheten antingen direkt eller i form av en |
försäkringspremie. Utredningen ifrågasätter om inte konkurrensen |

mellan näringsidkare påverkas på ett felaktigt sätt om staten |
bidrar till vissa näringsidkares rättsliga kostnader medan andra |
själva får stå för dessa kostnader. Remissutfallet är blandat. |
Enligt regeringens mening bör huvudregeln även i fortsättningen |
vara att näringsidkare inte beviljas rättshjälp i angelägenheter |
som uppkommit i näringsverksamheten. Det är normalt sett inte |
rimligt att staten bidrar till sådana kostnader. Till detta |
kommer, som utredningen framhåller, att en näringsidkare normalt |
bör kunna ombesörja ett eget försäkringsskydd för kostnader i |
samband med rättsliga tvister. Som utredningen konstaterar, och |
även Sveriges Köpmannaförbund pekar på i sitt remissvar, har |
visserligen endast ca 15 % av de som har företagsförsäkringar ett |
inkluderande rättsskydd. Även om försäkringstäckningen i dag inte är |
så hög är det rimligt att den näringsidkare som väljer att inte |
betala för en försäkring i stället själv får betala kostnaderna för |
en rättslig process på samma sätt som han får betala andra oväntade |
kostnader som han inte försäkrat sig mot. |
Regeringen vill dock inte gå så långt som utredningen och helt |
utesluta näringsidkare från rättshjälp. Det kan i vissa fall, |
t.ex. vid en helt nystartad verksamhet vara så att den |
rättssökande näringsidkaren inte hunnit försäkra sig. I sådant fall |
bör det inte vara uteslutet att bevilja rättshjälp. |
Det finns även andra situationer när det skulle vara stötande att |
inte bevilja en näringsidkare rättshjälp. Om det är fråga om en |
näringsidkare som praktiskt sett står en löntagare nära eller när |
angelägenheten har ett starkt samband med hans personliga |
förhållanden bör således rättshjälp i vissa fall kunna beviljas. |
Regeringen delar därför den uppfattning som Stockholms tingsrätt |
och Arbetsdomstolen för fram, nämligen att näringsidkare inte |
helt bör uteslutas från möjligheterna till rättshjälp. En viss |
skärpning jämfört med den nuvarande regeln är dock motiverad. |
Enligt regeringen bör det krävas särskilda skäl för att en |
näringsidkare skall kunna få rättshjälp. En sådan regel knyter också |
naturligt an till den reglering som nyss (avsnitt 5.6) |
föreslagits såvitt gäller rättssökande som saknar rättsskydd, men |
utesluter inte näringsidkare helt från rättshjälp. |
Vid prövningen av om det finns särskilda skäl att bevilja rättshjälp |
åt en näringsidkare kan i viss mån tidigare praxis vara av |
betydelse. Avgörande i dag är verksamhetens omfattning och |
näringsidkarens ekonomi och personliga förhållanden. Liksom i dag |
bör rättshjälp främst komma i fråga i angelägenheter som rör pågående, |
huvudsaklig verksamhet av mindre omfattning. Rättshjälp bör bara |
beviljas i de fall näringsidkaren kan jämföras med en löntagare |
i normalt inkomstläge. En lämplig tumregel kan vara att rättshjälp |
inte skall beviljas om verksamhetens omsättning överstiger 500 |
000 kr (1996 års värde) eller om det finns fler än två anställda. I |
vissa fall bör dock rättshjälp kunna komma i fråga även när det är |
fråga om sidoordnad verksamhet respektive tidigare bedriven |
verksamhet. Utrymmet för att bevilja rättshjälp i sådana fall |
torde dock bli något mer begränsat än hittills. |
En särskild fråga är om det finns anledning att ändra på innebörden |
av begreppet näringsidkare i rättshjälpssammanhang. Begreppet har |
som sagt i praxis givits en mycket vidsträckt innebörd. Även |
utanför rättshjälplagen har begreppet näringsidkare en relativt |
vidsträckt innebörd men det är inte lika vidsträckt som på |
rättshjälpens område. Det omfattar de allra största företagen likväl |
som enmansföretagare. Det innefattar även den som jämsides med en |
anställning driver någon form av näringsverksamhet. Näringsidkare |

kan även vara den som inte är skyldig att upprätta årsbokslut, jfr 1 § sista stycket bokföringslagen (1976:125). Enligt den konsumenträttsliga lagstiftningen avses med näringsidkare varje fysisk eller juridisk person som driver verksamhet av ekonomisk natur och av sådan karaktär att den kan betecknas som yrkesmässig.

Enligt regeringens mening finns det goda skäl att i rättshjälps-sammanhang ha samma innebörd av begreppet näringsidkare som det har i den konsumenträttsliga lagstiftningen. Det innebär att näringsidkaren normalt inte bör beviljas rättshjälp om kravet på yrkesmässighet är uppfyllt. Härigenom rensar man från rättshjälpslagstiftningens näringsidkarbegrepp bort sådana aktiviteter som i annan lagstiftning, och i det allmänna språkbruket, faller utanför begreppet näringsidkare. En begränsning av innebörden faller sig också naturlig om man inför den nya rimlighetsprövning vi föreslagit i avsnitt 7.4. Enligt vår mening bör frågan om rättshjälp skall beviljas för en angelägenhet som t.ex. hänför sig till en travhäst avgöras efter prövning av om det är rimligt att staten bekostar tvisten och inte genom en mer eller mindre krystad tolkning av begreppet näringsidkare. Vi syftar inte till att utvidga möjligheterna till rättshjälp för denna typ av tvister; enligt vår bedömning torde rimlighetsprövningen normalt leda till att ansökan avslås när det gäller sådana angelägenheter som i dag vägras rättshjälp därför att de sorteras in under näringsidkarbegreppet.

Vårt förslag innebär inga ändringar när det gäller tvister i anledning av borgensåtaganden till stöd för näringsverksamhet. I den mån sådana borgensåtaganden gjorts av näringsidkaren själv eller någon honom närstående nekas i dag som regel rättshjälp eftersom angelägenheten anses ha samband med näringsverksamheten. Rättshjälp bör således som regel inte heller i fortsättningen kunna beviljas i sådana angelägenheter. När det gäller den lagtekniska lösningen föreslår vi, särskilt mot bakgrund av det förändrade näringsidkarbegrepp vi förordar, en särskild regel i rättshjälpslagen som tar sikte på näringsidkare. Frågan om den som är näringsidkare skall ha rätt till rättshjälp skulle annars i och för sig kunna prövas med tillämpning av den regel vi föreslagit när det gäller rättshjälpens förhållande till rättsskyddsförsäkringar (avsnitt 5.6). Vi vill också framhålla att en ansökan om rättshjälp för angelägenhet som uppkommit i näringsverksamhet ofta torde komma att avslås redan därför att det inte är rimligt att staten bekostar tvisten.

Som Lagrådet påpekar skall även i fortsättningen inte bara bolaget utan också den som har ett bestämmande inflytande över detta betraktas som näringsidkare i rättshjälpslagens mening (jfr Arrfelt, Rättshjälp, 2 uppl. s. 50 ff och SOU 1995:81 s. 135 samt NJA 1981 s. 873 I-III och V). Tvister som haft samband med exempelvis en aktieägares borgensåtagande för bolagets skulder, med det allmänna anspråk på personlig betalningsskyldighet för innehållen preliminärskatt eller mervärdesskatt eller med överlåtelse av aktier i bolaget har således under angivna förutsättning betraktats som tvister som haft samband med den rättssökandes näringsverksamhet. Lagrådet förordar därför att bestämmelsen bör utformas så att med näringsidkare även förstås en fysisk person som har ett bestämmande inflytande över en juridisk person som driver verksamheten. Regeringen delar denna uppfattning.

Utredningens förslag: Utredningen föreslår att rättshjälp endast skall beviljas vid klander av bodelning. Något bistånd för själva bodelningsförrättningen föreslås inte. I betänkandet redovisas dock en skiss för ett sådant bistånd. Denna skiss stämmer i väsentliga delar överens med regeringens förslag.

Remissinstanserna: Ett fåtal remissinstanser har yttrat sig särskilt angående rättshjälp i samband med bodelning. Kritiken är blandad. Rättshjälpsnämnden, Jämställdhetsombudsmannen och Föreningen jurister vid Sveriges allmänna advokatbyråer tillstyrker att den skisserade lösningen prövas. Den sist nämnda remissinstansen framhåller att behovet av rättshjälp i denna typ av ärenden är stort. Riksrevisionsverket instämmer i utredningens slutsats att de förslag som beskrivs i skissen inte bör genomföras. Rättshjälpsmyndigheten avstyrker skissen med hänvisning till att den har ett alltför begränsat tillämpningsområde.

Sveriges advokatsamfund avstyrker inskränkningarna i möjligheten till rättshjälp vid bodelning. Göta hovrätt och Eksjö tingsrätt förespråkar begränsningar i rätten till rättshjälp vid klander av bodelning.

Skälen för regeringens förslag: Bodelning kan enligt äktenskapsbalken äga rum såväl inom äktenskapet som vid äktenskapsskillnad och dödsfall. Enligt lagen (1994:1117) om registrerat partnerskap gäller detta även registrerade partnerskap. Bodelning mellan sambor kan, enligt lagen (1987:232) om sambors gemensamma hem, ske när ett samboförhållande upphör, om någon av samborna begär det eller när en av samborna avlidit. Detsamma gäller enligt lagen (1987:813) om homosexuella sambor även vid upplösning av sådant samboförhållande. I detta avsnitt används för enkelhetens skull uttrycket makar när också registrerade partner eller sambor avses.

Om två makar inte kan komma överens om hur boet skall skiftas kan domstol på endera makens begäran utse en bodelningsförrättare. Denne har befogenhet att tvångsskifta egendomen om det blir nödvändigt. En sådan tvångsvis genomförd bodelning kan klandras av makarna.

Bodelningsförrättaren har rätt till skäligt arvode och ersättning för sina kostnader. Makarna svarar gemensamt för betalningen.

Vid rättshjälpslagens tillkomst var det i princip möjligt att bevilja allmän rättshjälp i ärenden om bodelning enligt de allmänna förutsättningarna i lagen.

Praxis var dock hela tiden restriktiv i enlighet med uttalanden i förarbetena (prop. 1972:4 s. 337). Enligt dessa torde det i allmänhet inte föreligga något behov av särskild biträdes hjälp vid bodelning.

Ersättning till bodelningsförrättare ingick ursprungligen inte i förmånerna i rättshjälpslagen. Sådana kostnader fick parterna själva svara för även om rättshjälp beviljats. Genom en lagändring år 1976 infördes en regel om att rättshjälpen skulle omfatta även kostnader för sådan bodelningsförrättare om den rättssökande beviljats allmän rättshjälp i bodelningsärendet (9 § andra stycket 7). Samtidigt infördes en bestämmelse som innebär att den make som inte hade rättshjälp skulle betala hälften av statens kostnader för bodelningsförrättare (31 b § tredje stycket).

Makars möjlighet att få rättshjälpsbiträde i bodelningsärenden begränsades vid samma tillfälle på så sätt att biträde endast skulle kunna förordnas om det förelåg särskilda skäl med hänsyn till makarnas förhållanden och boets beskaffenhet.

Genom en ändring i rättshjälpslagen år 1983 begränsades rätten till biträde i bodelningsärenden på så sätt att rättshjälpsbiträde bara kan förordnas vid klander av bodelning men inte i andra angelägenheter som rör bodelning (20 § andra stycket). Motiveringen var att de begränsade rättshjälpsresurserna

utnyttjades mest effektivt om rättshjälp avsåg kostnaden för bodelningsförrättaren. Med hänsyn till att större tvister därigenom skulle kunna undvikas skulle dock rättshjälp som beviljats i ett äktenskapsskillnadsmål också i fortsättningen kunna avse vissa bodelningsåtgärder som varit nödvändiga för överenskommelsen i äktenskapsskillnadsmålet.

År 1988 infördes den nuvarande regleringen som innebär att rättshjälp endast får beviljas om särskilda skäl kan anses föreligga med hänsyn till boets beskaffenhet och makarnas personliga förhållanden (8 § första stycket 7). Vad gäller boets beskaffenhet skall i första hand boets behållning beaktas. Om behållningen - efter skuldtäckning - kan antas räcka för att betala kostnaden för bodelningsförrättare får som regel allmän rättshjälp inte beviljas.

Rättshjälp får inte heller beviljas om värdet är lågt eller negativt, om så är fallet på grund av att skuldtäckning skall ske med stora belopp. I prop. 1987/88:73 (s. 97) uttalas att om skuldtäckning skall ske med stora belopp är boet som regel mer omfattande än vanliga löntagares och att det då inte finns skäl att bevilja rättshjälp.

Enligt 9 § andra stycket 7 rättshjälpslagen betalar staten kostnaderna för en bodelningsförrättare endast i de fall denne har förordnats att verkställa bodelning mellan makar i anledning av äktenskapsskillnad eller mellan sambor av annan anledning än att den ene sambon avlidit. Rättshjälp beviljas alltså inte för bodelning under äktenskapet.

De begränsade möjligheterna att få rättshjälp vid bodelning har ofta kritiserats. Kritiken har framför allt gällt att möjligheterna att få bodelningsförrättare betald genom rättshjälpen är för begränsade. I samband med att justitieutskottet behandlade regeringens förslag om anslag till rättshjälp m.m. för år 1994/95 behandlade utskottet två motioner i vilka man efterlyste generösare möjligheter till rättshjälp i bodelningsärenden. Utskottet avstyrkte motionerna med hänvisning till Rättshjälpsutredningens pågående arbete. I samband därmed uttalade utskottet att den gällande regleringen om rättshjälp vid bodelning har brister och att utskottet utgick från att frågan skulle bli föremål för överväganden inom ramen för Rättshjälpsutredningen. Riksdagen biföll utskottets hemställan (bet. 1993/94:JU20, rskr. 1993/94:230).

I dag medges rättshjälp med rättshjälpsbiträde i praktiken endast vid klander av bodelning. Bestämmelsen har i praxis (RH 1989:105) tolkats på så sätt att rättshjälp medges vid klander om de allmänna förutsättningarna för rättshjälp är uppfyllda, utan krav på särskilda skäl (jfr prop. 1982/83:61, prop. 1987/88:73 och SOU 1984:66). Utredningen föreslår inga sakliga ändringar i denna del.

Göta hovrätt och Eksjö tingsrätt har i sina remissvar ifrågasatt om det inte finns skäl att begränsa rätten till rättshjälp även vid klander av bodelning.

Enligt regeringens mening medför dock den allmänna regeln om att det skall vara rimligt att staten bidrar till kostnaderna som vi föreslår (avsnitt 7.4) en tillräcklig begränsning av möjligheterna till rättshjälp. Det finns därför inte anledning att skärpa bestämmelsen genom att införa krav på särskilda skäl när det gäller klander av bodelning. Inte heller finns det skäl att överväga en utvidgning av rätten till rättshjälp med rättshjälpsbiträde i bodelningsärenden. Däremot finns det enligt regeringens mening starka skäl att överväga vidgade möjligheter till bistånd när det gäller kostnader för bodelningsförrättare.

Utredningens förslag innebär att rättshjälpslagens regler om att rättshjälp kan beviljas för bodelning om det finns särskilda skäl utmönstras. Enligt utredningen bör ekonomisk hjälp till bodelningsförrättare inte vara en rättshjälpsform - detta som en följd av att rättshjälp endast skall beviljas då det finns behov av biträde - utan i stället regleras som en särskild form av bistånd inom ramen för äktenskapsbalken. Utredningen redovisar i betänkandet en skiss för hur ett sådant bistånd skulle kunna ordnas. Utredningen lägger inte fram några förslag med hänvisning till att det nya biståndet skulle leda till ökade kostnader för staten.

I det stora flertalet fall finns det naturligtvis inget behov av statligt bidrag för ersättning till bodelningsförrättare. Antingen har båda makarna

tillgångar och kan själva betala bodelningsförrättaren eller så saknar båda tillgångar varför ingen bodelning behövs. Det kan emellertid vara så att tillgångarna i ett bo är så ojämnt fördelade att den make som påkallar skiftet är mer eller mindre medellös. Om det finns tillgångar i boet åtar sig visserligen en bodelningsförrättare ofta uppdraget och avvaktar med betalning. I andra fall kan den mindre bemedlade maken krävas på ett förskott som han eller hon inte kan betala. Situationen kan exempelvis vara sådan att den make som sitter i boet vägrar att medverka till bodelningen och den andre maken därför inte kan få ut sina tillhörigheter och inte heller i övrigt har medel att bekosta en bodelning. Är dessutom tillgångarna svåra att realisera framstår ofta ett krav på förskott som naturligt.

För att en make i den situationen som nu redovisats skall kunna komma till sin rätt, bör det enligt regeringens mening finnas möjlighet att få någon form av bistånd till bodelningsförrättarens arvode. Dagens system där ett fåtal personer får mycket stora resurser till sitt förfogande är inte rimligt. I stället bör fler personer kunna få i vart fall ett visst bistånd.

En reform av innebörd att visst bistånd ges till bodelningsförrättarens arvode kan komma att medföra mycket stora kostnader även om reformen delvis kan finansieras genom att de nuvarande reglerna om ersättning till bodelningsförrättare enligt rättshjälpslagen avskaffas. Det är därför av stor vikt att biståndet utformas på så sätt att kostnaderna begränsas samtidigt som biståndet verkligen kommer dem till godo som bäst behöver det.

Vårt förslag är mot denna bakgrund att biståndet skall begränsas till att avse ersättning motsvarande ett visst angivet antal timmar. Genom biståndet kan bodelningsförrättaren erhålla ersättning för dessa timmar enligt samma regler som ett rättshjälpsbiträde, dvs. skälig ersättning, vanligtvis enligt den norm för timersättning som gäller på rättshjälpsområdet. Utredningen har föreslagit en gräns på fem timmar. Regeringen ansluter sig till detta förslag. När förskott begärs uppgår detta enligt uppgift ofta till 5 000 kr vilket motsvarar cirka fem timmars arbete. I det fall det visar sig att tillgångar saknas bör en bodelningsförrättare kunna slutföra uppdraget under fem timmar. Om det däremot finns tillgångar i boet, bör bodelningsförrättaren därefter ofta kunna ta risken att arbeta vidare. Bistånd bör självfallet inte komma i fråga om maken har möjlighet att själv betala motsvarande summa.

Anledningen till att bistånd bör ges är framför allt att den make som beviljas biståndet skall kunna komma till sin rätt beträffande egendom som denne inte disponerar. Det är därför rimligt att, för det fall denne make tillskiftas egendom av visst värde, han eller hon själv får stå för hela kostnaden. Biståndet bör därför utformas så att det fungerar som en slags garanti till bodelningsförrättaren att denne får ersättning för sitt arbete om förhållandena i boet skulle vara sådana att den make som beviljats bistånd inte erhåller egendom av något värde. Bodelningsförrättaren behöver därmed inte kräva förskott av sin klient.

Eftersom kostnaden inte kan bli högre än 5 000 kr delar regeringen utredningens uppfattning att gränsen för när den make som beviljats biståndet själv bör kunna stå för kostnaden lämpligen kan läggas vid 100 000 kr. Det innebär att garantin inte skall betalas ut om den make som beviljats biståndet erhåller egendom som, efter avdrag för skulder, uppgår till 100 000 kr eller mer. I sådant fall skall de vanliga reglerna i 17 kap. 7 § äktenskapsbalken gälla, det vill säga att makarna får betala hälften vardera och att de i förhållande till bodelningsförrättaren är solidariskt ansvariga för ersättningen. Detsamma bör gälla ersättning för arbete utöver de fem timmar som betalas genom biståndet. Som Lagrådet konstaterar skall eventuell enskild egendom inte beaktas. Å andra sidan blir det sällan fråga om att bevilja ersättningsgaranti till den som har enskild egendom eftersom denne då kan förfoga över egendomen och biståndet inte skall ges till den som själv har medel att betala vad som motsvarar garantin.

Enligt Lagrådet synes regleringen skapa vissa problem. Lagrådet pekar på att

den egendom som en make tillskiftas visserligen kan ha ett värde som överstiger 100 000 kr och att garantin därmed inte betalas ut trots att egendomen kan tänkas vara undantagen från utmätning. Vad som i synnerhet kan vara ett praktiskt fall är att den enda egendom av värde som tilldelats maken utgörs av en bostadsrätt, som enligt 5 kap. 1 § 6 utsökningsbalken är undantagen från utmätning under i lagrummet angivna förutsättningar (jfr NJA 1989 s. 409 I - IV). Den egendom som tilldelats maken utgör då ingen säkerhet för bodelningsförrättaren, utan denne kan fortfarande ha behov av garantin.

Lagrådet menar att de angivna komplikationerna kan undvikas, om regleringen i stället får den innebörden att bodelningsförrättaren alltid kan erhålla ersättningen av staten men att staten kan återkräva den av maken, om han eller hon tilldelas egendom till ett värde av 100 000 kr eller mer.

Enligt regeringens mening torde Lagrådets förslag medföra väsentligt mer administration från inblandade myndigheter med åtföljande kostnader. En prövning av ersättningen till bodelningsförrättaren skulle alltid behöva göras liksom en prövning av om återbetalningsskyldighet skall fastställas. Dessutom torde vissa bestämmelser om den andre makens betalningsskyldighet behövas så att den make som beviljats garantin inte genom sin återbetalningsskyldighet skulle få betala mer än den andre maken. Ett konstruktion med en sådan betalningsskyldighet för den andre maken får vissa likheter med de kritiserade bestämmelserna om återbetalningsskyldighet vid äktenskapsskillnad efter gemensam ansökan. I detta ärende föreslår vi att dessa bestämmelser skall avskaffas eftersom de med rätta upplevs som både krångliga och i många fall orättvisa (se avsnitt 15.2). Att införa en motsvarande konstruktion vid det nu behandlade biståndet är inte önskvärt.

Regeringen delar Lagrådets uppfattning att garantin får ett något mindre värde om den egendom som maken tillskiftas skulle vara utmätningssfri och denne make inte frivilligt betalar arvodet. Även om några bodelningsförrättare även i fortsättningen kommer att kräva förskott torde, enligt regeringens uppfattning, den nu föreslagna möjligheten till ersättningsgaranti medföra att de flesta bodelningsförrättare inte kräver något förskott. Därmed har den som vill få till stånd en bodelning alltid möjlighet att få en bodelningsförrättare att åta sig uppdraget. Det skall också erinras om att det är nettovärdet av egendomen som skall överstiga 100 000 kr.

Enligt Lagrådet är en annan komplikation att resultatet av bodelningen med den föreslagna regleringen inte sällan kan få ekonomisk betydelse för bodelningsförrättaren. Tilldelas den make som utverkat beslutet om ersättningsgaranti egendom som till sitt värde understiger 100 000 kr är bodelningsförrättaren tillförsäkrad ersättning av staten, medan han i det fallet att egendomen har högre värde endast får en fordran mot makarna, som kan vara osäker och för vilken han själv får svara för betalningsfastställelse och indrivning. Med hänsyn till att bodelningsförrättaren har en rättskipningsuppgift är detta förhållande enligt Lagrådet inte helt tillfredsställande.

Regeringen instämmer i att det beskrivna förhållandet inte är helt tillfredsställande. Enligt vår mening är de angivna nackdelarna dock inte så allvarliga att de bör medföra att staten alltid skall betala bodelningsförrättarens ersättning. Regeringen vidhåller därför sitt förslag om att biståndet bör utformas som en garanti.

I den skiss som utredningen gjort föreslås att biståndet endast skall ge till äkta makar och registrerade partner. Utredningen menar att samboende inte har samma behov av bistånd eftersom det endast är gemensamt förvärvat bohag och gemensamt förvärvat bostad som kan bli föremål för bodelning. Bodelning mellan makar berör däremot mer komplicerade förhållanden som giftorättsproblematiken, andelsberäkning och lottläggning. Dessutom menar utredningen att det bör finnas någon substans i boet för att bistånd skall utgå även om den totala behållningen kan vara negativ.

Rättshjälpsmyndigheten anser att utredningens skiss har ett alltför begränsat

tillämpningsområde. Enligt regeringens mening är det väsentligt att bistånd bara ges i de fall där det framstår som särskilt viktigt. Mot bakgrund av det statsfinansiella läget och de begränsningar av rättshjälpen som i övrigt föreslås på det familjerättsliga området är det rimligt att hjälpen i första hand riktas in på de fall som utredningen beskrivit. Även en sambo kan dock, på samma sätt som en make, ha behov av bistånd när det föreligger särskilt komplicerade förhållanden vid bodelningen och bör därför kunna få bistånd i sådana situationer.

De nya bestämmelserna bör tas in i 17 kap. äktenskapsbalken som en ny 7 a §. Kostnaden för en reform som nu beskrivits är svårberäknad. Den är naturligtvis beroende av hur ofta bistånd söks och i vilka fall det sedan behövs utnyttjas. Utredningens uppskattning att en reform skulle kunna kosta 10-20 miljoner kronor synes vara tilltaget något i överkant, särskilt med beaktande av att biståndet endast utgör en form av garanti för bodelningsförrättarens arvode och att en make som tillskiftas egendom ofta själv kommer att få betala arvodet. Enligt vår uppskattning kan kostnaderna beräknas till 5-10 miljoner kronor. Om reformen genomförs är det nödvändigt med en uppföljning av resultatet för att kunna kontrollera de faktiska kostnaderna. Regeringen har därför för avsikt att göra en sådan uppföljning när lagen varit i kraft en tid.

10.2 Underhåll

| Regeringens förslag: Rättshjälp i angelägenhet som rör underhåll |
| till barn skall ges endast när det finns särskilda skäl. Sådana |
| skäl kan t.ex. vara att det underhållsstöd som lämnas av staten |
| inte är tillräckligt, att utländsk rätt skall tillämpas eller att |
ärendet i övrigt rör internationella förhållanden.

Utredningens förslag överensstämmer i huvudsak med regeringens.

Remissinstanserna: En majoritet av remissinstanserna tillstyrker förslaget eller lämnar det utan erinran.

Skälen för regeringens förslag: I dag finns inga krav utöver de allmänna för att rättshjälp skall kunna beviljas i en angelägenhet som rör underhållsbidrag till barn. Utredningen föreslår att det skall krävas särskilda skäl för rättshjälp i dessa angelägenheter. Detta motiveras av utredningen med att de allmänna försäkringskassorna, enligt ett förslag från Underhållsbidrags- och bidragsförskottsutredningen -93, skulle vara skyldiga att ge rådgivning om underhållsbidrag (se SOU 1995:26). Betänkandets förslag har inte lett till lagstiftning. I stället har regeringen den 28 maj 1996 till riksdagen överlämnat en proposition (prop.1995/96:208) som bygger på en i Socialdepartementet utarbetad promemoria (Ds 1996:2). I propositionen föreslås en ny form av samhällsstöd, kallat underhållsstöd som skall ersätta det nuvarande bidragsförskottet. Riksdagen beräknas ta ställning till förslaget under hösten. Enligt förslaget kan underhållsstöd lämnas med 1 173 kr i månaden till barn vars föräldrar inte bor tillsammans. Nivån på underhållsstödet är bestämd så att barnet av det allmänna tillförsäkras medel till sin försörjning med ett belopp som motsvarar halva den normala kostnad som föräldrarna har för barnet. Egna inkomster hos barnet över en viss nivå föreslås reducera underhållsstödet. Underhållsstöd skall enligt förslaget kunna utgå både när barnet bor hos endast en av föräldrarna och när barnet bor växelvis hos båda föräldrarna. I det senare fallet skall underhållsstöd lämnas som ett utfyllnadsbidrag, dvs. ett belopp som bestäms med hänsyn till att båda föräldrarna bidrar till barnets försörjning genom att ha barnet hos sig.

Den förälder som barnet inte bor tillsammans med skall vara skyldig att återbetala hela eller en viss del av underhållsstödet till staten. Det belopp som skall återbetalas till staten bestäms med hänsyn till den

återbetalningsskyldiga föräldrarnas inkomst och försörjningsbörda. Återbetalningsbeloppet beräknas som en viss procent av den återbetalningsskyldiga föräldrarnas inkomst.

Vidare föreslås en bestämmelse i föräldrabalken som innebär att en förälder som är återbetalningsskyldig enligt de föreslagna reglerna om underhållsstöd skall anses ha fullgjort sin underhållsskyldighet intill det belopp som lämnas i underhållsstöd till barnet. Enligt förslaget upphävs dessutom föräldrabalkens regler om socialnämnders skyldighet att se till att barn vars föräldrar är ogifta tillförsäkras underhåll samt reglerna om socialnämndernas rätt att föra talan om underhåll i sådana fall.

Den nya lagstiftningen om underhållsstöd föreslås träda i kraft den 1 januari 1997 och tillämpas första gången i fråga om underhållsstöd som avser tiden efter den 31 januari 1997.

Om det nu redovisade förslaget genomförs innebär det att i stort sett alla barn som är bosatta i Sverige och vars föräldrar inte bor tillsammans kommer att kunna få underhållsstöd. Underhållsstöd skall enligt förslaget lämnas av försäkringskassan. Beslut om underhållsstöd och återbetalningsskyldighet överklagas till allmän förvaltningsdomstol. Såväl försäkringskassan som domstolen har en omfattande utredningsskyldighet. Som redovisats i avsnitt 7.3 saknas som regel behov av biträde i angelägenheter som skall behandlas vid förvaltningsmyndighet eller förvaltningsdomstol. Angelägenheter som rör underhållsstöd avviker i detta hänseende inte från andra angelägenheter som skall behandlas vid dessa domstolar och myndigheter. Det finns därför inte anledning att ge rättshjälp i angelägenhet rörande underhållsstöd.

Angelägenheter som rör underhållsbidrag kan även behandlas i annan ordning än den nu beskrivna. Detta kan bero på att barnet har behov av större underhållsbidrag än som ges genom underhållsstödet eller på att barnet inte är berättigat till underhållsstöd. Det kan naturligtvis också vara så att föräldrarna själva vill komma överens om underhållsbidrag. I sådant fall torde biträdesbehovet kunna täckas genom en eller två timmars rådgivning, se avsnitt 6. I andra, mer komplicerade fall kan det däremot finnas behov av biträde och därmed också rättshjälp. Eftersom den som har rätt till underhållsstöd kan få sådant stöd utan biträdes hjälp bör rättshjälp endast komma i fråga om barnet har behov av underhållsbidrag som överstiger underhållsstödet. Även den som inte är berättigad till underhållsstöd bör kunna få rättshjälp i mer komplicerade fall. Så kan vara fallet om det är fråga om att tillämpa utländsk rätt eller när ärendet i övrigt har internationell anknytning. Mot denna bakgrund föreslår regeringen den ändringen att det skall krävas särskilda skäl för rättshjälp i en angelägenhet som rör underhåll.

10.3 Äktenskapsskillnad

| Regeringens förslag: Rättshjälp i angelägenheter som rör |
| äktenskapsskillnad skall ges endast när det finns särskilda skäl. |
| Sådana skäl kan vara att förhållandena är mer komplicerade än |
| normalt och att saken därför inte kan lösas med en mindre |
| omfattande biträdesinsats än vad som i dag motsvaras av taxan |
| vid äktenskapsskillnad efter gemensam ansökan, eller ca tre |
timmar utöver rådgivning.

Utredningens förslag överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: En majoritet av remissinstanserna tillstyrker utredningens förslag eller lämnar det utan erinran. Svegs tingsrätt, Kommunförbundet, Sveriges advokatsamfund, JUSEK och Föreningen jurister vid Sveriges allmänna advokatbyråer avstyrker utredningens förslag.

Skälen för regeringens förslag: Rättshjälp i angelägenheter som rör

äktenskapsskillnad ges i dag oavsett om det föreligger några särskilda omständigheter eller inte. Även när makarna är ense och gemensamt ansöker om äktenskapsskillnad kan rättshjälp ges. I sådana fall ersätts biträdet enligt en särskild taxa som gäller för mål angående äktenskapsskillnad efter gemensam ansökan. Taxan motsvarar knappt tre timmars arbete i direktdömda mål och knappt fem timmar i mål med betänketid. Om ett mål krävt avsevärt mer arbete än normalt kan taxan frångås.

Enligt 31 b § rättshjälplagen gäller särskilda återbetalningsregler när rätten dömer till äktenskapsskillnad efter gemensam ansökan. Om endast den ene maken har rättshjälp är den andre skyldig att betala hälften av rättshjälpskostnaderna till staten. Den andre maken är dock inte skyldig att betala mer än vad som motsvarar den grundavgift som skulle ha gällt för honom om han haft allmän rättshjälp. Ersättningsskyldighet föreligger inte om den make som inte har haft rättshjälp haft kostnader för eget ombud eller om det annars är oskäligt med hänsyn till omständigheterna. Om summan av vad en make skall betala enligt denna bestämmelse och den rättssökandes rättshjälpsavgift överstiger kostnaderna för rättshjälpen skall staten återbetala den överskjutande delen till den rättssökande.

Statens kostnader för rättshjälp i angelägenheter rörande äktenskapsskillnad utgör ca 26 % av de totala kostnaderna för den allmänna rättshjälpen. Kostnaden för angelägenheter som endast rör äktenskapsskillnad efter gemensam ansökan utgör ca 9 % av de totala kostnaderna.

Rättshjälpskostnaderna i samband med äktenskapsskillnad efter gemensam ansökan utgör således en stor del av statens totala rättshjälpskostnader. Även makarna får genom avgiftssystemet och bestämmelserna om återbetalning betala en inte oväsentlig del. Dessutom orsakar bestämmelsen i 31 b § rättshjälplagen mycket extra arbete såväl för domstolarna som för Rättshjälpsmyndigheten. Den sistnämnda frågan behandlas i avsnitt 15.2.

Taxan för mål om äktenskapsskillnad efter gemensam ansökan konstruerades efter omfattande undersökningar under åren 1972 till 1975. Utgångsmaterialet var den ersättning som biträdena faktiskt tillerkänts i mål av denna kategori. Ur materialet uteslöts mål där biträdesersättningen var osedvanligt hög. Taxan baserades sedan på medelavvudet, vilket motsvarade 2,9 respektive 4,81 timmar. Rättshjälpsutredningen gör i betänkandet en utvärdering av taxan. Efter avvägning av olika förändringar som skett sedan taxan skapades kommer utredningen fram till att tidsåtgången i dessa ärenden inte förändrats på något avgörande sätt. Den biträdeshjälp som ges i dessa angelägenheter motsvarar alltså även i dag i medeltal ca 3 respektive 5 timmar.

Om behovet av råd och hjälp vid en äktenskapsskillnad kan tillgodoses på annat sätt minskar naturligtvis behovet av rättshjälp. Detta skulle kunna medföra besparingar både för staten och för den enskilde.

Utredningen föreslår att rätten till rättshjälp vid äktenskapsskillnad skall begränsas och endast ges om det finns särskilda skäl för rättshjälp. En majoritet av remissinstanserna tillstyrker förslaget eller lämnar det utan erinran. Flera instanser är dock kritiska. Sveriges advokatsamfund menar att det är angeläget att inblandade parter på ett tidigt stadium får tillgång till kvalificerat juridiskt bistånd så att de får ett rättsligt underlag för de bedömningar som ska göras. Advokatsamfundet påpekar att de frågor som aktualiseras är bodelning, vårdnad, umgänge, underhåll till barn och make, boenderätt och skatterättsliga frågor samt att det är angeläget att nå en helhetslösning. Eftersom vissa frågor är beroende av hur man löser andra är det enligt advokatsamfundet uteslutet att arbetet kan slutföras inom ramen för två timmars rådgivning. Föreningen jurister vid Sveriges allmänna advokatbyråer menar att biträdesinsatserna inom ramen för taxan är av konfliktlösande art och att förslaget kommer att medverka till att det blir fler tvister och därmed större kostnader.

Genom bestämmelserna om det nya underhållsstödet som redovisats i avsnitt 10.2 kommer behovet av juridisk hjälp vid beräkning av underhållsbidrag att minska.

Möjligheterna till samarbetsamtal genom kommunens försorg medför att många föräldrar kan lösa vårdnads- och umgängesfrågor utan juridisk hjälp. För närvarande övervägs också vissa ändringar i bestämmelserna om kommunernas medverkan vid vårdnadskonflikter. Vårdnadstvistutredningen föreslår i betänkandet Vårdnad, boende, umgänge (SOU 1995:79) att kommunerna skall vara skyldiga att hjälpa föräldrar att träffa överenskommelser om vårdnad och umgänge. Vidare föreslås att socialnämnden skall kunna godkänna ett sådant avtal och att det efter ett godkännande skall gälla på samma sätt som ett lagakraftvunnet domstolsavgörande. Regeringen har ännu inte tagit ställning till förslagen men remissinstanserna har varit positiva. Om bestämmelserna ändras på det sätt som Vårdnadstvistutredningen föreslår kommer detta att underlätta för föräldrarna att enas utan att domstol behöver blandas in i vårdnadsfrågan. I avsnitt 10.1 föreslår vi ändrade regler som innebär att en ny form av rättsligt bistånd skall kunna lämnas i bodelningsärenden och i avsnitt 6 föreslår vi att rådgivningsinstitutet skall utvidgas till att omfatta två timmars juridisk rådgivning som kan delas upp på två tillfällen. De nu uppräknade faktorerna bör sammantaget medföra att behovet av rättshjälpsbiträde blir mindre i det stora antal mål om äktenskapsskillnad där någon egentlig tvist inte föreligger och där förhållandena inte är mera komplicerade. Behov av biträdeshjälp kan också minskas genom en förbättrad information. Utredningen föreslår att en klar och tydlig blankett för ansökan om äktenskapsskillnad samt skriftlig information tas fram. Regeringen instämmer i att detta skulle kunna underlätta för makarna att själva kunna göra vissa av de bedömningar som i dag görs av biträdet. Regeringen har därför för avsikt att låta Domstolsverket utarbeta blanketter och skriftlig information. Det återstående behovet av juridisk hjälp bör som regel kunna täckas genom rådgivning under en eller två timmar. Den avgift som makarna får betala för rådgivningen kommer många gånger att bli lägre, eller i vart fall inte större än vad de sammanlagt får betala i dag genom bestämmelserna om rättshjälpsavgift och om återbetalning. Vår utgångspunkt är således att rättshjälp normalt inte skall beviljas i angelägenheter som gäller äktenskapsskillnad. Det gäller framför allt äktenskapsskillnader som inte är tvistiga. Samtidigt finns det naturligtvis många äktenskapsskillnader som är så komplicerade att de inte kan klaras av inom ramen för två timmars rådgivning. Vissa äktenskapsskillnader kan också kräva omfattande biträdesinsatser även om de senare resulterar i en gemensam ansökan. En äktenskapsskillnad kan också vara komplicerad därför att den innehåller internationella inslag. Bland annat för sådana fall bör rättshjälp kunna beviljas. Regeringen delar således utredningens slutsats att rättshjälp normalt inte bör lämnas i mindre komplicerade mål och framförallt inte i dem som inte är tvistiga. Regeringen delar också utredningens uppfattning att det inte är lämpligt att inskränka möjligheten till rättshjälp endast i de mål där parterna gemensamt ansöker om äktenskapsskillnad, bland annat eftersom det inte alltid är klart i början av ett ärende att en gemensam ansökan kommer att ges in. Dessutom är det en fördel om makarna ger in sin ansökan tillsammans efter att ha enats om vårdnad, underhåll osv. Med hänsyn såväl till samhällsekonomiska aspekter i allmänhet som till rättshjälpskostnaderna är det positivt om antalet tvister hålls på en låg nivå. Om rättshjälp endast skulle ges när den ena maken ansöker om äktenskapsskillnad skulle det kunna missgynna dem som lyckas komma överens och gemensamt ansöker om äktenskapsskillnad. Enligt regeringens mening bör avgränsningen i stället göras så att det skall krävas särskilda skäl för att få rättshjälp i angelägenheter som gäller äktenskapsskillnad. Om förhållandena är sådana att saken inte kan lösas med en biträdesinsats som i dag motsvaras av taxan vid äktenskapsskillnad efter gemensam ansökan bör rättshjälp ofta kunna beviljas. Om målet är tvistigt bör också som regel särskilda skäl anses föreligga. Om rättshjälpen begränsas i enlighet med vårt förslag minskar behovet av den

särskilda bestämmelsen i 31 b § rättshjälpslagen om ersättningsskyldighet för den make som inte har rättshjälp. Denna bestämmelse som har vållat en del praktiska problem, behandlas i avsnitt 15.

Det finns naturligtvis, som några av remissinstanserna påpekat, en risk för att en begränsning av möjligheterna till rättshjälp medför ett visst merarbete för domstolarna. Enligt regeringens bedömning medför en klar och tydlig information att detta arbete inte behöver bli av någon större omfattning. Även om domstolarna alltså bör lämna viss information bör det som regel vara tillräckligt med en begränsad insats. Om behovet är så stort att en mer omfattande informations- och rådgivningsinsats krävs, utöver en eller två timmars rådgivning, finns det som regel skäl att bevilja rättshjälp.

10.4 Beslut om rättshjälp i familjerättsliga angelägenheter

| Regeringens förslag: Endast domstolar och Rättshjälpsmyndigheten |
skall kunna bevilja rättshjälp.

Utredningens förslag överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna tillstyrker utredningens förslag eller lämnar det utan erinran. Svegs tingsrätt anser, mot bakgrund av att tingsrätten anser att möjligheterna till rättshjälp i ärenden om äktenskapsskillnad inte bör inskränkas, att advokater och biträdande jurister på advokatbyrå även i fortsättningen skall kunna bevilja rättshjälp i sådana angelägenheter. Skälen för regeringens förslag: Enligt 16 § rättshjälpslagen får advokat och biträdande jurist på advokatbyrå bevilja rättshjälp i vissa rättsliga angelägenheter om den rättsliga angelägenheten inte är anhängig vid domstol. Dessa angelägenheter avser äktenskapsskillnad, underhållsbidrag, faderskap till barn, vårdnad och umgänge.

Någon statistik på antalet beslut som meddelas av advokat eller biträdande jurist finns inte förutom de drygt 6 000 ärenden som redovisas som advokatbeviljade ärenden hos Rättshjälpsmyndigheten. Till detta kommer ärenden som avslutats i domstol efter att advokat eller biträdande jurist har beviljat rättshjälp. Rättshjälp i angelägenhet som rör äktenskapsskillnad eller underhåll till barn torde utgöra merparten av de beslut som fattas av advokat eller biträdande jurist. Om ett krav på särskilda skäl införs för att rättshjälp skall beviljas i angelägenheter som rör äktenskapsskillnad och underhåll bör rätten att besluta om rättshjälp inte ligga hos enskilda. Beslut att bevilja rättshjälp i dessa angelägenheter bör därför enligt regeringens mening fattas av domstol eller av Rättshjälpsmyndigheten. Även när det gäller beslutanderätten såvitt avser övriga familjerättsliga angelägenheter bör beslut fattas av dessa organ. Med de förslag som regeringen lämnar i övrigt i detta ärende kommer rättshjälpsbeslutet i flertalet fall kräva en prövning som inte kan överlåtas till enskilda biträden. Rättshjälp bör därför - som utredningen föreslår endast kunna beviljas av domstol eller Rättshjälpsmyndigheten.

11 Förmåner inom rättshjälpssystemet

11.1 Inledning

De förmåner som i dag följer med allmän rättshjälp finns angivna i 9-10 §§ rättshjälpslagen.

När allmän rättshjälp beviljats svarar staten för kostnaderna för biträde, bevisning, utredning, resa och uppehälle i samband med inställelse inför domstol eller annan myndighet, ansökningsavgifter och särskilda avgifter, vissa ersättningar som utgått av allmänna medel, bodelningsförrättare samt medling enligt 42 kap. 17 § rättegångsbalken. Den som beviljats allmän rättshjälp är

befriad från skyldighet att betala vissa avgifter samt från skyldighet att ställa säkerhet. För angelägenheter rörande brott som behandlas utom riket finns särskilda bestämmelser i 9 b § rättshjälpslagen. Hur förmånerna ersätts regleras i 22-26 §§ rättshjälpslagen.

Kostnaderna för rättshjälpen utgörs nästan uteslutande av kostnader för biträde, försvarare och bodelningsförrättare. Av den totala kostnaden för rättshjälp utgör över 98 % kostnad för biträde m.fl.

Övriga förmåner svarar således för mindre än 2 % av statens kostnader för rättshjälp. Till detta kommer uteblivna intäkter för sådana avgifter som den som har rättshjälp inte behöver betala, t.ex. ansökningsavgift. Det finns inte några exakta uppgifter om vad dessa intäkter skulle ha uppgått till men det torde inte röra sig om några mera betydande belopp.

11.2 Biträde

| Regeringens förslag: Den som har beviljats rättshjälp skall ha |
| rätt till biträdes hjälp i högst 100 timmar. I undantagsfall skall |
gränsen kunna överskridas.

Utredningen föreslår att rättshjälp skall innebära att kostnader för rättshjälpsbiträdet ersätts med högst 100 000 kr och att rättshjälpen skall upphöra när kostnaderna uppgår till detta belopp. Enligt utredningens förslag skall det inte vara möjligt att överskrida taket i något fall.

Remissinstanserna: Remissutfallet är blandat. Stockholms tingsrätt, Hallsbergs tingsrätt, Malmö tingsrätt och Domstolsverket tillstyrker utredningens förslag om ett tak, men anser att någon form av ventil bör finnas, i vart fall för vissa typer av angelägenheter. Till dem som avstyrker hör bl.a. Svegs tingsrätt, Rättshjälpsnämnden, Rikspolisstyrelsen, Arbetsdomstolen, Sveriges advokatsamfund, JUSEK, LO samt Föreningen jurister vid Sveriges allmänna advokatbyråer. Rättshjälpsmyndigheten avstyrker förslaget och förordar alternativet med ett nytt beslut eller omprövning i varje instans. Länsrätten i Norrbottens län, Utlänningsnämnden och Konsumentverket pekar särskilt på behovet av en ventil för det fall en takregel skulle införas. Flera av de instanser som yttrar sig särskilt i frågan om ett tak för biträdeskostnader anser att sådant tak måste kombineras med en möjlighet till undantag i särskilt komplicerade angelägenheter.

Skälen för regeringens förslag: Rättshjälp beviljas i dag för hela den rättsliga angelägenheten och är inte begränsad till handläggningen i viss instans eller till viss kostnad.

En fråga som ofta har prövats är om en angelägenhet avser en eller flera rättsliga angelägenheter, dvs. omfattningen av en rättslig angelägenhet. Om det är fråga om flera angelägenheter måste rättshjälp beviljas och avgift betalas för var och en av dem. Som exempel kan nämnas att angelägenhet rörande äktenskapsskillnad anses omfatta även frågor om vårdnad, underhållsbidrag, umgängesrätt och kvarsittanderätt men däremot inte upplösning av samäganderätt eller uppteckning av makarnas bo.

Emellanåt kan fråga uppkomma om den rättsliga angelägenheten är avslutad och de åtgärder som vidtagits därefter avser en ny angelägenhet. När ett ärende behandlas inför domstol eller annan myndighet eller inför skiljemän är ärendet i princip avslutat när det finns ett avgörande som har vunnit laga kraft. I en angelägenhet där förlikning träffas utgör förlikningen slutpunkt för rättshjälpen. Rättshjälp som har beviljats för en angelägenhet som kan leda fram till ett verkställbart avgörande omfattar i princip inte exekutionen av avgörandet (prop. 1972:4 s. 335 f.). Den rättssökande är dock befriad från avgifter hos kronofogdemyndigheten. Resning (NJA 1976 s. 538) och besvär över domvilla (NJA 1979 s. 99) omfattas inte av det ursprungliga rättshjälpsbeslutet.

Däremot har Högsta domstolen funnit att ett sådant beslut omfattar återställande av försutten tid (NJA 1974 s. 506).

Så länge ett lagakraftgående beslut inte föreligger är det fortfarande fråga om en och samma angelägenhet. Något nytt rättshjälpsbeslut behövs således inte vid t.ex. ett överklagande. Det innebär att kostnaderna för rättshjälp i ett ärende i princip kan uppgå till obegränsade belopp.

En metod för att begränsa omfattningen av beviljad rättshjälp, som har övervägts av utredningen och som förespråkas av Rättshjälpsmyndigheten, är att ett beslut om rättshjälp endast skall omfatta den instans där den beviljas.

Hovrättsprocessutredningen har i betänkandet Ett reformerat hovrättsförfarande (SOU 1995:124) föreslagit att ett generellt krav på prövningstillstånd skall införas i hovrätten. Förslaget bereds för närvarande inom Justitiedepartementet.

Om ett sådant krav på prövningstillstånd införs finns det inte tillräckliga skäl att kräva en särskild prövning avseende rättshjälpens bestående eller upphörande, utöver den prövning som görs för prövningstillstånd.

Oavsett om den reform som är aktuell när det gäller hovrättsprocessen genomförs eller inte finns det skäl att överväga andra metoder att begränsa rättshjälpens omfattning.

Rättshjälpens syfte är bl.a. att ge hjälp till dem som på grund av sina begränsade ekonomiska resurser annars inte skulle kunna komma till sin rätt. En sådan målsättning innebär enligt regeringens mening inte att obegränsade resurser skall ställas till den rättssökandes förfogande. Om rättshjälpsresurserna skall fördelas på ett godtagbart sätt och komma dem tillgodo som bäst behöver hjälp är det inte heller rimligt att enstaka personer skall kunna utnyttja oproportionerligt stora delar av de resurser som står till buds.

Ett skäl för en begränsning av rättshjälpens omfattning är också att det kan medföra besparingar. Den besparing som kan göras på detta sätt skall dock inte överdrivas. Det stora flertalet rättshjälpsärenden håller sig på en nivå som klart understiger det tak utredningen har föreslagit. Eftersom rättshjälpens omfattning är en social skyddslagstiftning är det dock, även vid en mindre besparing, rimligt att det finns en gräns för det stöd som skall utgå och därmed för hur stora resurser som staten skall bidra med i varje enskilt ärende.

Det är mot nu angiven bakgrund utredningens förslag om att rättshjälpens omfattning skall begränsas skall ses. Förslaget innebär att biträdeskostnader ersätts med högst 100 000 kr och att rättshjälpens omfattning skall upphöra.

Flera remissinstanser avstyrker förslaget och pekar på principiella skäl som talar mot en begränsning. Ett tak, hävdas det, kan innebära att personer av ekonomiska skäl är förhindrade att ta till vara sin rätt. Det framhålls också att en begränsning av rättshjälpens omfattning kan få stötande konsekvenser om motparten har stora ekonomiska resurser och därmed är föga känslig för att rättegångskostnaderna blir höga. Motparten kan t.ex. vara ett företag, vars rättegångskostnader är en avdragsgill rörelsekostnad.

När den gäller den principiella frågan om vilket stöd det allmänna skall lämna till personer som behöver ekonomiskt stöd för att ta till vara sin rätt menar regeringen att jämförelsen inte kan göras med personer som har obegränsade tillgångar. Det torde vara utomordentligt få personer i Sverige som har obegränsat med resurser att lägga ned på en rättslig angelägenhet. Inte ens en välbärgad medborgare med en inkomst som ligger långt över inkomstgränsen för rättshjälp har ju möjlighet att lägga ned hur stora belopp som helst på en process. Den som behöver rättshjälp bör därför inte jämföras med personer med obegränsade resurser, utan med relativt välbärgade personer i Sverige. En rätts-sökande måste enligt regeringens uppfattning anses kunna ta till vara sin rätt om sådana resurser ställs till hans förfogande att han kan driva en process under liknande förutsättningar som en person med god ekonomi. Det är ju inte rimligt att den som beviljas rättshjälp skall hamna i ett väsentligt bättre läge än den som har god ekonomi och därför inte kan få sådan hjälp.

Vid bedömningen av frågan om rättshjälpens omfattning skall begränsas bör

vidare en jämförelse göras av vilka förmåner som kan erhållas vid utnyttjandet av en rättsskyddsförsäkring. Enligt villkoren i dessa försäkringar ersätts endast kostnader upp till ett visst belopp. Om rättshjälpen görs subsidiär till rättsskyddet enligt vårt förslag (avsnitt 5) bör den rimligen inte medföra bättre eller fler förmåner än vad som gäller för rättsskyddet. Även detta talar för en begränsning beträffande rättshjälpen.

Frågan är då hur stora kostnader som skall kunna ersättas inom ramen för rättshjälpen. En rimlig utgångspunkt är enligt regeringens mening de ersättningar som ges inom försäkringssystemet. De vanligaste rättsskydds-försäkringarna täcker kostnader upp till ett visst belopp, vanligen mellan 75 000 och 100 000 kr. Genom tilläggförsäkring kan ersättningsbeloppet uppgå till drygt 140 000 kr. En skillnad jämfört med rättshjälpen är att ersättning för motparts rättegångskostnader ingår i de kostnader som rättsskyddet täcker. Den rättssökande kan emellertid välja att använda hela beloppet till att bekosta sina egna biträdeskostnader ur försäkringen och sedan betala eventuella motpartskostnader själv. I vart fall finns möjligheten att driva ett ärende till dess gränsen nås.

Mot denna bakgrund anser regeringen att den nivå för ett tak om 100 000 kr som utredningen har föreslagit är rimlig. Under remissbehandlingen har påtalats att rättshjälpen riskerar att med tiden urholkas om taket läggs fast i lagtexten med ett visst belopp. Även annan kritik mot denna konstruktion har förts fram vid remissbehandlingen. Regeringen instämmer i att kritik kan riktas mot den föreslagna konstruktionen. En annan och enligt regeringens mening lämpligare lösning är att begränsningen bestäms i förhållande till rättshjälpsbiträdets arbetsinsats. En rimlig gräns är en arbetsinsats på 100 timmar, vilket i dag motsvarar en ersättning på ca 100 000 kr.

Utredningen har övervägt en möjlighet att göra undantag från det föreslagna taket, men stannat för att inte föreslå någon ventil.

Flertalet av remissinstanserna har förordat att en möjlighet till undantag införs. Många har pekat på de praktiska problem som kan uppstå när taket nåtts, hur angelägenheten skall kunna avslutas på ett rimligt sätt när taket har nåtts och hur en fortsatt process i domstol skall kunna skötas när biträdes-hjälpen upphör. Flera av remissinstanserna anser att en ventil bör finnas, särskilt i komplicerade angelägenheter, och i vart fall när barn är inblandade. Vissa remissinstanser påpekar också att det kan uppkomma merkostnader när en pågående process måste avslutas för att den rättssökande inte längre kan anlita ett biträde och att det kan sägas vara dålig samhällsekonomi att ha en oavslutad tvist som har kostat 100 000 kr i stället för en avslutad tvist som kostat 125 000 kr.

Regeringen har förståelse för dessa synpunkter. Det måste dock framhållas att begränsningen är känd från början både av klienten och biträdet. Arbetet måste givetvis planeras med beaktande av de förutsättningar som gäller för rättshjälpen. Det åligger biträdet att fortlöpande informera den rättssökande om vilka kostnader som uppkommit och i god tid varsko när man närmar sig taket. Som tidigare påpekats är det också så att flertalet angelägenheter inte kommer att beröras av takregeln, eftersom det hör till ovanligheterna att ett ärende är av en sådan omfattning.

I undantagsfall kan en tvist vara av sådan karaktär att det är rimligt att staten bidrar till kostnaderna för ytterligare biträdesinsatser. Det kan t.ex. gälla angelägenheter som rör barns förhållanden och som handläggs av utländsk domstol, dvs. komplicerade tvister om vårdnad, umgänge eller fastställande av faderskap med internationell anknytning. Gränsen bör även vara möjlig att överskrida i arbetstvister där den rättssökandes motpart är ett större företag med stora resurser att lägga ned på en process. I en angelägenhet som är av stort intresse från prejudikatsynpunkt och som av detta skäl prövas i flera instanser kan det också någon gång vara rimligt att staten bekostar ytterligare biträdesinsatser utöver de 100 timmarna.

Även tröskeleffekten och nackdelarna med att en nästan avslutad tvist förblir

oavslutad talar mot en absolut och stelt utformad takregel. Vi tänker här t.ex. på den situationen att gränsen på 100 timmar nås inför eller rent av mitt under pågående huvudförhandling eller under förlikningsförhandlingar som har goda förutsättningar att bli lyckosamma. I sådana fall kanske det endast krävs några få timmars ytterligare insats från biträdet för att uppdraget skall kunna avslutas. Också i sådana fall bör det enligt regeringens mening finnas möjligheter att låta rättshjälpen omfatta ytterligare timmar.

Av dessa skäl anser regeringen att en mjuk takregel är att föredra, dvs. en regel som innebär att rättshjälpsförmånen i princip omfattar högst 100 timmars biträdes hjälp men att det skall finnas möjligheter att utöka antalet timmar när det finns goda skäl för det. Som torde ha framgått av våra redovisade exempel åsyftar vi en ventil som blir aktuell att tillämpa endast i ett fåtal undantagsfall. Redan den omständigheten att det stora flertalet rättshjälpsärenden håller sig på en nivå som klart understiger 100 arbetstimmar talar för att antalet fall per år där det finns anledning att tillämpa ventilen blir ytterst få. Takregeln får inte urholkas och ventilen får inte bli annat och mer än just en ventil.

En sådan ventil kan också tillämpas på den situation som någon av remissinstanserna pekat på, att en ekonomiskt stark motpart i utpressningssyfte har lyckats förhålla en process.

Har motparten inte ombud bör det finnas mycket starka skäl för att utöka antalet timmar. Vid bedömningen bör det också beaktas hur stora kostnader som kan uppkomma. Alltför stora kostnader kan det aldrig vara rimligt att staten får bekosta.

Enligt vår mening bör det med hänsyn till de skiftande förhållanden som kan föranleda tillämpning av ventilen inte i lagen tas in några preciserade föreskrifter om när den skall kunna användas. Denna fråga bör kunna läggas i domstolens respektive - i utlandsärendena - Rättshjälpsmyndighetens hand att avgöra.

En reglering som innebär att rättshjälpen omfattar förmånen av biträde i ett visst antal timmar innebär att rättshjälpen skall upphöra när denna gräns nås. Det får ankomma på domstolen respektive Rättshjälpsmyndigheten att pröva om den nedlagda tiden är ersättningsgill och skall tillgodoräknas den rättssökande som en förmån. Rent praktiskt bör frågan hanteras så att rättshjälpsbiträdet till rätten anmäler när 100-timmarsgränsen är nådd eller närmar sig och att rätten då beslutar om att rättshjälpen skall upphöra samtidigt som den prövar bitrådets kostnadsräkning. I de fåtal fall en tillämpning av ventilen aktualiseras av biträdet prövar rätten om rättshjälpen skall fortsätta och bestämmer - om prövningen utfaller till den rättssökandes förmån - samtidigt på grundval av de uppgifter biträdet lämnar hur många ytterligare timmar rättshjälpen skall omfatta.

Om rätten anser att den tidsåtgång biträdet har redovisat för nedlagt arbete inte är rimlig och därför sätter ned antalet ersättningsgilla timmar kan rätten besluta att rättshjälpen skall upphöra, t.ex. om nedsättningen endast avser ett fåtal timmar, eller besluta att rättshjälpen skall fortsätta. I det sistnämnda fallet bör rätten kunna bevilja rättshjälpsbiträdet ett jämkat förskott på den begärda ersättningen. Om rätten efter samråd med biträdet finner att rättshjälpen kan fortsätta, skall rätten också ta ställning till hur många timmar ytterligare som rättshjälpen får omfatta.

Som tidigare anförts bör rättshjälpen inte vara förmånligare än rättsskyddet. Utvidgad rättshjälp torde dock främst bli aktuellt i sådana ärenden som inte omfattas av rättsskydds försäkringarna. Någon möjlighet att få rättshjälp för den som har rättsskydds försäkring men utnyttjat denna upp till försäkringens maximibelopp behöver därför inte införas.

När rättshjälpen upphör får det som konsekvens att den rättssökande även mister de övriga förmåner som följer med rättshjälp. Vid så stora biträdesinsatser torde oftast ett mål eller ärende ha inletts vid domstol och eventuell utredning redan ha gjorts. För det fall ytterligare utredning krävs

har den rättssökande alltid möjlighet att begära att rätten förordnar en sakkunnig. Dessutom kommer de som har det sämst ekonomiskt ställt fortvarande att kunna få bidrag till kostnader för bevisning och resor. Vi återkommer till denna fråga i avsnitt 16.

11.3 Utredning och bevisning

| Regeringens förslag: Nuvarande regler om ersättning för kostnad |
| för bevisning när rättshjälp beviljats förs över till den nya lagen. Rätten |
| till ersättning för utredningskostnader begränsas till |
| högst 10 000 kr. Beslut om utredning skall alltid fattas av |
| biträdet. Samma regler skall gälla för utredning oavsett om |
| angelägenheten handläggs vid domstol eller inte. |
| Kostnad för blodundersökning m.m. vid faderskapsutredning skall |
| i de fall domstol eller socialnämnd beslutat om undersökningen |
| alltid betalas av staten respektive kommunen. Kostnad för |
| inställelse för provtagning skall inte ersättas. Om undersökning |
| sker på den rättssökandes initiativ kan den utgöra en rättshjälps- |
kostnad enligt bestämmelserna i övrigt om utredning.

Utredningens förslag stämmer i huvudsak överens med regeringens.

Remissinstanserna: De flesta remissinstanserna ställer sig positiva till utredningens förslag eller lämnar dem utan erinran. Flera av instanserna har dock motsatt sig att möjligheten att få utredningskostnader ersätta begränsas till ett viss högsta belopp, i vart fall om det inte går att överskrida beloppet när det finns särskilda skäl.

Skälen för regeringens förslag: När en rättssökande beviljas rättshjälp betalar staten kostnaden för bevisning vid allmän domstol eller Arbetsdomstolen samt nödvändig utredning i angelägenhet, som kan komma under sådan domstols prövning eller som skall prövas av skiljemän (9 § andra stycket 2 rättshjälpslagen).

Vidare betalar staten utredning i angelägenhet som skall prövas av förvaltningsdomstol eller förvaltningsmyndighet om utredningen är skäligen påkallad för tillvaratagande av den rättssökandes rätt och inte kan erhållas genom myndigheten (9 § andra stycket 3 rättshjälpslagen).

I 24 och 25 §§ rättshjälpslagen finns bestämmelser om ersättning för sådana kostnader och vem som beslutar om ersättning. Vidare regleras i 25 § rättshjälpslagen vem som kan besluta om att utredning skall företas. Skilda ersättningsregler gäller för bevisning och utredning.

Bevisning

Enligt 24 § rättshjälpslagen utgår ersättning för bevisning i mål eller ärende vid allmän domstol eller Arbetsdomstolen med skäligt belopp i den mån inte särskilda föreskrifter gäller. De föreskrifter som avses i första hand finns i förordningen (1982:805) om ersättning av allmänna medel till vittnen m.m. För privat sakkunnig kan ersättning därutöver utgå med sammanlagt en tiondel av basbeloppet. Det är domstolen som fattar beslut om ersättning.

Bestämmelserna om bevisning vid domstol är enligt regeringens mening ändamålsenligt utformade och fungerar i stort sett väl. De bör därför med ett undantag föras över till den nya lagen; ersättning till en s.k. privat sakkunnig utöver ersättning för dennes inställelse bör ersättas enligt bestämmelserna om utredningskostnader. Vi återkommer till denna fråga i det följande.

Utredning

Olika regler gäller för utredning beroende på var angelägenheten skall prövas samt om ett mål eller ärende inletts vid domstol.

Bestämmelsen om utredning i 9 § andra stycket 2 rättshjälpslagen handlar om utredning i sådana angelägenheter som kan komma att prövas av allmän domstol, Marknadsdomstolen eller Arbetsdomstolen. Den avser s.k. utomprocessuell utredning, dvs. sådant utredningsarbete som utförts innan ett mål eller ärende inletts vid domstol. Det krävs enligt bestämmelsen att utredningen skall vara nödvändig. Med utredningskostnad avses sådan kostnad för vilken betalningsansvaret parterna emellan regleras i 18 kap rättegångsbalken och 31 § rättshjälpslagen, dvs. rättegångskostnader.

För utredningar som företas inom ramen för en process vid dessa domstolar gäller bestämmelserna om privat sakkunnig, dvs. den sakkunnige ersätts enligt reglerna om vittnesersättning. För privat sakkunnig kan dock, enligt 24 § rättshjälpslagen, ersättning ges utöver vittnesersättningen med sammanlagt en tiondel av basbeloppet. Om en part med rättshjälp anlitar en privat sakkunnig till en högre kostnad är den sakkunnige oförhindrad att begära ersättning för sitt arbete av parten. Denna kostnad kan parten sedan göra gällande som en rättegångskostnad gentemot motparten.

Bestämmelsen i 9 § andra stycket 3 rättshjälpslagen handlar om utredning i övriga angelägenheter. Enligt denna punkt är det tillräckligt om utredningen är skäligen påkallad samt att utredningen inte kan erhållas genom den myndighet som skall pröva angelägenheten.

Enligt 25 § rättshjälpslagen beslutar Rättshjälpsmyndigheten om utredning i angelägenhet som inte handläggs vid allmän domstol eller Arbetsdomstolen. Biträde och bodelningsförrättare får dock besluta om utredning av mindre omfattning. Enligt 23 § rättshjälpsförordningen förstås med utredning av mindre omfattning sådan utredning för vilken kostnaderna inte överstiger hälften av det basbelopp som gällde året innan rättshjälp begärdes.

Ersättningen för utredning enligt 25 § rättshjälpslagen fastställs av domstol om angelägenheten handläggs där och i annat fall av Rättshjälpsmyndigheten. I detta fall avses med domstol alla slag av domstolar. Detta innebär att beslut om utredning vid allmän förvaltningsdomstol fattas av Rättshjälpsmyndigheten eller biträdet men att ersättningen fastställs av domstolen.

Bestämmelserna om utredning var i första hand avsedda att tillämpas på utredningar av mindre omfattning såsom läkarintyg, värderingsintyg m.m. Enligt förarbetena till rättshjälpslagen borde det endast i undantagsfall komma ifråga att införskaffa mer omfattande utredning (prop. 1972:4 s. 259). I praktiken har emellertid bestämmelsen kommit att tillämpas även på mer omfattande och dyrbar utredning.

Kostnaden för utredning är en rättshjälpskostnad. Biträdet kan inte få ersättning för kostnaden som utlägg (NJA 1980 s. 468).

Enligt Rättshjälpsmyndigheten förekommer utredningar som beslutats av biträden i ca 300 ärenden per år. Det rör sig i huvudsak om tre kategorier av angelägenheter. Den första rör frågor om skadestånd för personskada där processen förs mot det egna försäkringsbolaget. I dessa fall består utredningen oftast av ett eller flera läkarintyg. Den andra kategorin berör också försäkringsbolag. Det rör sig om skador i bostadsrättslägenheter och frågor om skadan skall betalas av bostadsrättshavarens eller bostadsrättsföreningens försäkringsbolag. Den utredning som utförs avser skadans omfattning och skadeorsak. Den tredje och sista kategorin är faderskapsärenden där utredningen består av blodundersökning.

Kostnaderna för dessa utredningar uppgår till mellan 1 000 och 10 000 kr. I de flesta fall ligger kostnaden mellan 1 000 och 2 000 kr.

Enligt Rättshjälpsmyndigheten fattar myndigheten beslut om utredning i en handfull ärenden om året. Det rör sig uteslutande om ärenden där rättshjälp beviljats enligt tidigare lagstiftning, bl.a. i angelägenheter rörande fastighet. Eftersom rättshjälp inte längre beviljas för denna typ av angelägenhet minskar antalet beslutade utredningar i antal och kommer troligen

helt att upphöra.

Rättshjälpsutredningen föreslår att samma regler skall gälla för all utredning. Enligt förslaget skall det alltid krävas att utredningen är skäligen påkallad och att utredningen inte kan erhållas genom den domstol eller myndighet som skall pröva angelägenheten. Utredningen föreslår också att utredningskostnader skall ersättas med högst 10 000 kr samt att beslut om utredning alltid skall fattas av biträdet.

De remissinstanser som yttrar sig angående utformningen av bestämmelserna och förslaget om enhetliga regler för utredningskostnader är positiva till förslagen. Några av remissinstanserna är dock negativa till att ersättningen för utredningskostnader skall vara begränsad. Rättshjälpmyndigheten, Domstolsverket, Konsumentverket, Sveriges advokatsamfund och Hyresgästernas riksförbund anser att det bör finnas en möjlighet att överskrida gränsen under vissa förutsättningar.

Som framgår av den lämnade redogörelsen är bestämmelserna om utredning krångliga och skillnaden mellan utomprocessuell och processuell utredning är svår att motivera. Det kan ifrågasättas om statens bidrag till utredningskostnader skall vara obegränsat i vissa fall medan det i andra fall är begränsat till en tiondel av basbeloppet. Det kan i dag uppstå situationer då staten bekostar utredning för ett obegränsat belopp för en part men till ett mycket begränsat belopp för hans motpart. Som en följd av de nuvarande bestämmelserna kan parts möjligheter att bekosta utredning begränsas om hans motpart inleder ett förfarande vid domstol. Rättshjälpen ersätter ju då bara kostnader för ersättning för en privat sakkunnig med en tiondel av basbeloppet. Detta är naturligtvis inte rimligt. Att olika regler gäller beroende på vilken myndighet som skall behandla angelägenheten och i vilken fas av handläggningen som angelägenheten befinner sig i medför att reglerna blir komplicerade och svåra att tillämpa. Regeringen delar därför utredningens uppfattning att samma regler bör gälla oavsett var i handläggningen ett ärende befinner och oavsett vid vilken domstol eller myndighet angelägenheten skall behandlas.

Samma skäl som talar för att begränsa förmånen av biträde till 100 timmar (avsnitt 11.2) talar för att förmånen att få utredningskostnader ersatta av staten bör begränsas och att detta belopp bör anges direkt i lagen.

Det har inte framförts några invändningar mot den ersättningsgräns som utredningen föreslagit. Regeringen delar utredningens uppfattning att gränsen bör ligga vid 10 000 kr. Detta innebär således en utökad hjälp i förhållande till nuvarande förhållanden i de fall angelägenheten behandlas i domstol och en begränsning i övriga fall.

Flera av remissinstanserna bl.a. Rättshjälpmyndigheten, Domstolsverket, Konsumentverket, Sveriges advokatsamfund och Hyresgästernas riksförbund anser att det under vissa omständigheter bör finnas möjligheter att bryta igenom beloppsgränsen.

Det finns skäl både för och emot en sådan undantagsmöjlighet. Vad gäller biträdeshjälp föreslår regeringen i avsnitt 11.2 att det under vissa omständigheter skall vara möjligt att få ytterligare hjälp utöver de 100 timmars arbete som rättshjälpen i fortsättningen skall innebära. De skäl som talar för ett undantag i det sammanhanget gör sig emellertid inte lika starkt gällande beträffande utredningskostnader. Om det för prövningen av en fråga krävs särskild fackkunskap har ju rätten, i de angelägenheter som handläggs vid domstol, alltid möjlighet att anlita sakkunnig. De angelägenheter där det kan bli aktuellt med ytterligare biträdeshjälp rör barns förhållanden. I sådana angelägenheter har rätten en skyldighet att se till att frågorna blir utredda. Mot bakgrund av det nu sagda anser regeringen att det inte bör finnas möjlighet till undantag för mer kostsamma utredningar.

Regeringen ansluter sig även till utredningens förslag att beslut om att en utredning skall göras alltid skall fattas av biträdet.

Blodundersökningar i faderskapsärenden

Bestämmelserna om ersättning för blodundersökning i utredningar om faderskap är komplicerade och leder emellanåt till något märkliga resultat. Vem som skall betala utredningen, vad som ersätts och vem som slutligen skall stå för kostnaden är beroende av vem som beslutat om undersökningen och om domstol avgjort faderskapsfrågan eller inte. Starkt förenklat innebär reglerna följande. Om domstol beslutat om undersökningen betalas kostnaderna för blodprovstagning, blodundersökning och inställelsekostnad för den som inte är part av allmänna medel. En parts inställelsekostnad kan ersättas som en rättshjälpskostnad. Samtliga kostnader kan förklaras utgöra rättshjälpskostnader och därmed påverka rättshjälpsavgiften (9 § andra stycket 6 rättshjälpslagen). Samtliga kostnader är rättegångskostnader som mannen, om faderskapstalan mot honom bifalls, kan förpliktas ersätta helt eller, om talan ogillas, till hälften.

Om socialnämnd beslutat om undersökningen betalar nämnden kostnaden för blodprovstagning och blodundersökning. För det fall ärendet inte förs vidare till domstol stannar kostnaden på kommunen. Om ärendet förs vidare till domstol gäller samma regler som nyss redovisats. Domstolen kan också förklara att kostnaden helt eller till hälften skall utgöra en rättshjälpskostnad.

Inställelsekostnader för part kan ersättas som rättshjälpskostnad.

Om undersökningen skett efter anmodan av den rättssökande gäller reglerna i rättshjälpslagen. Hur mycket som ersätts blir då bl.a. beroende av om undersökningen beslutats före eller efter det att målet har inletts vid domstol. Faderskapsundersökningar utförs av Statens rättsserologiska institut. Varje år utförs ca 2 000 faderskapsundersökningar, vilket motsvarar ca 2 % av alla nyfödda barn i Sverige. I 75 % av faderskapsundersökningarna ingår endast en man. Av dessa ger var femte undersökning ett sådant resultat att mannen kan uteslutas vara far till barnet. I en mindre del ärenden ingår två män och endast i ett fåtal undersökningar ingår flera män.

I det stora flertalet fall är det en kommun (80 %) eller en domstol (14 %) som beställt undersökningen. De totala kostnaderna för de undersökningar som domstol eller socialnämnden beslutat om uppgår till knappt 19 miljoner kronor. Som framgår av redovisningen ovan stannar kostnaden på kommunen när socialnämnden beställt undersökningen och ärendet inte går vidare till domstol. Ca 400 ärenden förs vidare till domstol vilket innebär att 1 200 undersökningar utförs helt på kommunens bekostnad. Kostnaden för dessa undersökningar uppgår till ca 12 miljoner kronor. Hur mycket som återbetalas till staten av de resterande ärenden samt av de undersökningar som beslutats av domstol, med hänsyn till reglerna om rättshjälpsavgift och rättegångskostnader i faderskapsmål, går inte att fastställa exakt. En uppskattning är att ca en tredjedel av kostnaderna eller drygt två miljoner kronor återbetalas.

Utredningen föreslår att kostnaden för blodundersökning m.m. vid faderskapsutredning, i de fall domstol eller socialnämnd beslutat om undersökningen, alltid skall betalas av staten respektive kommunen. Vidare föreslår utredningen att kostnad för inställelse för provtagning inte skall ersättas samt att, om en undersökning sker på den rättssökandes initiativ, kostnaden för denna skall kunna utgöra en rättshjälpskostnad enligt bestämmelserna i övrigt om utredning.

Remissinstanserna tillstyrker förslaget eller har inga erinringar emot det.

Som torde framgå av vad som redovisats ovan är bestämmelserna på detta område mycket komplicerade och medför emellanåt tillämpningssvårigheter framför allt i fråga om det slutliga ansvaret för kostnaderna. Det kan knappast vara rimligt att vidmakthålla ett komplicerat system för betalningsskyldighet när det innebär en så ringa inkomst för staten. Systemet kan också emellanåt innebära något märkliga konsekvenser. För det fall en undersökning utförs efter beslut av socialnämnden och ärendet sedan läggs ned behöver den man som undersökts inte betala något för undersökningen. Om socialnämnden för ärendet vidare till domstol och mannen vinner processen får han däremot på grund av reglerna om

rättegångskostnadernas fördelning vanligen betala hälften av kostnaderna för undersökningen.

Blodprovstagning och blodundersökning som beslutas av domstol eller socialnämnd bör därför - som utredningen har föreslagit - alltid bekostas av staten respektive kommunen och kostnaderna bör också alltid stanna på dessa. Detta kan ses som en naturlig och rimlig konsekvens av statens och kommunernas i lag fastlagda skyldighet att tillse att faderskapet till barn fastställs korrekt och fullständigt.

Blodprov kan som regel lämnas på t.ex. blodcentral eller vårdcentral.

Kostnaderna för inställelse blir därmed inte särskilt höga. Regeringen delar utredningens åsikt om att det inte finns någon anledning att det allmänna skall bekosta en sådan inställelse.

För det fall den rättssökande själv vill låta utföra en blodundersökning innan ett mål inletts vid domstol kan detta ske enligt de bestämmelser som i övrigt gäller för utredning.

Våra förslag föranleder ändringar i lagen (1958:642) om blodundersökning m.m. vid utredning av faderskap. Någon motsvarighet till föreskrifterna i 9 § andra stycket 6 rättshjälpslagen om ersättning för blodundersökning m.m. behövs inte i den nya rättshjälpslagen.

11.4 Kostnad för inställelse vid domstol

| Regeringens förslag: Ersättning för kostnader i samband med |
| inställelse inför domstol eller annan myndighet skall i fortsätt- |
ningen inte ersättas som en rättshjälpskostnad.

Utredningens förslag överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna har inte haft någon invändning mot förslaget.

Skälen för regeringens förslag: Om rättshjälp beviljas betalar staten den rättssökandes kostnad för resa och uppehälle i samband med inställelse inför domstol eller annan myndighet om personlig inställelse ålagts (9 § andra stycket 4 rättshjälpslagen). Staten betalar även sådana kostnader för den rättssökandes ställföreträdare och för vårdare eller annan som måste anlitas i samband med inställelsen.

Ersättning utgår enligt bestämmelser som regeringen meddelar och bestäms av den domstol eller annan myndighet inför vilken inställelsen sker (förordningen (1982:805) om ersättning av allmänna medel till vittnen m.m.).

Utredningen föreslår att den rättssökandes m.fl. kostnader för att inställa sig vid en domstol eller annan myndighet inte längre skall ingå automatiskt som en förmån när rättshjälp beviljas. Enligt utredningen skall de som har det sämst ställt ekonomiskt i stället få ersättning för kostnader i samband med inställelse i domstol oberoende av om rättshjälp beviljas eller inte.

Remissinstanserna har inte haft några invändningar mot förslagen.

Som regel är kostnaderna för att inställa sig vid en domstol eller annan myndighet inte större än att den rättssökande respektive den tilltalade själv kan stå för dem. Det finns därför enligt regeringens mening inte behov av att låta denna förmån följa med automatik när rättshjälp beviljas. Regeringen delar därför utredningens uppfattning att kostnader i samband med inställelse vid domstol eller annan myndighet inte skall vara en rättshjälpsförmån.

Som utredningen konstaterat kan det dock finnas situationer när sådana kostnader blir alltför betungande för den enskilde. Denne måste då ha möjlighet att få hjälp med sådana kostnader. Denna fråga behandlas i avsnitt 16.

11.5 Befrielse från skyldighet att ställa säkerhet

| Regeringens förslag: Den som beviljas rättshjälp skall även i |
| fortsättningen vara befriad från skyldighet att ställa säkerhet för |
| att få till stånd kvarstad eller annan liknande säkerhetsåtgärd. Om |
| en motpart orsakas skada genom säkerhetsåtgärden svarar staten för |
| denna skada. |
| Till skillnad från nuvarande ordning skall en kostnad som |
| staten orsakas på grund av sitt åtagande alltid stanna på staten. |

Utredningens förslag överensstämmer i huvudsak med regeringens. Enligt utredningen skall den rättssökande som huvudregel förpliktas att ersätta den kostnad som staten kan komma att orsakas genom sitt åtagande.

Remissinstanserna har inte några invändningar mot förslaget.

Skälen för regeringens förslag: Enligt 10 § rättshjälplagen är den som har beviljats allmän rättshjälp befriad från skyldighet att ställa säkerhet för att få till stånd kvarstad eller liknande åtgärd. Om motparten orsakas skada genom åtgärden svarar staten för denna skada. För det fall rättshjälp beviljas i ett verkställighetsärende gäller motsvarande i fråga om säkerhet enligt 3 kap. 8 eller 9 § utsökningsbalken.

Om staten orsakas någon kostnad för sitt åtagande räknas denna utgift som en rättshjälpskostnad vilket innebär att den rättssökandes rättshjälpsavgift kan påverkas.

Befrielse från skyldighet att ställa säkerhet i de nu angivna fallen är en viktig och ändamålsenlig förmån. Det finns därför anledning att låta denna förmån finnas även i fortsättningen. Såvitt framkommit har denna förmån inte orsakat staten några kostnader.

I det förändrade avgiftssystem som föreslås, se avsnitt 13, skall rättshjälpsavgiften endast beräknas på biträdeskostnaderna. Som en följd härav skulle den rättssökande inte behöva betala något även om staten får svara för motpartens skada. Utredningen föreslår därför att den rättssökande som huvudregel skall förpliktas återbetala kostnader som staten orsakas på grund av bestämmelsen men att han eller hon under vissa omständigheter kunna befrias från återbetalningsskyldighet.

Med det förslag som utredningen föreslår krävs särskilda regler om hur en sådan återbetalningsskyldighet skall hanteras. Eftersom några sådana kostnader hittills aldrig uppstått för staten och det inte heller i framtiden torde bli fråga om några betydande belopp sammantaget finns det enligt regeringens mening inte tillräckliga skäl för att skapa särskilda regler för denna situation. Om staten skulle orsakas någon kostnad för sitt åtagande bör denna kostnad i stället stanna på staten.

11.6 Övriga förmåner

| Regeringens förslag: Övriga förmåner i det nuvarande systemet förs |
| över till den nya rättshjälplagen. |

Utredningens förslag överensstämmer med regeringens

Remissinstanserna har inte haft några invändningar mot förslaget.

Skälen för regeringens förslag: Förutom de förmåner som behandlats i avsnitt 11.1-11.5 betalar staten enligt 9 § andra stycket 8 rättshjälplagen för medling enligt 42 kap. 17 § rättegångsbalken och enligt 9 § andra stycket 8 rättshjälplagen punkt 5 för kostnaderna för vissa ansökningsavgifter och vissa särskilda avgifter. Den rättssökande är också enligt 9 a § rättshjälplagen befriad från skyldighet att betala vissa avgifter och kostnader. Regeringen delar utredningens åsikt att dessa förmåner även i fortsättningen bör komma de rättssökande tillgodo. Regleringen är i huvudsak ändamålsenligt utformad och kan

överföras till den nya rättshjälpslagen.

Förmånen av att ersättning till bodelningsförrättare i vissa fall betalas av staten har vi behandlat i avsnitt 10.1.

12 Förordnande och byte av biträde

| Regeringens förslag: De nuvarande reglerna om vem som skall |
| kunna förordnas till rättshjälpsbiträde behålls. Reglerna om byte |
| av biträde skärps. Byte av biträde skall bara kunna ske när det |
| finns särskilda skäl. Om byte har skett en gång skall det krävas |
synnerliga skäl för ytterligare byte.

Utredningen föreslår att den som förordnas till rättshjälpsbiträde, som huvudregel skall vara advokat eller biträdande jurist på advokatbyrå, och att annan skall kunna förordnas endast när det finns särskilda skäl. Utredningen föreslår om när byte av biträde skall kunna ske överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: En klar majoritet av remissinstanserna avstyrker att kraven på rättshjälpsbiträden skärps på det sätt som utredningen föreslår. Utredningens förslag om ändrade förutsättningar för byte av biträde tillstyrks eller lämnas utan erinran av de flesta av remissinstanserna.

Skälen för regeringens förslag:

Förordnande av biträde

Till rättshjälpsbiträde kan i dag förordnas advokat, biträdande jurist eller annan som är lämplig för uppdraget. Har den rättssökande föreslagit någon som är lämplig skall denne förordnas om det inte skulle medföra avsevärt ökade kostnader eller om det annars finns särskilda skäl mot det.

Utredningen föreslår att den som förordnas till rättshjälpsbiträde som huvudregel skall vara advokat eller biträdande jurist på advokatbyrå. Andra skall endast kunna komma i fråga om de, genom stora kunskaper på något särskilt område, kan medverka till att en angelägenhet behandlas på ett bättre och mer effektivt sätt än av en allmänpraktiserande advokat. Utredaren anför bl.a. att det beträffande advokater och biträdande jurister finns tillsyn, kontroll och ekonomiska garantier som är uppställda till den enskildes skydd och som ytterst återgår på rättegångsbalkens regler om advokatverksamhet.

Förslaget har under remissbehandlingen mötts av en massiv kritik. Flera av remissinstanserna, däribland Stockholms tingsrätt, Eksjö tingsrätt, Kammarrätten i Göteborg, Länsrätten i Norrbottens län, Rättshjälpsmyndigheten, Statskontoret, Konkurrensverket, JUSEK, LO, Hyresgästernas riksförbund, Samfundet för Sveriges juridiska byråer samt ett flertal jurister med egen verksamhet menar att det avsedda syftet inte uppnås med den föreslagna bestämmelsen och att den i stället kan innebära försämringar för den rättssökande.

Självfallet är det även regeringens mening att höga krav måste ställas på den som skall förordnas till rättshjälpsbiträde. Det bör så långt det är möjligt ges garantier för att den rättssökande får ett kvalificerat biträde till en skälig kostnad både för den rättssökande och för det allmänna. Frågan är emellertid hur detta syfte bäst uppnås.

När det staten lämnar rättshjälp är det självfallet av stor vikt att den lämnade rättshjälpen blir effektiv. En väsentlig förutsättning för detta är uppenbarligen att det biträde som förordnas har nödvändiga kvalifikationer för uppdraget. Eftersom biträden förordnas av domstolar eller av Rättshjälpsmyndigheten och ersätts av allmänna medel kan i viss mån staten sägas ge biträdet en form av legitimitet. Även detta talar för att höga krav bör ställas på den som skall förordnas till rättshjälpsbiträde.

Ett sätt att höja kvaliteten kan - som utredningen föreslår - vara att ställa

krav på att rättshjälpsbiträdet är advokat eller biträdande jurist på advokatbyrå. Den som är medlem i Sveriges advokatsamfund är skyldig att följa de etiska regler som gäller för advokater. Samfundet har också möjlighet att ålägga den som gör sig skyldig till brister i detta avseende disciplinpåföljd och att utesluta den som gör sig skyldig till allvarliga förseelser. Justitiekanslern har tillsyn över advokatverksamheten. Advokater är också skyldiga att teckna försäkring för förlust som kan drabba en klient vid eventuell försumlighet. En viss tillsyn finns också beträffande de biträdande juristerna som är verksamma på advokatbyrå via den advokat som anställt dem.

En nackdel med en ordning där vissa formella krav ställs på rättshjälpsbiträdet är att den utestänger dem som i och för sig har goda förutsättningar att klara uppdraget men som av en eller annan anledning inte uppfyller de formella kraven. En annan nackdel är att den rättssökande får färre personer att välja bland när han eller hon skall anlita ett biträde.

En annan omständighet som enligt regeringens mening väger tungt är att den som finansierar en tvist genom en rättsskydds försäkring kan välja även andra än advokater och biträdande jurister som ombud.

Mot bakgrund av vad som nu anförts anser regeringen att den av utredningen föreslagna bestämmelsen inte bör införas. Syftet att så långt som möjligt garantera att rättshjälpsbiträden har tillräckliga kvalifikationer kan istället uppnås genom att de som förordnar biträden gör en verklig prövning av biträdets kvalifikationer.

Byte av biträde

Byte av biträde får enligt 21 § andra stycket rättshjälpslagen bara ske efter särskilt tillstånd. Sådant tillstånd lämnas av domstol eller Rättshjälpsmyndigheten om djupgående motsättningar har uppstått mellan biträdet och den rättssökande eller om eljest särskilda skäl föreligger. Om ett biträde tidigare har entledigats på begäran av den rättssökande, får nytt biträde förordnas endast om förutsättningar för biträdesbyte förelåg. Ett biträde får enligt tredje stycket sätta annan i sitt ställe om det inte medför en beaktansvärd ökning av kostnaderna.

Utredningen föreslår att kriterierna för byte skärps. Den omständigheten att djupgående motsättningar uppstått mellan biträdet och dennes klient bör enligt utredningen inte vara tillräckligt för att byte skall tillåtas. Utredningen menar bl.a. att om den rättssökande själv har orsakat motsättningarna skall de inte alltid vara ett skäl för byte.

De flesta av remissinstanserna tillstyrker utredningens förslag eller lämnar det utan erinran. Stockholms tingsrätt och Föreningen jurister vid Sveriges allmänna advokatbyråer anser däremot att den nuvarande regleringen fungerar tillfredsställande. Föreningen jurister vid Sveriges allmänna advokatbyråer anser att djupgående motsättningar alltid bör vara ett skäl för byte. Enligt föreningen kan ett biträdesbyte i dessa situationer ofta vara mer kostnadsbesparande än att låta det tidigare biträdet kvarstå mot klientens önskan, eftersom djupa motsättningar mellan klient och ombud alltid gör handläggningen betydligt mera komplicerad och tidsödande än om ett förtroendefullt samarbete föreligger.

Möjligheten att byta rättshjälpsbiträde infördes i rättshjälpslagen år 1979. Byte av biträde hade dock redan tidigare tillåtits enligt praxis. Vid införandet av den nya bestämmelsen i rättshjälpslagen anförde departementschefen att tidigare restriktiv praxis borde bibehållas av kostnadsskäl, att prövningen om förutsättningarna för byte var uppfyllda måste ske med noggrannhet samt att det åligger den som begär byte att visa att det föreligger skäl för detta (prop. 1978/79:90 s. 175 f.).

Byte av biträde får i dag ske om djupgående motsättningar uppstått mellan rättshjälpsbiträdet och den rättssökande eller om det annars finns särskilda skäl. Som regel medför byte av biträde ökade kostnader. Det måste därför finnas

starka skäl för att ett byte skall tillåtas. Som Föreningen jurister vid Sveriges allmänna advokatbyråer påpekat kan det i vissa fall vara ett mindre kostsamt alternativ att tillåta ett byte än att låta det tidigare biträdet kvarstå mot klientens önskan. Om djupgående motsättningar uppstått mellan klient och ombud är detta självfallet en omständighet som bör tillmätas stor betydelse vid prövningen av om byte skall tillåtas.

Regeringen instämmer dock i utredningens slutsats att denna förutsättning inte ensam bör vara tillräcklig för att byte skall medges. I stället bör en helhetsbedömning alltid göras av omständigheterna i det enskilda fallet. Om det uppstått djupgående motsättningar mellan klient och ombud bör detta som tidigare anförts tillmätas stor betydelse men även orsaken till motsättningarna bör beaktas. Skälen mot ett biträdesbyte väger också tyngre ju mer kostnaderna därigenom skulle öka. Liksom tidigare bör det åligga den som begär ett byte att visa att det föreligger skäl för detta. Har byte skett en gång bör skälen för att ytterligare byte skall tillåtas vara mycket starka. För att markera detta bör det krävas synnerliga skäl för biträdesbyte mer än en gång.

13 Avgiftssystemet

13.1 Rättshjälpsavgift

| Regeringens förslag: Avgiftssystemet förenklas. Rättshjälps- |
| avgiften skall beräknas som en viss procentuell andel av ersätt- |
| ningen till rättshjälpsbiträdet. Systemet föreslås innehålla sex |
| avgiftsnivåer. Den rättssökandes ekonomiska underlag skall vara |
| avgörande för vilken procentuell andel som skall betalas. |
| Avgiften skall betalas till biträdet allteftersom kostnaderna |
uppstår.

Utredningens förslag överensstämmer i huvudsak med regeringens. Utredningens förslag innehåller dock endast fyra avgiftsnivåer.

Remissinstanserna: De flesta av remissinstanserna tillstyrker utredningens förslag till avgiftssystem eller lämnar det utan erinran. Flera av instanserna har dock invändningar mot storleken på avgifterna och att det endast skulle finnas fyra avgiftsnivåer.

Skälen för regeringens förslag: Allt sedan rättshjälpslagens tillkomst har den rättssökande fått betala en viss avgift för rättshjälpen. Från början utgjordes denna avgift av ett visst bestämt belopp. Beloppets storlek var beroende av den rättssökandes ekonomiska förhållanden. Numera är avgiften beroende både av den rättssökandes ekonomiska förhållanden och av de kostnader som rättshjälpen för med sig.

Den rättssökande skall bidra till kostnaderna för rättshjälpen genom att betala rättshjälpsavgift. Denna består av dels en fast avgift (grundavgift), dels en rörlig avgift (tilläggsavgift). Grundavgiften beräknas med ledning av den rättssökandes ekonomiska förmåga medan tilläggsavgiften är beroende av både den rättssökandes ekonomiska förhållanden och de kostnader som rättshjälpen har föranlett.

I samband med att rättshjälp beviljas bestäms grundavgiften och den procentsats efter vilken sökanden skall betala tilläggsavgift samt det högsta belopp som tilläggsavgiften kan uppgå till. När kostnaderna för rättshjälpen är slutligt bestämda skall Rättshjälpsmyndigheten slutligt fastställa den rättssökandes grundavgift och tilläggsavgift.

Grundavgiften skall betalas så snart rättshjälp har beviljats medan tilläggsavgiften skall betalas när kostnaderna för rättshjälpen har fastställts. Är biträde förordnat bör denne ta ut förskott på tilläggsavgiften med skäligt belopp allteftersom kostnader för rättshjälpen uppkommer.

Bestämmelserna om rättshjälpsavgift finns i 11-15 §§ och 27-30 §§ rättshjälpslagen. Domstolsverket har med stöd av 22 § rättshjälpsförordningen meddelat föreskrifter för beräkningen av grundavgift och tilläggsavgift (DVFS B28). Domstolsverket ger dessutom årligen ut tabeller över grundavgifter och procentsatser efter vilka den rättssökande skall betala rättshjälpsavgift. Grundavgiften beräknas med utgångspunkt i ett visst fastställt grundbelopp. Överstiger inte den rättssökandes årsinkomst en och en halv gånger basbeloppet är grundavgiften lika med hälften av grundbeloppet. Om årsinkomsten överstiger ett och ett halvt basbelopp men inte två basbelopp är grundavgiften lika med grundbeloppet. För personer med inkomster därutöver ökas grundavgiften enligt vissa i lagen angivna beräkningar för varje basbelopp som inkomsten stiger. Grundbeloppet fastställs av Domstolsverket och uppgår fr.o.m. den 1 juli 1996 till 1004 kr. Den lägsta grundavgiften är således 500 kr (beloppet avrundas nedåt till närmast lägre tiotal kronor). Den högsta grundavgiften är 12 420 kr. Om det är uppenbart att den rättssökande saknar möjlighet att betala grundavgift eller tilläggsavgift, får han helt eller delvis befrias från avgift. Denna bestämmelse är avsedd att tillämpas restriktivt. För dödsbon bestäms grundavgiften till ett skäligt belopp med hänsyn till boets behållning och delägarnas ekonomiska förhållanden. Tilläggsavgiften utgörs av en viss procentsats av de rättshjälpskostnader som överstiger en tiondel av basbeloppet. Den kan dock aldrig överstiga tre gånger grundavgiften. Procentsatsens storlek är beroende av den rättssökandes årsinkomst. Den som har en årsinkomst som är mindre än ett basbelopp behöver inte betala tilläggsavgift. För övriga är procentsatsen 10, 20 eller 30 procent. Tilläggsavgift för dödsbon bestäms enligt samma grunder som grundavgiften fastställs.

Om den rättssökandes inkomst förändras väsentligt under ett ärendes handläggning skall grundavgiften jämkas efter vad som är skäligt. Jämkning nedåt kan dock aldrig ske av belopp som redan har betalats. Jämkning skall också ske om en väsentlig felbedömning gjorts eller om oriktiga uppgifter legat till grund för beslutet. Har någon befriats från avgift skall detta beslut omprövas om det framkommer att han därefter får möjlighet att betala. Om grundavgiften jämkas skall även procentsatsen och högsta beloppet för tilläggsavgift jämkas. Bestämmelserna om rättshjälpsavgift används också för att beräkna den tilltalades återbetalningsskyldighet i brottmål. Enligt 31 kap. 1 § rättegångsbalken skall den tilltalade om han döms för ett brott ersätta staten vad som betalats av allmänna medel för bevisning och ersättning till offentlig försvarare och målsägandebiträde. Den tilltalade är dock inte skyldig att betala mer än vad som skulle ha utgått i grundavgift och tilläggsavgift vid allmän rättshjälp. Beloppet kan jämkas eller efterges om det föreligger skäl för detta med hänsyn till den tilltalades brottslighet eller hans eller hennes personliga och ekonomiska förhållanden.

Utredningen föreslår att den rättssökande även i fortsättningen skall betala en avgift för rättshjälpen och att reglerna om rättshjälpsavgift skall förenklas. Enligt utredningen skall rättshjälpsavgiften beräknas som en viss procentuell andel av ersättningen till rättshjälpsbiträdet och att den rättssökandes ekonomiska underlag (se härom avsnitt 7.2) skall vara avgörande för vilken procentuell andel som skall betalas. Vidare föreslås att det skall finnas fyra avgiftsnivåer och att avgiften skall betalas till biträdet allteftersom kostnaderna uppstår.

De allra flesta av remissinstanserna har tillstyrkt avgiftssystemet som sådant eller lämnat det utan erinran. Flera av instanserna anser dock att avgiftsnivån är för hög och att förslaget innebär alltför höga tröskeleffekter.

Det finns flera skäl till att den rättssökande bör betala en avgift för rättshjälpen. Framför allt medverkar avgiften till att hålla rättshjälpskostnaderna på en rimlig nivå och att ge parterna en likvärdig processekonomisk situation. Ett avgiftssystem bör enligt regeringens mening utformas så att den rättssökande

blir medveten om vilka kostnader som uppstår i hans ärende och gör honom intresserad av att hålla dessa nere på samma sätt som den som själv betalar sina kostnader. Om den rättssökande betalar samma avgift oavsett vilka kostnader som uppstår får han inte något sådant intresse. Avgiftssystemet bör alltså utformas så att den rättssökande blir kostnadsmedveten. Systemet bör naturligtvis också vara sådant att det inte motverkar de syften som ligger bakom rättegångsbalkens regler om fördelning av rättegångskostnaderna. Det är dessutom viktigt att systemet är någorlunda begripligt och lätt att administrera. Detta får dock inte leda till att avgifterna sätts så högt att de innebär ett hinder för människor att ta till vara sin rätt.

Avgiftssystemets konstruktion

Det nuvarande systemet baseras på den rättssökandes ekonomiska förmåga, vilket av rättviseskäl bör vara ett av kriterierna även i fortsättningen. Frågan är emellertid om antalet avgiftsnivåer bör vara så många som de är idag. Fördelen med dagens system är att det nästan inte finns några tröskeeffekter alls vad avser grundavgiften. Det kan därför sägas uppfylla höga krav på rättvisa. Emellertid har systemet - som de flesta system som innebär en åtminstone skenbar millimeterrättvisa - stora nackdelar. Det är svåröverskådligt och så detaljerat att nästan varje förändring av den rättssökandes inkomst innebär att grundavgiften inte längre är korrekt. En faktor att beakta är också att i sådana angelägenheter som omfattas av en rättsskyddsförsäkring betalar den rättssökande i praktiken ofta mycket mindre. Ersättning för grundavgiften kan nämligen erhållas från försäkringen. Detta medför att den rättssökande endast betalar självriskan, oftast uppgående till mellan 1 000 och 2 000 kr. Trots det nuvarande sofistikerade avgiftssystemet där grundavgiften kan variera från 500 (0) kr till 12 420 kr betalar således de allra flesta ungefär samma avgift i de många ärenden som omfattas av en rättsskyddsförsäkring. I fråga om tilläggsavgiften är däremot tröskeeffekterna påtagliga. Beroende på inkomst skall ju den rättssökande betala 10, 20 eller 30 % av rättshjälpskostnaderna. Ersättning för tilläggsavgift omfattas inte heller av rättsskyddsförsäkringen. Den rättssökande får därför själv stå för hela kostnaden för tilläggsavgiften.

Ett system med rättshjälpsavgift verkar kostnadsdämpande genom att den rättssökande rent faktiskt betalar en del av kostnaderna. Om rättshjälpsavgiften helt eller delvis är rörlig är den också kostnadsdämpande genom att den rättssökande får ett intresse av att hålla nere kostnaderna.

Vid rättshjälpslagens tillkomst behövde den rättssökande endast betala en fast, inkomstrelaterad avgift. För en egenkostnad på kanske 50 kr kunde han sedan processa i flera år. Ett sådant system är inte rimligt. Det var därför man år 1983 införde en tilläggsavgift som är beroende av vilka kostnader ärendet medför. Detta ökar kostnadsmedvetandet och ger en högre kostnad för den rättssökande ju mer han utnyttjar rättshjälpsförmånen.

Regeringens utgångspunkt är alltså att det inte är tillräckligt med en fast inkomstrelaterad avgift. Om systemet skall göra den rättssökande mer kostnadsmedveten är det emellertid viktigt att systemet inte är alltför svåröverskådligt och krångligt utan på ett enkelt och påtagligt sätt gör den rättssökande medveten om de kostnader som uppstår för hans rättshjälp och gör honom intresserad av att själv hålla dem nere. Den rättssökande måste vara medveten om att hans åtgärder och önskemål faktiskt kan medföra kostnader för honom. Det nuvarande systemet med en tvådelad avgift samt de komplicerade beräkningsgrunderna uppfyller inte dessa krav.

Rättshjälpsavgiften bör i stället bestå av endast en del, som bör vara rörlig. Avgiften kan antingen vara beroende av den tidsrymd inom vilken ärendet pågår eller den kostnad som ärendet för med sig. Det är också tänkbart med en kombination av olika faktorer. Med hänvisning till att systemet inte bör vara alltför komplicerat och svårtillämpat bör dock en kombination av system

undvikas.

Det skäl som starkast talar för att avgiften skall vara rörlig i förhållande till handläggningstiden är att den rättssökande har möjlighet att arbeta upp ny betalningsförmåga allteftersom tiden går. För närvarande räknas avgiften ut på grundval av den rättssökandes årsinkomst. Om ett ärende pågår i flera år torde ny betalningsförmåga ha upparbetats. Avgiften skulle t.ex. då kunna baseras på månadsinkomsten och betalas en gång i månaden så länge ett ärende pågår. Detta skulle medföra att den rättssökande får anledning att se till att ärendet inte fördröjs i onödan. Emellertid ligger inte alltid tidsåtgången under den rättssökandes kontroll. Man måste också skilja på tidsutdräkt och tidsåtgång. Om ett mål dröjer behöver detta inte betyda kostnadsökningar i motsvarande mån. Att ett ärende fördröjs kan bero på en motpart som är svårdelgiven eller som på annat sätt söker förhålla processen. Det kan också bero på att en förlikningsförhandling drar ut på tiden av skäl som rättshjälpsparten inte kan lastas för. Vid en domstol med hög arbetsbelastning eller lägre effektivitet tar det längre tid innan en huvudförhandling sätts ut än vid en domstol med lägre belastning eller högre effektivitet. En inställd förhandling på grund av att ett vittne inte infinner sig kan innebära lång tids fördröjning, vilket den rättssökande inte kan påverka. Regeringen drar därför slutsatsen att avgiften inte bör vara rörlig i förhållande till den tid inom vilket ett ärende handläggs.

I dag är tilläggsavgiften beroende av hur höga rättshjälpskostnaderna är. Ett sådant system torde vara det mest effektiva för att skapa kostnadsmedvetande under förutsättning att avgiften är tillräckligt hög och betalas löpande under ärendets gång. Detta förutsätter att rättshjälpsbiträdet kontinuerligt kräver in avgiften från klienten och därmed håller kostnadsmedvetandet aktuellt. Som tidigare angetts är det viktigt att den rättssökande verkligen kan se vad en ökning av rättshjälpskostnaderna för med sig för honom. Avgiften bör därför vara enkel att räkna ut. Om en viss procentsats fastställs då rättshjälpskostnader beviljas kan den rättssökande hela tiden räkna fram avgiften. Rättshjälpsavgiften bör därför bestämmas som en viss del av kostnaderna. Hur stor denna del skall vara beror på den rättssökandes ekonomiska förhållanden. För att behålla den kostnadsdämpande effekten under ärendets handläggning bör det inte finnas någon övre gräns för hur hög avgiften skall vara. Den rättssökande upparbetar ju också ytterligare betalningsförmåga allteftersom tiden går.

Vilka kostnader skall beaktas?

Frågan är då vilka kostnader som skall beaktas när avgiften skall fastställas. I dag beräknas tilläggsavgiften som en viss procent av samtliga rättshjälpskostnader. Detta har medfört ett mycket komplicerat och för de flesta svårbegripligt avräkningssystem. Om avgiften beräknas endast på kostnaderna för biträdet kan den fördelen vinnas att biträdet löpande kan debitera den rättssökande avgiften allteftersom arbetet fortskrider. Som nyss anförts är att det viktigt att avgiften betalas regelbundet under ärendets handläggning och inte som nu att tilläggsavgiften regelmässigt betalas först sedan handläggningen avslutats. Det är betydelsefullt för den rättssökandes kostnadsmedvetande, inte bara att han vet vad han skall betala, utan också att han faktiskt måste betala. Ett sådant system skulle inte innebära några mer betydelsefulla intäktsminskningar för staten. Kostnaderna för rättshjälpen utgörs nämligen till största delen av kostnader för biträde, försvarare och boutredningsman. Övriga kostnader är utredningskostnader samt kostnad för bevisning och partsinställelse. Kostnaderna för utredning och partsinställesekostnad uppgår i dag endast till ett mindre belopp.

De totala kostnaderna för allmän rättshjälpskostnader uppgick under budgetåret 1994/95 till 342 miljoner kronor efter att hänsyn tagits till vad som inbetalats på grund av bestämmelserna om återbetalning. Enligt Domstolsverket uppgick rättshjälpskostnaderna för bevisning i tvistemål till ca 1 miljon kronor. Den

intäktsminskning som det skulle bli fråga om för det fall avgiften beräknades på endast biträdeskostnaden torde därmed bli marginell.

I dag beräknas tilläggsavgiften även på ansökningsavgift som staten står för enligt 9 § 5 rättshjälpslagen. Någon uppgift om hur många tvistemål där ansökningsavgift därmed inte betalas av den rättssökande finns inte. Enligt SCB:s statistik var år 1992 andelen mål där någon av parterna hade rättshjälp ca 27 % av det totala antalet mål. Någon uppgift om det är käranden eller svaranden som hade rättshjälp finns dock inte och inte heller finns uppgift om rättshjälp beviljats sedan avgift redan betalats. En uppskattning av uteblivna intäkter blir således mycket osäker. Om rättshjälpen görs subsidiär till rättsskydds-försäkringar och om möjligheten att få rättshjälp i enklare ärenden på familjerättens område minskas (se avsnitt 5 respektive 10) kommer många av dessa mål att falla bort. Statens intäkter torde endast minska marginellt om rättshjälpsavgiften beräknas på endast biträdeskostnader.

Däremot innebär förslaget en förenkling som, framförallt med hänsyn till avräkningen, enligt regeringens mening medför så stora fördelar att den marginella intäktsminskning som nu redovisats kan godtas.

Om rättshjälpsavgiften beräknas endast på kostnaden för rättshjälpsbiträdet blir reglerna betydligt lättare att tillämpa jämfört med vad som gäller idag. Avgiften bör därför beräknas som en viss andel av ersättningen till biträdet.

Avgifternas storlek

Utredningen föreslår att det skall finnas fyra nivåer där avgiften varierar mellan 5 och 40 % av kostnaderna beroende av den rättssökandes ekonomiska underlag. Flera av remissinstanserna, däribland Svea hovrätt, Stockholms tingsrätt, Malmö tingsrätt, Länsrätten i Norrlands län och Sveriges advokatsamfund pekar på de tröskeeffekter som förslaget medför.

Regeringen instämmer i att förslaget i vissa fall kan medföra påtagliga tröskeeffekter. Det är emellertid svårt att helt undvika sådana konsekvenser. Som tidigare anförts medför en överdriven rättvisepincip att överskådligheten går förlorad och att det uppstår praktiska problem vid tillämpningen av bestämmelserna. Utredningens förslag bör dock kunna modifieras något utan att avkall behöver göras på begriplighet och effektivitet. Ett lämpligt antal avgiftsnivåer som tar hänsyn till att systemet både bör vara rättvist och lätt att tillämpa är enligt regeringens mening sex nivåer. Mindre kostnader är inte så betungande att de flesta rättssökande inte själva skulle kunna stå för dem. Procentregeln bör därför kompletteras med en regel om att en viss minsta avgift alltid skall betalas, på samma sätt som försäkringsbolagen har en viss minsta självrisk.

Domstolsverket och Sveriges advokatsamfund anser i sina remissvar att den högsta avgiftsnivån - 40 % - bör sänkas. Enligt regeringens mening finns inte skäl för en sänkning. Den som inte beviljas rättshjälp anses ju själv kunna stå för 100 % av kostnaderna. Det är då rimligt att anse att den som har sådana ekonomiska förhållanden att han närmar sig gränsen för att inte kunna få rättshjälp får betala 40 % av kostnaderna. På så sätt blir också motstående parter processekonomiska situation mer jämbördig.

Vi föreslår ett system där avgiften varierar mellan 2 och 40 % av kostnaderna beroende på den rättssökandes ekonomiska situation, kompletterat med en regel om en minimiavgift som kan variera mellan 500 och 5 000 kr. För dem som har det sämst ställt behövs inte någon minimiavgift utöver den avgift som skall betalas för den obligatoriska rådgivningen (se härom avsnitt 6).

Jämkning av avgiften

Jämkning bör på samma sätt som nu kunna ske om den rättssökandes ekonomiska förhållanden ändras väsentligt innan den rättsliga angelägenheten har avslutats.

Vi föreslår här att jämkning skall ske på så sätt att procentsatsen sätts ned

till någon av de nivåer som anges i lagen. Procentsatsen skall således aldrig kunna understiga 2 %. Jämkning nedåt skall aldrig kunna avse redan inbetalade avgifter. I princip bör inte heller jämkning nedåt kunna avse kostnader som redan har uppkommit. Jämkning skall även, liksom enligt nuvarande bestämmelser, kunna ske om en väsentlig felbedömning gjordes då procentsatsen tidigare fastställdes eller om oriktiga uppgifter legat till grund för beslutet.

Ekonomiska konsekvenser

Vilka besparingar som det nya avgiftssystemet medför är svårt att beräkna. Avsikten är inte heller i första hand att göra besparingar genom att öka intäkterna från avgifterna utan att avgiftssystemet som sådant skall medverka till att kostnaderna för rättshjälpen totalt sett minskar. Genom att den rättssökandes avgift påverkas av hur mycket kostnaderna uppgår till i ett ärende får han ett eget intresse av att försöka hålla dessa kostnader på en så låg nivå som möjligt. Detta får särskild betydelse i mer komplicerade och långdragna ärenden där kostnaderna kan uppgå till stora belopp. I dagens system betalar en rättssökande med låg rättshjälpsavgift i praktiken endast för kostnader i början av ett ärende medan kostnader som uppkommer därefter inte påverkar hans avgift. Beräkningar (se bilaga 3) visar att avgifterna i det stora flertalet ärenden kommer att bli ungefär desamma som enligt nuvarande system. I mer kostsamma ärenden blir dock avgifterna högre. Förslaget medför därmed inte någon kostnadsökning för staten även om rättshjälpskostnaderna skulle bli oförändrade.

13.2 Återbetalningsskyldighet i brottmål

| Regeringens förslag: En tilltalad som döms för ett brott skall |
| endast återbetala kostnaderna för offentlig försvarare och måls- |
| ägandebiträde. Den tilltalade är dock aldrig skyldig att betala |
| mer än vad han eller hon skulle fått betala i rättshjälpsavgift. |
| Om staten haft kostnader för blodprov och undersökning av sådant |
| prov i samband med utredning av ett brott skall den som döms för |
brottet alltid återbetala hela kostnaden.

Utredningens förslag överensstämmer med regeringens förslag. Remissinstanserna har inga invändningar mot förslagen. Åklagarmyndigheten i Göteborg, vars yttrande bifogats Riksåklagarens remissvar, avstyrker dock förslaget om att den tilltalade inte skall ersätta staten för andra kostnader än offentlig försvarare och målsägandebiträde och påtalar att det är inkonsekvent att den som döms för brott skall betala kostnader för blodprovstagnning och blodundersökning men inte kostnader för andra betydligt dyrare undersökningar såsom DNA-undersökning och rättsintyg m.m. Skälen för regeringens förslag: Enligt 31 kap. 1 § skall den tilltalade, som huvudregel, om han döms för ett brott i ett mål där åklagaren för talan, ersätta staten för vad som har betalats av allmänna medel för hans inställelse vid rätten under förundersökningen, för bevisning under förundersökningen eller i rättegången samt i ersättning till försvarare. Enligt 8 § lagen (1988:609) om målsägandebiträde skall den dömde också återbetala kostnaderna för målsägandebiträdet. Den som döms för i första hand trafiknykterhetsbrott skall också enligt lagen (1946:846) om återgäldande av kostnad för blodundersökning i brottmål betala kostnader för att ta blodprov och för blodundersökning. Enligt 31 kap. 1 § tredje stycket rättegångsbalken är den dömde dock inte skyldig att sammanlagt betala mer än vad han skulle ha fått betala i rättshjälpsavgift om han beviljats allmän rättshjälp. Återbetalningsskyldigheten kan också enligt fjärde stycket jämkas eller efterges, om det finns skäl för det med hänsyn till den tilltalades personliga och ekonomiska förhållanden.

Utredningens förslag innebär att återbetalningsskyldigheten endast avser kostnaderna för offentlig försvarare och målsägandebiträde. Enligt utredningens förslag skall återbetalningsskyldigheten - liksom nu - begränsas till högst vad den dömda skulle ha fått betala i rättshjälpsavgift om han haft rättshjälp. Dessutom skulle den dömda alltid få betala hela kostnaden för blodprov och blodundersökning.

De nuvarande bestämmelserna om vad den dömda skall återbetala är komplicerade och omfattande beräkningar måste ofta göras innan betalningsskyldigheten kan fastställas. När allmän rättshjälp beviljats räknas rättshjälpsavgiften fram automatiskt med hjälp av datorer. I brottmål finns ingen sådan teknisk hjälp. I avsnitt 13.1 föreslår vi att rättshjälpsavgiften skall beräknas endast på kostnaderna för rättshjälpsbiträdet. Det finns anledning att överväga om inte denna ordning bör gälla även i brottmål.

De totala rättshjälpskostnaderna för brottmål och kostnaderna för målsägandebiträde uppgick under budgetåret 1994/95 till ca 415 miljoner kronor. Enligt uppgift från Domstolsverket uppgick statens kostnader för bevisning i brottmål under samma period till drygt 12 miljoner kronor. Av dessa kostnader återbetalades ca 23 miljoner kronor enligt reglerna i 31 kap. rättegångsbalken. Det är alltså fråga om en mindre del - 5 % - av de totala kostnaderna på 427 miljoner kr som återbetalas.

Några uppgifter om hur stor del av återbetalade medel som avser bevisning finns inte. Om förhållandet mellan återbetalning som hänför sig till bevisning och kostnaderna för bevisningen är detsamma som förhållandet mellan hela det belopp som återbetalas och de totala kostnaderna för rättshjälp och bevisning i brottmål skulle de återbetalade medel som hänför sig till bevisning uppgå till en halv miljon kr. Om utredningens förslag genomförs skulle alltså statens kostnader öka med ett belopp i den storleksordningen.

Den förenkling som utredningens förslag medför innebär enligt regeringens mening så stora fördelar att en sådan kostnadsökning kan godtas. I stort sett alla remissinstanser tillstyrker också förslagen eller lämnar dem utan erinran. Regeringen föreslår därför att den tilltalades återbetalningsskyldighet skall begränsas till att avse kostnader för offentlig försvarare och målsägandebiträde.

En sådan ordning, där ersättning till vittnen och målsägande inte påverkar den tilltalades återbetalningsskyldighet, har också den fördelen att ersättning för inställelse m.m. till dessa kategorier skulle kunna handläggas utanför rättssalen. Det skulle i sin tur innebära både att en huvudförhandling slipper belastas med sådana beslut och att vittnen och målsägande slipper redogöra för sina ekonomiska och andra förhållanden inför parter och åhörare.

Förslagen föranleder ändringar i rättegångsbalken.

Utredningen föreslår att kostnaderna för blodprov och blodundersökning skall återbetalas oberoende av den dömdes ekonomiska förhållanden. Regeringen instämmer i de överväganden utredningen har gjort. De kostnader som avses uppstår ofta i ärenden om rattonykterhet. Den dömda respektive den som godkänner ett strafföreläggande bör alltid stå för sådana kostnader. De är också ofta de enda kostnaderna i målet eller ärendet.

Regeringens förslag i den här delen innebär att 1946 års lag ersätts av nya regler i 31 och 48 kap. rättegångsbalken.

14 Upphörande av rättshjälp

| Regeringens förslag: Nuvarande regler om när rättshjälp skall |
| upphöra behålls, liksom reglerna om återbetalning av rättshjälps-|
| kostnader när rättshjälpen upphör och överförs till den nya rätts-|
| hjälpslagen. De nuvarande bestämmelserna om möjlighet att låta |
| rättshjälpen bestå trots att det finns grund för upphörande slopas|
| utom beträffande pilot-fallsregeln . |

| Två nya grunder för upphörande införs. Enligt den ena skall |
| rättshjälpen som huvudregel upphöra när biträdet arbetat i 100 |
| timmar. Enligt den andra skall rättshjälpen upphöra om ett |
| rättshjälpsbiträde entledigas utan att nytt biträde förordnas. |

Utredningens förslag överensstämmer i huvudsak med regeringens förslag. Remissinstanserna tillstyrker förslaget eller lämnar det utan erinran. De remissinstanser som motsatt sig ett tak för biträdeskostnaderna avstyrker också att rättshjälpen skall upphöra vid 100 arbetade timmar. Föreningen jurister vid Sveriges allmänna advokatbyråer motsätter sig också att rättshjälpsbiträdet skall vara skyldigt att bevaka att den rättssökande betalar rättshjälpsavgift samt att rättshjälpen skall upphöra om det inte är rimligt att staten bidrar till kostnaderna.

Skälen för regeringens förslag: Bestämmelserna om upphörande av allmän rättshjälp finns i 34 § rättshjälpslagen. Enligt bestämmelsens första stycke skall allmän rättshjälp upphöra om rättshjälpsavgift inte betalas (1), om den rättssökande lämnat oriktig uppgift och rättshjälp inte skulle ha beviljats om riktig uppgift lämnats (2), om den rättssökande uppsåtligen eller av grov oaktsamhet lämnat oriktig uppgift som varit avsedd att leda till befrielse från eller för låg rättshjälpsavgift (3), om den rättssökande inte längre kan anses ha befogat intresse av att få sin sak behandlad (4) eller om de ekonomiska förhållandena ändrats i sådan mån att den rättssökande inte längre är berättigad till rättshjälp (5). Enligt tredje stycket skall rättshjälpen inte upphöra enligt punkt 2 om oriktigheten bestått i att den rättssökande underlåtit att lämna en uppgift som han varken visste eller hade skälig anledning att anta var av betydelse för bedömningen av hans ansökan. Tredje punkten om oriktiga uppgifter som lämnats i syfte att få lägre avgift och fjärde punkten om befogat intresse gäller inte om det är uppenbart obilligt att rättshjälpen upphör. Om det beslutas att rättshjälpen skall upphöra skall som huvudregel den som haft rättshjälp själv bära kostnaderna för denna. Om det finns särskilda skäl kan dock kostnaderna helt eller delvis stanna på staten. Denna bestämmelse har i praxis tolkats så att återbetalningsskyldigheten begränsats till rättshjälpsavgiften när rättshjälpen upphör enligt punkt 1 (rättshjälpsavgift ej betald) och punkt 4 (befogat intresse saknas) medan den rättssökande i övriga fall får betala samtliga kostnader om det inte föreligger särskilda skäl (NJA 1983 s. 150 och 221).

Enligt 34 § andra stycket rättshjälpslagen får rättshjälpen också upphöra om det visar sig att pilotfalls-regeln i 8 § första stycket 8 är tillämplig.

Enligt tredje stycket sista meningen gäller detta dock inte om det är uppenbart obilligt att rättshjälpen upphör. Om det i sådant fall beslutas att rättshjälpen skall upphöra skall staten betala kostnaderna. Om det finns särskilda skäl kan dock den rättssökande få stå för dessa kostnader.

Ett beslut om upphörande av allmän rättshjälp fattas av domstol där angelägenheten behandlas eller av Rättshjälpsmyndigheten. Sådant beslut får också meddelas i samband med besvär enligt 49 § rättshjälpslagen. Även om angelägenheten varit anhängig vid domstol kan Rättshjälpsmyndigheten i samband med avräkningen besluta om upphörande (RN 655/1993).

Domstolsverket har enligt 49 b § rättshjälpslagen befogenhet att påkalla beslut om rättshjälpens upphörande. Även Justitiekanslern har denna befogenhet. Däremot har motparten till den som beviljats rättshjälp inte möjlighet att påkalla ett sådant beslut.

Beslut om upphörande gäller omedelbart (17 kap. 14 § och 30 kap. 12 § rättegångsbalken samt NJA 1980 s. 786).

Utredningen föreslår att de nuvarande grunderna för rättshjälpens upphörande skall föras över till den nya lagen. Till skillnad från den nuvarande lagen skall rättshjälpen dock alltid upphöra om någon av de angivna grunderna föreligger, oavsett om det skulle vara obilligt. Vad gäller upphörande enligt

pilotfalls-regeln föreslås ingen ändring. Där kan således enligt utredningens förslag rättshjälpen i vissa fall bestå även om det föreligger ett pilotfall.

Utredningen förslår ingen ändring i sak i återbetalningsreglerna. I stort sett alla remissinstanser tillstyrker förslaget eller lämnar det utan erinran.

Som utredningen konstaterar är nuvarande bestämmelserna funktionella och stämmer väl överens med de syften som ligger bakom bestämmelserna om rättshjälp.

En annan sak är att bestämmelserna framför allt om befogat intresse inte tillämpats i någon större utsträckning. Denna fråga behandlas i avsnitt 7.4. Den nya bestämmelsen om att det skall vara rimligt att staten bidrar till kostnaderna kommer förhoppningsvis ge större utrymme för beslut om att rättshjälpen skall upphöra i sådana fall när det inte är rimligt att staten bekostar en tvist.

Enligt regeringens mening bör alltså de nuvarande bestämmelserna om grunder för upphörande av rättshjälp föras över till den nya lagen.

Enligt den nuvarande bestämmelsen (punkt 2) skall rättshjälpen upphöra om den rättssökande lämnat oriktig uppgift och rättshjälp inte skulle ha beviljats om riktig uppgift lämnats. Detta gäller dock inte om oriktigheten endast bestått i att den rättssökande underlåtit att lämna en uppgift som han varken visste eller hade skälig anledning att anta var av betydelse för bedömningen av hans ansökan (tredje stycket). Utredningen föreslår inte något motsvarande undantag för sådana fall.

Om rättshjälp beviljats på grundval av felaktiga uppgifter finns det enligt regeringen mening inte skäl för att låta den bestå om de riktiga uppgifterna framkommer. Även om den rättssökande inte förstått uppgifternas betydelse skulle han ju aldrig ha beviljats rättshjälp om de varit kända. Regeringen delar därför utredningens uppfattning att rättshjälpen alltid skall upphöra i sådant fall. Däremot bör den rättssökandes avsikter när han utelämnat uppgiften beaktas när återbetalningsskyldigheten fastställs.

Enligt tredje stycket sista meningen skall rättshjälpen inte upphöra om det är uppenbart obilligt även om den rättssökande lämnat oriktiga uppgifter i syfte att minska sin rättshjälpsavgift eller om han saknar befogat intresse av att få sin sak prövad. Enligt utredningen skall inte heller några sådana undantag finnas för dessa situationer.

För att rättshjälpen skall upphöra på grund av oriktiga uppgifter krävs att den rättssökande medvetet eller av grov oaktsamhet lämnat felaktiga uppgifter i syfte att få en lägre avgift. Vid ett sådant beteende kan det enligt regeringens mening aldrig vara obilligt att låta rättshjälpen upphöra. Den som medvetet försöker utnyttja systemet på ett sådant sätt skall inte komma i åtnjutande av rättshjälpens förmåner när oriktigheterna uppdragats. Regeringen delar alltså utredningens uppfattning att något undantag inte bör förekomma i dessa situationer. Detsamma gäller bestämmelsen att det skall vara rimligt att staten bidrar till kostnaderna. Om det inte är rimligt att staten bidrar kan det naturligtvis aldrig vara obilligt att låta rättshjälpen upphöra.

Om rättshjälpen skall upphöra skall även i fortsättningen avgöras om den rättssökande, utöver rättshjälpsavgiften, skall betala tillbaka kostnaderna för rättshjälpen. Huvudregeln bör även i fortsättningen vara att den som missbrukat systemet genom att lämna felaktiga uppgifter så gott som alltid bör stå för hela kostnaden, medan den som för en process som det efter en tid visar sig inte vara rimligt att staten bekostar i större utsträckning kan befrias från återbetalningsskyldighet. För den vars ekonomiska förhållanden ändras bör återbetalningsskyldigheten avgöras i förhållande till vilken grad förhållandena förbättras.

Utredningen föreslår också två nya grunder för upphörande. Som en konsekvens av den begränsning av rättshjälpen som föreslås i avsnitt 11.2 föreslås att rättshjälpen skall upphöra när rättshjälpsbiträdet arbetat i 100 timmar.

De flesta remissinstanserna tillstyrker förslaget eller lämnar det utan erinran. De remissinstanser som avstyrker en begränsning av rättshjälpen till 100 timmars biträdesarbete avstyrker också som följd härav att rättshjälpen

skall upphöra när biträdet arbetat under den angivna tiden.

Som en konsekvens av den begränsning av rättshjälpen som vi föreslår måste bestämmelserna självfallet kompletteras med en regel om att rättshjälpen skall upphöra när rättshjälpsbiträdet arbetat i 100 timmar. Frågan behandlas utförligare i avsnitt 11.2. Om rättshjälpen upphör på den nu angivna grunden bör den rättssökande endast betala rättshjälpsavgift. Övriga kostnader bör fördelas enligt bestämmelserna om motparts och medparts kostnadsansvar eller stanna på staten.

Utredningen föreslår också, eftersom rättshjälp enligt den nya lagen endast skall ges om den rättssökande behöver juridiskt biträde (se avsnitt 7.3, att rättshjälpen skall upphöra om ett rättshjälpsbiträde entledigas utan att nytt rättshjälpsbiträde förordnas. De flesta remissinstanserna tillstyrker förslaget eller lämnar det utan erinran.

Enligt regeringens mening är den av utredningen förslagna regeln lämplig och bör alltså föras in i den nya lagen. Om den rättssökande på nytt ansöker om rättshjälp torde det som regel inte vara rimligt att åter bevilja rättshjälp (angående denna regel se avsnitt 7.4).

Det viktigaste i detta sammanhang är som utredningen påpekar att bestämmelserna om upphörande verkligen tillämpas. De domstolar och myndigheter som kan fatta beslut om upphörande är skyldiga att göra en officialprövning. Om det finns anledning skall alltså frågan prövas oberoende av yrkande. En korrekt hantering av rättshjälpsfrågorna är som Justitiekanslern tidigare konstaterat (beslut 1995-01-09, dnr. 2024-94-21) av stor betydelse, inte bara för parterna och staten utan ytterst också för allmänhetens förtroende för den verksamhet som bedrivs vid domstolarna. Det ankommer på domstolarna att ta det ansvar som följer med uppgiften och det finns därmed i princip inte något utrymme att ge rättshjälpsfrågor lägre prioritet till förmån för andra viktiga arbetsuppgifter vid domstolen.

Regeringen vill alltså särskilt poängtera att det är av stor betydelse att rättshjälpsfrågorna handläggs på ett korrekt sätt. När domstolen får kännedom om förhållanden som kan medföra att rättshjälpen kan komma att upphöra måste detta utredas närmare. Om det efter en sådan prövning uppstår jäv vid den fortsatta handläggningen får det lösas genom att målet därefter handläggs av andra ledamöter. Någon särskild författningsreglering av detta är inte nödvändig.

15 Ersättningskyldighet för rättshjälpskostnader

15.1 Motparts och medparts kostnadsansvar

| Regeringens förslag: Motparts respektive medparts ersätt- |
| ningsskyldighet skall endast omfatta kostnader som avser |
| ersättning till rättshjälpsbiträdet. Motparts ersättningskyldighet |
| skall därutöver även omfatta den rättssökandes rådgivningsavgift. I |
| övrigt föreslås inga förändringar i reglerna om ersättningskyldig- |
het för motparts rättshjälpskostnader.

Utredningens förslag överensstämmer i huvudsak med regeringens.

Remissinstanserna tillstyrker utredningens förslag eller lämnar det utan erinran. Göta hovrätt menar i sitt remissvar att domstolar bör ha möjlighet att pröva rättshjälpskostnadernas fördelning vid en förlikning om det framgår av omständigheterna att förlikningen tillkommit i syfte att få staten att stå för kostnaderna.

Skälen för regeringens förslag: Enligt 31 § rättshjälpslagen gäller bestämmelser i lag om motparts kostnad i rättegång även i fråga om motparts rättshjälpskostnader. Ersättning för ränta skall dock inte betalas.

Bestämmelser om rättegångskostnader och dessas fördelning finns främst i 18

kap. och 31 kap. rättegångsbalken samt i föräldrabalken. Huvudregeln är att förlorande part skall ersätta den vinnande parten dennes rättegångskostnad. Åtskilliga bestämmelser med undantag från denna regel finns dock, speciellt i familjerättsliga mål som rör barn. Undantagen innebär ofta att vardera parten skall stå sin kostnad oavsett utgången i målet.

Ersättningsskyldighet enligt 31 § rättshjälpslagen skall fastställas oberoende av yrkande och oberoende av vad parterna avtalat i kostnadsfrågan. Någon prövning av kostnadsfrågan i anledning av utgången i målet kan enligt praxis inte göras när parterna anmält att de förlikts (NJA 1976 s. 259).

Rättegångsbalkens regler om motparts kostnadsansvar sägs ha dels en handlingsdirigerade funktion, dels en reparativ. Detta uppnås genom att den som förlorar en process som huvudregel får ersätta motparten dennes kostnader. Denna princip bör - som utredningen föreslår - gälla på rättshjälpsområdet även i fortsättningen. Det innebär att en förlorande part skall ersätta motpartens rättshjälpskostnader om inte annat är särskilt stadgat.

Regeringen är medveten om de problem som Göta hovrätt påtalar vad gäller fördelning av rättegångskostnader vid förlikning och att förlikningar emellanåt görs i syfte att låta staten få stå för kostnaderna. Frågan är om problemet, med den nya ordning som föreslås, blir så stort att en särreglering är nödvändig.

Rättshjälpen kommer ju i fortsättningen i första hand att förekomma i familjerättsliga ärenden eftersom rättsskyddet kommer att träda in för de flesta övriga angelägenheterna. I de flesta familjerättsliga tvister kan förlikning inte ingås. Dessutom gäller ofta särskilda regler om rättegångskostnadernas fördelning. Enligt regeringens bedömning finns det därför inte skäl att nu införa särskilda regler för rättshjälpskostnadernas fördelning vid förlikning. För att förenkla hanteringen på rättshjälpsområdet föreslås i avsnitt 13 att den rättssökandes rättshjälpsavgift skall beräknas endast på ersättningen till rättshjälpsbiträdet. Detta skäl talar för att även en motparts ersättningsskyldighet bör avse endast ersättningen till biträdet. Om rättshjälpen görs subsidiär till rättsskyddsförsäkringar torde rättshjälpen i huvudsak beviljas i familjerättsliga angelägenheter där vardera parten ofta skall stå sin kostnad. Ersättningsskyldighet kommer därför att fastställas i färre fall än vad som sker i dag. Eftersom bitrådets ersättning utgör drygt 98 % av rättshjälpskostnaderna blir inkomstbortfallet för staten marginellt jämfört med om ersättningsskyldigheten skulle avse samtliga rättshjälpskostnader. Hanteringen kan underlättas väsentligt om ersättningen endast beräknas på bitrådets ersättning. Dessutom kan ersättning till vittnen m.fl. beslutas utanför rättssalen. Enligt regeringens mening överväger dessa fördelar den mindre minskning av intäkterna som det kan bli fråga om.

Mot den bakgrunden föreslog regeringen i lagrådsremissen att motparts ersättningsskyldighet endast skulle avse ersättningen till rättshjälpsbiträdet.

Lagrådet har dock uppmärksammat att det skulle kunna medföra vissa komplikationer om den rättssökandes rådgivningsavgift inte beaktas.

Lagrådet anför att med den i lagrådsremissens föreslagna regleringen kommer inga särskilda bestämmelser att gälla i fråga om den rådgivningsavgift som den rättssökande har betalat innan rättshjälpen beviljades och som inte ingår i rättshjälpskostnaderna. Konsekvensen blir att avgiften utgör en rättegångskostnad för den rättssökande, för vilken denne, om han vinner målet, normalt är berättigad till ersättning av motparten enligt reglerna i 18 kap. rättegångsbalken. Ett särskilt yrkande om detta måste då framställas och domstolen måste särbehandla denna kostnad i domen. Detta kommer ofta att behövas inte bara i första instans utan också i den händelse att domen överklagas.

Eftersom det enligt 42 § ankommer på Rättshjälpsmyndigheten att fatta beslut om återbetalningsskyldighet för motpart med avseende på rättshjälpsavgiften, blir följden vidare att motpartens betalningsskyldighet gentemot den rättssökande för rättshjälpsavgift och rådgivningsavgift kommer att följa av olika exekutionstitlar.

Enligt Lagrådet finns två möjligheter att undvika dessa konsekvenser. Antingen

kan särskilda bestämmelser införas om att rådgivningsavgift inte skall ersättas som rättegångskostnad eller också kan bestämmelsen om motparts ersättningsskyldighet utvidgas till att också gälla rådgivningsavgift. Lagrådets förordar det senare alternativet. Regeringen delar Lagrådets uppfattning att återbetalningsskyldigheten bör avse även rådgivningsavgift och att det senare alternativet därför är den lämpligaste lösningen.

En kostnad som har ersatts som en rättshjälpskostnad kan vara gemensam för flera medparter. Enligt 31 a § rättshjälpslagen skall var och en av de medparter som inte haft rättshjälp, åläggas att till staten betala den del av kostnaden som kan anses belöpa på honom. Innan betalningsskyldighet enligt 31 a § bestäms skall avdrag göras för vad motpart eller annan har ålagts att betala enligt 31 §.

Om flera parter i en process anlitar samma ombud, anses de gentemot ombudet vara solidariskt betalningsansvariga för dennes arvode, såvida annat inte har avtalats. Ombudet kan således vända sig till en av dem och kräva ut hela arvodet. Om den personen har rättshjälp betalas hela arvodet av staten. För att de parter som inte har rättshjälp inte skall kunna åka snålskjuts på rättshjälpen infördes år 1988 bestämmelsen i 31 a § rättshjälpslagen (se prop. 1987/88:73 s. 72 f. och 106 f.).

Bestämmelsen har konstruerats så att den skall tillämpas om rättshjälpen har betalat kostnader som varit gemensamma för flera medparter. Det bakomliggande avtalsförhållandet mellan ombudet och parterna om hur kostnaderna skall fördelas inverkar inte på parternas betalningsansvar mot staten. Bestämmelsen kan bara tillämpas vid domstol och betalningsskyldighet kan endast åläggas personer som är parter i en domstolsprocess.

Fördelningen skall göras efter huvudtalet om det inte finns skäl som talar mot det. I betänkandet som låg till grund för propositionen (SOU 1984:66 s. 164) anges att som grund för annan fördelning, ofta bör kunna läggas den andel som parterna har i själva saken.

Den som blir betalningsskyldig enligt 31 a § rättshjälpslagen skall alltid betala hela ersättningen till staten. Om den rättssökande med sin rättshjälpsavgift och tilläggsavgift har betalat mer än sin andel av kostnaderna får han enligt 32 § rättshjälpslagen tillbaka den överskjutande delen av staten. Regeringen instämmer i utredningens slutsats att en regel motsvarande den som finns i dag bör finnas för att hindra att en medpart skall kunna åka snålskjuts på den som har rättshjälp. Av samma skäl som angetts beträffande motparts ersättningsskyldighet bör en medparts ersättningsskyldighet beräknas endast på ersättningen till biträdet.

För att undvika en onödig rundgång av pengar bör förfarandet ändras när det gäller de fall där det finns flera medparter. Om den rättssökandes rättshjälpsavgift överstiger hans eller hennes andel av kostnaderna bör medparterna betala den överskjutande delen direkt till honom eller henne i stället för att, som i dag, dessa betalar till staten som i sin tur betalar till den som har rättshjälp.

15.2 Kostnadsansvaret vid gemensam ansökan om äktenskapsskillnad

| Regeringens förslag: De särskilda bestämmelserna om |
| kostnadsansvar vid gemensam ansökan om äktenskapsskillnad tas |
bort.

Utredningens förslag överensstämmer med regeringens förslag. Remissinstanserna har inte haft några invändningar mot förslaget. Skälen för regeringens förslag: I mål om äktenskapsskillnad efter gemensam ansökan skall enligt 31 b § rättshjälpslagen, i de fall endast den ene maken har

rättshjälp, den andra åläggas att betala hälften av rättshjälpkostnaderna. Han eller hon är dock inte skyldig att betala mer än vad som motsvarar den grundavgift som skulle gälla om rättshjälp beviljats. Dessutom är denne make inte ersättningsskyldig om han eller hon haft kostnaderna för eget biträde eller det annars skulle vara oskäligt med hänsyn till omständigheterna. Om summan av vad en make skall betala enligt denna bestämmelse och den rättssökandes rättshjälpavgift överstiger kostnaderna för rättshjälp skall den överskjutande delen återbetalas av staten till den rättssökande.

Bestämmelsen i 31 b § rättshjälpslagen har orsakat mycket arbete såväl för domstolarna som för Rättshjälpsmyndigheten. Domstolarna har olika rutiner för att bereda den ersättningsskyldige möjlighet att ange sina ekonomiska förhållanden och uppgift om eventuellt eget biträde. Missförstånd uppstår ofta och maken inser emellanåt inte vikten av att han lämnar dessa uppgifter förrän han får besked om att han ålagts att betala halva kostnaden för rättshjälp. Många anser sig orättvist behandlade för att de tvingas betala den andra makens biträde. Detta orsakar många telefonsamtal till personalen på domstolarna, Rättshjälpsmyndigheten och Domstolsverket. Många överklagar också ersättningsbeslutet till hovrätten. Enligt en undersökning som Hovrättsprocessutredningen (JU 1993:04) och Domstolsverket låtit utföra utgörs ca 4 % av alla tvistemål i hovrätt, av mål där fråga endast är om återbetalningsskyldighet för motparts rättshjälpkostnader. Dessa mål torde i huvudsak avse tillämpningen av 31 b § rättshjälpslagen och de avskrivs sällan. De utgör därmed drygt 6 % av alla tvistemål som prövas i sak. Tingsrättens slut ändras i ca 2/3 av målen. Den vanligaste orsaken tycka vara att nya uppgifter lämnas i hovrätten. Resultatet av undersökningen finns redovisat i DV-rapport 1995:3 och SOU 1995:124. Någon särskild statistik över vilka inkomster som detta kostnadsansvar medför för staten finns inte. Ett rimligt antagande är dock att en inte oväsentlig del av de ca 18 miljoner som betalas in på grund av ålagd återbetalningsskyldighet enligt rättshjälpslagen avser ålagd betalning enligt 31 b § rättshjälpslagen. I detta ärende föreslås att rättshjälp i angelägenheter rörande äktenskapsskillnad endast skall beviljas om det finns särskilda skäl, se avsnitt 10.3. Rättshjälp i angelägenhet om äktenskapsskillnad efter gemensam ansökan kommer då att ges endast vid enstaka tillfällen. Mot den bakgrunden och med hänsyn till de nackdelar bestämmelsen i 31 b § rättshjälpslagen fört med sig i form av merarbete för domstolarna och andra myndigheter och onödiga irritationsmoment för parterna finns det - som utredningen konstaterat - inte tillräckliga skäl för att behålla bestämmelsen. Om två makar ansöker gemensamt om äktenskapsskillnad och den ene har rättshjälp skall alltså i fortsättningen den andre inte åläggas att betala någon del av rättshjälpkostnaderna.

15.3 Den rättssökandes och dennes ställföreträdarens ansvar för kostnaderna vid vårdslöshet eller försummelse

| Regeringens förslag: Reglerna om att den rättssökande och dennes|
| ställföreträdare skall åläggas att betala för kostnader som |
| uppkommit på grund av deras vårdslöshet eller försummelse förs över|
| till den nya rättshjälpslagen. Kostnadsansvaret skall även i |
fortsättningen avse samtliga kostnader för rättshjälp.

Utredningens förslag överensstämmer med regeringens förslag. Remissinstanserna har inte haft några invändningar mot utredningens förslag. Skälen för regeringens förslag: Om den rättssökande genom vårdslöshet eller försummelse föranlett ökade kostnader för rättshjälp, skall han eller hon enligt 31 c § rättshjälpslagen, ersätta staten för dessa kostnader. Detta gäller oavsett hur ansvaret för rättshjälpkostnaderna i övrigt skall fördelas. Motsvarande gäller även den rättssökandes ställföreträdare.

Bestämmelsen syftar i första hand på vårdslösa och försumliga åtgärder under ett ärendes gång. Ökade kostnader för rättshjälpen kan uppkomma t.ex. genom att den som har rättshjälp uteblir från en förhandling eller framställer påstående eller invändning som han insett eller bort inse saknade fog. Har han eller hon genom vårdslöshet eller försummelse förorsakat onödig utredning kan detta också beaktas. Bestämmelsen omfattar också andra åtgärder än sådana som företagits under ärendets gång. Den är avsedd att tillämpas även i sådana fall där den som har rättshjälp inlett ett ärende trots att han eller hon insett eller bort inse att hans anspråk saknade fog (prop. 1972:4 s. 333 f. och prop. 1988/89:117 s. 33).

Den som varit vårdslös eller försumlig skall förpliktas att betala den extra kostnad som uppkommer genom vårdslösheten respektive försummelsen. Denna kostnad skall därefter inte beaktas när rättshjälpsavgift och motparts respektive medparts ersättningsskyldighet skall bestämmas.

Regeringen delar utredningens uppfattning att den rättssökande och dennes ställföreträdare även i fortsättningen bör åläggas att betala för kostnader som uppkommit på grund av deras vårdslöshet eller försummelse. Detta kostnadsansvar bör eftersom det är fråga om ett vårdslöst eller försumligt handlande - som utredningen föreslagit - även i fortsättningen avse samtliga kostnader för rättshjälpen, dvs. även utredning och bevisning m.m.

15.4 Förfarandet vid fastställande av ersättningsskyldighet

| Regeringens förslag: Ersättningsskyldighet för rättshjälpskostnader |
| skall även i fortsättningen fastställas till visst belopp i |
| samband med att handläggningen av ett mål eller ärende avslutas. |
| Frågan hur mycket av detta belopp som skall betalas till staten |
| respektive den rättssökande skall bestämmas vid Rättshjälps- |
myndighetens avräkning.

Utredningens förslag överensstämmer med regeringens förslag.

Remissinstanserna har inte haft några invändningar mot utredningens förslag. Skälen för regeringens förslag: Beslut angående det belopp som skall betalas enligt 31 § första stycket och 31 a-c §§ rättshjälpslagen, meddelas i samband med att handläggningen av ett mål eller ärende avslutas (33 § rättshjälpslagen). Om en domstol undanröjer en dom eller ett beslut och återförvisar ett mål till lägre instans åligger det dock den domstol till vilken målet återförvisas att ta ställning till vem som slutligen skall svara för rättshjälpskostnaderna (18 kap. 15 § tredje stycket rättegångsbalken).

En domstol eller en myndighet skall oberoende av yrkande pröva om det föreligger förutsättningar att tillämpa någon av de nu behandlade bestämmelserna (se bl.a. NJA 1987 s. 240). Det innebär bl.a. att överinstansen vid ändring av ett överklagat beslut eller dom skall pröva ersättningsskyldighet för rättshjälpskostnader såväl i underinstansen som i den högre instansen. I vissa fall kan ytterligare ersättningsskyldighet komma att bestämmas i den högre instansen trots att underinstansens beslut om kostnadsfördelning inte överklagats. Om endast biträdesersättningen överklagas och ersättningen höjs i överinstansen åligger det denna att i förekommande fall ålägga den förlorande parten i underinstansen den ytterligare ersättningsskyldighet som blir följden av den höjda biträdesersättningen (NJA 1980 s. 343).

Regeringen delar utredningens uppfattning att ersättningsskyldighet även i fortsättningen skall fastställas i samband med att handläggningen av ett mål eller ärende avslutas.

Hanteringen av denna fråga bör dock ändras på så sätt att domstol fastställer även medparts ersättningsskyldighet till ett visst belopp medan frågan om hur mycket av detta belopp som skall betalas till staten respektive den rättssökande

får bestämmas vid Rättshjälpsmyndighetens avräkning.

16 Ekonomiskt bistånd utanför rättshjälpsystemet

16.1 Tvistemål, förvaltningsprocess, ärenden

| Regeringens förslag: Om en rättssökande har små ekonomiska |
| resurser skall staten betala kostnaderna för bevisning och |
| kostnader i samband med inställelse vid förhandling i allmän |
| domstol eller Arbetsdomstolen oberoende av om rättshjälp |
| beviljas eller inte. |
Den rättssökande skall inte betala någon avgift för biståndet.

Utredningens förslag överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna tillstyrker förslagen eller lämnar dem utan erinran.

Skälen för regeringens förslag: Den som beviljas allmän rättshjälp har bl.a. förmånen av att få bevis- och inställelsekostnader ersatta av staten. Någon möjlighet att få sådana kostnader ersatta utanför rättshjälpsystemet finns inte såvitt gäller allmän domstol. Vid förhandling vid allmän förvaltningsdomstol kan en enskild part, som inställt sig till muntlig förhandling tillerkännas ersättning av allmänna medel för resa och uppehälle enligt 15 § förvaltningsprocesslagen (1971:309). Enligt 26 § förvaltningsprocesslagen har vittne och sakkunnig i förvaltningsdomstol rätt till ersättning av allmänna medel för sin inställelse.

Rättshjälp beviljas om den rättssökande har behov av någon eller några av förmånerna som anges i 9, 9 a och 10 §§ rättshjälpslagen. Vid behovsprövningen skall enligt förarbetena till rättshjälpslagen någon annan ekonomisk prövning än den som anges i 6 § rättshjälpslagen inte göras. Även om det är uppenbart att den rättssökande själv på grund av reglerna om rättshjälpsavgift kommer att få betala samtliga kostnader anses han ändå ha behov av rättshjälp om någon eller några av de förmåner som räknas upp i de angivna paragraferna kan komma i fråga.

I de flesta fall är behovet av biträde den främsta anledningen till att rättshjälp söks. Emellanåt förekommer det dock, t.ex. i tvistemål om mindre värden att den enda förmån som det finns behov av är bidrag till kostnader för bevisning. Rättshjälp kan i sådant fall beviljas utan att biträde förordnas.

Utredningen föreslår att kostnader för bevisning i allmän domstol eller i Arbetsdomstolen skall kunna ersättas utanför rättshjälpsystemet. Detsamma skall enligt utredningens förslag gälla kostnader i samband med inställelse vid förhandling i allmän domstol eller Arbetsdomstolen. Vidare föreslås att den rättssökande inte skall betala någon avgift för biståndet. I stort sett alla remissinstanser tillstyrker förslagen eller lämnar dem utan erinran.

Som vi föreslår i avsnitt 7.3 skall behovet av biträde i fortsättningen vara avgörande för huruvida rättshjälp skall beviljas eller inte. Det innebär att rättshjälp inte skall kunna beviljas för att bekosta endast någon annan av de förmåner som följer med rättshjälp. De förmåner som vanligen kommer i fråga är ersättning för kostnader som avser inställelse till förhandling och bevisning.

Om rättshjälp beviljas skall den rättssökandes kostnader för bevisning även i fortsättningen ersättas inom ramen för rättshjälpen (avsnitt 11.3) medan den rättssökandes kostnader för inställelse i domstol inte längre skall ersättas som en rättshjälpskostnad (avsnitt 11.4). En rättssökande som inte beviljas rättshjälp därför att han eller hon inte har behov av biträde får därför själv stå för sina beviskostnader och alla, oavsett om de har rättshjälp eller inte, får själva stå för kostnader i samband med inställelse till förhandling. Som vi framhållit i avsnitt 7.3 och 11.4 är dessa kostnader vanligtvis inte mer omfattande än att den rättssökande själv kan stå för dem. I vissa fall kan dock sådana kostnader bli alltför betungande för den enskilde. För de ekonomiskt

svaga grupperna bör det - som utredningen har föreslagit - vara möjligt att få viss hjälp med kostnader för bevisning och inställelse till förhandling. Vi ansluter oss därför till utredningen och föreslår att dessa kostnader i fortsättningen skall kunna ersättas utanför rättshjälpssystemet.

De nya ersättningsreglerna bör tas in i rättegångsbalken. Genom 5 kap. 3 § lagen (1974:371) om rättegången i arbetstvister blir bestämmelserna tillämpliga även i mål vid Arbetsdomstolen. Några ändringar krävs därför inte i den lagen. Några ändringar krävs inte heller i förvaltningsprocesslagen. Genom 24 § lagen (1996:242) om domstolsärenden är rättegångsbalkens regler om bevisning tillämpliga även på bevisning i ett ärende. Någon ändring krävs därför inte i detta hänseende. Däremot bör 18 § i lagen om domstolsärenden kompletteras med en hänvisning till 11 kap. 6 § rättegångsbalken så att parten kan få ersättning även för en inställelse till ett sammanträde i ett ärende. Vi återkommer i avsnitt 16.2 till motsvarande frågor när det gäller misstänkt i brottmål. Förslaget innebär att den rätt till ersättning för inställelse vid andra myndigheter än domstolar som finns i dag försvinner.

Rättshjälpkostnaderna för bevisning uppgår till ca 1 miljon kronor per år, således ett relativt litet belopp.

Regeringen delar utredningens bedömning att någon avgift inte bör tas ut för detta slag av bistånd. Det bistånd som nu föreslås skall ges till dem som har det sämst ställt ekonomiskt. Inkomsterna från de avgifter som det skulle kunna bli fråga skulle knappast bli stora. Den administration och de kostnader som en sådan ordning skulle innebära medför nackdelar som inte uppvägs av dessa ringa inkomster. De fördelar som kan uppnås med det nu beskrivna systemet torde klart överväga de marginellt minskade inkomster som skulle bli följden.

Eftersom ersättningen till vittnen därmed inte berör någon annans rätt kan dessutom frågan om ersättningarna i fortsättningen behandlas utanför rättssalen. Detta ser regeringen som en fördel. Bestämmelsen i 18 kap. 13 § rättegångsbalken om ersättningsskyldighet för vad som utgått av allmänna medel bör därför ändras på det sätt som utredningen föreslår.

16.2 Brottmål

| Regeringens förslag: Institutet rättshjälp åt misstänkt i brottmål |
| utmönstras ur rättshjälpssystemet. Om en misstänkt har små ekonomiska |
| resurser skall staten betala kostnaderna för bevisning och för |
| den misstänktes resa och uppehälle i samband med inställelse vid |
| domstol. Kostnaderna för sådant bistånd skall alltid stanna på |
| staten. |

Utredningens förslag överensstämmer med regeringens förslag.

Remissinstanserna har inga invändningar mot förslagen.

Skälen för regeringens förslag: En misstänkt i ett brottmål kan erhålla två former av rättshjälp. En av dessa är offentlig försvarare som regleras i 21 kap. rättegångsbalken. Den andra formen är rättshjälp åt misstänkt i brottmål enligt rättshjälpssystemet. Några förslag som rör rätten till offentlig försvarare lämnas inte i detta ärende. Vi går därför inte in på de reglerna.

Rättshjälp åt misstänkt i brottmål kan beviljas en tilltalad om hans eller hennes beräknade årsinkomst inte överstiger tre basbelopp, efter att hänsyn tagits till förmögenhetsförhållanden och försörjningsbörda. Om sådan rättshjälp beviljas betalar staten kostnaderna för bl.a. bevisning, utredning samt resa och uppehälle för den misstänkte i samband med inställelse inför domstol. De vanligaste förmånerna är ersättning för bevisning samt för resa till huvudförhandling vid domstol. Någon rättshjälpavgift behöver inte betalas men om den misstänkte döms för brottet kan han bli skyldig att återbetala kostnaderna för rättshjälp enligt vad som gäller för kostnader för offentlig

försvarare och bevisning m.m. enligt 31 kap. rättegångsbalken. Den som frikänns från ett åtal har möjlighet att i efterhand få ersättning för sina egna kostnader enligt bestämmelserna i 31 kap. 2 § rättegångsbalken.

Vi har i avsnitt 16.1 föreslagit att rättshjälpslagens regler om ersättning för kostnader för bevisning och inställelse vid domstol såvitt gäller tvistemål och ärenden skall ersättas av nya regler i rättegångsbalken som innebär att rättssökande med små ekonomiska resurser skall kunna få ersättning av staten för dessa kostnader vare sig rättshjälp beviljas eller inte.

Utredningen har föreslagit att motsvarande ordning skall gälla för tilltalad i brottmål. Förslaget tillstyrks eller lämnas utan erinran av samtliga remissinstanser. Regeringen ansluter sig till utredningens förslag. Som en konsekvens av detta blir institutet rättshjälp åt misstänkt i brottmål överflödigt. Förslaget föranleder ändringar i rättegångsbalken.

17 Rättsligt bistånd till brottsoffer

17.1 Bistånd till offer för sexualbrott utomlands

| Regeringens förslag: Bistånd till offer för sexualbrott i ange- |
| lägenhet som skall behandlas utomlands skall även i |
| fortsättningen ges i form av rättshjälp. |
| När rättshjälp beviljas i en sådan angelägenhet skall staten också |
| i fortsättningen betala kostnaderna för biträde, bevisning, |
| utredning samt för resa och uppehälle i anledning av en |
inställelse vid domstol i den främmande staten.

Utredningens förslag överensstämmer i sak med regeringens. Utredningen föreslår dock att bestämmelserna om rättsligt bistånd till brottsoffer i angelägenheter som skall behandlas utomlands skall regleras i lagen om målsägandebiträde och inte utgå som rättshjälp.

Remissinstanserna har inte haft några invändningar mot utredningens förslag. Skälen för regeringens förslag: Möjligheten att få rättshjälp i angelägenheter som skall prövas eller på annat sätt behandlas utomlands är starkt begränsad. I sådana fall får rättshjälp endast beviljas om det finns särskilda skäl. Praxis har här varit mycket restriktiv. Rättshjälp har i huvudsak beviljats dels i ärenden som rör statusfrågor, där det varit fråga om att tillvarata barns intressen och dels i ärenden med humanitära inslag, t.ex. ärenden som gällt skadestånd på grund av nazistisk förföljelse. Från och med den 1 april 1994 har rättshjälp därutöver kunnat beviljas om den sak som skall behandlas utomlands gäller ett brott mot den rättssökande som motsvarar brott enligt 6 kap. brottsbalken. Bakgrunden till lagändringen var behovet av ett ökat stöd till personer som fallit offer för brott i utlandet. Samtidigt som möjligheten för offer för sexualbrott att få rättshjälp förbättrades infördes regler om rätt till bistånd av svenska beskickningar eller konsulat för offer för våldsbrott (prop. 1993/94:26, bet. 1993/94:JuU12, rskr. 1993/94:124, SFS 1994:57-58). I likhet med utredningen menar regeringen att reglerna om rättsligt bistånd till offer för sexualbrott utomlands inte bör ändras i sak.

Den föreslagna nya rättshjälpslagen innebär dock vissa förändringar som påverkar rättshjälpen i nu aktuella fall, och som kräver särskilda överväganden. En av de större förändringar förslaget till ny rättshjälpslag innebär är att rättshjälpen blir generellt subsidiär till rättsskyddet. Vid den typ av utlandsangelägenheter som vi nu behandlar finns redan i dag en särskild bestämmelse som innebär att rättshjälpen skall tas i anspråk i andra hand. Av 9 b § andra meningen rättshjälpslagen framgår att staten i dessa fall betalar kostnader endast i den mån kostnaderna inte täcks genom någon försäkring eller ersätts av den utländska myndigheten eller domstolen. Bestämmelsen skiljer sig

från den föreslagna allmänna regeln om subsidiaritet på det sättet att en försäkring eller möjlighet att få ersättning från annat håll inte utgör ett ovillkorligt hinder mot att rättshjälp beviljas. Bestämmelsen tar huvudsakligen sikte på ett senare skede; när det blir aktuellt att betala för t.ex. en resa. Om det å andra sidan står helt klart att den utländska domstolen står för målsägandens samtliga kostnader, såväl juridiskt ombud som resa m.m., kan det leda till bedömningen att den rättssökande inte skall beviljas rättshjälp därför att det inte finns behov av bistånd.

En tillämpning av den generella regeln om subsidiaritet i de ärenden som rör sexualbrott som behandlas utomlands kan befaras komplicera förfarandet. Den nuvarande regeln ger större möjligheter till flexibilitet i tillämpningen, utan att staten förorsakas onödiga kostnader. Mot den bakgrunden anser regeringen att den generella regeln om rättshjälpens förhållande till rättsskyddet inte bör gälla i dessa mål.

En annan nyhet i den föreslagna nya rättshjälpslagen är att behovet av biträdehjälpslag skall vara avgörande för om rättshjälp skall beviljas (avsnitt 7.3). I nu aktuella angelägenheter bör dock rättshjälp även i fortsättningen kunna beviljas även om den rättssökande har behov av enbart ekonomisk hjälp till resa, uppehälle, bevisning eller utredning. Den förutsättning för rättshjälp som föreslås gälla; att rådgivning har lämnats i minst en timme, bör inte gälla i dessa angelägenheter.

De förmåner som nu följer med rättshjälp i denna typ av utlandsangelägenheter bör också fortsättningsvis gälla. Den begränsning till 100 timmar som enligt vårt förslag i avsnitt 11.2 skall gälla i fråga om biträden bör inte gälla för dessa slags utlandsärenden. Inte heller bör kostnader för utredning begränsas till 10 000 kr (jfr. avsnitt 11.3).

Utredningen föreslår att reglerna om rättsligt bistånd till offer för sexualbrott utomlands skall brytas ut ur rättshjälpslagen och föras in i lagen om målsägandebitråde. Mot bakgrund särskilt av kopplingen till rättshjälpslagens regler menar regeringen att en bättre lösning är att ta in särskilda bestämmelser om denna form av bistånd i en särskild avdelning i rättshjälpslagen.

17.2 Målsägandebitråde

| Regeringens förslag: Inga ändringar i sak görs i lagen (1988:609)|
| om målsägandebitråde. Möjligheten till ersättning för utrednings-|
kostnader begränsas dock till högst 10 000 kr.

Utredningens förslag överensstämmer med regeringens. Utredningen föreslår dock att bestämmelserna om rättsligt bistånd till brottsoffer i en angelägenhet som skall behandlas utomlands skall regleras i lagen om målsägandebitråde. Remissinstanserna har inte haft några invändningar mot utredningens förslag. Skälen för regeringens förslag: Som framgått av avsnitt 17.1 föreslår regeringen att nuvarande bestämmelser om rättshjälp till offer för sexualbrott utomlands också i fortsättningen skall vara rättshjälp och regleras i rättshjälpslagen och inte som utredningen föreslår tas in i lagen (1988:609) om målsägandebitråde. Några omfattande ändringar i lagen om målsägandebitråde behöver därför inte göras. Lagen är för närvarande föremål för utvärdering av Domstolsverket och Brottsofferutredningen (Ju 1995:07; Dir 1995:94). Mot den bakgrunden föreslår regeringen inte nu några andra ändringar i lagen om målsägandebitråde än att den begränsning till 10 000 kr som föreslås för utredning enligt den nya rättshjälpslagen bör gälla också för utredning som görs med stöd av bestämmelsen i lagen om målsägandebitråde. Det tak för biträdeskostnader som föreslås i rättshjälpslagen bör således inte utsträckas att gälla även målsägandebiträden.

18 Offentligt biträde

18.1 Rätten till offentligt biträde frikopplas från rättshjälpen

| Regeringens förslag: Rätten till offentligt biträde regleras |
| direkt i respektive materiell lagstiftning. Vissa gemensamma |
bestämmelser tas in i en särskild lag om offentligt biträde.

Utredningens förslag överensstämmer i huvudsak med regeringens.

Remissinstanserna: Det stora flertalet remissinstanser tillstyrker eller har inga invändningar mot förslaget.

Skälen för regeringens förslag: En av formerna för rättshjälp i den nuvarande rättshjälpslagen är rättshjälp genom offentligt biträde. Sådan rättshjälp beviljas i de mål och ärenden som anges i 41 § rättshjälpslagen. Det är fråga om ärenden som rör enskildas personliga rörelsefrihet eller kroppsliga integritet. Bestämmelsen består i dag av 16 punkter som berör mål och ärenden enligt sammanlagt 12 olika lagar. I några punkter anges flera situationer då biträde skall förordnas. Paragrafen måste i flera fall ändras när den materiella lagen ändras. Den största

gruppen ärenden där offentligt biträde kan förordnas är avvisnings- och utvisningsärenden enligt utlänningslagstiftningen.

Rättshjälp genom offentligt biträde är inte inkomstprövat och den enskilde behöver inte betala något för denna hjälp. Kostnaderna för offentligt biträde uppgick under budgetåret 94/95 till ca 130 miljoner kr, varav drygt 82 miljoner kr avsåg utlänningsärenden och drygt 47 miljoner kr övriga ärenden. De totala kostnaderna för rättshjälpen uppgick under samma tid till ca 869 miljoner kr.

Det har flera gånger tidigare ifrågasatts om det är en lämplig ordning att rätten till offentligt biträde regleras i rättshjälpslagen och att kostnaderna för sådant biträde betalas från rättshjälpsanslaget. I ett utkast till lagrådsremiss som var föremål för överläggningar i Justitiedepartementet hösten 1992 föreslogs att den del som hänför sig till Statens Invandrarverk skulle avskiljas från rättshjälpsanslaget och föras över till Invandrarverkets anslag. Den proposition som följde på lagrådsremissen innehöll dock inget sådant förslag eftersom det ansågs tveksamt att gå fram med särskilda lösningar för vissa verksamhetsområden (prop. 1992/93:109). I propositionen påpekades dock bl.a. att sakligt ansvar och kostnadsansvar i möjligaste mån bör följas åt (s. 45). I betänkandet Anslag till rättshjälp m.m. behandlar justitieutskottet den frågan (bet. 1992/93:Ju26 s. 11 f.). Även enligt utskottets uppfattning finns det skäl att ifrågasätta om det är lämpligt att kostnaderna för offentligt biträde skall belasta rättshjälpsanslaget. En tänkbar ordning är enligt utskottet att kostnaderna belastar respektive myndighets anslag och att rätten till offentligt biträde regleras i den materiella lagstiftningen på olika områden. Härigenom skulle den fördelen uppnås att resurser och verksamhetsansvar följs åt. Justitieutskottet hemställde att riksdagen som sin mening skulle ge regeringen till känna vad som anförts. Riksdagen biföll den 22 april 1993 utskottets hemställan (rskr. 1992/93:291).

När de samlade rättshjälpskostnaderna stiger i höjden har regelmässigt besparingskrav riktats mot rättshjälpsanslaget. Besparingskraven har särskilt drabbat den allmänna rättshjälpen trots att det är kostnader för andra delar av rättshjälpen som ökat. Detta är inte rimligt. Det övergripande budgetansvaret och ansvaret för den materiella regleringen bör följas åt. En ordning där rätten till offentligt biträde regleras direkt i den materiella lagstiftningen skulle motverka generella urholkningar på rättshjälpsområdet.

Bestämmelserna skulle också kunna ges en klarare och bättre utformning om de

flyttas från rättshjälpslagen till respektive materiell lagstiftning. Reglerna för bl.a. beviljande och omfattning kan anpassas till de olika behov som finns i skilda ärendekategorier, t.ex. med hänsyn till de skilda handläggningsformer som det kan bli fråga om.

Regeringen förordar alltså i likhet med utredningen att rätten till offentligt biträde bör brytas ut från rättshjälpslagstiftningen och inte längre utgöra en form av rättshjälp. Rätten till offentligt biträde bör regleras direkt i den materiella lagstiftningen och kostnaderna för offentligt biträde bör inte belasta rättshjälpsanslaget. Åtskilliga bestämmelser måste emellertid vara gemensamma för de olika mål eller ärenden där offentligt biträde kan förordnas. För att inte i onödan belasta den materiella lagstiftningen är det lämpligt ha gemensamma bestämmelser om bl.a. vem som kan förordnas till biträde, ersättning till biträden samt överklagande samlade i en särskild lag om offentligt biträde. Vi återkommer i det följande (avsnitt 18.2-18.4) till frågan om vissa sakliga ändringar i regleringen av offentliga biträden.

18.2 Vem skall kunna förordnas till offentligt biträde?

| Regeringens förslag: Samma formella krav skall gälla för |
| offentliga biträden som för rättshjälpsbiträden. Till offentligt |
| biträde skall förordnas advokat eller biträdande jurist vid |
advokatbyrå eller annan som är lämplig för uppdraget.

Utredningens förslag: Utredningen föreslår att den som skall förordnas till offentligt biträde eller rättshjälpsbiträde skall vara advokat eller biträdande jurist på advokatbyrå. Endast om särskilda skäl föreligger skall annan kunna förordnas.

Remissinstanserna. En klar majoritet av remissinstanserna motsätter sig sådana skärpta krav för offentliga biträden som utredningen föreslår; se här även avsnitt 12 angående kraven på den som skall förordnas till rättshjälpsbiträde. Skälen för regeringens förslag: Bestämmelser om vem som kan förordnas till offentligt biträde finns i 44 § rättshjälpslagen. Har den som beviljats rättshjälp genom offentligt biträde själv föreslagit någon som är lämplig till offentligt biträde, skall denne förordnas, om hans anlitan inte skulle medföra avsevärt ökade kostnader eller i övrigt särskilda skäl föranleder annat. När det gäller rättshjälpsbiträden skall enligt 21 § rättshjälpslagen advokat, biträdande jurist på advokatbyrå eller annan som är lämplig för uppdraget förordnas. Olika regler gäller således för offentliga biträden och för rättshjälpsbiträden.

Utredningen föreslår att samma formella krav skall gälla för såväl offentliga biträden som för rättshjälpsbiträden. Enligt utredningen bör som huvudregel endast advokater eller biträdande jurister kunna komma ifråga. I undantagsfall skall även andra kunna förordnas. De som skall kunna komma ifråga i sådana fall bör enligt utredningen i första hand vara personer som besitter stora kunskaper på något särskilt område och som således kan medverka till att en angelägenhet behandlas på ett bättre och mer effektivt sätt än en allmänpraktiserande advokat.

En klar majoritet av remissinstanserna har avstyrkt en sådan skärpning av kraven.

Frågan om vilka formella krav som skall gälla för rättshjälpsbiträden behandlas i avsnitt 12. Där konstateras att det inte finns tillräcklig anledning skärpa kraven för rättshjälpsbiträden. Samma skäl som anförs angående rättshjälpsbiträden kan också göras gällande för offentliga biträden. Inte heller för dessa bör därför kraven skärpas på det sätt som utredningen föreslår. Däremot kan det ifrågasättas om det bör finnas olika regler för vem som skall kunna förordnas till rättshjälpsbiträde och till offentligt biträde. Kraven på

vem som kan förordnas till målsägandebitråde är desamma som för rättshjälpsbiträden. Det finns inte några sakliga skäl till varför det skulle uppställas lägre krav på ett offentligt biträde än på andra biträden. Regeringen föreslår därför att till offentligt biträde skall utses advokat eller biträdande jurist eller annan som är lämplig för uppdraget.

18.3 Förutsättningar för att förordna offentligt biträde m.m.

| Regeringens bedömning: Några materiella ändringar i rätten till |
| offentligt biträde föreslås inte för närvarande. |
Möjligheterna att få utredningskostnader ersatta begränsas inte.

Utredningens förslag: Utredningen föreslår att offentligt biträde endast skall förordnas när det föreligger ett reellt behov av biträde samt att offentligt biträde i utlänningsärenden skall förordnas i ett senare skede av handläggningen än som nu är fallet. Utredningen föreslår också att ersättningen för utredningskostnader skall begränsas till högst 5 000 kr.

Remissinstanserna: Remisskritiken är blandad.

Skälen för regeringens bedömning: Enligt 42 § rättshjälpslagen skall rättshjälp genom offentligt biträde beviljas om det inte måste antas att behov av biträde saknas. Utredningen föreslår att biträde endast skall förordnas när det föreligger ett reellt behov av biträde samt att offentligt biträde i utlänningsärenden skall förordnas först i ett senare skede av handläggningen. Dessutom föreslås att ersättning för utredning skall begränsas till högst 5 000 kr.

Flera av remissinstanserna är kritiska till förslagen. Enligt bl.a. Kamrarrätten i Göteborg är de mål och ärenden där biträde kan förordnas av sådan karaktär att det föreligger en presumtion för att den enskilde har behov av biträde samt att en prövning i det enskilda fallet sällan skulle föranleda någon annan bedömning. Dessutom skulle en behovsprövning medföra ytterligare arbete och kostnader för domstolar och myndigheter. Flera av remissinstanserna har också pekat på att de uppgifter som en asylsökande lämnar i det inledande skedet som regel tillmäts stor betydelse varför behovet av biträde är stort redan i detta skede.

Regeringen har nyligen beslutat en lagrådsremiss som bl.a. innehåller förslag till vissa ändringar när det gäller handläggningen i utlänningsärenden. Lagrådsremissen behandlar bl.a. förslag från Flyktingpolitiska kommittén som redovisats i betänkandet Svensk flyktingpolitik i ett globalt perspektiv (SOU 1995:75) och de förslag från Barnkommittén som redovisats i betänkandet Barnkonventionen och utlänningslagen (SOU 1996:115). Regeringen överlämnade tidigare två betänkanden; Effektivare styrning och rättssäkerhet i asylprocessen (SOU 1995:46) och Ett samlat verksamhetsansvar för asylärenden (SOU 1995:55) till den förts nämnda kommittén för att behandlas i kommitténs arbete. Även förslag i dessa betänkanden behandlas i lagrådsremissen. Bland annat föreslås ett ökat inslag av muntlig handläggning. Om förslagen antas av riksdagen påverkas de slutsatser som Rättshjälpsutredningen redovisat beträffande handläggning och behov av biträde. I de angivna betänkandena finns också förslag som direkt berör rätten till offentligt biträde. Vidare har en parlamentarisk kommitté tillkallats för att utvärdera lagen om psykiatrisk tvångsvård och lagen om rättspsykiatrisk vård (Kommittén för vissa frågor om psykiatrisk tvångsvård S 1995:11, dir. 1995:140). Samtliga dessa lagstiftnings- och utredningsarbeten berör områden där offentligt biträde kan förordnas. Om detta arbete kommer att medföra några förslag till ändringar som påverkar behovet av biträde eller utredning är ännu för tidigt att säga.

Med hänsyn till att den nu aktuella lagstiftningen ses över på flera stora områden är det enligt regeringens mening inte lämpligt att nu föreslå

förändringar beträffande förutsättningarna för att förordna offentligt biträde eller att begränsa rätten till utredning.

18.4 Instansordningen i frågor om offentligt biträde i utlänningsärenden

| Regeringens förslag: Invandrarverket skall även i fortsättningen |
| fatta beslut i frågor som rör offentligt biträde i ärenden som |
| handläggs hos verket. I ärenden hos polismyndighet skall |
| polismyndigheten besluta om offentligt biträde. |
| Invandrarverkets och polismyndighets beslut i frågor om |
| offentligt biträde i utlänningsärenden skall kunna överklagas till |
| Utlänningsnämnden. Detsamma gäller beslut i frågor om offentligt |
| biträde som meddelas i ett utlänningsärende hos regeringen. |
| Utlänningsnämndens beslut i frågor om offentligt biträde skall |
inte kunna överklagas.

Utredningens förslag överensstämmer i huvudsak med regeringens förslag. Utredningen föreslår dock att polismyndighetens beslut skall överklagas till allmän förvaltningsdomstol.

Remissinstanserna: De flesta av remissinstanserna är positiva till utredningens förslag eller lämnar dem utan erinran. Rättshjälpsmyndigheten förordar dock att Invandrarverkets beslutanderätt i frågor om offentligt biträde skall tas över av Rättshjälpsmyndigheten och att myndighetens beslut skall överklagas till Rättshjälpsnämnden. Sveriges advokatsamfund, Rättshjälpsnämnden och JUSEK avstyrker att Utlänningsnämndens beslut inte skall kunna överklagas, i vart fall när Utlänningsnämnden har fattat beslutet som första instans.

Skälen för regeringens förslag: Utlänningslagen (1989:529) reglerar utlänningars inresa, utresa, vistelse och arbete i Sverige samt rätten till asyl här. I lagen anges också under vilka förutsättningar en utlänning kan avvisas eller utvisas ur landet. Utvisning kan också ske enligt lagen (1991:572) om särskild utlänningskontroll. Beslut i utlänningsärenden enligt utlänningslagen och lagen om särskild utlänningskontroll fattas av Statens invandrarverk, Utlänningsnämnden, polismyndigheterna eller regeringen. Utvisning på grund av brott beslutas av allmän domstol.

Statens invandrarverk är central förvaltningsmyndighet för utlänningsflykting-, invandrar- och medborgarskapsfrågor i den mån de inte skall prövas av annan myndighet. Invandrarverket beslutar som första instans i alla asylfrågor. Vidare beslutar Invandrarverket i frågor om uppehålls- och arbetstillstånd, flyktingförklaring och resedokument. Invandrarverket har också ansvaret för viseringsfrågor. Dessa har dock i betydande utsträckning delegerats till utlandsmyndigheterna. Invandrarverket fattar också beslut om utvisning när uppehållstillstånd har upphört att gälla och om avvisning när utlänningen varit här mer än tre månader. Dessutom är Invandrarverket besvärsmyndighet i fråga om polismyndigheternas avvisningsbeslut. Uppräkningen är inte uttömmande. Polismyndigheterna svarar för den utlänningskontroll som sker vid gränsen samt den s.k. inre utlänningskontrollen samt beslutar normalt i frågor om avvisning i andra fall än då utlänningen sökt asyl. Dessutom svarar polismyndigheterna för verkställighet av avvisnings- och utvisningsbeslut. Polismyndigheterna fungerar också som utredningsorgan i utlänningsärenden och svarar för delgivningen av besluten i dessa ärenden.

Utlänningsnämnden handlägger ärenden enligt utlänningslagen och medborgarskapslagen som överklagats till nämnden eller överlämnats dit från Invandrarverket eller regeringen för avgörande. Utlänningsnämnden handlägger också ärenden om s.k. ny ansökan om uppehållstillstånd enligt 2 kap. 5 b § utlänningslagen.

Chef för utlänningsnämnden är en generaldirektör. Enligt nämndens instruktion

skall det, utöver generaldirektören, finnas minst två ordförande, tre ersättare för ordförande samt 15 andra ledamöter. Samtliga tillsätts av regeringen, de sist nämnda ledamöterna efter förslag från de politiska partierna.

Nämnden är beslutför med en ordförande och två övriga ledamöter. I principiellt viktiga ärenden eller i frågor om praxisändring sammanträder nämnden i större sammansättning med minst två ordförande och minst fyra andra ledamöter. Ärenden av enklare slag avgörs av ordföranden ensam. Detsamma gäller frågor som inte avser prövning av ärendet i sak.

Utvisning enligt lagen om särskild utlänningskontroll beslutas av regeringen som enda instans. Hos regeringen handläggs även ärenden om upphävande av utvisning på grund av brott (7 kap. 16 § utlänningslagen). Slutligen kan såväl Invandrarverket som Utlänningsnämnden överlämna ärenden till regeringen bl.a. för vägledande beslut.

I samband med inresa till Sverige, ansökan om uppehållstillstånd eller vid verkställighet av avvisnings- eller utvisningsbeslut får det beslutas att en utlännings skall tas i förvar. Om det är tillräckligt kan utlännings i stället ställas under uppsikt. Beslut om förvar eller uppsikt fattas av den myndighet som handlägger ärendet. Beslut om förvar som fattas av polismyndighet, Invandrarverket eller av Utlänningsnämnden får överklagas till allmän förvaltningsdomstol. Regeringen får upphäva beslut om förvar eller uppsikt.

I vilka fall offentligt biträde kan förordnas i ett utlänningsärende framgår av 41 § 5-11 rättshjälpslagen. Det rör sig huvudsakligen om ärenden som innebär att en utlännings kan sändas ut ur landet (avvisning, utvisning och hemsändning enligt utlänningslagen samt avvisning enligt lagen om särskild utlänningskontroll). I ett avvisningsärende hos polisen finns rätt till offentligt biträde endast om utlännings hållits i förvar mer än tre dagar. Offentligt biträde kan vidare förordnas i ärenden rörande anmälningsplikt enligt lagen om särskild utlänningskontroll.

Det är i de allra flesta fall Invandrarverket som prövar frågan om förordnande av offentligt biträde i utlänningsärenden. Endast i begränsad utsträckning prövas den av andra myndigheter (polismyndighet, Utlänningsnämnden eller regeringen). Däremot prövar Utlänningsnämnden i stor utsträckning kostnadsräkningar, eftersom prövningen såvitt avser arbete i överklagade ärenden ankommer på nämnden. I ärenden hos regeringen prövas frågor om offentligt biträde av en departementstjänsteman som regeringen utser.

Beslut i frågor om offentligt biträde som fattats av polismyndighet, Utlänningsnämnden, Invandrarverket eller regeringen överklagas till Rättshjälpsnämnden. Beslut av allmän förvaltningsdomstol överklagas i den ordning som anges i förvaltningsprocesslagen.

Som anges i avsnitt 18.1 föreslår regeringen att regleringen av offentliga biträden skall frikopplas från rättshjälpen. Detta aktualiserar frågan om vilka myndigheter som bör ha befogenhet att fatta beslut om offentligt biträde och framförallt om det är lämpligt att Rättshjälpsnämnden även i fortsättningen skall vara besvärsinstans i dessa ärenden.

Till att börja med kan konstateras att det inte finns anledning att göra några förändringar beträffande de allmänna förvaltningsdomstolarna. Dessa domstolar bör alltså även i fortsättningen kunna fatta beslut i frågor om ersättning till offentligt biträde i mål som handläggs vid domstolen. Sådana beslut bör även i fortsättningen överklagas i den ordning som anges i förvaltningsprocesslagen.

Invandrarverkets prövning

I de flesta fall är det Invandrarverket som beslutar om offentligt biträde i utlänningsärenden. Beslutanderätten flyttades över till Invandrarverket år 1989. Tidigare var det de dåvarande rättshjälpsnämnderna som förordnade om offentligt biträde i utlänningsärenden. Det huvudsakliga motivet till den ändrade beslutsordningen var att handläggningstiderna i asylärenden skulle förkortas (prop. 1988/89:86 s. 136 f.).

Riksdagens socialförsäkringsutskott behandlade i betänkandet Invandrar- och flyktingpolitiken (bet. 1993/94:SfU14) några motioner där den nuvarande ordningen för utseende av offentliga biträden i asylärenden kritiserades. Bland annat riktades kritik mot att Invandrarverket inte förordnar biträde under utredningstiden och att de jurister som förordnas ofta saknar kompetens i flyktingfrågor. Utskottet menade att det fanns skäl att ta kritiken på allvar och att en översyn av det nuvarande systemet borde göra inom ramen för rättshjälpsutredningen uppdrag. Utskottet hemställde att riksdagen skulle ge regeringen detta som sin mening tillkänna. Riksdagen biföll den 27 april 1994 vad utskottet hemställt (rskr. 1993/94:263).

Rättshjälpsutredningen behandlar frågan i betänkandet men föreslår inte någon ändring i den nuvarande ordningen. Remissinstanserna har i allmänhet inte några erinringar mot utredningens ställningstagande i denna del.

Rättshjälpsmyndigheten anser dock att förordnanden av offentliga biträden bör ske av en fristående myndighet istället för av Invandrarverket.

Det torde vara oundvikligt att det skulle ta något längre tid om någon annan myndighet än Invandrarverket skall förordna biträde. Invandrarverket måste först ta ställning till om det är fråga om ett ärende där offentligt biträde kan förordnas. Detta kan ske efter ansökan eller på myndighetens eget initiativ. Ett yttrande måste sedan sändas till den myndighet som skall besluta i ärendet och beslutet måste därefter översändas till Invandrarverket. Utredningen har antagit att ett sådant förfarande skulle medföra en fördröjning av ett ärende med åtminstone två dagar. Eftersom den genomsnittliga s.k. flyktingskostnaden uppgår till ca 200 kr per individ och dygn uppskattar utredningen att kostnadsökningen blir ca 6 miljoner kr per år. Rättshjälpsmyndigheten menar i sitt remissvar att utredningen har överdrivit kostnadsökningen och att möjligheterna att använda modern informationsteknik inte beaktats.

Om någon annan myndighet än Invandrarverket skall förordna offentliga biträden måste flera personer bli inblandade och flera moment utföras, t.ex. registrering av ärenden. Även med modern teknik torde mer resurser gå åt och handläggningstiden bli i vart fall någon dag längre. Det måste därför finnas starka skäl för att låta någon annan myndighet ta över beslutanderätten i denna fråga.

Regeringen vill med anledning av de synpunkter som framförts under remissbehandlingen framhålla att Europakonventionens bestämmelser om rätten till opartisk rättegång inte är tillämplig på förvaltningsbeslut av nu aktuellt slag. Invandrarverket är dessutom inte motpart till utlänningen under Invandrarverkets handläggning av ärendet. Enligt de nya bestämmelserna i 7 a § förvaltningsprocesslagen (SFS 1995:1692) blir Invandrarverket visserligen utlänningens motpart i ett förfarande hos allmän förvaltningsdomstol efter överklagande av ett beslut om förvar. Denna omständighet innebär dock inte att Invandrarverket skulle vara diskvalificerat att pröva frågor om offentligt biträde i ett ärende som handläggs hos verket. Om Invandrarverket avslår en begäran om offentligt biträde är Domstolsverket utlänningens motpart vid ett eventuellt överklagande.

Som utredningen anför är den avgörande frågan inte vem som förordnar biträde utan vilka krav som ställs på biträdet. Det finns inte något som talar för att Invandrarverket skulle vara sämre skickat att bedöma biträdets kompetens än någon annan myndighet. Oavsett vem som skall förordna ett biträde måste det självfallet ställas krav på att biträdet har tillräckliga kvalifikationer samt i övrigt är lämplig för uppdraget.

Regeringen delar utredningens uppfattning att det inte, varken med hänsyn till den enskilde utlänningen eller av andra orsaker, finns tillräckliga skäl för att ändra den nuvarande ordningen. Att den myndighet som handlägger själva ärendet i sak också beslutar i frågor om offentligt biträde stämmer också överens med den ordning som gemensamt gäller för offentliga biträden (43 § andra stycket rättshjälpslagen). Invandrarverket bör alltså även i fortsättningen besluta i frågor om offentligt biträde i ärenden som handläggs hos myndigheten.

I dag överklagas Invandrarverkets beslut i frågor som rör offentligt biträde till Rättshjälpsnämnden medan övriga beslut av Invandrarverket överklagas till Utlänningsnämnden. De enda undantagen är beslut om förvar och om omhändertagande av biljett, som överklagas till allmän förvaltningsdomstol.

När Invandrarverket övertog beslutanderätten i frågor om offentligt biträde var Utlänningsnämnden ännu inte inrättad. Invandrarverkets beslut i sak överklagades då till regeringen. Det var därför naturligt att låta frågor om offentligt biträde överklagas i annan ordning, dvs. till den dåvarande besvärsnämnden. År 1992 övertog Utlänningsnämnden regeringens överprövningsrätt i utlänningsfrågor. Frågan om överprövning av beslut i frågor om offentligt biträde uppmärksammades inte särskilt i samband med detta.

Den nuvarande ordningen att Invandrarverkets beslut i olika frågor överklagas till flera olika myndigheter medför olägenheter. Förutom rent praktiska aspekter, t.ex. att vid ett överklagande av flera frågor måste olika handlingar i samma ärende skickas till respektive myndighet, kan det uppkomma situationer när såväl Rättshjälpsnämnden som Utlänningsnämnden prövar samma fråga. Det gäller t.ex. om byte av biträde begärs hos Invandrarverket och sedan också hos Utlänningsnämnden. Utlänningsnämnden kan också i vissa fall tvingas avvakta med sin handläggning till dess Rättshjälpsnämnden avgjort det dit överklagade beslutet. Det skall också påpekas att enligt nuvarande ordning skall t.ex. beslut att avvisa ett ombud eller biträde som inte är offentligt biträde överklagas till Utlänningsnämnden. Utlänningsnämnden är dessutom insatt i de materiella reglerna som gäller på området och handlägger egna frågor rörande offentliga biträden.

Regeringen delar utredningens uppfattning att det är en lämpligare ordning att låta Invandrarverkets beslut i frågor om offentligt biträde överklagas i samma ordning som gäller för de flesta övriga beslut som fattas av Invandrarverket. En sådan instansordning överensstämmer också med vad som allmänt gäller på rättshjälpsområdet; för domstolar gäller t.ex. att beslut i rättshjälpsfrågor överklagas i den ordning som gäller för överklagande av dom i det mål som rättshjälpen avser. En ändrad instansordning som innebär att Invandrarverkets beslut i frågor om offentligt biträde förs bort från Rättshjälpsnämnden är också en naturlig konsekvens av vårt förslag att föra bort frågor om offentligt biträde från rättshjälpen.

Regeringen föreslår därför att Invandrarverkets beslut i frågor som rör offentligt biträde skall överklagas till Utlänningsnämnden.

Polismyndighetens prövning

Förordnande av offentligt biträde i ett ärende enligt utlänningslagen kan bli aktuellt hos polismyndigheten i två typer av fall.

Av 41 § 5 rättshjälpslagen följer att rätt till offentligt biträde föreligger i ärende hos polismyndighet rörande avvisning enligt utlänningslagen om utlänningsnämnden har hållits i förvar längre än tre dagar. Enligt 41 § 9 rättshjälpslagen föreligger rätt till offentligt biträde i ärenden angående verkställighet enligt utlänningslagen, om utlänningsnämnden hålls i förvar enligt 6 kap. 2 eller 3 § utlänningslagen sedan mer än tre dagar. I det först nämnda fallet är det alltså polismyndigheten som beslutat i avvisningsfrågan medan det andra fallet rör verkställighet av avvisning eller utvisning som beslutats av någon annan myndighet.

Huvudregeln enligt 43 § rättshjälpslagen är att offentligt biträde förordnas av den myndighet som handlägger målet eller ärendet. I ett ärende enligt 41 § 5 rättshjälpslagen angående avvisning ankommer prövningen dock på Rättshjälpsmyndigheten om ansökan skall avslås. I ett ärende enligt punkt 9 angående verkställighet får polismyndigheten däremot avslå en ansökan om offentligt biträde. Varför en sådan skillnad finns mellan polismyndighetens beslutanderätt i ärenden enligt punkterna 5 och 9 framgår inte av några förarbeten.

Regeringen ansluter sig till utredningen förslag om att polismyndigheten skall kunna såväl förordna som avslå en begäran om offentligt biträde i båda dessa typer av ärenden. Ingen av remissinstanserna har några invändningar mot utredningens förslag.

Av 49 § rättshjälpslagen följer att en polismyndighets beslut rörande offentligt biträde överklagas till Rättshjälpsnämnden. Utredningen föreslår att polismyndighetens beslut i frågor om offentligt biträde skall överklagas till allmän förvaltningsdomstol.

Olika regler gäller för överklagande av beslut om förvarstagande och avvisning. Det finns därför ingen självklar lösning på var ett överklagande av beslut i frågor om offentligt biträde skall ske. Polismyndighetens beslut om förvar överklagas till allmän förvaltningsdomstol. Polismyndighetens beslut om avvisning överklagas till Invandrarverket. Beslutad verkställighet kan hindras genom att Invandrarverket, Utlänningsnämnden eller regeringen fattar beslut om inhibition.

Enligt regeringens uppfattning bör beslut av polismyndighet om offentligt biträde även i fortsättningen överklagas till en och samma myndighet. Det rör sig om ett mycket litet antal överklaganden. Genom vårt förslag att Invandrarverkets beslut i fortsättningen skall överklagas till Utlänningsnämnden försvinner en stor del av Rättshjälpsnämndens ärenden som rör offentligt biträde. Om polismyndigheternas beslut överklagas till Rättshjälpsnämnden skulle denna nämnd endast komma att pröva något eller några enstaka ärenden om offentligt biträde per år. En sådan ordning innebär på sikt att Rättshjälpsnämndens kompetens i dessa ärenden skulle minska påtagligt. Detta talar enligt regeringens mening för att Utlänningsnämnden bör vara besvärinstans även när det gäller polismyndighetens beslut som rör offentligt biträde. Regeringen föreslår en ändrad ordning i enlighet med detta.

Regeringens prövning

I ett ärende hos regeringen prövas frågor om offentligt biträde av departementstjänsteman som regeringen utser. Vid utövandet av denna beslutsfunktion är tjänstemannen att uppfatta som en förvaltningsmyndighet (prop. 1978/79:90 s. 501).

Departementstjänstemannens beslut överklagas i samma ordning som gäller för beslut enligt rättshjälpslagen som meddelats av andra förvaltningsmyndigheter. Det innebär att tjänstemannens beslut om offentligt biträde överklagas till Rättshjälpsnämnden. Samma skäl som nyss redovisats när det gäller överklagande av polismyndighets beslut om offentligt biträde talar för att Utlänningsnämnden bör vara besvärsmyndighet i stället för Rättshjälpsnämnden när det gäller ärenden hos regeringen.

Utlänningsnämndens beslut

Enligt 49 § rättshjälpslagen överklagas beslut av Rättshjälpsmyndigheten eller annan förvaltningsmyndighet till Rättshjälpsnämnden. Denna bestämmelse innebär att även beslut av Utlänningsnämnden överklagas till Rättshjälpsnämnden.

Utredningen föreslår att Utlänningsnämndens beslut inte skall kunna överklagas. En majoritet av remissinstanserna tillstyrker förslaget eller lämnar det utan erinran. Rättshjälpsnämnden, Sveriges advokatsamfund och JUSEK avstyrker dock förslaget, i vart fall vad gäller sådana beslut som Utlänningsnämnden fattar som första instans. Enligt Rättshjälpsnämnden talar starka skäl av principiell natur för att beslut i frågor som rör rättshjälpen skall kunna bringas under prövning i ett fristående organ. JUSEK:s uppfattning är att ett grundläggande krav måste vara att i vart fall beslut som fattas av Utlänningsnämnden i första instans skall kunna överklagas.

Utlänningsnämnden har till uppgift att överpröva vissa utlänningsärenden. Som regel kan Utlänningsnämndens beslut inte överklagas. Detta gäller även frågor

som tagits upp först i Utlänningsnämnden. I dag finns endast två undantag från denna regel. Det ena undantaget är Utlänningsnämndens beslut om förvar. Ett sådant beslut får överklagas till allmän förvaltningsdomstol enligt 7 kap. 7 § utlänningslagen. Det andra undantaget är alltså beslut i frågor som rör offentligt biträde. I alla andra frågor är Utlänningsnämnden slutinstans. Regeringen kan dock enligt 6 kap. 10 § utlänningslagen upphäva Utlänningsnämndens beslut om förvar eller uppsikt. Utlänningsnämnden kan också själv överlämna ett ärende till regeringen för avgörande. Frågan om överprövning av Utlänningsnämndens beslut i rättshjälpsfrågor uppmärksammades inte särskilt vid nämndens inrättande.

Utlänningsnämndens befattning med frågor om offentligt biträde inskränker sig till ersättningsfrågor och frågor om byte av biträde. Endast undantagsvis tar nämnden ställning till frågor som gäller rätt till offentligt biträde. Detta begränsar naturligtvis behovet av överklagningsmöjligheter. Det är heller inte någon ovanlig situation att de beslut som fattas av en högsta instans inte kan överklagas även om frågan väckts först i den instansen. Frågor om avvisning av ombud eller biträde som inte är offentligt biträde kan t.ex. inte överklagas även om frågan väckts först i Utlänningsnämnden.

Utlänningsnämnden är slutinstans i själva sakärendet. Det naturliga är då att nämndens övriga beslut, i likhet med beslut i sakfrågan inte skall kunna överklagas. Att ett beslut om förvar kan överklagas till allmän förvaltningsdomstol är motiverat på grund av beslutet avser en så ingripande åtgärd som ett frihetsberövande. Några sådana motiv för att Utlänningsnämndens beslut om offentligt biträde, som ju oftast rör ersättningsfrågor eller byte av biträde, skall kunna överklagas finns enligt regeringens mening inte.

Regeringen föreslår mot denna bakgrund att Utlänningsnämndens beslut i frågor om offentligt biträde inte skall kunna överklagas.

19 Ersättning till rättshjälpsbiträden och offentlig försvarare m.fl.

| Regeringens förslag: De nuvarande bestämmelserna för ersättning |
| till biträden och offentliga försvarare behålls. |
| Tekniskt biträde skall inte ersättas inom ramen för biträdets |
respektive försvararens ersättning.

Utredningens förslag överensstämmer i huvudsak med regeringens förslag. Utredningen rekommenderar dock att en differentierad timkostnadsnorm införs för advokater och övriga biträden.

Remissinstanserna: En majoritet av remissinstanserna tillstyrker utredningens förslag eller lämnar det utan erinran. Flera av remissinstanserna avstyrker dock en differentierad timkostnadsnorm.

Skälen för regeringens förslag: Bestämmelser om ersättning till rättshjälpsbiträden finns i 22 § rättshjälpslagen. Paragrafen fick sin nuvarande utformning år 1995 (prop. 1994/95:150, bilaga 3). Detsamma gäller för bestämmelsen i 21 kap. 10 § rättegångsbalken om ersättning till offentliga försvarare, som har huvudsakligen samma innehåll som 22 § rättshjälpslagen. Enligt 22 § rättshjälpslagen första stycket har rättshjälpsbiträde, bodelningsförrättare och medlare rätt till skälig ersättning för arbete, tidsspilla och utlägg som uppdraget har krävt. Ersättning för arbete skall bestämmas med utgångspunkt i den tidsåtgång som är rimlig med hänsyn till uppdragets art och omfattning och med tillämpning av den timkostnadsnorm som regeringen fastställer. Timkostnadsnormen är från den 1 juli 1996 803 kr exklusive mervärdesskatt och 1004 kr inklusive mervärdesskatt. Normen gäller till utgången av år 1997. Timersättningen får avvika från timkostnadsnormen om den skicklighet och den omsorg som uppdraget har utförts med eller andra omständigheter av betydelse ger anledning till det.

Ersättningen skall alltså bestämmas med tillämpning av den av regeringen beslutade timkostnadsnormen, men timersättningen kan sänkas t.ex. på grund av bristande skicklighet, eller höjas därför att uppdraget har utförts med särskilt stor skicklighet. Den av regeringen beslutade timkostnadsnormen blir mot denna bakgrund ett slags normalarvode som domstolarna skall fastställa i alla de mål och ärenden som utförts med normal skicklighet.

Hänsyn skall även tas till tidsåtgången när arvodet bestäms. Det är den tidsåtgång som kan anses rimlig med hänsyn till uppdragets art och omfattning som berättigar till ersättning. Häri ligger att domstolen skall värdera hur många timmar en normalskicklig advokat behöver för ett motsvarande uppdrag och inte ge ersättning för fler timmar. En särskilt skicklig advokat, som t.ex. har betydande erfarenhet på ett visst område och därför arbetat ovanligt snabbt, kan kompenseras genom att han får en timersättning som ligger över timkostnadsnormen.

Om biträde genom vårdslöshet eller försummelse har föranlett kostnad för rättshjälpen skall detta enligt 22 § tredje stycket rättshjälpslagen beaktas vid ersättningens bestämmande. Ersättningen skall också jämkas om ett biträde har missbrukat sin behörighet att bevilja allmän rättshjälp eller besluta om substitution eller om det annars finns särskilda skäl.

Genom hänvisning i 44 § rättshjälpslagen och i 5 § lagen om målsägandebitråde tillämpas ersättningsreglerna också i fråga om offentliga biträden och målsägandebiträden.

Regeringen delar utredningens slutsats att de nyligen införda bestämmelserna bör behållas. Ingen av remissinstanserna har haft något att erinra mot detta. Begränsningen av rättshjälp till att gälla biträdeshjälp under högst 100 timmar (se avsnitt 11.2) föranleder dock vissa överväganden beträffande frågan om ersättning till s.k. tekniskt biträde. Utredningen har, mot bakgrund av att dess förslag innebar att rättshjälpen skulle begränsas till att avse biträdeshjälp till en kostnad om högst 100 000 kr, inte behandlat denna fråga. Med tekniskt biträde brukar förstås någon som är rättshjälpsbiträdet behjälplig i frågor som rör tolkningen av utredningsresultat, argumentering i tekniska frågor och liknande, se t.ex. SOU 1987:32 s. 502 och prop. 1987/88:73 s. 51. Frågan om gränsdragningen mellan sakkunnig och tekniskt biträde behandlas utförligt av Henrik Edelstam, Sakkunnigbeviset, Uppsala 1991.

Ett tekniskt biträde kan i dag i vissa fall ersättas inom ramen för rätts-hjälpsbiträdets ersättning. I dessa sammanhang skall skiljas på ett arbete som utmynnar i ett utlåtande och på arbete som innebär rådgivning till rättshjälpsbiträdet. I det förstnämnda fallet kan ersättning utgå enligt reglerna om utomprocessuell utredning medan det tekniska biträdet i det andra fallet endast kan ersättas inom ramen för rättshjälpsbiträdets ersättning, se NJA 1985 s. 634. Avgörande är bl.a. om kunskaperna är avsedda att tillföras både parterna och rätten eller om avsikten är att sätta in rättshjälpsbiträdet i förhållandena.

Den del som avser t.ex. ett utlåtande kommer även i fortsättningen att kunna ersättas som en utredningskostnad (se avsnitt 11.3). Däremot kan det ifrågasättas om det bör vara möjligt för ett rättshjälpsbiträde att anlita ett tekniskt biträde och få ersättning för detta inom ramen för sitt arvode.

Enligt regeringens mening är det inte rimligt att denna möjlighet bibehålls samtidigt som biträdeshjälpen begränsas i övrigt. Rättshjälpsbiträdet bör därför inte kunna få ersättning för tekniskt biträde. Om angelägenheten kräver en viss kunskapsinsats får denna i stället bekostas som en utredningskostnad med den begränsning som detta innebär.

Lagrådet har anfört att det inte kan anses tillräckligt att en sådan ändring av gällande rätt kommer till stånd endast genom uttalanden i förarbetena till den nya rättshjälpslagen. Regeringen delar denna uppfattning. Som Lagrådet föreslagit bör därför begränsningen anges uttryckligen i lagen.

Utredningen föreslår att differentierade timkostnadsnormer skall införas för advokater och andra rättshjälpsbiträden. Utredningen anför bland annat att, även

om den oerfarne juristen inte tillerkänns ersättning för mer arbete än ett erfaret och skickligt biträde skulle ha haft, kan det ifrågasättas om staten skall betala lärpengar för ett arbete som typiskt sett kan antas vara mindre skickligt utfört.

Förslaget avstyrks av bl.a. Stockholms tingsrätt, Malmö tingsrätt, Länsrätten i Kronobergs län och Föreningen jurister vid Sveriges allmänna advokatbyråer med hänvisning till att den biträdande juristen enligt gällande regler ändå inte får mer ersättning för utfört arbete än vad en normalskicklig advokat skulle ha erhållit.

Med den nu gällande ordningen kan ett biträde inte få några lärpengar eftersom ersättning skall bestämmas med utgångspunkt i den tidsåtgång en normalskicklig advokat behöver för ett motsvarande uppdrag och inte ge ersättning för fler timmar. Vidare skall en avvikelse göras från timersättningsnormen om arbete utförts mindre skickligt. Ett system med differentierade normer skulle också bli mer krångligt att tillämpa än om det endast finns en norm som skall tillämpas när arbetet utförts på ett sätt som överensstämmer med hur den normalskicklige advokaten skulle ha utfört det. Principen bör, som Stockholms tingsrätt påpekat, vara lika lön för lika arbete. Mot denna bakgrund anser regeringen inte att det är lämpligt att införa differentierade timersättningsnormer för olika kategorier av rätts- hjälpsbiträden.

Enligt 22 § första stycket sista meningen rättshjälpslagen fastställer regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer, taxor i vissa mål. Enligt 21 kap. 10 § rättegångsbalken kan regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer även fastställa taxa för vissa brottmål. Domstolsverket fastställer, med stöd av 22 § rättshjälpsförordningen dessa taxor på grundval av den timkostnadsnorm som beslutas av regeringen.

Utredningen har lämnat vissa förslag om utvidgning av den s.k. brottmålstaxan samt om införande av nya taxor. Frågor om taxor kräver inte några lagändringar. Dessa frågor behandlas därför inte i detta ärende. En motsvarighet till bemyndigandet i 22 § rättshjälpslagen om att regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får fastställa taxor bör tas in i den nya rättshjälpslagen.

20 Domstolsverkets talerätt m.m.

| Regeringens förslag: Domstolsverket får rätt att för statens |
| räkning överklaga beslut av domstol om ersättning som skall utgå |
| av allmänna medel även i andra fall än vid rättshjälp. Talerätten |
| föreslås gälla såväl beslut av allmän domstol som beslut av förvalt- |
| ningsdomstol. |
| Kammarrätts beslut i en överklagad fråga angående ersättning till |
| rättshjälpsbiträde skall, på samma sätt som gäller hovrätts beslut i |
| en sådan fråga, endast kunna överklagas om kammarrätten tillåter |
| det. Detsamma föreslås gälla beträffande beslut om ersättning till |
| offentligt biträde. |
| Rättshjälpsmyndighetens beslut i en avräkningsfråga skall inte |
kunna överklagas.

Utredningens förslag överensstämmer i huvudsak med regeringens. Utredningen förslag innebär dock att Domstolsverkets rätt att överklaga domstols beslut endast skall gälla de allmänna domstolarna samt att förbudet att överklaga vissa beslut om ersättning till rättshjälpsbiträdet endast skall gälla beslut som fattas av hovrätt men däremot inte kammarrätts beslut.

Remissinstanserna: En klar majoritet av remissinstanserna tillstyrker utredningens förslag eller lämnar dem utan erinran. Kammarrätten i Göteborg förespråkar att Domstolsverket även skall kunna överklaga beslut av allmän

förvaltningsdomstol om ersättning som skall utgå av allmänna medel samt att fullföljdsförbud mot beslut om ersättning till rättshjälpsbiträde i vissa fall bör gälla även beträffande beslut av kammarrätt.

Skälen för regeringens förslag: Den myndighet som regeringen bestämmer, för närvarande Domstolsverket, får enligt 49 a § rättshjälpslagen företräda staten och överklaga beslut om rättshjälp och påkalla beslut om att rättshjälp skall upphöra. Detsamma gäller genom hänvisning i 5 § lagen om målsägandebiträde även beslut i frågor om målsägandebiträde.

Omfattningen av Domstolsverkets rätt att överklaga har i viss mån varit oklar.

I praxis har ansetts att Domstolsverket får överklaga beslut om ersättning till offentlig försvarare och beslut om skyldighet att återbetala sådan ersättning (NJA 1989 s. 14 och NJA 1982 s. 112). Domstolsverkets talerätt prövades också i rättsfallet NJA 1993 s. 299, där Högsta domstolen fastställde att Domstolsverket kan överklaga beslut rörande byte av offentlig försvarare.

När det gäller beslut om ersättning av allmänna medel utanför rättshjälpsområdet torde Domstolsverket däremot sakna talerätt. Som exempel kan nämnas ersättning enligt 31 kap. 2 § rättegångsbalken till tilltalad som har frikänts från ansvar och ersättning till sakkunnig eller vittne där det inte är fråga om allmän rättshjälp. Domstolsverket har i en skrivelse till Justitiedepartementet (dnr Ju91/1345) begärt att få partsställning även i dessa fall.

Ersättning av allmänna medel till privat försvarare vid frikännande dom kan uppgå till betydande belopp. Domstolsverket har möjlighet att överklaga beslut om ersättning till offentliga försvarare. Det finns goda skäl för att Domstolsverket även bör kunna överklaga domstolsbeslut om ersättning av allmänna medel även för andra kostnader i brottmål. Behovet av en reglering för överklagande av domstolsbeslut som angår ersättning av allmänna medel utanför rättshjälpsområdet ökar också med de regler som vi föreslår för bistånd till kostnader för bevisning och inställelse vid domstol (avsnitt 16). Detta bistånd kommer ju inte att vara en form av rättshjälp. Beslut om ersättning i anledning av sådant bistånd bör kunna överklagas av det allmänna. En sådan möjlighet bör dock inte innebära att domstolarna får utökade krav på rapporteringsskyldighet i någon större omfattning. Underrättelseskyldigheten bör även i fortsättningen begränsas till särskilda undantagssituationer (DVFS 1995:15 B 64:1).

Kammarrätten i Göteborg har ifrågasatt om inte Domstolsverket även bör kunna överklaga beslut som fattas av allmän förvaltningsdomstol om ersättning av allmänna medel enligt förvaltningsprocesslagen, t.ex. beslut om ersättning till sakkunnig som förordnats av rätten. Regeringen delar kammarrättens synsätt. Förvaltningsdomstolarna beslutar visserligen inte lika ofta om ersättning som de allmänna domstolarna, som ju beslutar om ersättning till vittnen m.m. i betydande utsträckning. Även i förvaltningsdomstolarna kan dock ersättningen till sakkunniga uppgå till betydande belopp. Enligt regeringens mening finns det inte några bärande skäl att i detta hänseende ha olika reglering för de olika domstolarna. Domstolsverket bör således kunna överklaga även beslut som fattas av allmän förvaltningsdomstol om ersättning som skall utgå av allmänna medel enligt förvaltningsprocesslagen.

Enligt 11 kap. 4 § regeringsformen skall bestämmelser om rättegången föreskrivas i lag. Bestämmelserna om Domstolsverkets talerätt i dessa ärenden bör därför som utredningen föreslår regleras i lag. De nya reglerna bör samordnas med Domstolsverkets rätt att överklaga beslut om offentlig försvarare. Rätten till offentliga försvarare kommer i fortsättningen inte att vara en form av rättshjälp som kan överklagas med stöd av bestämmelsen i rättshjälpslagen. Detta talar för att bestämmelserna i enlighet med utredningens förslag tas in i en särskild lag.

Kammarrätten i Göteborg har även ifrågasatt varför fullföljdsförbudet mot hovrätts beslut angående ersättning till rättshjälpsbiträde i dit överklagad fråga inte gäller även kammarrätt. Även på denna punkt delar regeringen kammarrättens åsikt. Fullföljdsförbudet bör alltså utvidgas till att avse även beslut av kammarrätt.

Med avräkning avses bl.a. det förfarande då det avgörs till vem betalning skall ske. När t.ex. en domstol beslutat att en motpart skall ersätta rättshjälpskostnaderna med ett visst belopp beslutar Rättshjälpsmyndigheten hur mycket av detta som skall betalas till den rättssökande och hur mycket som skall betalas till staten. Ett sådant beslut är alltså ett avräkningsbeslut. Andra avräkningsbeslut är beslut om hur mycket av den ersättning som ett rättshjälpsbiträde tillerkänts som skall betalas ut. Från ersättningen skall ju avräknas vad som utgått i förskott och vad den rättssökande har betalat i rättshjälpsavgift till biträdet. Avräkningsbeslut fattas med hjälp av ADB-teknik. Beslut som fattas på detta sätt utgör beslut fattade av Rättshjälpsmyndigheten. Förvaltningslagen (1986:223) är tillämplig på besluten, vilket bland annat innebär att lagens regler om motivering och omprövning skall iakttas. Enligt regeringen är det tillräckligt att sådana fördelningsbeslut kan omprövas. Någon möjlighet till överklagande av sådana beslut bör - som utredningen har föreslagit - inte finnas. Beslut om slutlig rättshjälpsavgift bör däremot kunna överklagas även i fortsättningen.

21 Den framtida organisationen

| Regeringens förslag: Slutligt ställningstagande till hur den |
| framtida organisationen skall se ut görs först när den nya rätts-|
hjälpslagen varit i kraft under en tid.

Utredningens förslag: Rättshjälpsmyndigheten och Rättshjälpsnämnden avvecklas på sikt. Uppgiften att bevilja rättshjälp och besluta om ersättning till biträden m.m. tas över av domstolarna. Avräkningen övertas av Domstolsverket. Remissinstanserna: En majoritet av remissinstanserna tillstyrker utredningens förslag eller lämnar dem utan erinran. Göta hovrätt anser dock att ytterligare utredning krävs innan den föreslagna framtida organisationen genomförs. Stockholms tingsrätt, Malmö tingsrätt och Umeå tingsrätt menar att förslaget att domstolarna skall överta Rättshjälpsmyndighetens uppgifter står i strid med strävan om en renodling av domstolarnas uppgifter. Rättshjälpsmyndigheten tillstyrker förslagen om förändringar i den nuvarande organisationen men är starkt kritisk till förslaget om den framtida organisationen. Rättshjälpsnämnden anser att starka skäl talar för att den nuvarande organisationen i sina huvuddrag bör behållas också i framtiden och att ställningstagandet i dessa frågor bör anstå till dess konsekvenserna av en rättshjälpsreform kan överblickas. JUSEK och TCO anser att Rättshjälpsmyndigheten och Rättshjälpsnämnden inte bör avvecklas.

Skälen för regeringens förslag: De nuvarande bestämmelserna om rättshjälpsorganisation infördes år 1991. I samband med detta inrättades Rättshjälpsmyndigheten och Rättshjälpsnämnden. Bestämmelserna innebär att beslut i rättshjälpsfrågor kan fattas av domstolar, vissa förvaltningsmyndigheter och i vissa fall av advokat eller biträdande jurist. Vem som beslutar är bl.a. beroende av vilken slags rättshjälp det är fråga om.

Huvudregeln är att rättshjälp beviljas av den domstol eller myndighet som handlägger sakfrågan. Som regel skall också den som beslutat om rättshjälp fatta erforderliga beslut i rättshjälpsfrågor under ärendets handläggning samt besluta om ersättning till biträde. Om en angelägenhet inte handläggs vid domstol beviljar Rättshjälpsmyndigheten rättshjälp samt fattar beslut under handläggningen. Dessutom kan advokat eller biträdande jurist på advokatbyrå bevilja allmän rättshjälp i vissa familjerättsliga angelägenheter. Rättshjälpsmyndigheten fastställer alltid slutlig rättshjälpsavgift och gör avräkning vid allmän rättshjälp. Ersättning till biträden m.fl. betalas ut av bl.a. Domstolsverket och Rättshjälpsmyndigheten.

Från de nu angivna bestämmelserna finns flera undantag och tillägg.

Föreskrifter och taxor enligt rättshjälpslagen och rättegångsbalken beslutas av Domstolsverket. Verket har också rätt att överklaga vissa beslut angående rättshjälp och företräder staten då den rättssökande eller dennes biträde eller offentliga försvarare överklagat ett sådant beslut. Även Justitiekanslern får överklaga vissa beslut i rättshjälpsfrågor. Rättshjälpsmyndighetens och övriga förvaltningsmyndigheters beslut kan överklagas till Rättshjälpsnämnden. Beslut av domstol överklagas i den ordning som i övrigt gäller för beslut av domstol.

Rättshjälpsmyndigheten

Antalet ärenden hos Rättshjälpsmyndigheten uppgår till drygt 80 000 årligen. Av dessa utgör domstolsärenden, dvs. ärenden där angelägenheten behandlats i domstol och där Rättshjälpsmyndigheten sköter avräkningen, den största gruppen eller ca 37 000. Ansökningsärenden, dvs. ärenden där Rättshjälpsmyndigheten beslutar i frågan om rättshjälp skall beviljas eller inte, utgör ca 18 000 per år. Det bör anmärkas att ett ärende som påbörjas som ett ansökningsärende men avslutas i domstol registreras både som domstolsärende och ansökningsärende; där sker alltså en viss dubbling. Ärenden där advokat eller biträdande jurist beviljat rättshjälp uppgår till drygt 6 000 och brottmålsärenden där Rättshjälpsmyndigheten sköter kravhanteringen gentemot den dömde uppgår till ca 20 000 medan övriga ärenden inte överstiger 1 000.

Förvaltningskostnaderna för Rättshjälpsmyndigheten uppgick under budgetåret 1994/95 till drygt 13 miljoner kr.

När den nya organisationen för rättshjälpen planerades, var en av förutsättningarna att verksamheten skulle vara uppbyggd kring ett ADB-system. Detta ADB-system utvecklades under tidspress. De ändringar i rättshjälpslagen som trädde i kraft den 1 mars 1993 medförde stora problem för myndigheten i form av störningar i ADB-driften.

Myndigheten har fortfarande stora svårigheter att komma tillrätta med uppkomna problem i ADB-systemet. Driften är mycket instabil vilket leder till fördröjda handläggningstider avseende bl.a. kravhanteringen. Systemets säkerhet har också kritiserats av Riksrevisionsverket vid upprepade tillfällen. Den datamaskin som används är sannolikt den enda kvarvarande i sitt slag i landet. Det innebär att det inte går att bygga upp rutiner för alternativ drift med en annan maskin vid ett eventuellt tekniskt haveri eller om maskinen förstörs av annan anledning. Den ADB-baserade handläggningen kommer i sådant fall att upphöra och ärendena får handläggas manuellt.

Oavsett om de förslag som förs fram i detta ärende genomförs eller inte är det, enligt Domstolsverkets anslagsframställning för 1997, nödvändigt att ett nytt system skapas för avräkning m.m.

För att förbereda en kommande och nödvändig förnyelse av ADB-systemet har myndigheten anlitat en fristående konsultfirma som gjort en genomgång av myndighetens IT-verksamhet. I konsulternas rapport lämnas förslag till åtgärder för att säkerställa den framtida driften av systemet. Sammanfattningsvis föreslås i anslagsframställningen att ett helt nytt system byggs upp till en kostnad av mellan 4,5 och 6,7 miljoner kronor, varav 1,2 miljoner avser teknisk utrustning. Dessutom tillkommer driftskostnader på 500 000 kr per år samt kostnader för ersättningsresurser om 400 000 kr i samband med utvecklingsarbete, test, utbildning och genomförande. Genomförandet beräknas ta mellan ett halvt och ett år.

Rättshjälpsnämnden

Rättshjälpsnämnden har till uppgift att pröva överklaganden av beslut enligt 49 § tredje stycket rättshjälpslagen. Det är i huvudsak fråga om överprövning av beslut som fattats av Rättshjälpsmyndigheten, Invandrarverket eller Utlänningsnämnden.

De vanligast förekommande frågorna rör förutsättningarna för att bevilja allmän rättshjälp, biträdesersättning och biträdesbyten. Nämnden handlägger ca 1 400 ärenden per år. Av dessa utgör ungefär hälften överklagade beslut av Rättshjälpsmyndigheten och hälften överklagade beslut av Invandrarverket eller Utlänningsnämnden.

Nämnden består av en ordförande och fyra andra ledamöter. Ordföranden skall vara eller ha varit ordinarie domare. Av de fyra övriga skall två vara advokater varav en anställd på allmän advokatbyrå och en enskilt verksam.

Rättshjälpsnämnden ändrar Rättshjälpsmyndighetens beslut i ca 25 % av de överklagade ärendena. Motsvarande siffra för Invandrarverkets och Utlänningsnämndens beslut är 43 %.

Den framtida organisationen

Vi har i det föregående (avsnitt 10.4) föreslagit att advokater och biträdande jurister inte längre skall kunna bevilja rättshjälp i familjerättsliga angelägenheter. I avsnitt 18.4 föreslår vi att Invandrarverkets, polismyndighets och regeringens beslut i frågor om offentligt biträde i utlänningsärenden skall överklagas till Utlänningsnämnden i stället för till Rättshjälpsnämnden samt att Utlänningsnämndens beslut i dessa frågor inte skall kunna överklagas. I övrigt innehåller våra förslag inte någon förändrad beslutsordning. Däremot får flera av förslagen, och då särskilt att rättshjälpen skall vara subsidiär till rättsskyddet (avsnitt 5.5 och 5.6) och att det skall krävas särskilda skäl för att rättshjälp i angelägenheter som gäller äktenskapsskillnader och underhåll till barn (avsnitt 10.3 och 10.4) konsekvenser som möjligen också bör återspeglas i en förändrad beslutsordning och en förändrad organisation. Om rättshjälpen görs subsidiär till rättsskyddet och ett krav på särskilda skäl införs i ytterligare ärendekategorier kommer det att bli betydligt färre ärenden som kräver någon åtgärd av en myndighet. I dag uppgår antalet rättshjälpsärenden till ca 60 000 årligen. Om rättsskyddet görs primärt kommer försäkringsbolagen att överta handläggningen av en stor del av dessa. Om dessutom ett krav på särskilda skäl införs för att rättshjälp skall kunna beviljas i angelägenheter angående äktenskapsskillnad eller underhåll till barn kan ytterligare minst 10 000 ärenden räknas bort. Uppskattningsvis torde det bli kvar ca 15 000-20 000 ärenden som kräver någon form av beslut eller åtgärd av myndighet eller domstol. Den nuvarande ordningen som innebär att den domstol eller myndighet som handlägger sakfrågan också fattar beslut i rättshjälpsfrågor är, som vi redan framhållit i olika avsnitt, ändamålsenlig och medför stora effektivitetsvinster (se bl.a. prop. 1978/79:90 s. 137 ff). Vi överväger således inga ändringar i denna del. Däremot kan det ifrågasättas om en hantering som för närvarande sker i Rättshjälpsmyndigheten och i Rättshjälpsnämnden kommer att vara ändamålsenlig när ärendevolymen minskar.

Utredningen skisserar en framtida organisation där Rättshjälpsmyndigheten och Rättshjälpsnämnden har avskaffats. Beslut att bevilja rättshjälp samt övriga beslut i rättshjälpsfrågor under målets handläggning skall enligt utredningen fattas av domstol, antingen i de mål eller ärenden som redan handläggs vid domstolen eller i annat fall som ett särskilt domstolsärende. All utbetalning av arvoden samt avräkning skall enligt skissen hanteras av Domstolsverket. Enligt regeringen talar flera skäl för utredningens förslag. Ett nytt system för hanteringen av avräkning, utbetalning av arvoden och kravverksamheten måste tas fram oavsett om Rättshjälpsmyndigheten, Domstolsverket eller någon annan myndighet skall ansvara för detta. Ett sådant system kräver en hög grad av kompetens på såväl ADB-området som det ekonomiadministrativa området. En sådan kompetens kan vara svårt för en liten myndighet att skapa och upprätthålla. Dessutom har redan i dag Domstolsverket uppgifter på området: verket sköter utbetalningar av arvoden till offentliga försvarare.

Å andra sidan är det tveksamt om domstolarna skall åläggas uppgiften att bevilja rättshjälp i ärenden som inte i övrigt behandlas vid domstol och kanske

heller aldrig kommer att handläggas där, t.ex. om angelägenheten skall behandlas utomlands. Som några av remissinstanserna påpekat strider det mot den renodling av domstolarnas verksamhet som eftersträvas.

En möjlig lösning är att låta Domstolsverket ta över avräkningar och utbetalningar men att behålla Rättshjälpsmyndigheten som en egen myndighet för hantering av rättshjälpsfrågor i angelägenheter som inte behandlas vid domstol. Det skulle i sådant fall bli fråga om en myndighet med endast ett fåtal personer anställda där administrationen skulle få hanteras av någon annan myndighet eller domstol, t.ex. Domstolsverket eller kammarrätt.

Som utredningen konstaterar kommer effekterna av de förslag som förs fram i detta ärende att visa sig först efter en tid eftersom ärenden där rättshjälpsbeviljats enligt den nuvarande lagen kommer att kräva viss handläggning under en tid efter ikraftträdandet. Det är inte möjligt att nu göra en säker uppskattning av de ärenden som i framtiden skall hanteras av Rättshjälpsmyndigheten eller någon annan myndighet. Vi föreslår också att den nya rättshjälpslagen skall träda i kraft först den 1 december 1997, se avsnitt 23. Det innebär att Rättshjälpsmyndigheten kommer att ha underlag för verksamheten i tre till fyra år framåt.

Enligt regeringens mening är det alltså för tidigt att nu ta slutlig ställning till hur den framtida organisationen skall se ut. Klart är i vart fall att Rättshjälpsmyndigheten inte kommer att finnas kvar i sin nuvarande tappning och att Rättshjälpsnämnden på sikt bör avvecklas.

22 Ekonomiska konsekvenser

Förslaget till ny rättshjälpslag med följdändringar innebär i förhållande till det nuvarande systemet stora besparingar för staten. Detta beror framför allt på att rättshjälpen föreslås bli generell subsidiär till rättsskyddet, dvs. att rättsskydds försäkring skall utnyttjas i första hand i de fall en sådan finns och täcker den aktuella angelägenheten. Det beror också på att den enskilde i enklare ärenden kommer att utnyttja rådgivningssystemet i större utsträckning samt att den som beviljas rättshjälps genom det nya avgiftssystemets utformning blir mer kostnadsmedveten.

Att kraftiga besparingar uppstår är klart. Däremot är det inte möjligt att i varje detalj ange hur stora besparingarna blir. Orsakerna till detta är flera. Rättshjälpslagstiftningen har ändrats vid upprepade tillfällen under senare år. Flertalet av dessa ändringar har syftat till besparingar. De ekonomiska konsekvenserna av de beslutade och genomförda ändringarna har emellertid sällan visat sig omedelbart. Många gånger har det tvärtom tagit relativt lång tid innan en ändring slagit igenom kostnadsmässigt. Det är därför svårt att få en korrekt jämförelse mellan dagens system och det föreslagna. Detta innebär att många reservationer måste ställas upp när en analys skall göras.

En annan konsekvens av att reglerna förändrats är att det är svårt att jämföra kostnaderna över tiden. Dessutom har redovisningssystemet ändrats. Tidigare fanns knappast någon utförlig eller fullständig statistik. Även dagens system har stora brister vad gäller möjligheterna att få fram statistiska uppgifter. Bland annat har det inte varit möjligt att få fram uppgifter över den närmare fördelningen av kostnaderna inom den allmänna rättshjälpen för någon senare period än den utredningen redovisat, dvs. budgetåret 1993/94.

En del av de ändringar som föreslås i detta ärende syftar till kostnadsbesparande attitydförändringar. Således skall avgiftssystemet medverka till att göra den rättssökande mer kostnadsmedveten. Detta bör på sikt medföra att rättshjälpskostnaderna totalt sett minskar. Hur stora besparingar denna typ av dynamiska effekter leder till kan naturligtvis inte beräknas exakt utan kan bara ske genom en uppskattning.

Under budgetåret 1994/95 uppgick statens kostnader för den allmänna rättshjälpen till 361 miljoner kronor. Sammanlagt återbetalades 42 miljoner kronor. Återbetalningsskyldigheten för detta år har till viss del delats upp på

allmän rättshjälp och brottmål. Knappt 14 miljoner av vad som inbetalades till Rättshjälpsmyndigheten avsåg allmän rättshjälp. Till detta skall läggas vad som inbetalades till Riksskatteverket enligt tidigare ålagd betalningsskyldighet. Detta belopp uppgick till knappt 10 miljoner kronor men har inte delats upp mellan allmän rättshjälp och brottmål. En uppskattning är att hälften avser vardera kategorin. Det innebär att sammanlagt ca 19 miljoner återbetalades inom den allmänna rättshjälpen. Statens nettokostnader för budgetåret 1994/95 kan mot denna bakgrund beräknas ha uppgått till ca 342 miljoner kronor vilket innebär en ökning med drygt 6 % jämfört med året innan.

Eftersom det inte har gått att få fram några uppgifter om fördelning av kostnaderna mellan olika angelägenheter för budgetåret 1994/95 utgår regeringen i det följande från att fördelningen detta år är densamma som för året innan.

Uppgifterna om fördelningen för det året finns redovisade i bilaga 2 i utredningens betänkande.

Den största besparingen ligger i förslaget att rättsskyddet skall utnyttjas före rättshjälpen (avsnitt 5). Reformen innebär en besparing för staten som kan beräknas uppgå till ca 170 miljoner kronor. Beräkningen har gjorts enligt vad som redovisas nedan.

Kostnader för angelägenheter som fortfarande skall bekostas inom rättshjälpen - eftersom de inte omfattas av rättsskyddsförsäkringar - uppgår till ca 148 miljoner kronor med följande fördelning.

1. Angelägenheter som rör äktenskapsskillnad - 25,7 % av de totala kostnaderna eller 88 miljoner kronor.
2. Angelägenheter som rör vårdnad om barn - 6,4 % av de totala kostnaderna eller ca 22 miljoner kronor. Vid beräkningen har antagits att ca en tredjedel av de tvister om vårdnad som inte behandlas i samband med äktenskapsskillnad ändå har sådant samband med äktenskapsskillnaden att rättsskydd inte lämnas.
3. Angelägenheter som rör underhållsbidrag - 3,5 % av de totala kostnaderna eller ca 12 miljoner kronor. Vid beräkningen har antagits att ca en fjärdedel av de tvister om underhållsbidrag som inte behandlas i samband med äktenskapsskillnad ändå har sådant samband med äktenskapsskillnaden att rättsskydd inte lämnas.
4. Angelägenheter som rör bodelning - 1,5 % av de totala kostnaderna eller ca 5 miljoner kronor.
5. Angelägenheter som rör arbetsrätt - 3,2 % av de totala kostnaderna eller drygt 11 miljoner kronor.
6. Angelägenheter som behandlas vid förvaltningsdomstol eller förvaltningsmyndighet - 2,3 % av de totala kostnaderna eller knappt 8 miljoner kronor.
7. Angelägenheter som rör fastighetstvister - 0,6 % av de totala kostnaderna eller knappt 2 miljoner kronor. (De tvister som idag bekostats inom rättshjälpsystemet har innan rättshjälp beviljats redan medfört kostnader som överstiger ersättningen inom rättsskyddet.)

De återstående kostnader, som alltså i princip skulle kunna överföras till rättsskyddet uppgår till ca 194 miljoner kronor. Som utredningen konstaterat bortfaller dock ett antal angelägenheter då rättshjälp kommer att lämnas trots att det är fråga om angelägenheter för vilka rättsskyddsförsäkringar normalt gäller. Utredningen beräknar kostnaderna för dessa angelägenheter till ca 13 miljoner kronor. Med de justeringar som gjorts i förhållande till utredningens förslag (se avsnitt 5.5 och 5.6) och med hänsyn till att regeringen har andra belopp som utgångspunkt torde bortfallet uppgå till ett något större belopp eller uppskattningsvis ca 25 miljoner kronor. Regeringen beräknar därför att den totala besparingen till följs av rättsskyddsregeln torde uppgå till ca 170 miljoner kronor årligen.

Vidare medför förslaget om rättshjälpens subsidiaritet att rättshjälp inte skall kunna ges i angelägenhet som rör en fastighetstvist oavsett om kostnaderna för att driva saken överstiger ett visst belopp. Detta förslag medför en besparing på rättshjälpsanslaget med ca 2 miljoner kronor.

Andra stora besparingar är begränsningarna av möjligheten till rättshjälp i angelägenhet rörande äktenskapsskillnad och underhåll (se avsnitt 10.2 och 10.3).

I dag uppgår kostnaden för angelägenheter rörande äktenskapsskillnad till sammanlagt drygt 88 miljoner kronor. Om ett krav på särskilda skäl införs för dessa angelägenheter torde större delen av kostnaderna för gemensamma ansökningar om äktenskapsskillnad falla bort samt även en del av kostnaderna för de tvistiga ärendena. Med hänsyn till att en stor del av de medel som flyter in på grund av ålagd återbetalningsskyldighet torde avse gemensamma ansökningar i äktenskapsskillnad kan den sammanlagda besparingen uppskattas till ca 25 miljoner kronor.

Kostnaden för angelägenheter rörande underhållsbidrag uppgår i dag till drygt 46 miljoner kronor. Enligt vad som redovisats ovan torde 34 miljoner kronor av dessa föras över till rättsskyddet. Regeringen har nyligen presenterat ett nytt system för statligt underhållsstöd, se prop. 1995/96:208. Sammantaget torde de i den propositionen föreslagna reglerna och kravet på särskilda skäl som föreslås i detta ärende medföra ytterligare minskade rättshjälpkostnader för dessa angelägenheter. Besparingen torde enligt regeringens bedömning uppgå till ca 8 miljoner kronor. Även om de besparingar som redovisats i samband med subsidiaritetsregeln i stället skulle uppstå som en konsekvens av vad som nu redovisas beträffande underhållsstödet blir den totala besparingen ändå densamma.

I avsnitt 10.1 föreslås en ny form av bistånd till kostnader för bodelningsförrättare. Detta förslag kan förväntas leda till ökade kostnader med ca 5-10 miljoner kronor.

I avsnitt 13 föreslås ett helt nytt avgiftssystem. Det föreslagna avgiftssystemet torde i sig varken innebära någon besparing eller någon kostnadsökning. Avsikten med det nya systemet är inte att öka statens inkomster genom att höja avgifterna. I stället är syftet att göra den rättssökande mer kostnadsmedveten och därmed förmå honom eller henne att tänka och handla utifrån ett mer processekonomiskt perspektiv. Detta bör förhoppningsvis medverka till att rättshjälpkostnaderna - och indirekt också den enskildes kostnader - minskar. Den besparing som detta skulle medföra kan dock för närvarande inte uppskattas till något visst belopp. För att ge en uppfattning om hur mycket det kan röra sig om kan dock nämnas att ett beteende som minskar antalet processtimmar med 5 % innebär en kostnadsminskning med ca 7 miljoner kronor.

I avsnitt 21 diskuteras den framtida organisationen. Några större förändringar föreslås inte nu även om det står klart att underlaget för Rättshjälpmyndighetens verksamhet kommer att minska kraftigt. Anlaget till Rättshjälpmyndigheten och Rättshjälpnämnden uppgår till drygt 13 miljoner kronor per år. En del av de arbetsuppgifter som i dag utförs av Rättshjälpmyndigheten kommer att behöva utföras även i en ny organisation. Det gäller framför allt avräkning, utbetalning av ersättning till biträden samt hantering av krav på betalning från dem som ålagts betalningsskyldighet. Oavsett vilken myndighet som skall utföra dessa uppgifter kommer det att krävas en del resurser. Vilken verksamhet som i övrigt kommer att kvarstå är alltså inte klart. Det går därför inte att beräkna hur stora besparingar som kan göras i detta avseende. Besparingarna torde i vart fall överstiga 5 miljoner kronor. Sammanfattningsvis kan alltså sägas att de beräkningsbara besparingarna på rättshjälpanslaget uppgår till knappt 200 miljoner kronor per år. Eftersom de nya reglerna inte kommer att gälla i ärenden där rättshjälp beviljats enligt den nuvarande lagen kommer besparingarna att slå igenom fullt ut först ett par år efter att den nya lagen trätt i kraft. Regeringen beräknar att besparingen det första året torde uppgå till ca 75 miljoner kr och först året därefter till närmare 200 miljoner kr.

När de besparingar som följer med de organisatoriska förändringarna inträder och hur stora de kommer att bli går inte nu att beräkna utöver vad som angetts tidigare.

Dessutom tillkommer andra besparingar som inte är direkt mätbara eller kan anges i siffror. Det nya systemet innehåller bl.a. en del dynamiska effekter, främst till följd av det nya avgiftssystemet, som kommer att hålla kostnaderna nere. Det förtjänar också att nämnas att regelsystemet bör bli enklare och därmed billigare att hantera för bl.a. domstolarna.

23 Ikraftträdande

Det är rimligt med en viss övergångsperiod innan en så omfattande reform som den nu föreslagna träder i kraft. De nya reglerna kräver informations- och utbildningsinsatser. Förslaget att rättshjälpen skall göras subsidiär i förhållande till rättsskyddet kan inte genomföras utan att försäkringsbolagen givits tillräcklig tid att anpassa sin organisation och de nu gällande försäkringsvillkoren. Företrädare för försäkringsbranschen har vid överläggningar med Justitiedepartementet framhållit att eftersom försäkringsvillkoren fastställs årsvis är det en förutsättning för att försäkringsbranschen skall kunna ta över handläggningen av och kostnaderna för de aktuella ärendena, att lagen träder i kraft tidigast ett år efter att riksdagen beslutat i frågan. Regeringen föreslår därför att den nya rättshjälpslagen med följdändringar skall träda i kraft den 1 december 1997.

24 Författningskommentar

Den nya rättshjälpslagen, som omfattar de nuvarande bestämmelserna om allmän rättshjälp och rådgivning i 1972 års rättshjälpslag, kommenteras i avsnitt 24.1. Lagrådet har anfört att det vore av värde att under inledande bestämmelser tas in bestämmelser om att det för handläggning av vissa ärenden om rättshjälp finns en rättshjälpsmyndighet och för prövning av överklaganden i vissa fall finns en rättshjälpsnämnd. Enligt regeringens mening skulle en sådan bestämmelse kunna ge ett något missvisande intryck eftersom Rättshjälpsmyndigheten och Rättshjälpsnämnden i fortsättningen endast kommer att fatta besluta i rättshjälpsfrågor i begränsad omfattning (jfr bl.a. avsnitt 18.4 och 21). En särskild bestämmelse som presenterar dessa myndigheter bör därför enligt regeringens mening inte tas in i lagen.

Förutsättningarna för att förordna offentligt biträde regleras i respektive materiell lagstiftning (se avsnitt 24.2 vid 1 §). Gemensamma bestämmelser om offentligt biträde har tagits in i en särskild lag om offentligt biträde. Denna lag behandlas i avsnitt 24.2.

Bestämmelser om det nya biståndet till kostnader för bodelningsförrättare har förts in i äktenskapsbalken som kommenteras i avsnitt 24.4.

Bestämmelser om bistånd till kostnader för bevisning och resa och uppehälle i samband med inställelse har införts i rättegångsbalken som kommenteras i avsnitt 24.6. Dessutom har ändringar gjorts i en mängd lagar till följd av det nya rättshjälpsystemet.

24.1 Förslaget till ny rättshjälpslag

1 §

Den nya rättshjälpslagen omfattar i huvudsak vad som i den tidigare lagen motsvarades av allmän rättshjälp och rådgivning. Den tidigare benämningen allmän rättshjälp har ersatts med benämningen rättshjälp.

2 §

Av paragrafens första stycke framgår att förutsättningarna för att rättshjälp skall ges finns i 6-8 §§.

Av 6 § framgår att den rättssökandes beräknade årsinkomst inte får överstiga ett visst belopp. Att behov av juridiskt biträde är en förutsättning för att bevilja rättshjälp framgår av 7 §. Enligt 8 § får rättshjälp beviljas endast om

det är rimligt att staten bidrar till kostnaderna.

Av ordalydelsen i första stycket följer att förutsättningarna är kumulativa och att de måste vara uppfyllda samtidigt för att rättshjälp skall kunna komma i fråga.

Av andra stycket, som justerats i anledning av Lagrådets yttrande, framgår att det som huvudregel krävs minst en timmes rådgivning för att rättshjälp skall kunna beviljas. Detta är en nyhet och behandlas i avsnitt 6. Möjligheten till undantag från den obligatoriska rådgivningen skall dock bara tillämpas undantagsfall. Det faktum att den rättssökande befinner sig utomlands är sällan tillräckligt. Rådgivningen kan i sådant fall ges per telefon eller skriftligen.

Om motpartens inställning måste avvaktas innan fullständig rådgivning kan ges kan rådgivningen delas upp på två tillfällen. Rådgivning kan i vissa fall underlåtas när den som skall förordnas till rättshjälpsbiträde redan är insatt i angelägenheten, t.ex. om en offentlig försvarare skall förordnas till rättshjälpsbiträde när ett enskilt anspråk avskiljs från ett brottmål. Ett annat exempel då rådgivning bör kunna underlåtas är om en förhandling skall påbörjas så snart att endast en kortare rådgivning hinner ges.

Av tredje stycket framgår att rättshjälp inte beviljas i vissa fall och att det ibland krävs särskilda skäl för rättshjälp. En kraftig inskränkning i rätten till rättshjälp följer av 9 § - rättshjälp skall inte ges om angelägenheten täcks av en rättsskyddsförsäkring.

I 10 § räknas de angelägenheter upp som rättshjälp inte kan beviljas för. I 11 § anges när det krävs särskilda skäl för rättshjälp och i 12 § finns bestämmelser om rättshjälp till personer som inte är bosatta i Sverige. I 13 § finns bestämmelser om rättshjälp till näringsidkare. I 21 och 22 §§ finns särskilda bestämmelser om rättshjälp till brottsoffer i angelägenheter som skall behandlas utomlands.

3 §

Paragrafen som innehåller bestämmelser om ansökan motsvarar 18 a § i 1972 års rättshjälpslag.

4 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om rådgivning enligt rättshjälpslagen och formerna för denna rådgivning. Frågan har behandlats i avsnitt 6. Bestämmelserna i 4 och 5 §§ i den nya lagen ersätter 46-48 §§ i 1972 års rättshjälpslag.

Enligt första stycket lämnas rådgivning av den som är advokat eller biträdande jurist på advokatbyrå. Även annan som uppfyller kraven för att förordnas som rättshjälpsbiträde kan enligt andra meningens lämna rådgivning. En förutsättning för att rättshjälp skall beviljas är att minst en timmes rådgivning har skett såvida rådgivning inte är uppenbart obehövlig eller det finns något annat särskilt skäl, se 2 § andra stycket. Rådgivning kan pågå under sammanlagt två timmar. Det är således möjligt att dela upp rådgivningen på flera tillfällen.

Avgiften för rådgivningen fastställs av regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer. Avgiften betalas direkt till den som lämnar rådgivningen. Enligt andra stycket får avgiften sättas ned om den rättssökandes ekonomiska förhållande ger anledning till det. Beslut om nedsättning fattas av den som lämnar rådgivningen.

Närmare bestämmelser om rådgivningsavgift och om nedsättning av rådgivningsavgift meddelas enligt tredje stycket av regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer.

5 §

I paragrafen finns bestämmelser om rätt till ersättning av allmänna medel för den som lämnat rådgivning. Bestämmelserna i denna och i föregående paragraf ersätter 46-48 §§ i 1972 års rättshjälpslag.

Den som har lämnat rådgivning har rätt till skälig ersättning för kostnader för tolk m.m. Den som lämnat rådgivning mot nedsatt avgift enligt 4 § andra

stycket har som regel rätt till ersättning för mellanskillnaden mellan full avgift och nedsatt avgift. Om den som lämnat rådgivningen uppsåtligt eller av vårdslöshet felaktigt beslutat om nedsättning av avgiften utgår dock inte någon ersättning. Inte heller kan den som lämnar rådgivning men inte uppfyller förutsättningarna att förordnas till rättshjälpsbiträde få ersättning. Den sist nämnde kan inte heller få ersättning för andra kostnader. Närmare bestämmelser om ersättningen meddelas enligt andra stycket av regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer.

6 §

Bestämmelsen ersätter 6 § första stycket i 1972 års rättshjälpslag. Till skillnad från den tidigare lagen har gränsbeloppet bestämts i siffror i stället för att relateras till basbeloppet. Bestämmelsen har behandlats i avsnitt 7.1. Enligt första stycket kan rättshjälpsbiträde i första hand endast beviljas en fysisk person.

Enligt andra stycket kan ett dock även ett dödsbo beviljas rättshjälpsbiträde om det finns synnerliga skäl. Denna fråga har behandlats i avsnitt 8. Vid bedömningen av om det finns synnerliga skäl skall hänsyn tas till dödsboets och dödsbodelägarnas ekonomiska förhållanden, angelägenhetens art samt omständigheterna i övrigt. Av 14 § framgår att rättshjälpsbiträde som beviljats en rättssökande i vissa fall kan övergå till dödsboet.

7 §

Bestämmelsen ersätter delvis 6 § och 20 § första stycket i 1972 års rättshjälpslag. Till skillnad från vad som gäller enligt 1972 års lag skall rättshjälpsbiträde endast beviljas om den rättssökande har behov av juridiskt biträde. Ett behov av någon av de andra förmånerna som följer med rättshjälpsbiträde kvalificerar således inte till rättshjälpsbiträde. Frågan har behandlats i avsnitt 7.3. Där redovisas också hur bedömningen av om den rättssökande har behov av biträde skall göras. Av andra stycket framgår att biträde genom offentligt biträde eller offentlig försvarare är exklusiva former av hjälp. Däremot kan det i vissa fall finnas anledning att bevilja rättshjälpsbiträde i sådana angelägenheter där målsägandebiträde i och för sig skulle kunna förordnas men omständigheterna i det enskilda fallet medför att biträde inte förordnas. Med hänsyn till åklagarens skyldighet att bistå målsäganden torde det dock mera sällan finnas behov av biträde i dessa fall.

8 §

Bestämmelsen är ny. Den ersätter 8 § första stycket 13 i 1972 års rättshjälpslag om befogat intresse för den rättssökande att få sin sak behandlad, men har andra utgångspunkter och innehåller nya moment. Bestämmelsen har behandlats i avsnitt 7.4.

Den nya bestämmelsen innebär att vid beslut om rättshjälpsbiträde skall alltid en prövning göras av det rimliga i att staten bekostar tvisten, med hänsyn till angelägenhetens art och betydelse, tvisteföremålets värde och omständigheterna i övrigt. Avsikten är att en helhetsbedömning skall göras av samtliga omständigheter av betydelse.

Prövningen av om det är rimligt att rättshjälpsbiträde utgår med hänsyn till angelägenhetens art tar sikte på flera situationer, bl.a. möjligheten till framgång och vad tvisten rör. De situationer som faller under bestämmelsen i 1972 års rättshjälpslag om att rättshjälpsbiträde inte skall beviljas om befogat intresse saknas omfattas också av den nya bestämmelsen. Detta kommenteras utförligt i avsnitt 7.4. Ordalydelsen i den nya bestämmelsen ger större möjligheter än i dag att avslå en begäran om rättshjälpsbiträde med hänsyn till vad tvisten rör och till hur parten har lagt upp sin talan.

Prövningen av det rimliga i att staten bidrar tar också sikte på angelägenheter som har samband med ekonomiska transaktioner som ligger utanför det som kan sägas ha samband med en rättssökandes vardagliga välfärd att göra.

Rättshjälp skall normalt inte beviljas för angelägenheter som rör spekulation med t.ex. aktier eller konst, eller angelägenheter som rör skatteplanering. Detsamma gäller för angelägenheter som rör förvärv, innehav eller liknande av mera lyxbetonade föremål, såsom dyrbara bilar, båtar eller smycken. Givetvis måste en nyanserad bedömning göras, där hänsyn tas till samtliga omständigheter som anförs beträffande angelägenheten och övriga förhållanden.

Rättshjälp skall också kunna vägras efter en rimlighetsprövning i sådana angelägenheter som enligt 1972 års rättshjälpslag anses utgöra näringsverksamhet, men som mera är fråga om dyrbar hobbyverksamhet, såsom hållande av travhäst eller avancerad fotografering. Dessa frågor kommenteras i avsnitt 7.4 om rimlighetsprövningen och avsnitt 9 om näringsidkare.

Prövningen av angelägenhetens betydelse skall avgöras med utgångspunkt i betydelsen för den enskilde, objektivt sett. En tvist som rör placeringen av en brevlåda eller ett staket är exempel på sådana tvister där rättshjälp inte skall ges.

Beträffande tvisteföremålets värde kan sägas att rättshjälp inte skall beviljas om det omtvistades värde är mycket lågt, såväl i absoluta tal som i förhållande till de kostnader som en tvist kan väntas föra med sig.

Även andra omständigheter än tvisteföremålets värde eller angelägenhetens art kan medföra att rättshjälp inte skall beviljas. Sådana omständigheter kan bl.a. vara den rättssökandes eget agerande, t.ex. vägran att diskutera sakförhållanden eller annat försvårande av utredningen. Normalt skall rättshjälp inte beviljas för en angelägenhet som redan prövats. En redovisning av hur bestämmelsen skall tillämpas i dessa fall har lämnats i avsnitt 7.4.

9 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om att rättshjälpen är subsidiär i förhållande till rättsskyddet. Denna fråga har behandlats i avsnitt 5.

Rättshjälp får enligt första stycket aldrig beviljas om den rättssökande har en rättsskyddsförsäkring eller något annat liknande rättsskydd som täcker den aktuella angelägenheten (se avsnitt 5.5 och 5.6). För att det skall vara möjligt att kontrollera om den rättssökande har en rättsskyddsförsäkring skall den som ansöker om rättshjälp i sin ansökan ange om han eller hon har försäkring eller inte. Som underlag för domstols eller Rättshjälpsmyndighetens bedömning att en viss angelägenhet inte täcks av en försäkring är det som regel tillräckligt med ett skriftligt besked från försäkringsbolaget. I sådana angelägenheter där rättsskyddsförsäkringar i dag inte kan tas i anspråk, t.ex. vid en äktenskaps-skillnad, kan ett sådant besked oftast undvaras.

Enligt andra stycket skall rättshjälp inte heller beviljas om den rättssökande inte har något rättsskydd men, med hänsyn till sitt försäkringsskydd i övrigt eller sina ekonomiska och personliga förhållanden, borde ha haft ett sådant skydd. Bestämmelsen har kommenterats i avsnitt 5.6.

Den som valt att försäkra sig mot risker i andra sammanhang bör kunna försäkra sig även för risker i samband med rättsliga tvister. Det innebär att rättshjälp inte skall beviljas om den rättssökande har en hemförsäkring men, om det är möjligt, har valt bort rättsskyddsdel.

Personer som är relativt välbeställda och lever under ordnade förhållanden har, med hänsyn till sina ekonomiska och personliga förhållanden, förutsättningar att försäkra sig. Den som har sådana ekonomiska förhållanden att inkomsterna ligger nära eller inom övre hälften av den ekonomiska avgränsning som berättigar till rättshjälp skall normalt anses ha förmåga att försäkra sig.

Personer som inte har något hem att försäkra eller nyligen skaffat sig en bostad, t.ex. efter en äktenskapsskillnad, utlandsvistelse, vräkning eller långvarig vistelse på sjukhus eller på anstalt, kan normalt inte anses ha haft förutsättningar att försäkra sig. Inte heller ställs det lika stränga krav på försäkring för ungdomar som nyligen flyttat till egen bostad och ännu inte hunnit ordna sina förhållanden. Någon exakt tidsgräns är svårt att ange. Det får bedömas i det enskilda fallet när en person skall anses ha bort försäkra sig.

Även andra personliga förhållanden skall beaktas. Som exempel kan nämnas språkproblem, ekonomiska problem eller andra sociala problem.

För det fall en person har en mindre omfattande rättsskyddsförsäkring bör detta i regel inte gå ut över den rättssökande; i de flesta sådana fall skall rättshjälp alltså beviljas. Om däremot den rättssökande trots information om alternativ och risker har valt en mindre omfattande försäkring kan bedömningen bli en annan. Så kan t.ex. vara fallet om ett och samma försäkringsbolag tillhandahåller en rättsskyddsförsäkring av normal omfattning och en mer begränsad.

Bestämmelsen i 8 § första stycket 9 i 1972 års rättshjälpslag angående rättshjälp i angelägenheter som rör fastigheter m.m. ersätts av regeln i förevarande paragraf. Någon förändrad tillämpning vid prövning av frågan om rättshjälp i sådana angelägenheter är inte avsedd.

Av det andra stycket framgår också att rättshjälp i vissa fall skall beviljas även om den rättssökande inte har men borde ha haft en försäkring, nämligen om det föreligger särskilda skäl. Vid bedömningen av om det föreligger särskilda skäl skall hänsyn tas till angelägenhetens art och betydelse. Om angelägenheten rör väsentliga och betydande intressen för den rättssökande bör detta påverka bedömningen. En målsägandes talan om skadestånd på grund av brott är exempel på en sådan angelägenhet. Enskilt åtal och skadeståndsanspråk i anledning av enskilt åtal behandlas även i avsnitt 7.4.

Andra angelägenheter där det kan finnas särskilda skäl att bevilja rättshjälp är vårdnads- och umgängestvister. Även i vissa förmögenhetsrättsliga tvister kan det finnas särskilda skäl. Ett exempel är tvister angående skadestånd eller annan ersättning i anledning av en patientskada.

10 §

I paragrafen räknas vissa angelägenheter upp för vilka rättshjälp inte kan beviljas. Punkterna 1-7 och 9-10 samt andra stycket motsvarar redan i dag gällande undantag medan punkt 8 har justerats i förhållande till tidigare bestämmelse.

Första punkten ersätter 8 § första stycket 5 och 6 i 1972 års rättshjälpslag.

Andra punkten ersätter 8 § tredje stycket i 1972 års rättshjälpslag jämfört med 9 § i 1979 års rättshjälpsförordning.

Tredje punkten ersätter 8 § första stycket 11 i 1972 års rättshjälpslag.

Fjärde till sjunde punkten ersätter 8 § tredje stycket i 1972 års rättshjälpslag jämfört med 9 § i 1979 års rättshjälpsförordning.

Åttonde punkten ersätter 8 § första stycket 7 och 20 § andra stycket sista meningen i 1972 års rättshjälpslag. Bestämmelsen har ändrats så att rättshjälp aldrig skall kunna beviljas för själva bodelningen utan endast i fråga om klander av bodelning. Den som behöver hjälp för att kunna bekosta en bodelningsförrättare har dock möjlighet att erhålla en annan form av ekonomiskt bistånd. Denna fråga behandlas i avsnitt 10.1 (jämför lagförslag 2.4).

Nionde punkten ersätter 8 § första stycket 8 i 1972 års rättshjälpslag.

Tionde punkten ersätter 8 § första stycket 10 i 1972 års rättshjälpslag. Andra stycket ersätter 8 § första stycket 4 i 1972 års rättshjälpslag.

11 §

I paragrafen anges de angelägenheter för vilka det krävs särskilda skäl för rättshjälp.

Enligt första punkten får rättshjälp i angelägenhet rörande äktenskapsskillnad endast beviljas om det finns särskilda skäl. Bestämmelsen har behandlats i avsnitt 10.3.

Särskilda skäl föreligger när förhållandena är mera komplicerade än normalt och kräver en mer omfattande juridisk hjälp. Rättshjälp skall som regel inte ges om makarna gemensamt ansöker om äktenskapsskillnad. Denna begränsning gäller oavsett om makarna ger in en gemensam ansökan redan från början eller om någon av dem ger in en stämningsansökan som genast medges av den andre maken.

Om målet är tvistigt och kräver en mer omfattande biträdesinsats kan rättshjälp som regel beviljas. En hållpunkt vid bedömningen av om insatsen skall anses vara mer omfattande är om det är fråga om en biträdesinsats på mer än någon eller några timmar utöver två timmar rådgivning.

Enligt andra punkten, som behandlats i avsnitt 10.2, krävs särskilda skäl för att rättshjälp skall beviljas i en angelägenhet som rör underhåll till barn. För att särskilda skäl skall anses föreligga krävs att förhållandena är mer komplicerade än normalt. Om den rättssökande har möjlighet att få sitt behov av underhållsbidrag täckt genom samhällets underhållsstöd skall rättshjälp inte beviljas. Om barnet i fråga har behov av ett större underhåll än vad som motsvaras av underhållsstödet kan rättshjälp dock komma i fråga. Detsamma gäller om barnet inte är berättigad till underhållsstöd, särskilt i de fall där det är aktuellt att tillämpa utländsk rätt eller när angelägenheten i övrigt rör internationella förhållanden.

Tredje punkten motsvarar 8 § första stycket 12 i 1972 års rättshjälpslag.

Den fjärde punkten avser mål där tvisteföremålets värde inte överstiger ett halvt basbelopp, s.k. småmål eller tvistemål av mindre värde. Bestämmelsen motsvaras närmast av 20 § andra stycket i 1972 års rättshjälpslag. Enligt den bestämmelsen kunde rättshjälp beviljas utan krav på särskilda skäl. Däremot kunde biträde inte förordnas om det inte förelåg särskilda skäl. Enligt den nya bestämmelsen skall rättshjälp inte beviljas om det inte finns särskilda skäl. Om den rättssökande har behov av bistånd till kostnader för t.ex. bevisning eller resa i samband med en förhandling kan sådant bistånd ges enligt nya bestämmelser i rättegångsbalken. Denna fråga behandlas i avsnitt 16.

Femte punkten ersätter delvis 8 § första stycket 1 i 1972 års rättshjälpslag och behandlar ärenden som inte skall handläggas i Sverige. Frågan har senast behandlats i prop. 1993/94:26. Av 12 § framgår att bestämmelsen endast gäller om den rättssökande är bosatt i Sverige. Kravet på särskilda skäl gäller dock inte om saken gäller ett brott mot den rättssökande som motsvarar brott enligt 6 kap. brottsbalken, se 21 §.

12 §

Paragrafen behandlar rättshjälp till personer som inte är bosatta i Sverige. Bestämmelsen motsvaras närmast av 8 § första stycket 1 och 2 i 1972 års rättshjälpslag.

Om den rättssökande varken är svensk medborgare eller är eller har varit bosatt i Sverige krävs det att det finns särskilda skäl för att rättshjälp skall beviljas. Den som inte är bosatt i Sverige kan aldrig få rättshjälp i angelägenheter som skall behandlas utomlands.

Enligt andra stycket kan regeringen förordna att medborgare i vissa främmande stater - eller de som är bosatta där - skall vara likställda med svenska medborgare. Bestämmelsen ersätter 8 § fjärde stycket i 1972 års rättshjälpslag. Någon ändring i förhållande till nuvarande bestämmelser har inte gjorts. Samtliga medlemsstater i Europeiska unionen har anslutit sig till konventioner som innebär att medborgare i dessa länder är likställda med svenska medborgare i fråga om rättshjälp. I fråga om Spanien gäller sådan jämställdhet i fråga om den som är bosatt i Spanien.

13 §

I paragrafen finns bestämmelser om rättshjälp till näringsidkare som ersätter 8 § första stycket 3 i 1972 års rättshjälpslag. Frågan har behandlats i avsnitt 9. Möjligheterna för en näringsidkare att få rättshjälp har begränsats jämfört med 1972 års rättshjälpslag.

För att den som är eller har varit näringsidkare skall få rättshjälp krävs enligt första stycket att det finns särskilda skäl för rättshjälp. Kravet på särskilda skäl gäller utöver de allmänna förutsättningarna som enligt 6-9 §§ skall vara uppfyllda för att rättshjälp skall beviljas. I många fall torde en näringsidkares rättshjälpsansökan avslås redan på den grunden att han eller hon

har en rättsskyddsförsäkring, eller att han eller hon borde ha haft en försäkring och det inte finns särskilda skäl att ändå bevilja rättshjälp. Den förutsättning för rättshjälp som anges i 8 § - att det är rimligt att staten bidrar till kostnaderna - innebär också att en rättshjälpsansökan som avser näringsverksamhet ofta kommer att avslås.

Vid prövningen av om det finns särskilda skäl enligt den nu aktuella bestämmelsen för rättshjälp till näringsidkare är verksamhetens art och begränsade omfattning, näringsidkarens ekonomi och personliga förhållanden samt omständigheterna i övrigt avgörande. I avsnitt 9 har närmare utvecklats vad som kan anses utgöra särskilda skäl.

Bestämmelsen i andra stycket om vad som avses med näringsidkare knyter an till motsvarande begrepp i den konsumenträttsliga lagstiftningen. Bestämmelsen har justerats i enlighet med Lagrådets förslag.

14 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om möjligheterna för ett dödsbo att överta rättshjälp som beviljats en person som därefter avlidit. Bestämmelsen som sammantaget med 6 § andra stycket ersätter 7 § i 1972 års rättshjälpslag har behandlats i avsnitt 8.

Vid övergång av rättshjälp skall procentsatsen för rättshjälpsavgiften vara densamma som den som tidigare har fastställts för den avlidne, se 23 § fjärde stycket.

15 §

Enligt bestämmelsen innebär rättshjälp normalt att den rättssökande har rätt till hjälp av ett biträde under högst ett hundra arbetstimmar. Bestämmelsen har behandlats i avsnitt 11.2. Se vidare kommentaren till 34 §.

16 §

Bestämmelsen, som delvis ersätter 9 § andra stycket 2, 19 § och 24 § i 1972 års rättshjälpslag, innebär att staten betalar kostnaderna för bevisning vid allmän domstol, Arbetsdomstolen och Marknadsdomstolen. Frågan har behandlats i avsnitt 11.3. En nyhet är att den särskilda regleringen om ersättning till sådan privat sakkunnig som avses i 40 kap. 19 § rättegångsbalken slopas. Sådan sakkunnig skall istället kunna ersättas enligt 17 §. Däremot kan den sakkunnige - liksom för närvarande - få ersättning för sin inställelse enligt förevarande paragraf.

17 §

Bestämmelsen motsvarar delvis 9 § andra stycket 2 och 3, 19 § och 25 § i 1972 års rättshjälpslag. En nyhet är att samma regler skall gälla för all utredning med undantag av vad som anges i andra meningen. En annan nyhet är att utredningskostnader ersätts med högst 10 000 kr. Bestämmelsen behandlas i avsnitt 11.3.

Utredningskostnader ersätts inte med mer än 10 000 kr. Det är den sammanlagda ersättningen för all utredning som skett i en och samma rättsliga angelägenhet som avses. Om den rättssökande vill ha ytterligare utredning utförd får han eller hon själv stå för kostnaderna för detta. Kostnaderna kan i sådant fall göras gällande som en rättegångskostnad gentemot motparten.

Enligt bestämmelsen ersätts sådan utredning som är skäligen påkallad.

Bestämmelsen avser både muntlig och skriftlig utredning. Som utredningskostnad avses kostnader för att ta utredarens särskilda sakkunskap i anspråk. Kostnaden för att t.ex. göra ett objekt tillgängligt för besiktning och möjliggöra ett sakkunnigutlåtande är däremot inte en utredningskostnad.

Enligt andra meningen är möjligheterna att få utredningskostnader betalda i viss mån begränsade i sådana angelägenheter som skall prövas av förvaltningsdomstol eller förvaltningsmyndighet. Om utredningen kan erhållas genom domstolens eller myndighetens försorg skall utredningen inte betalas med rättshjälpsmedel. Om angelägenheten ännu inte behandlas vid domstol eller myndighet blir det avgörande om utredningen på ett senare stadium kan infordras

av domstolen eller myndigheten och om utredningen kan anstå till dess. Beslut om utredning fattas av biträdet, se 39 § sista stycket. Det åligger biträdet att ge utredaren nödvändiga instruktioner om uppdragets omfattning och hur stora kostnaderna får bli. Eventuell försummelse i detta avseende kan medföra att bitrådets ersättning sätts ned, se 27 §. Detsamma gäller om utredningen inte varit skäligen påkallad eller hade kunnat erhållas genom myndighetens försorg.

Den som har medverkat vid en utredning har rätt till skälig ersättning inom den ram som anges i förevarande paragraf. Den som medverkat i en utredning kan också få ersättning enligt bestämmelserna i 16 § om bevisning om han eller hon åberopas som vittne eller s.k. privat sakkunnig.

18 §

Första stycket motsvarar 9 § andra stycket 8.

Medlare förordnas av rätten och ersättning fastställs också av denna.

Ersättningen till en medlare avser uppdraget i sin helhet. Kostnaden för medlaren kommer enligt de nya reglerna om rättshjälpsavgift, se avsnitt 13, och återbetalningsskyldighet för motpart respektive medpart, se 30 och 31 §§, alltid att stanna på staten. Den domstol som förordnar om medling bör därför beakta om det finns anledning att räkna med att kostnaderna på det sättet blir mindre än om målet skulle handläggas i gängse former. Om kostnaderna inte kan antas bli mindre bör medlare som regel inte förordnas.

En medlare har enligt andra stycket rätt till skälig ersättning. Bestämmelserna om ersättning till biträde enligt 27 § kan tjäna till viss ledning. Den timkostnadsnorm som gäller för rättshjälpsbiträden kan dock inte utan vidare tillämpas för en medlare. Timkostnadsnormen baseras på den genomsnittliga kostnaden per timme vid de allmänna advokatbyråerna. I de totala kostnaderna ingår bl.a. lönekostnader för advokater, biträdande jurister och sekreterare m.fl., lokalkostnader och kapitalkostnader. Om medlaren inte har sådana kostnader bör detta beaktas när ersättningen bestäms.

Tredje stycket motsvarar 23 § i 1972 års rättshjälpslag (jämför 29 § i fråga om biträde).

19 §

I paragrafen anges de avgifter som den som beviljats rättshjälp är befriad från att betala. Bestämmelsen motsvarar 9 § andra stycket 5 och 9 a § i 1972 års rättshjälpslag samt 16 § första stycket förordningen (1992:1094) om avgifter vid kronofogdemyndigheterna.

20 §

I första stycket stadgas att den som beviljats rättshjälp inte behöver ställa säkerhet för att få till stånd kvarstad eller annan liknande åtgärd.

Bestämmelsen, som motsvarar 10 § i 1972 års rättshjälpslag, behandlas i avsnitt 11.5.

Om motparten tillfogas skada svarar staten gentemot den skadelidande i den mån den rättssökande inte kan ersätta skadan. En nyhet är att en skadelidande först måste vända sig till den rättssökande med kravet. Det är tillräckligt att den skadelidande visar att han krävt den rättssökande på ersättning men inte erhållit betalning för att statens ansvar skall träda in. Staten kan i sin tur alltid åberopa de invändningar mot kravet som den rättssökande är berättigad att göra.

Enligt andra stycket är den som beviljats rättshjälp i ett verkställighetsärende befriad från skyldigheten att ställa säkerhet enligt utskenningsbalken.

21 §

Bestämmelsen behandlas i avsnitt 17.1.

Första stycket motsvarar 8 § 1 i 1972 års rättshjälpslag om rättshjälp till

offer för sexualbrott i angelägenheter som skall behandlas utomlands. Någon ändring i sak har inte gjorts. Till skillnad från vad som gäller i övrigt enligt den nya rättshjälpslagen kan alltså rättshjälp beviljas även om det inte finns något behov av biträde (jfr 7 §). Förutsättningarna enligt 6 § och 8 § måste däremot vara uppfyllda för att rättshjälp skall beviljas i dessa utlandsärenden. Av andra stycket framgår att regeln i 2 § andra stycket om rådgivning inte gäller i fråga om denna typ av angelägenheter. Inte heller gäller bestämmelsen i 9 § om rättshjälpens subsidiaritet i förhållande till rättsskydds försäkring. Av 11 § 5 framgår att kravet på särskilda skäl i angelägenheter som skall behandlas utomlands inte gäller i dessa fall.

22 §

Bestämmelsen motsvarar 9 b § i 1972 års rättshjälpslag. Den har behandlats i avsnitt 17.1. Någon ändring i sak har inte gjorts. Av den första meningens formulering - att staten betalar de kostnader som är nödvändiga för att ta till vara den rättssökandes rätt - följer att begränsningarna till 100 timmars biträdeshjälp och utredning till en kostnad om högst 10 000 kr inte gäller i dessa ärenden. Andra meningens - som bland annat föreskriver inskränkningar i rätten till ersättning om kostnaderna täcks av en försäkring - gäller i stället för 9 §; se vid 21 §.

23 §

Enligt första stycket skall den som har beviljats rättshjälp bidra till kostnaderna för rättshjälpsbiträdet. Bestämmelsen har behandlats i avsnitt 13. Enligt andra stycket som har justerats i enlighet med Lagrådets förslag utgörs rättshjälpsavgiften av en viss procentuell andel av samtliga kostnader för rättshjälpsbiträdet. Avgiften kan aldrig överstiga kostnaderna för rättshjälpsbiträdet. Vilken procentuell avgift som skall betalas bestäms med utgångspunkt i den rättssökandes ekonomiska situation, det s.k. ekonomiska underlaget, som beräknas enligt 38 §. Avgiften uppgår dock alltid till en viss minsta summa som finns angiven i lagen, förutsatt givetvis att kostnaden i ärendet uppgår till minst detta belopp. Någon minsta avgift finns dock inte för de som har ett ekonomiskt underlag som understiger 20 000 kr. Utöver avgiften enligt förevarande paragraf har den rättssökande enligt 4 § att betala rådgivningsavgift. Rådgivning kan enligt 4 § pågå i sammanlagt högst två timmar. Den som betalat för mer än en timmes rådgivning har enligt tredje stycket rätt att avräkna den överskjutande delen från den minsta avgiften som anges i andra stycket 2-6. Den som har ett ekonomiskt underlag som inte överstiger 20 000 kr betalar inte någon viss minsta avgift. Han eller hon kan därmed inte avräkna eventuell avgift för förlängd rådgivning. Den sammanlagda avgiften blir ändå lägre för dessa personer. Enligt fjärde stycket beräknas rättshjälpsavgiften för dödsbo som beviljats rättshjälp efter vad som är skäligt med hänsyn till dödsboets och dödsbodelägarnas ekonomiska förhållanden och för dödsbo som övertagit tidigare beviljad rättshjälp med ledning av den avlidnes ekonomiska förhållanden (jämför avsnitt 8 och 14 §).

24 §

Paragrafen motsvarar 15 § i 1972 års rättshjälpslag. Enligt första stycket skall procentsatsen för beräkning av rättshjälpsavgift fastställas när rättshjälp beviljas. Det innebär att ett ekonomiskt underlag alltid skall räknas fram. Slutlig avgift fastställs i samband med att kostnaderna för rättshjälpsbiträdet fastställts slutligt, se 40 §. Jämkning av procentsatsen får enligt andra stycket ske om den rättssökandes ekonomiska underlag förändras väsentligt under handläggningen av den rättsliga angelägenheten. Denna fråga har behandlats i avsnitt 13. En mindre förändring, t.ex. en mindre årlig lönehöjning eller ett tillfälligt tillskott eller avdrag i inkomsterna behöver inte medföra att jämkning skall ske.

Jämkning bör även ske om en felräkning eller annan väsentlig felbedömning gjordes i samband med att procentsatsen fastställdes. Jämkning skall också ske om oriktiga uppgifter har legat till grund för beslutet. I det sistnämnda fallen skall även frågan om rättshjälpens upphörande tas upp, se 32 § 3. Jämkning av procentsatsen kan ske såväl uppåt som nedåt till någon av de procentsatser som anges i 23 §. Jämkning nedåt skall som regel endast avse kostnader som har upparbetats efter ansökan om jämkning och kan enligt tredje stycket aldrig avse redan betald avgift. Fråga om jämkning tas upp efter ansökan av den rättssökande eller om särskild anledning till jämkning framkommit.

25 §

Rättshjälpsavgiften skall betalas fortlöpande allteftersom biträdeskostnaderna uppstår enligt föreskrifter som meddelas av regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer. Bestämmelsen motsvarar närmast 27 § i 1972 års rättshjälpslag.

Om avgiften inte betalas på föreskrivet sätt skall rättshjälpen upphöra, se 32 § 1.

26 §

Enligt första stycket kan till biträde förordnas advokat eller biträdande jurist vid advokatbyrå eller annan som är lämplig för uppdraget. Bestämmelsen motsvarar 21 § i 1972 års rättshjälpslag. Den har behandlats i avsnitt 12.

Det allmänna lämplighetskravet avser även den som är advokat eller biträdande jurist vid advokatbyrå. Några formella behörighetskrav finns däremot inte. Som huvudregel skall dock den som förordnas till biträde ha en juristexamen. För att någon annan skall anses lämplig krävs att vederbörande har stora kunskaper på något särskilt område och att detta kan medverka till att angelägenheten behandlas på ett bättre och mer effektivt sätt än vad som annars skulle varit fallet. Som regel skall ett biträde ha en gällande ansvarsförsäkring.

Det åligger den som vill förordnas till rättshjälpsbiträde att visa att han eller hon uppfyller lämplighetskraven.

Den som den rättssökande föreslår och som uppfyller kraven skall som regel godtas som rättshjälpsbiträde såvida detta inte medför avsevärt ökade kostnader eller det i övrigt finns särskilda skäl mot det. Frågan om när avsevärt ökade kostnader kan antas uppstå är bl.a. beroende av var biträdet normalt har sitt verksamhetsområde. Som huvudregel bör den rättssökande vara bosatt i det område där rättshjälpsbiträdet har sin verksamhet. Detta gäller i vart fall om tvisten skall prövas på denna ort, men även i andra fall skall möjligheten att ställa platsombud beaktas.

Enligt andra stycket får byte av biträde bara ske efter särskilt tillstånd.

Sådant tillstånd lämnas av domstol eller av Rättshjälpsmyndigheten (39 §). Byte tillåts endast om det finns särskilda skäl. Ett sådant skäl kan vara att det uppstått djupgående motsättningar mellan biträdet och den rättssökande. Sådana motsättningar är emellertid inte alltid tillräckliga för att byte skall medges om de har uppstått genom den rättssökandes eget agerande.

Om byte har skett en gång tillåts ytterligare byte endast om det finns synnerliga skäl. Regleringen innebär en skärpning i förhållande till 1972 års rättshjälpslag (jämför avsnitt 12). För att synnerliga skäl skall anses föreligga krävs att det skulle vara närmast omöjligt för biträdet att fullgöra sin uppgift. Det kan t.ex vara fråga om att rättshjälpsbiträdet insjuknat eller att en jävssituation uppstått. Om mycket djupgående motsättningar uppstått mellan den rättssökande och biträdet och den först nämnde inte kan lastas för dessa kan det medföra att ytterligare byte tillåts.

Tredje stycket behandlar frågor om substitution. Någon saklig ändring har inte gjorts i förhållande till 1972 års rättshjälpslag.

27 §

Bestämmelsen, som har justerats efter påpekande av Lagrådet, motsvarar 19 § första stycket sista meningen samt 22 § första-fjärde stycket i 1972 års

rättshjälpslag. Sistnämnda bestämmelse ändrades senast genom SFS 1995:976 (prop. 1994/95:150, bilaga 3). Bestämmelserna har i sak tagits in helt oförändrade i förevarande paragraf med undantag för vad som anges nedan om ersättning till tekniska biträden.

Bestämmelsen behandlar bedömningen av det arvode ett rättshjälpsbiträde begär för sitt uppdrag och innebär att normalnivån på den timersättning ett rättshjälpsbiträde skall tillerkännas bestäms av regeringen.

Enligt första stycket har biträdet rätt till skälig ersättning för det arbete, den tidsspillan och de utlägg som uppdraget krävt. En nyhet är att ersättning till tekniskt biträde enligt sista meningen inte kan ges inom ramen för bitrådets arvode. Denna fråga har behandlats i avsnitt 19. Ersättningen för arbete skall bestämmas med utgångspunkt i den tidsåtgång som kan anses rimlig med hänsyn till uppdragets art och omfattning med tillämpning av den timkostnadsnorm regeringen fastställer. Timersättningen får avvika från normen om den skicklighet och omsorg som har lagts ned på uppdraget ger anledning till det.

Vid prövningen av arvodesyrkanden skall beaktas det arbete som har lagts ned på uppdraget och den tidsåtgång som redovisas. Anser domstolen eller Rättshjälpsmyndigheten att arbetet tagit för lång tid med hänsyn till uppdragets art eller omfattning eller att arbetet delvis inte är ersättningsgillt skall det yrkade beloppet sättas ned med utgångspunkt i den tidsåtgång som bedöms rimlig. Som huvudregel skall den av regeringen fastställda timkostnadsnormen betalas för varje ersättningsgill arbetstimme. Timersättningen får dock sättas ned om arbetet har utförts på ett mindre skickligt sätt eller höjas om det har utförts särskilt skickligt. En advokat som är särskilt skicklig, t.ex. genom att han eller hon har en särskild förtrogenhet med det aktuella rättsområdet, och därmed har arbetat snabbare än en normalskicklig advokat bör alltså kunna ersättas med ett timarvode som ligger över timkostnadsnormen. Också andra omständigheter av betydelse i det enskilda fallet kan beaktas, både i sänkande och höjande riktning. I vissa fall kan det t.ex. komma i fråga att både sätta ned begärt belopp för att arbetet har tagit längre tid än som är rimligt och sänka timersättningen, om uppdraget utförts mindre skickligt. Regleringen medger inte att timersättningen höjs på den grunden att en advokat har särskilt höga omkostnader för t.ex. kontor och liknande. Naturligtvis bör inte heller timersättningen i det enskilda fallet sänkas för den som har särskilt låga fasta kostnader i sin advokatverksamhet.

Ersättning för tid innan ansökan om rättshjälp getts in ersätts enligt andra stycket första meningen endast i den mån arbetet varit av mindre omfattning eller av brådskande art. Med arbete av mindre omfattning avses enligt praxis arbete motsvarande högst vad en advokat debiterar under en dags arbete (sex timmar). När byte av biträde har skett gäller enligt andra meningen motsvarande för tiden före beslut om byte.

Bedömningen enligt tredje stycket skall göras fristående från den bedömning som skall göras enligt första stycket. Bestämmelserna tar sikte på olika fall. Den prövning som förutsätts i första stycket skall göras i samtliga fall där begärt arvode skall prövas. En prövning enligt fjärde stycket blir däremot bara aktuell om biträdet föranlett kostnader för rättshjälpen genom sitt agerande eller när ett ärende missköts i så hög grad att bestämmelser om avvisande av ombud kan tillämpas (se prop. 1978/79:90 s. 210). Ersättning kan i sådana fall jämkas till noll, vilket inte är avsett vid en tillämpning av första stycket. Enligt fjärde stycket kan regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer fastställa taxor som skall tillämpas i vissa fall samt meddela föreskrifter om beräkning av ersättning för tidsspillan.

28 §

Bestämmelsen om formerna för fastställande av ersättning till biträde motsvarar 22 § femte och sjätte stycket i 1972 års rättshjälpslag.

29 §

Bestämmelsen motsvarar 23 § i 1972 års rättshjälpslag och förbjuder biträdet att ta emot ytterligare ersättning utöver ersättning enligt 27 §.

30 §

Paragrafen motsvarar med en ändring 31 § i 1972 års rättshjälpslag.

Betalningsskyldigheten omfattar endast kostnader för rådgivning och ersättning till rättshjälpsbiträdet och inte, som i 1972 års rättshjälpslag, hela rättshjälpskostnaden. Frågan behandlas i avsnitt 15.1. Bestämmelsen har justerats i enlighet med Lagrådets förslag.

I första stycket anges vad som gäller i fråga om motparts ersättningsskyldighet för kostnader för rättshjälpsbiträdet och för rådgivning. Innebörden är - liksom tidigare - att de regler om skyldighet att ersätta kostnader som finns i andra lagar skall tillämpas även i fråga om rättshjälpskostnader när den ena eller båda parterna har rättshjälp. En skillnad är dock att ersättningsskyldigheten enligt förevarande paragraf endast avser kostnader för rättshjälpsbiträdet och för rådgivning. Liksom tidigare skall ränta inte utgå. Ersättningsskyldigheten omfattar samtliga kostnader för rättshjälpsbiträdet oavsett om ersättningen avser arbete, tidsspillan eller utlägg.

Hänvisningen till vad som sägs i lag om ansvaret för kostnader innebär att paragrafen i vissa fall blir tillämplig även på annan än motpart. Så finns till exempel i 18 kap. 7 och 12 §§ rättegångsbalken regler om att även ställföreträdare, ombud eller intervenient kan förpliktas att ersätta rättegångskostnader. Det är dock endast personer som har uppträtt på samma sida som rättshjälpshavarens motpart som med stöd av förevarande paragraf kan åläggas ersättningsskyldighet för rättshjälpskostnader. Att rättshjälpshavaren eller hans ställföreträdare i vissa fall kan få svara för rättshjälpskostnaderna framgår av 37 §.

I andra stycket finns bestämmelser om till vem betalningen skall erläggas. Enligt 39 § första stycket sista meningen är det Rättshjälpsmyndigheten som fattar dessa beslut. Enligt 42 § får besluten fattas genom automatisk databehandling. Domstolen skall således endast fastställa vilket belopp som motparten skall betala (41 § första stycket). Rättshjälpsmyndighetens beslut om betalningen är enligt 42 § andra stycket exigibelt. Den rättssökande får själv låta driva in den summa som tillkommer honom.

31 §

Paragrafen motsvarar 31 a § i 1972 års rättshjälpslag. Enligt den nya bestämmelsen omfattar betalningsskyldigheten endast kostnader för ersättning till rättshjälpsbiträdet. Bestämmelsen har behandlats i avsnitt 15.1.

Enligt första stycket är rättshjälpshavarens medpart skyldig att betala sin del av den gemensamma kostnaden för rättshjälpsbiträdet. Tillämpningen förutsätter att domstolen kan bedöma vilka kostnader som är gemensamma för rättshjälpshavaren och hans medparter. Det åvilar domstolen att själv skaffa sig det erforderliga underlaget för denna bedömning. I praktiken torde domstolarna utan närmare undersökning få kännedom om vilka kostnader som är gemensamma. Rätten fastställer ju ersättningen till biträdet. Om den part som inte har rättshjälp har betalat någon del av biträdeskostnaden, torde han regelmässigt begära ersättning av motparten för den kostnaden i samband med att målet avslutas. Om han inte framställer något yrkande bör rätten kunna utgå från att biträdets ersättning även omfattar uppdraget för den part som inte har rättshjälp.

När förlikning sker, framställs endast sällan något yrkande om att motparten skall ersätta rättegångskostnaderna. Rätten måste i dessa fall få upplysning om vilka kostnader som är gemensamma för att förevarande paragraf skall kunna tillämpas i alla situationer. Det enklaste är att biträdet i förekommande fall, dvs. när det finns anledning att inte ålägga medparten ersättningsskyldighet för

kostnader, lämnar upplysningar i samband med att han gör framställning om sin egen ersättning. Bestämmelser om detta bör tas in i förordning.

Som huvudregel skall fördelningen ske efter huvudtalet, dvs. de gemensamma kostnaderna fördelas lika på de medparter för vilka kostnaderna varit gemensamma. Domstolen är dock oförhindrad att göra avsteg från huvudregeln, om omständigheterna ger anledning till det. En möjlighet är till exempel att lägga den andel som parterna har i själva saken till grund för fördelningen. I mycket ömmande fall kan betalningsskyldigheten jämkas till noll.

Som framgår av lagtexten skall paragrafen bara tillämpas vid domstol och betalningsskyldighet bara åläggas den som är part i rättegången.

Av andra stycket framgår att ersättningsskyldighet inte skall åläggas för den del av rättshjälpskostnaderna som motparten eller någon annan ålagts att betala med stöd av 30 §.

I tredje stycket finns bestämmelser om betalningen av den ersättning som medparten förpliktats att betala. Bestämmelsen är en nyhet gentemot vad som gäller i dag på så sätt att den betalningsskyldige i vissa fall skall betala en del av beloppet till den som haft rättshjälp. Frågan har behandlats i avsnitt 15.4.

Om den rättssökande t.ex. har tre medparter som förpliktats att betala en fjärdedel av kostnaderna vardera samtidigt som den rättssökandes rättshjälpsavgift uppgår till 40 % av kostnaderna överstiger det sammanlagda beloppet kostnaderna. I dag har den rättssökande rätt att få tillbaka det överskjutande beloppet av staten. Enligt den nya bestämmelsen skall medparterna i stället betala detta belopp direkt till den som haft rättshjälp. Enligt 39 § första stycket sista meningen är det Rättshjälpsmyndigheten som fattar beslut om till vem betalning skall erläggas. Enligt 42 § får beslutet fattas genom automatisk databehandling. Domstolen skall således endast fastställa vilket belopp som medparterna skall betala (41 § första stycket).

Rättshjälpsmyndighetens beslut om fördelning är enligt 42 § andra stycket exigibelt. Den rättssökande får själv låta driva in den summa som tillkommer honom.

32 §

I förevarande paragraf, samt i 33 och 34 §§ finns bestämmelser om rättshjälpens upphörande. Bestämmelserna har behandlats i avsnitt 14.

Punkt 1-4 motsvaras av 34 § första stycket 1-3 och 5 i 1972 års rättshjälpslag. Den ändring som gjorts på dessa punkter är att möjligheten att underlåta att besluta om rättshjälpens upphörande enligt 34 § tredje stycket i 1972 års rättshjälpslag har slopats. Om det föreligger någon grund för rättshjälpens upphörande skall således detta alltid beslutas.

Punkt 5 är ny och innehåller en bestämmelse om att rättshjälpen skall upphöra om ett rättshjälpsbiträde entledigas utan att annat rättshjälpsbiträde förordnas. Bestämmelsen är en konsekvens av att rättshjälp endast skall ges om den rättssökande har behov av juridiskt biträde, se avsnitt (7.3). Om ett rättshjälpsbiträde entledigas på den rättssökandes begäran skall alltså samtidigt beslutas att rättshjälpen skall upphöra. Om den rättssökande på nytt ansöker om rättshjälp skall ansökan som regel avslås med hänvisning till att det inte är rimligt att staten bidrar till kostnaderna. Detta gäller i vart fall om det inte fanns förutsättningar för biträdesbyte. Bestämmelsen motsvarar i viss mån 21 § andra stycket sista meningen i 1972 års rättshjälpslag enligt vilken nytt biträde, efter att ett tidigare biträde entledigats på den rättssökandes begäran, får förordnas endast om det fanns förutsättningar för byte av biträde.

Den nu föreslagna punkt 6 om att rättshjälpen skall upphöra om det inte är rimligt att staten bidrar till kostnaderna motsvaras av den tidigare punkten 4. Denna punkt har ändrats i anledning av att bestämmelsen om befogat intresse har bytts ut mot en bestämmelse om att det skall vara rimligt att staten bidrar till kostnaderna (se avsnitt 7.4 samt författningskommentaren till 8 §).

33 §

Bestämmelsen reglerar när rättshjälpen skall upphöra i de fall det föreligger ett s.k. pilotfall. Bestämmelsen har motsvarighet i 34 § andra stycket i 1972 års rättshjälpslag. Någon saklig ändring har inte gjorts.

34 §

Bestämmelsen är ny och har ett nära samband med 15 §, som innebär att förmänen av rättshjälpsbiträde omfattar ersättning i högst 100 timmar, om inte annat beslutas av domstol eller av Rättshjälpsmyndigheten. Frågan om begränsningen av rättshjälpen har behandlats i avsnitt 11.2.

Första stycket innebär att rättshjälpen skall upphöra när rättshjälpsbiträdet har arbetat med ärendet i 100 timmar, om inte annat beslutas med stöd av andra stycket. Det är den tid som är ersättningsgill enligt 27 § som skall ligga till grund för domstolens beslut i frågan om rättshjälpen skall upphöra. Att ersättningen sätts ned för att arbetet har utförts på ett mindre skickligt sätt påverkar således inte bedömningen.

Av andra stycket framgår att rättshjälpsbiträdet skall anmäla till rätten när det arbete som har lagts ned uppgår till eller närmar sig 100 timmar. Det finns inte någon ovillkorlig rätt för en rättssökande att utnyttja samtliga 100 timmar, även om det är fråga om ett omfattande ärende. Avsikten är att biträdet skall avsluta uppdraget på ett sätt som är lämpligt med hänsyn omständigheterna, t.ex. i vilket skede ärendet befinner sig i. Biträdet bör med andra ord kunna göra sin anmälan till rätten, även om det skulle återstå ett tiotal timmar av de 100.

Normalt sett skall rätten besluta om rättshjälpens upphörande när anmälan från biträdet har gjorts. Rätten kan dock förordna att rättshjälpen skall fortsätta, om det finns förutsättningar att inom rimlig tid avsluta ärendet eller om det är fråga om en angelägenhet som är av sådan karaktär att ytterligare rättshjälp är befogad, såsom t.ex. en komplicerad tvist om vårdnad med anknytning till utlandet. Ytterligare exempel har angetts i avsnitt 11.2.

Om rättshjälpsbiträdet har arbetat i 100 timmar, men inte tillerkänns ersättning för hela denna tid, t.ex. för att tidsåtgången inte är rimlig eller för att viss tid avser arbete som inte var nödvändigt för att ta till vara den rättssökandes rätt, kan rättshjälpen bestå även om det inte är fråga om angelägenheter av den typ som har nämnts ovan. Detta kan t.ex. ske om biträdet på ett bra sätt kan avsluta sitt uppdrag och redovisa detta till den rättssökande, inom ramen för de 100 timmarna eller med en mindre ökning av antalet timmar. Den ersättning biträdet anses ha rätt till får i sådana fall ges i form av förskott.

Om rättshjälpen skall fortsätta skall rätten enligt andra stycket tredje meningen bestämma det antal timmar som rättshjälpen därefter får omfatta. Syftet med denna ordning är att ge biträdet och den rättssökande en möjlighet att planera den fortsatta hanteringen av ärendet. Underlaget för rättens beslut i detta avseende kommer i huvudsak av utgöras av de uppgifter biträdet lämnar. De ställningstaganden rätten skall göra enligt bestämmelsen förutsätter formlösa kontakter med rättshjälpsbiträdet. Beslut enligt andra stycket torde ofta kunna dokumenteras genom en anteckning i akten, i vart fall om det rör sig om små avvikelser från 100-timmarstaket.

Om byte av biträde ägt rum eller platsombud anlitas får den sammanlagda tiden inte uppgå till mer än 100 timmar.

Ett beslut av allmän domstol om rättshjälpens upphörande gäller omedelbart oavsett om beslutet överklagas eller inte (17 kap. 14 § och 30 kap. 12 § rättegångsbalken). Även beslut av övriga domstolar och Rättshjälpsmyndigheten torde gälla omedelbart (NJA 1980 s. 786).

När rättshjälpen upphör skall Rättshjälpsmyndigheten fastställa den rättssökandes rättshjälpsavgift enligt 40 §. Om den rättsliga angelägenheten behandlas av domstol eller genom annat liknande förfarande skall kostnaderna sedermera när målet eller ärendet avslutas fördelas enligt bestämmelserna i 30,

31 och 37 §§. Betalningsskyldighet enligt 37 § kan dock åläggas redan vid rättshjälpens upphörande enligt denna paragraf (se 41 § första stycket). Av tredje stycket framgår att vad som sägs om rätten i andra stycket gäller Rättshjälpsmyndigheten i de fall myndigheten, enligt 39 §, beslutar i rättshjälpsfrågor.

35 §

Paragrafen behandlar den rättssökandes återbetalningsskyldighet när det beslutas att rättshjälp skall upphöra. Bestämmelsen motsvarar 34 § fjärde stycket i 1972 års rättshjälpslag. Bestämmelsen behandlas i avsnitt 14.

Återbetalningsskyldigheten avser samtliga kostnader, det vill säga även bevis- och utredningskostnader m.m. Någon ändrad tillämpning jämfört med hur de nuvarande bestämmelserna kommat att tillämpas i praktiken är inte avsedd. Om rättshjälp upphör med stöd av 32 § 1 eller 6 punkten skall den rättssökandes återbetalningsskyldighet som regel begränsas till rättshjälpsavgiften. I övriga fall skall den rättssökande som huvudregel själv bära kostnaderna. Betalningsskyldigheten kan dock begränsas om det finns särskilda skäl. Ett sådant skäl kan vara att rättshjälp beviljats på grundval av felaktiga uppgifter (punkt 2) men att den rättssökande inte visste eller hade skälig anledning att anta att uppgifterna var av betydelse för bedömningen. Om rättshjälp skall upphöra på grund av bestämmelsen i den nya punkten 5 bör återbetalningsskyldigheten som regel begränsas till rättshjälpsavgiften.

36 §

Bestämmelsen, som handlar om den rättssökandes återbetalningsskyldighet när beslut rättshjälp upphävs efter överklagande, motsvarar 49 a § andra stycket i 1972 års rättshjälpslag.

37 §

Paragrafen motsvarar 31 c § i 1972 års rättshjälpslag. Paragrafen innehåller bestämmelser om den rättssökandes och dennes ställföreträdares kostnadsansvar vid vårdslöshet eller försummelse. Frågan har behandlats i avsnitt 15.3.

Om en rättssökande genom vårdslöshet eller försummelse har föranlett ökade kostnader för rättshjälp skall han ersätta staten dessa kostnader oavsett hur ansvaret för rättshjälpskostnaderna i övrigt skall fördelas. Betalningsansvaret enligt förevarande paragraf avser alla rättshjälpskostnader. Det innebär att den rättssökande kan förpliktas ersätta t.ex. kostnader för bevisning eller utredning.

Bestämmelsen syftar i första hand på vårdslösa eller försumliga åtgärder under ärendets gång. Ökade kostnader kan uppkomma till exempel genom att den som har rättshjälp uteblir från en förhandling eller framställer påstående eller invändning som han insett eller bort inse sakna fog. Bestämmelsen kan emellertid tillämpas även i sådana fall där den som har rättshjälp har inlett ett ärende trots att han insett eller bort inse att hans anspråk saknade fog.

Om rättshjälpshavaren eller hans ställföreträdare genom vårdslöshet eller försummelse orsakat kostnader för staten skall de ersätta den extra kostnad som uppstått. Beslut om detta skall enligt 41 § fattas i samband med att handläggningen av målet eller ärendet avslutas. Beslut om återbetalning kan även fattas i samband med att rättshjälp upphör.

38 §

I paragrafen definieras det nya begreppet ekonomiskt underlag. Frågan har behandlats i avsnitt 7.2. Paragrafen ersätter 6 (delvis), 12 och 13 §§ i 1972 års rättshjälpslag.

I första stycket anges att det ekonomiska underlaget skall beräknas med hänsyn till den rättssökandes beräknade årsinkomst med hänsyn tagen till försörjningsbörd och ekonomiska förhållanden i övrigt.

Den rättssökandes underhållsbörda skall beaktas på så sätt att underlaget

skall minskas med 15 000 kr per barn. Endast underhåll till barn kan beaktas i sammanhanget. Avdrag för underhållsbörda kan ske med sammanlagt högst 75 000 kr. Vid beräkning av det ekonomiska underlaget för underåriga skall enligt tredje stycket hänsyn även tas till föräldrarnas ekonomiska förhållanden. På vilket sätt föräldrarnas ekonomiska underlag skall beaktas samt närmare bestämmelser om det ekonomiska underlaget meddelas enligt fjärde stycket av regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer.

39 §

Paragrafen ersätter 17, 18 och 25 §§ i 1972 års rättshjälpslag och reglerar vem som skall fatta beslut i rättshjälpsfrågor.

40 §

Första stycket motsvarar 28 § i 1972 års rättshjälpslag. Andra stycket motsvarar 30 § första stycket sista meningen i 1972 års rättshjälpslag. Bestämmelsen har behandlats i avsnitt 13.

Ersättningen till biträdet skall alltid utbetalas efter avdrag för den av Rättshjälpsmyndigheten fastställda rättshjälpsavgiften. Om biträdet erhållit ett större belopp från den rättssökande än vad som motsvarar den slutliga avgiften är biträdet skyldig att återbetala det överskjutande beloppet till den rättssökande.

41 §

Paragrafen motsvarar 33 § i 1972 års rättshjälpslag. Bestämmelsen reglerar förfarandet när ersättningsskyldighet enligt 30 § första stycket, 31 § första stycket och 37 § skall fastställas. Bestämmelsen har behandlats i avsnitt 15.4. När ett mål eller ärende avgörs skall domstolen enligt första stycket fastställa ersättningsskyldighet för motpart enligt 30 § första stycket, för medpart enligt 31 § första stycket och för den rättssökande och dennes ställföreträdare enligt 37 § i samband med att domstolen avslutar handläggningen, dvs. i samband med dom eller slutligt beslut. Beslut enligt 37 § får även fattas i samband med att rättshjälpen skall upphöra. Domstol och myndigheter skall - liksom tidigare - självmant undersöka förutsättningarna för att tillämpa bestämmelserna. Ersättningsskyldighet skall fastställas oberoende av yrkande och oberoende av vad parterna kan ha avtalat i kostnadsfrågan. Det innebär att i de fall målet eller ärendet överklagas, skall överinstansen pröva ersättningsskyldigheten för kostnaderna i såväl över- som underinstansen. Om endast biträdesersättningen överklagas och ersättningen höjs i överinstansen skall denna instans pröva om den part som förlorat i undersinstansen skall åläggas ytterligare ersättningsskyldighet till följd av den höjda biträdesersättningen.

Beträffande motparts ersättningsskyldighet skall domstolen liksom tidigare endast besluta vilket belopp som motparten skall betala. Beslut om till vem betalningen skall erläggas enligt 30 § andra stycket fattas senare av Rättshjälpsmyndigheten enligt 39 § första stycket sista meningen. Motsvarande ordning har i den nya bestämmelsen införts även beträffande medparts ersättningsskyldighet enligt 31 §. Ersättning enligt 37 § skall alltid betalas till staten.

Andra stycket behandlar ersättningsskyldighet i angelägenhet som rör konkurs. Det motsvaras av 33 § andra stycket i 1972 års rättshjälpslag. Någon ändring i bestämmelsen har inte gjorts.

42 §

Första stycket motsvaras av 33 a § i 1972 års rättshjälpslag.

I paragrafens första stycke anges att beslut om motparts ersättningsskyldighet enligt 30 § andra stycket, medparts ersättningsskyldighet enligt 31 § tredje stycket samt slutlig rättshjälpsavgift och avräkning med biträdet enligt 40 § får fattas genom automatisk databehandling av uppgifter i ett register fört hos

Rättshjälpsmyndigheten. Beslut meddelade på detta sätt utgör beslut fattade av Rättshjälpsmyndigheten. Förvaltningslagen (1986:223) är tillämplig på besluten, vilket bland annat innebär att lagens regler om motivering och omprövning skall iakttas.

I andra stycket anges att beslut om motparts och medparts ersättningsskyldighet enligt 30 § andra stycket får verkställas enligt bestämmelserna i utsökingsbalken. Bestämmelsen motsvaras av 33 b § i 1972 års rättshjälpslag men har utvidgats till att avse även beslut om medparts ersättningsskyldighet enligt 31 § tredje stycket.

43 §

Bestämmelserna i 43 och 44 §, som behandlar överklaganden, motsvarar 49 § i 1972 års rättshjälpslag.

Fullföljdsförbudet i andra stycket har utvidgats till att avse även kammarrätts beslut i dit överklagad fråga.

44 §

Bestämmelserna i denna och i föregående paragraf motsvarar 49 § i 1972 års rättshjälpslag.

Rättshjälpsmyndighetens beslut i avräkningsfrågor kan enligt andra stycket andra meningen inte överklagas (se avsnitt 20). Förvaltningslagen (1986:223) är dock tillämplig på besluten vilket bl.a. innebär att lagens regler om motivering och omprövning skall iakttas.

45 §

Paragrafen, som bl.a. behandlar vem som kan överklaga beslut i rättshjälpsfrågor motsvaras närmast av 49 a § i 1972 års rättshjälpslag.

46 §

Paragrafen, som ger Domstolsverket rätt att påkalla beslut om att rättshjälpen skall upphöra, motsvaras närmast av 49 b § i 1972 års rättshjälpslag.

47 §

Paragrafen, som behandlar överklaganden om beslut om ersättning, motsvaras av 49 c § i 1972 års rättshjälpslag.

48 §

Paragrafen, som handlar om Rättshjälpsnämnden och dess sammansättning, motsvaras av 4 § i 1972 års rättshjälpslag. Något krav på att en av advokaterna skall vara anställd på allmän advokatbyrå och en enskilt verksam finns inte i den nya lagen.

49 §

Paragrafen, som reglerar ordningen för Rättshjälpsnämndens beslut, motsvaras av 5 § i 1972 års rättshjälpslag.

24.2 Förslaget till lag om offentliga biträden

Som anges i avsnitt 18.1 föreslås att rätten till offentligt biträde skall regleras direkt i respektive materiell lagstiftning samt att vissa gemensamma bestämmelser skall tas in i en särskild lag om offentligt biträde. I 1972 års rättshjälpslag finns motsvarande reglering i 41-45 §§, 49-49 a §§ samt 49 c §.

1 §

Enligt första stycket kan offentligt biträde bara förordnas i mål eller ärenden där det är särskilt föreskrivet. Bestämmelser om när offentligt biträde kan förordnas finns i 37 kap. 9 § brottsbalken, 9 § lagen (1944:133) om kastrering, 36 § lagen (1963:193) om samarbete med Danmark, Finland, Island och Norge ang.

verkställighet av straff m.m., 15 § lagen (1970:375) om utlämning till Danmark, Finland, Island eller Norge för verkställighet av vård eller behandling, 27 § lagen (1972:260) om internationellt samarbete rörande verkställighet av straff m.m., 42 § lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall, 59 § smittskyddslagen (1988:1472), 11 kap. 8 § utlänningslagen (1989:529), 39 § lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, 27 § lagen (1991:572) om särskild utlänningskontroll, 38 a § lagen (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård, 22 a § lagen (1991:1129) om rättspsykiatrisk vård samt i lagen (1993:388) om införande av lagen (1993:337) om stöd och service till vissa funktionshindrade. Regleringen motsvaras av 41 § i 1972 års rättshjälpslag.

Enligt andra stycket gäller att bestämmelser i andra lagar har företräde framför bestämmelserna i lagen om offentligt biträde. Sådana avvikande bestämmelser finns t.ex. i 11 kap 8 § utlänningslagen angående överprövning av vissa beslut samt i 39 § lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga angående vem som förordnar biträde.

2 §

Som huvudregel förordnas offentligt biträde av den domstol eller myndighet som handlägger målet eller ärendet. Detsamma gäller övriga beslut enligt denna lag. I ärenden hos socialnämnd angående omhändertagande enligt lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga skall dock enligt 39 § samma lag länsrätten besluta i frågor om offentligt biträde.

Beslut om att utredning skall företas fattas enligt 6 § av det offentliga biträdet. Ersättning till den som utfört utredningen skall däremot bestämmas av den domstol eller myndighet som handlägger målet eller ärendet.

3 §

Enligt första stycket förordnas offentligt biträde efter ansökan eller när det annars finns anledning (jfr. 43 § första stycket i 1972 års rättshjälpslag).

Oavsett om någon ansökan gjorts är således den domstol eller myndighet som handlägger sakärendet skyldig att beakta om offentligt biträde bör förordnas.

Enligt andra stycket skall en ansökan om offentligt biträde alltid ges in till den myndighet som handlägger sakärendet (jfr. 43 § femte stycket i 1972 års rättshjälpslag).

I tredje stycket anges att en myndighet som inte själv får förordna biträde skall överlämna ansökan tillsammans med ett eget yttrande till den myndighet som skall besluta i frågan (jfr. 43 § sjätte stycket i 1972 års rättshjälpslag).

4 §

Om offentligt biträde förordnas betalas kostnader för ersättning till biträdet och för utredning av allmänna medel.

Ersättningen till ett offentligt biträde bestäms enligt 5 § efter samma regler som gäller för rättshjälpsbiträden (jfr 44 § andra stycket i 1972 års rättshjälpslag).

Bestämmelsen om utredning har sin motsvarighet i 43 § i 1972 års rättshjälpslag. Liksom den bestämmelsen är även förevarande bestämmelse avsedd att tillämpas på mindre utredning såsom läkarintyg eller liknande. Endast undantagsvis bör det komma ifråga att mer omfattande utredning införskaffas.

Utredning får inhämtas endast om det är skäligen påkallat för att ta till vara huvudmannens rätt och om utredningen inte kan erhållas genom den myndighet som handlägger målet eller ärendet. Råder det någon tvekan om vilket utredningsmaterial som myndigheten avser att infordra bör biträdet i första hand vända sig till myndigheten och begära dess medverkan till att utredningen införskaffas. Försumlighet i detta avseende bör beaktas när ersättningen till biträdet bestäms. Detsamma gäller om utredningen varit onödig eller alltför dyrbar och biträdet medverkat till detta genom försumlighet.

Enligt andra stycket har den som medverkat vid utredningen rätt till ersättning av allmänna medel enligt föreskrifter som meddelas av regeringen.

Enligt 6 § beslutar biträdet om utredning. Ersättningen till den som medverkat vid utredningen bestäms dock av den domstol eller myndighet som handlägger ärendet. Utredaren har rätt till ersättning även om biträdet varit försumlig när han eller hon beslutade om utredningen.

5 §

Bestämmelserna om rättshjälpsbiträden och ersättning till sådana biträden tillämpas i fråga om offentliga biträden. Det innebär att det gäller samma formella krav på vilka som kan förordnas till biträden, hur byte respektive substitution skall ske, hur ersättningen till biträden beräknas m.m. Dessutom gäller även för offentliga biträden att de inte får begära ersättning av klienten utöver vad biträdet tillerkänns av domstol eller myndighet. Beträffande den närmare tillämpningen av bestämmelserna hänvisas till författningskommentaren till 26-29 § i avsnitt 24.1.

6 §

Enligt bestämmelsen får biträdet besluta om att utredning enligt 4 § skall utföras. Ersättning till den som medverkat vid utredningen bestäms dock av den domstol eller myndighet som handlägger målet eller ärendet.

7 §

Domstols eller myndighets beslut i frågor som rör offentligt biträde överklagas i samma ordning som gäller för överklagande av beslut i det mål eller ärende där biträde förordnats (jfr. 49 § i 1972 års rättshjälpslag). I 11 kap. 9 § utlänningslagen finns bestämmelser om avvikelser från denna ordning. Att dessa har företräde följer av 1 § andra stycket. Enligt andra stycket får hovrättens eller kammarrättens beslut i en dit överklagad fråga om ersättning till biträde som huvudregel inte överklagas. Hovrätten respektive kammarrätten får dock tillåta att beslutet överklagas om det finns särskilda skäl för en prövning om tillstånd skall ges enligt 54 kap. 10 första stycket 1 rättegångsbalken respektive 36 § första stycket 1 förvaltningsprocesslagen. Motsvarande bestämmelse beträffande ersättning till rättshjälpsbiträden finns i 36 § i 1972 års rättshjälpslag och i 43 § andra stycket i den nya rättshjälpslagen (lagförslag 2.1) och beträffande offentliga försvarare i 54 kap. 3 § rättegångsbalken.

Enligt tredje stycket får ett beslut av offentligt biträde i fråga om utredning inte överklagas.

8 §

Beslut i frågor om offentligt biträde kan överklagas av den som är enskild part samt av Domstolsverket (jfr. 49 a § i 1972 års rättshjälpslag och författningskommentaren avsnitt 24.3).

24.3 Förslaget till lag om rätt för Domstolsverket att överklaga vissa beslut om ersättning m.m.

Lagen motsvaras delvis av 49 a § första meningen i 1972 års rättshjälpslag. Lagen ger Domstolsverket rätt att på samma sätt som en part överklaga beslut som fattas av domstol om ersättning som skall utgå av allmänna medel till målsägande, enskild part, försvarare, vittne, sakkunnig eller annan som inte är part. Lagen omfattar överklagande av beslut om ersättning till samma personkategori som avses i 30 kap. 12 § 2 rättegångsbalken med tillägg för enskilda parter.

Dessutom har Domstolsverket enligt lagen rätt att överklaga beslut om förordnade och byte av offentlig försvarare. För närvarande anses offentlig försvarare vara en form av rättshjälpsbiträde vilket ger Domstolsverket rätt att överklaga besluten med stöd av 49 a § i 1972 års rättshjälpslag.

Domstolsverket har motsvarande rätt att överklaga beslut enligt rättshjälpslagen (45 § i lagförslag 2.1) och enligt lagen om offentliga biträden

(8 § i lagförslag 2.2).

24.4 Förslaget till lag om ändring i äktenskapsbalken

17 kap. 7 a §

I paragrafen finns regler om en ny form av ekonomiskt bistånd vid bodelning. Frågan har behandlats i avsnitt 10.1.

Enligt första stycket kan rätten besluta om en s.k. ersättningsgaranti. Ett sådant beslut innebär att ersättning till bodelningsförrättare skall betalas av allmänna medel om den make som har gjort ansökan vid bodelningen tillskiftas egendom till ett värde som understiger 100 000 kr. Ansökan om att ersättningen skall betalas av allmänna medel kan endast göras av någon av makarna. Ansökan skall bifallas om det är skäligt med hänsyn till makens ekonomiska och personliga förhållanden samt omständigheterna i övrigt. För bifall krävs att maken inte kan betala den ersättning som biståndet medför, dvs. att han eller hon inte har realiserbara tillgångar till motsvarande värde. Om en makes ekonomiska förhållanden är sådana att hans inkomster överstiger hälften av det gränsvärde som berättigar till rättshjälp bör ansökan inte heller bifallas. Med omständigheterna i övrigt avses framförallt att det föreligger någon form av snedfördelning mellan makarnas resurser. Om båda makarna har stora tillgångar finns naturligtvis ingen anledning för staten att betala för bodelningen och om ingen av makarna har några tillgångar finns inte något att dela. Bestämmelsen är därför i första hand tillämplig när den make som sitter i boet vägrar att medverka till bodelningen och den andra maken därför inte kan få ut sina tillhörigheter och inte heller i övrigt har egna medel att bekosta en bodelning med.

Genom hänvisningar i 3 kap. 1 § lagen (1994:1117) om registrerat partnerskap, 20 § lagen (1987:232) om sambors gemensamma hem och lagen (1987:813) om homosexuella sambor är bestämmelsen även tillämplig för registrerade partner och sambor.

Ersättning utgår för högst fem timmars arbete. Om bodelningsförrättaren arbetar under längre tid har han rätt till ersättning för överskjutande tid enligt de regler som gäller i allmänhet vid bodelning. Ersättning till bodelningsförrättaren utgår enligt samma grunder som ersättning till rättshjälpsbiträden. Ersättning av allmänna medel ges dock endast för arbete. I fråga om en ansökan enligt första stycket tillämpas ärendelagen (1996:242). Enligt andra stycket betalas inte ersättning av allmänna medel om den make som beviljats ersättningsgaranti har en andel i boet som, efter avdrag för täckning av skulder, överstiger 100 000 kr. I sådant fall har bodelningsförrättaren rätt till ersättning av makarna enligt de regler som gäller i allmänhet vid bodelning.

Såsom Lagrådet påpekat innebär regleringen att, om bodelningsförrättaren exempelvis har arbetat med bodelningen under åtta timmar, han under förutsättning att garantin gäller är tillförsäkrad ersättning av staten för fem timmars arbete och att ersättningen till denna del skall tillgodoräknas den make på vars ansökan beslutet om ersättningsgaranti har meddelats. I fråga om ersättningen för återstående tre timmars arbete är makarna solidariskt ansvariga gentemot bodelningsförrättaren, men makarna emellan har den som inte omfattas av garantin att svara för hela ersättningen. Skulle bodelningsförrättaren ha arbetat endast fem timmar, betalar staten hela ersättningen. I avsaknad av någon regel om regressrätt för staten uppkommer i detta fall inte någon betalnings-skyldighet för den andre maken.

Ersättningen betalas ut när bodelningshandlingen är upprättad. Bodelningsförrättare som har rätt till ersättning skall då ge in en kostnadsräkning samt en kopia av bodelningshandling till rätten som sedan fastställer ersättning. Ansökan om att ersättningen skall betalas av allmänna medel kan göras antingen i samband med att bodelningsförrättare förordnas av rätten eller senare under bodelningen.

Ansökan enligt andra stycket skall behandlas som ett separat domstolsärende.

18 kap. 4 §

Förbudet mot att överklaga vissa av hovrättens beslut har utvidgats till att avse även beslut enligt den nya 17 kap. 7 a §.

24.5 Förslaget till lag om ändring i brottsbalken

En ny paragraf - 37 kap. 9 § - har införts med anledning av den nya lagtekniska lösningen (se avsnitt 18.1 och lagförslag 2.2). Någon materiell ändring i förhållande till 41 § 12 och 42 § i 1972 års rättshjälpslag har inte gjorts.

24.6 Förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken

11 kap. 6 §

Bestämmelsen är ny och behandlas i avsnitt 16.

Första stycket innebär att en part som är en fysisk person i vissa fall kan få ersättning för resa och uppehälle om han eller hon har kallats och inställt sig till ett sammanträde. Bestämmelsen är även tillämplig för en målsägande som för talan om enskilt åtal eller enskilt anspråk. Till skillnad mot vad som gäller enligt 1972 års rättshjälpslag är det inte en förutsättning för ersättning att parten har kallats att inställa sig personligen.

Ersättning kan betalas om det är skäligt med hänsyn till partens ekonomiska förhållanden, de kostnader som kan uppstå i samband med inställelsen och omständigheterna i övrigt. Som regel bör ersättning inte ges om partens årsinkomst beräknat enligt bestämmelserna i rättshjälpslagen överstiger 100 000 kr. Någon utförligare prövning av de ekonomiska förhållandena behöver inte göras. Det bör oftast vara tillräckligt att parten lämnar uppgifter om inkomst och försörjningsbörd och om han eller hon har några särskilda tillgångar. En särskild blankett kommer att utarbetas. Uppgifterna skall lämnas på heder och samvete på samma sätt som vid ansökan om rättshjälp. Om parten har beviljats rättshjälp kan uppgifterna istället hämtas från denna ansökan.

Om kostnaderna för partens inställelse såväl absolut som i förhållande till hans eller hennes ekonomiska situation är små, skall ersättning inte ges. En kostnad på några tiotals kronor för buss eller tunnelbaneresor bör parten således alltid själv stå för. En annan sak är att denna kostnad är en rättegångskostnad som parten vid framgång i processen kan få ersättning för av motparten. I de fall personlig inställelse inte har ålagts parten skall rätten, vid bedömningen av om ersättning skall ges, inte göra någon ytterligare prövning av det befogade i att parten inställer sig. En part som har intresse av att vara närvarande vid förhandlingen, men inte har de ekonomiska förutsättningarna enligt vad som angetts ovan, bör tillerkännas ersättning. I undantagsfall kan det dock vara så att kostnaderna för en inställelse skulle stå i orimlig proportion till värdet för parten att vara närvarande. Ersättning av allmänna medel bör i sådana fall inte ges, om parten t.ex. genom ombud eller på annat sätt kan ta till vara sin rätt.

Rätten kan betala förskott på ersättningen. På sätt som ofta sker i dag kan ett sådant förskott lämnas parten i form av en färdbiljett.

Av andra stycket framgår att regeringen meddelar närmare bestämmelser om ersättningen.

17 kap. 14 §

I första stycket har gjorts en språklig justering. I andra stycket har uttrycket allmän rättshjälp justerats till rättshjälp.

18 kap. 8 a §

Ordalydelsen i andra stycket 1 har ändrats som en följd av att rådgivning enligt den nya rättshjälpslagen kan ges vid flera tillfällen i högst två timmar. Den

nya lydelsen anger att ersättning kan ges för rådgivning, oavsett om det är rådgivning enligt rättshjälpslagen eller annan juridisk rådgivning, under en timme vid ett tillfälle för varje instans, med belopp som högst motsvarar den ersättning som betalas för rådgivning enligt rättshjälpslagen (1996:000). Liksom tidigare gäller alltså att ersättning för rättegångskostnad som mest kan avse rådgivning under sammanlagt tre timmar fördelat på tre tillfällen. Att ersättningen är begränsad till det belopp som betalas för rådgivning enligt rättshjälpslagen har tidigare framgått av fjärde stycket, som har upphävts.

18 kap. 13 §

Bestämmelserna om ersättningskyldighet för vad som betalats av allmänna medel för bevisning m.m. i första stycket har upphävts av de skäl som anges i avsnitt 13. I andra stycket har enbart språkliga ändringar gjorts.

21 kap. 10 §

Bestämmelsen i andra stycket om att avgiften skall dras av från den ersättning försvararen har rätt till, har tagits bort med anledning av att avgift för rådgivning enbart avräknas från rättshjälpsavgiften om rådgivning har skett i mer än en timme. Har försvararen lämnat den misstänkte rådgivning i saken gäller givetvis även i fortsättningen att försvararens ersättning enligt 21 kap. 10 § inte kan omfatta denna.

Fjärde stycket har justerats så att lydelsen överensstämmer med 29 § rättshjälpslagen.

21 kap. 12 §

Bestämmelsen är ny och behandlas i avsnitt 16.2. Första stycket innebär att en misstänkt som har kallats och inställt sig till en förhandling i vissa fall kan få ersättning för resa och uppehälle. En motsvarande bestämmelse finns för tvistemålsdel i 11 kap. 6 §. Vad som sägs i författningskommentaren till denna paragraf gäller i huvudsak även denna bestämmelse.

Även om rätten har bedömt att målet kan avgöras även om den tilltalade inte kommer kan ersättning av allmänna medel i vissa fall komma i fråga. Om det är fråga om brott som den tilltalade har erkänt och där det inte är aktuellt att döma till allvarigare påföljd än böter bör dock ersättning av allmänna medel endast undantagsvis komma i fråga. Av andra stycket framgår att regeringen meddelar närmare bestämmelser om ersättningen.

23 kap. 13 §

I första-tredje styckena har enbart språkliga ändringar gjorts. I fjärde stycket har hänvisningen till vad som gäller för tilltalad som har rättshjälps tagits bort med anledning av att ersättning för inställelse inte längre är en förmån vid rättshjälps (se avsnitt 16.2). I stället hänvisas till föreskrifter som meddelas av regeringen.

23 kap. 15 §

Hänvisningen i andra stycket sista meningen till vad som gäller för tilltalad som har rättshjälps har tagits bort med anledning av att ersättning för inställelse inte längre är en förmån vid rättshjälps (se avsnitt 16.2). I stället hänvisas till föreskrifter som meddelas av regeringen.

23 kap. 19 §

I första stycket har språkliga justeringar gjorts.

I andra stycket har hänvisningen till vad som gäller för tilltalad som har rättshjälps tagits bort med anledning av att ersättning för inställelse inte längre är en förmån vid rättshjälps (se avsnitt 16.2). I stället hänvisas till föreskrifter som meddelas av regeringen.

30 kap. 12 §

I första stycket har endast språkliga ändringar gjorts.

I andra stycket har en ändring gjorts i punkt 5 som innehåller en hänvisning till rättshjälpslagen.

31 kap. 1 §

Bestämmelsen reglerar den tilltalades ersättningsskyldighet för rättegångskostnader i mål där åklagaren för talan.

Enligt första stycket skall den tilltalade, om han döms för brottet, ersätta staten för kostnaden för offentlig försvarare, men inte såsom tidigare har gällt, kostnader för bevisning m.m. Ändringen har behandlats i avsnitt 13.2.

Ingen ändring har gjorts när det gäller återbetalning av kostnader för målsägandebiträde. Av 8 § i förslaget till lag om ändring i lagen (1988:609) om målsägandebiträde (lagförslag 2.25) framgår att kostnader för sådant biträde skall återbetalas enligt samma regler som gäller för kostnaderna för försvarare. Kostnader för att hämta den tilltalade till rätten skall även i fortsättningen betalas av den som fälls för brottet.

Ett tillägg har gjorts till första stycket som ersätter lagen (1946:864) om återgäldande av kostnad för blodundersökning i brottmål. Tillägget, som inte utgör någon ändring i sak i förhållande till den lagen, innebär att den som döms för brottet skall betala de kostnader staten har haft för blodprovstagning och blodundersökning som skett för att utreda det brott han har dömts för. Liksom tidigare gäller alltså att blodundersökning som görs i samband med läkarundersökning, som någon enligt lag eller författning är skyldig att genomgå, inte omfattas av ersättningsskyldigheten.

I tredje stycket anges att ersättningsskyldigheten för kostnaderna för försvarare är begränsad till vad den tilltalade skulle ha fått betala i rättshjälpsavgift enligt 23 § rättshjälpslagen. Den som har sådana ekonomiska förhållanden att han inte kan beviljas rättshjälp är således ersättningsskyldig för hela kostnaden. Samtliga kostnader för försvararen avses: för arbete, tidsspillan och utlägg. I de fall målsägandebiträde förekommit innebär det att återbetalningsskyldighet skall beräknas på den sammanlagda kostnaden för den offentliga försvararen och målsägandebiträdet. Om kostnaderna skulle vara mycket höga och återbetalningsskyldigheten därmed blir alltför betungande för den dömde kan jämkning ske enligt fjärde stycket.

Av ordalydelsen i den nya bestämmelsen framgår att kostnader för hämtning och blodprov inte omfattas av begränsningen. Sådana kostnader skall alltså den som döms för brottet återbetala i sin helhet om inte skäl för jämkning finns enligt fjärde stycket eller kostnaden understiger den gräns som avses i sista stycket.

Ändringen får återverkningar på den återbetalningsskyldighet som åläggs i strafföreläggande. Inte heller i dessa fall kommer någon begränsning till rättshjälpsavgifterna att finnas, utöver de som följer av fjärde och femte styckena.

Bestämmelsen i tredje stycket sista meningen, att avdrag skall göras för vad den dömde kan ha betalat i avgift för rådgivning, har upphävts med anledning av att sådant avdrag inte får göras från rättshjälpsavgiften i andra fall än när rådgivning har skett i mer än en timma.

Ändringen i fjärde stycket är endast språklig.

31 kap. 2 §

Bestämmelsen reglerar den tilltalades möjligheter att få ersättning för rättegångskostnader efter en frikännande dom. Hänvisningen till 1972 års rättshjälpslag i första stycket har ändrats och avser den nya rättshjälpslagen.

Bestämmelsen om ersättning för expeditionsavgifter har tagit bort eftersom några sådana avgifter inte längre förekommer i brottmål.

Enligt andra stycket kan den som frikänns också få ersättning för sin inställelse enligt föreskrifter som meddelas av regeringen.

31 kap. 11 §

Första stycket har ändrats språkligt. I andra stycket har en hänvisning till annan rättshjälp åt den tilltalade tagits bort.

33 kap. 5 §

I andra stycket har uttrycket allmän rättshjälp ersätts av det motsvarande, nya begreppet rättshjälp .

36 kap. 24 §

Ändringarna i första stycket är språkliga.

I andra stycket har ett tillägg gjorts som innebär ett undantag i förhållande till huvudregeln att ersättningen till ett vittne som har åberopats av en enskild part skall betalas av parten. Enligt den nya bestämmelsen får rätten besluta att ersättningen skall betalas av staten, om det är skäligt med hänsyn till partens ekonomiska förhållanden. Ändringen behandlas i avsnitt 16. Bestämmelsen är tillämplig både i brottmål och tvistemål. För den som beviljats rättshjälp ingår förmånen att åberopade vittnen betalas av allmänna medel. Ett beslut om ersättning enligt den nya bestämmelsen kan bli aktuellt i olika skeden av handläggningen av ett mål. I många fall torde frågan komma upp när vittnen har fått kallelse till förhandling och begär förskott eller när vittnesförhöret har avslutats. För det fall frågan om ersättning tas upp i samband med att parten vill åberopa ett vittne, men inte har ekonomiska möjligheter att svara för ersättning för vittnets inställelse, kan rätten besluta att den ersättning som vittnet kan komma att tillerkännas skall betalas av allmänna medel. Av 37 kap. 3 § tredje stycket samt 40 kap. 19 § andra stycket RB följer att bestämmelsen också gäller om part vill åberopa förhör med målsägande eller partssakkunnig.

Som regel bör ersättning inte ges om partens årsinkomst med hänsyn tagen till försörjningsbörd och förmögenhetsförhållande överstiger 100 000 kr. Någon utförligare prövning av de ekonomiska förhållandena behöver dock inte göras. Det bör oftast vara tillräckligt att parten lämnar uppgifter om inkomst och försörjningsbörd samt om han eller hon har några särskilda tillgångar. En särskild blankett kommer att utarbetas. Uppgifterna skall lämnas på heder och samvete på samma sätt som vid ansökan om rättshjälp.

Någon prövning av hur stora kostnader som kan uppstå skall inte göras. Även mindre kostnader för t.ex. en resa bör kunna ersättas. I de fall beslut att ersättning skall betalas av allmänna medel fattas innan ersättning begärs kan kostnaderna inte heller bedömas. Ersättning till vittnen m.fl. av allmänna medel kommer också i fortsättningen att bestämmas med stöd av bestämmelser meddelade av regeringen, se fjärde stycket.

Rätten är enligt 35 kap. 7 § skyldig att se till att onödiga bevisningar inte åberopas. Någon särskild prövning utöver denna skall inte göras av om vittnesbevisningen bör tillåtas eller inte.

Fjärde stycket innehåller endast språkliga ändringar.

48 kap. 2 §

I andra stycket har en bestämmelse lagts till som ersätter bestämmelsen i lagen (1946:864) om återgåldande av kostnad för blodundersökning i brottmål såvitt avser strafföreläggande. Bestämmelsen utgör ingen ändring i sak i förhållande till 1946 års lag. Den innebär att den som godkänner ett strafföreläggande skall betala de kostnader staten har haft för blodprovstagning och blodundersökning som skett för att utreda brottet. Liksom tidigare gäller alltså att blodundersökning som görs i samband med läkarundersökning, som någon enligt lag eller författning är skyldig att genomgå, inte omfattas av ersättnings-skyldigheten.

En nyhet i förhållande till vad som nu gäller är att ersättnings-skyldigheten inte är begränsad till vad som skulle ha betalats i rättshjälpsavgift, se kommentaren till 31 kap. 1 §.

49 kap. 5 §

Bestämmelsen har ändrats i flera avseenden. I femte punkten har ett tillägg gjorts som innebär att ett beslut där rätten har prövat en fråga om ersättning till en enskild part enligt de nya bestämmelserna i 11 kap. 6 § och 21 kap. 2 a § får överklagas särskilt. I åttonde punkten har hänvisningen till allmän rättshjälp ändrats till den nya motsvarande beteckningen rättshjälp. Nionde punkten, som i sin nuvarande lydelse rör beslut om rättshjälp i brottmål, behandlar den situation som avses i 36 kap. 24 § och som berörs i författningskommentaren, när rätten avslagit en begäran om att den ersättning ett vittne som har åberopats av en enskild part kan komma att begära, skall betalas av allmänna medel. Ett sådant beslut kan möjligen anses omfattas av femte punkten, som avser beslut där rätten prövat en fråga om ersättning till bl.a. ett vittne eller en enskild part. För tydlighetens skull har dock denna särskilda form av beslut reglerats särskilt.

49 kap. 8 §

I paragrafen, som behandlar beslut som inte får överklagas, har lagts till beslut om att ersättning för parts inställelse skall betalas av allmänna medel och beslut om att ersättning till vittnen skall betalas av allmänna medel enligt 36 kap. 24 § andra stycket.

24.7 Förslaget till lag om ändring i lagen (1944:133) om kastrering

En ny paragraf - 9 § - har införts med anledning av den nya lagtekniska lösningen (se avsnitt 18.1 och lagförslag 2.2). Någon materiell ändring beträffande förutsättningarna att förordna offentligt biträde har inte gjorts i förhållande till 41 § 15 och 42 § i 1972 års rättshjälpslag.

Några särskilda bestämmelser beträffande vem som skall förordna om offentligt biträde finns inte i den nya bestämmelsen. Det innebär att i ärenden hos Socialstyrelsen skall denna myndighet förordna biträde (se 1 § i lagförslag 2.2).

24.8 Förslaget till lag om ändring i lagen (1946:804) om införande av nya rättegångsbalken

Paragrafen har justerats med anledning av den nya lagkonstruktionen (se avsnitt 16.2).

24.9 Förslaget till lag om ändring i lagen (1946:817) om bevisupptagning vid utländsk domstol

Paragrafen har justerats med anledning av den nya lagkonstruktionen (se avsnitt 11.3 och 16).

24.10 Förslaget till lag om ändring i lagen (1957:668) om utlämning för brott

Paragrafen har justerats med anledning av den nya lagkonstruktionen (se avsnitt 16.2).

24.11 Förslaget till lag om ändring i lagen (1958:642) om blodundersökning m.m. vid utredning av faderskap

3 §

Paragrafen ersätter de tidigare 3-6 §§. Enligt den nya bestämmelsen som har behandlats i avsnitt 11.3, ersätts inte kostnader i samband med inställelse för blodprov eller annan undersökning.

Enligt första stycket betalas kostnad för blodprov, kostnad för blod-

undersökning samt skälig kostnad för annan undersökning av allmänna medel om rätten förordnat om undersökningen. Kostnad för blodprovstagning ersätts med det belopp som läkare anställd i stat eller kommun äger betinga sig.

Blodundersökningar utförs av Statens rättssereologiska institut och ersätts enligt taxa som beslutas av Rättsmedicinalverket. Andra undersökningar, vilka numera är sällsynt förekommande, ersätts med skäligt belopp.

Om undersökningen utförts på anmodan av socialnämnd skall enligt andra stycket nämnden betala de kostnader som anges i första stycket.

Kostnader som avses i förevarande paragraf skall alltid stanna på staten respektive socialnämnden.

24.12 Förslaget till lag om ändring i lagen (1959:254) om utlämning för brott till Danmark, Finland, Island och Norge

Paragrafen har justerats med anledning av den nya lagkonstruktionen (se avsnitt 16.2).

24.13 Förslaget till lag om ändring i lagen (1963:193) om samarbete med Danmark, Finland, Island och Norge ang. verkställighet av straff m.m

En ny paragraf - 36 § - har införts med anledning av den nya lagtekniska lösningen (se avsnitt 18.1 och lagförslag 2.2). Någon materiell ändring har inte gjorts i förhållande till 41 § 13 och 42 § i 1972 års rättshjälpslag.

24.14 Förslaget till lag om ändring i lagen (1969:644) om vissa rättigheter för statslösa och politiska flyktingar

I lagen har - som en följd av den nya terminologin - uttrycket allmän rättshjälp ersatts av uttrycket rättshjälp. Någon saklig ändring har inte gjorts.

24.15 Förslaget till lag om ändring i lagen (1970:375) om utlämning till Danmark, Finland, Island eller Norge för verkställighet av vård eller behandling

En ny paragraf - 25 § - har införts med anledning av den nya lagtekniska lösningen (se avsnitt 18.1 och lagförslag 2.2). Någon saklig ändring i förhållande till 41 § 14 och 42 § i 1972 års rättshjälpslag har inte gjorts.

24.16 Förslaget till lag om ändring i lagen (1971:289) om allmänna förvaltningsdomstolar

Fjärde stycket 8 har som justerats på grund av att offentligt biträde inte längre är en form av rättshjälp. Någon saklig ändring har inte gjorts.

24.17 Förslaget till lag om ändring i förvaltningsprocesslagen (1971:291)

Första stycket har justerats så att hänvisningen numera avser den nya rättshjälpslagen. Någon saklig ändring har inte gjorts.

24.18 Förslaget till lag om ändring i lagen (1972:260) om internationellt samarbete rörande verkställighet av straff m.m.

27 §

Paragrafen har införts med anledning av den nya lagtekniska lösningen (se avsnitt 18.1 och lagförslag 2.2). Någon saklig ändring i förhållande till 41 § 13 och 42 § i 1972 års rättshjälpslag har inte gjorts.

34 a §

Till paragrafen har fogats en hänvisning till den nya 27 §.

39 §

Paragrafen har justerats i anledning av att institutet rättshjälp till misstänkt i brottmål inte längre finns. Denna fråga har behandlats i avsnitt 16. Den dömd kan således endast förpliktas att återbetala ersättning till offentlig försvarare (se avsnitt 13.2).

24.19 Förslaget till lag om ändring i lagen (1973:188) om arrendenämnder och hyresnämnder

23 §

I första stycket 5 har - som en följd av den nya terminologin - uttrycket allmän rättshjälp ersatts av uttrycket rättshjälp. Någon saklig ändring har inte gjorts.

24.20 Förslaget till lag om ändring i lagen (1976:19) om internationellt samarbete rörande lagföring för brott

17 §

Paragrafen har justerats i anledning av att institutet rättshjälp till misstänkt i brottmål inte längre finns. Denna fråga har behandlats i avsnitt 16. Den dömd kan således endast förpliktas att återbetala ersättning till offentlig försvarare (se avsnitt 13.2).

24.21 Förslaget till lag om ändring i lagen (1976:839) om statens väpnad

19 §

I andra stycket 2 har - som en följd av den nya terminologin - uttrycket allmän rättshjälp ersatts av uttrycket rättshjälp. Någon saklig ändring har inte gjorts.

24.22 Förslaget till lag om ändring i lagen (1977:729) om patentbesvärshöjningen

17 §

I andra stycket 5 har - som en följd av den nya terminologin - uttrycket allmän rättshjälp ersatts av uttrycket rättshjälp. Någon saklig ändring har inte gjorts.

24.23 Förslaget till lag om ändring i lagen (1978:801) om internationellt samarbete rörande kriminalvård i frihet

29 §

Paragrafen har justerats i anledning av att institutet rättshjälp till misstänkt i brottmål inte längre finns. Denna fråga har behandlats i avsnitt 16. Den dömd kan således endast förpliktas att återbetala ersättning till offentlig försvarare (se avsnitt 13.2).

24.24 Förslaget till lag om ändring i lagen (1982:395) om Kustbevakningens medverkan vid polisiär övervakning

Den 1 april 1995 trädde en ändring i kraft avseende rättegångsbalken som innebar att 23 kap. 3 § andra stycket utgick med följd att det tidigare fjärde stycket numera är det tredje (SFS 1994:1412, prop. 1994/95:23, bet. 1994/95 JuU2, rskr. 1994/95:40). Hänvisningen i 2 § har därför ändrats till att avse 23 kap. 3 § tredje stycket rättegångsbalken.

24.25 Förslaget till lag om ändring i lagen (1988:97) om förfarandet hos kommunerna, förvaltningsmyndigheterna och domstolarna under krig eller krigsfara m.m.

23 §

Paragrafen har justerats som en följd av de nya avgiftsreglerna i rättshjälpslagen (se avsnitt 13).

24.26 Förslaget till lag om ändring i lagen (1988:609) om målsägandebiträde

4 §

Paragrafens hänvisningar till rättshjälpslagen har justerats med anledning av förslaget till ny rättshjälpslag.

5 §

Paragrafens hänvisningar har justerats med anledning av förslaget till ny rättshjälpslag.

Den begränsning om biträdes hjälp till 100 timmar som föreslås gälla för rättshjälpsbiträde (se avsnitt 11.2) gäller inte för målsägandebiträde.

6 §

Paragrafen har justerats med anledning av att ersättning för resa och uppehälle inte utgör en rättshjälpsförmån utan i stället ersätts enligt regler i rättegångsbalken (se avsnitt 16).

7 §

Paragrafens hänvisning till rättshjälpslagen har justerats med anledning av förslaget till ny rättshjälpslag.

8 §

Paragrafen har justerats med anledning av att tilltalads återbetalningsskyldighet har begränsats till att gälla ersättning för försvarare och målsägandebiträde (se avsnitt 13.2).

24.27 Förslaget till lag om ändring i lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall

16 §

Paragrafen har justerats med anledning av att rätten till offentligt biträde inte längre är en form av rättshjälp (se avsnitt 18.2). Någon ändring i sak har inte gjorts.

42 §

Paragrafen har justerats i anledning av den nya lagtekniska lösningen (se avsnitt 18.2 och lagförslag 2.2). Någon saklig ändring i förhållande till 41 § 4 och 42 § i 1972 års rättshjälpslag har inte gjorts.

24.28 Förslaget till lag om ändring i smittskyddslagen (1988:1472)

Paragraf 59 § har justerats i anledning av den nya lagtekniska lösningen (se avsnitt 18.2 och lagförslag 2.2). Någon materiell ändring i förhållande till 41 § 16 och 42 § i 1972 års rättshjälpslag har inte gjorts.

24.29 Förslaget till lag om ändring i utlänningslagen (1989:529)

8 §

Paragrafen har justerats i anledning av den nya lagtekniska lösningen (se

avsnitt 18.2 och lagförslag 2.2). Några sakliga ändringar har inte gjorts i övrigt i förhållande till 41 § 5, 6, 8, 9 och 11 och 42 § i 1972 års rättshjälpslag.

9 §

Bestämmelsen motsvarar sista punkten i 43 § andra stycket i 1972 års rättshjälpslag. Enligt bestämmelsen prövas frågor om offentligt biträde av departementstjänsteman som utses av regeringen. Vid utövandet av denna funktion är tjänstemannen att uppfatta som en förvaltningsmyndighet (se avsnitt 18.4). Tjänstemannens beslut kan alltså överklagas enligt bestämmelserna i 10 §.

10 §

Enligt första stycket överklagas alla förvaltningsmyndigheters beslut i frågor som rör offentligt biträde till Utlänningsnämnden. Frågor om överklagande av beslut i utlänningsärenden har behandlats i avsnitt 18.4. För domstolar gäller huvudregeln i 7 § lagen om offentligt biträde (se lagförslag 2.2). Den innebär att domstols beslut överklagas i samma ordning som gäller överklagande av beslut i det mål där biträdet förordnats. De förvaltningsmyndigheter som kan fatta beslut i frågor om offentligt biträde i ärenden enligt utlänningsärenden är Statens Invandrarverk, polismyndigheter, tjänsteman som anges 9 § samt Utlänningsnämnden.

Enligt andra stycket får Utlänningsnämndens beslut i frågor som rör offentligt biträde inte överklagas.

24.30 Förslaget till lag om ändring i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga

36 §

Paragrafen har justerats i anledning av att rätten till offentligt biträde numera regleras i 39 § i förevarande lag. Någon ändring i sak har inte gjorts.

39 §

Paragrafen har justerats i anledning av den nya lagtekniska lösningen (se avsnitt 18.1 och lagförslag 2.2). Någon saklig ändring i förhållande till 41 § 3 och 42 § i 1972 års rättshjälpslag har inte gjorts.

24.31 Förslaget till lag om ändring i lagen (1991:572) om särskild utlänningskontroll

27 §

Paragrafen har införts med anledning av den nya lagtekniska lösningen (se avsnitt 18.1 och lagförslag 2.2). Någon saklig ändring i förhållande till 41 § 7 och 10 och 42 § i 1972 års rättshjälpslag har inte gjorts.

28 §

Första stycket motsvarar sista punkten i 43 § andra stycket i 1972 års rättshjälpslag.

Enligt andra stycket skall beslut av förvaltningsmyndighet överklagas till utlänningsnämnden. Detta är en nyhet gentemot tidigare ordning. Frågan behandlas i avsnitt 18.4.

Enligt tredje stycket får utlänningsnämndens beslut inte överklagas. Även detta är en nyhet som behandlas i avsnitt 18.4.

24.32 Förslaget till lag om ändring i lagen (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård

38 a §

Paragrafen har införts med anledning av den nya lagtekniska lösningen (se

avsnitt 18.1 och lagförslag 2.2). Någon saklig ändring i förhållande till 41 § 1 och 42 § i 1972 års rättshjälpslag har inte gjorts.

48 §

Paragrafen har justerats med anledning av att rätten till offentligt biträde regleras i den nya 38 a §.

24.33 Förslaget till lag om ändring i lagen (1991:1129) om rättspsykiatrisk vård

22 a §

Paragrafen har införts med anledning av den nya lagtekniska lösningen (se avsnitt 18.1 och lagförslag 2.2). Någon saklig ändring i förhållande till 41 § 1 och 42 § i 1972 års rättshjälpslag har inte gjorts.

30 §

Paragrafen har justerats med anledning av att rätten till offentligt biträde regleras i den nya 22 a §.

24.34 Förslaget till lag om ändring i lagen (1993:388) om införande av lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade

7 §

I första stycket har hänvisningarna till hälso- och sjukvårdslagen anpassats till SFS 1996:787 (prop. 1995/96:176, bet. 1995/96:SoU18, rskr. 281). Ett nytt tredje stycket har införts med anledning av den nya lagtekniska lösningen (se avsnitt 18.1 och lagförslag 2.2). Någon saklig ändring i förhållande till 41 § 2 och 42 § i 1972 års rättshjälpslag har inte gjorts.

24.35 Förslaget till lag om ändring i lagen (1996:242) om domstolsärenden

18 §

Paragrafen har ändrats så att en part som kallats att inställa sig till ett sammanträde kan få bistånd till kostnaderna för sin inställelse under samma förutsättningar som en part i ett mål (se avsnitt 16.1).

37 §

I första stycket 5 har hänvisningen till 1972 års rättshjälpslag ändrats till att avse den nya rättshjälpslagen.